VITALIJ KOROTICS

Kegyetlen emlékezet

JURIJ MAGALIF

Dokumentumfilm

KOZMOSZ

KOZMOSZ KONYVEK

VITALIJ KOROTICS

Kegyetlen emlékezet

JURIJ MAGALIF

Dokumentumfilm

REGÉNYEK

BUDAPEST 1974

A FORDÍTÁS AZ ALÁBBI KIADÁSOK ALAPJÁN KÉSZÜLT

Виталий Коротич: Така лиха пам'ять
Радянський Письменник, Киев 1970
Юрий Магалиф: Документальное кино
a Юрий Магалиф: Внезапный дождь
című kötetből
Западно-Сибирское Издательство,
Новосибирск 1968

FORDÍTOTTA LÉNÁRT ÉVA

KÁROLYI ANDRÁS RAJZAIVAL

© LÉNÁRT ÉVA, 1974
HUNGARIAN TRANSLATION

ISBN 963 211 041 2

VITALIJ KOROTICS

Kegyetlen emlékezet

Marta megfeszült, mint fűszál a szélben. A repülőgép felnyögött, és megingott a levegőben, hasából hosszú, kacskaringós füstcsíkokat eregetett.

– Hozzon nekem egy üveg szódavizet – szólalt meg valaki Marta mellett. – És egy kis jeget is hozzá.

– Kislány – egy férfi az első ülésről feléje fordult, állát a magas támlára helyezve –, maga nem iszik bort, és nem néz ki az ablakon. Kislány, szomorúan és magányosan érkezik Európába, ha egyetlen madarat se lát.

– Miért, talán itt madarak szállnak?

A férfi az első ülésen felkacagott, megcsóválta fejét, aztán állát ismét az ülés fehér háttámlájára támasztotta, mely egyre mélyebbre hajlott Marta felé.

– Keresni kell a madarakat, és okvetlenül megjelennek. Felénk repülnek, ahogy közeledünk a földhöz. Egy hatalmas madarat lát majd rózsaszínű tollakkal, magányosan kering az égen, és bennünket bámul.

– Maga művész?

– Nem, én hadirepülő vagyok. Reggel minden madárnak rózsaszínű a tollazata, és magasra fel tud szállni a tiszta égbe, oda, ahol már nincs semmi, csak a nap. Meg mi, talán. Én hadirepülő vagyok. – A férfi a kis asztalról egy kis talpas poharat vett fel, zöldes színű folyadék ringatózott benne. – Iszom a maga egészségére. Ha meglátja a madarat, ébresszen fel, jó? – A vékony üveget a repülőgép oldalához koccintotta, a kis kerek ablakra nézett, és felhajtotta, összehúzott szembogarával követve, míg az utolsó

csepp is kicsurran a pohár nedves oldalán. – Mit gondol, a feleségem nézi most az eget, várja a gépünket vajon? – kérdezte a repülő mintegy magától, és egy borcseppre pillantott, mely szétfolyt a fejénél, a karosszék fehér huzatán. – Mit gondol, kislány? Vajon tudja, hogy most repülünk?

Marta sohasem gondolta volna, hogy az ég ennyire kék lehet, és ilyen magányos érzés ott repülni. A bőbeszédű repülő elszenderedett; a stewardess leengedte mellette a sűrű függönyt a kerek ablakon, és könnyedén Martára mosolygott. A motorok halkan zúgtak. Európában még éjszaka volt: Spanyolország madarai aludtak puha fészkükben. Marta elmosolyodott – nagyon szerette a madarakat. Még azt a baglyot is, mely a farmjuk mögött az erdőben lakott, és a házuk tetején huhogott, míg a kakas bele nem rikoltott huhogásába, és az istállóból elő nem ballagtak a tehenek, és a pirkadattól izgatott lovak patájukkal a földet nem kapálták. A napperzselte fű zöld tűzként lobogott, amint a harmat – az éjszaka áttetsző vére – végigcsorgott rajta.

A stewardess Martához hajolt:

– Hozzak szódavizet jégkockával? Ma mindenki folyton szódát iszik.

Marta megrázta a fejét, és figyelte a motorok zúgását; a zúgáson keresztül hallani lehetett, hogy valahol mellettük felbontottak egy ásványvizes üveget. A hangok egymás után születtek és haltak el: először a vízcsobogás csendesült, valamivel később eltávolodtak a stewardess könnyű léptei. Aztán elhallgattak számára a motorok is, monoton zúgásukhoz, úgy látszik, hozzá lehet szokni – a fül már nem fáj, és a csend már nem meglepő; Marta néhányszor azon kapta magát, hogy nem is hallja a motorokat, és ijedten nyelt egyet, hogy a füle újra megfájduljon a Boeing szárnyai alatt rejtőző négy motor bömbölésétől.

Rágógumi mentaszagát lehelve Martára, a hátsó sorból egy asszony dugta előre a fejét a székek között.

– Maga nem fél, kislány, hogy a motorok leállnak, belezuhanunk az óceánba, és nem tudunk kiúszni?

– Nem – nézett hátra Marta ijedten.

A pilóta, aki elöl aludt, felébredt, és Martára nézett.

– Az utasszállítógép másképpen esik. Fütyül és sikolt benne minden. Nagyon erősen fütyül. – A férfi Martára kacsintott, fütyörtyentett egyet, és újra behunyta a szemét. Aztán kinyitotta a fél szemét: – Nincs egy altatója? Ha rosszul alszom, repülőgépekről és pilótafülkékről álmodom, most pedig, ahogy felébredek, egy szép lányt látok. Szívesen elcserélném az álmomat a valósággal: nincs olyan altatója, amitől jól lehet aludni, és közben látni lehet magát?

Marta nemet intett a fejével.

– Nincs.

– Biztos benne? – A férfi az első ülésen kinyitotta a másik szemét is, és rámeredt: – Most lelövöm magát: bumm-bumm-bzzzs! – Szeme az ülés fehér huzata fölött nagyon komoly volt. – Bumm-bzzzss! – ismételte a pilóta.

– Végem van – mondta Marta. – Megsebesített.

– Légi párbajban minden seb halálos. – A férfi még egyszer felemelte a fejét, és Marta csak a homlokát és mélyen ülő szemét látta.

Gépük Hispánia kék egét hasította, és átrepülve a láthatatlan Pireneusok fölött, Közép-Európa felé tartott; az égen nincs határ, és a repülőgép, akár a madarak, nem mindig tudja, milyen szél repíti szárnyait. Marta tudta, hogy most az Atlanti-óceán van alattuk – a part vonalával behatárolt, gigantikus, semleges víztároló, melyben a halak is átszelik a láthatatlan határpontokat, idegen hatalmak vizeibe hatolva, és kifogják őket olyan óriási hajókról kivetett hálókkal, hogy álomba merülnek, míg megpillantják a zászlót az árbocon, míg felemelik őket a magas fedélzetre, míg utolsó fogságuk szoros hálóját szétoldozzák.

A repülőgép lemerült az éjszakába – szikrázó madár az áthatol-

hatatlan sötétségben – csak lángjával, szárnyai alól kiszakadó lélegzetével világít.

A pilóta fogta a boros palackot, és átült a Marta melletti székbe. Szemét szorosan összehúzta, értésére adván, hogy nagyon rosszul érzi magát, aztán fél szemét kinyitotta, és azt suttogta:

– Szólítson Bobnak! – Letette a palackot, és nézte, hogyan csapkod benne a halványzöld folyadék. Bob magával beszélgetett: – A repülőgép nem tűri a részeg pilótát. A repülőnek csak az utasülésen szabad innia. És csak ilyen kislány társaságában.

Nagyon gyorsan beszélt, és Marta időnként nem értette, mit akar ez a civil ruhás, szép szál férfi, akinek sűrű, vörös haja oldalra volt fésülve. Már tudta, hogy Robertnek hívják, hogy a pilótának józannak kell lennie, és hogy a repülőgép fütyül, amikor kikapcsolt motorral lefelé zuhan.

– Maga olyan, mint a fűszál – közölte a pilóta, és a poharát maga elé tette a kis asztalra. – Maga olyan, mint a fűszál. Valamikor Dachauban ültem. Ősz táján már haldokoltunk az éhségtől, és a fiúk füst képében szálltak fel az égbe. Tavasszal felfedeztem egy árva fűszálat, mely keresztültörte magát az Appelplatz keményre taposott földjén, és úgy meredezett ott, mint valami szögecske. Tudtam, hogy megérem a háború végét, és hazatérek Montanóba. Maga olyan, mint az a fűszál ott az Appelplatzon.

Marta nem tudta, mi az az Appelplatz, csak fél füllel hallott a fogolytáborokról. De érezte, hogy ez a férfi itt mellette mennyire szeretne beszélgetni vele és inni; nem tudta elhárítani, bár képtelen volt befogadni a más bánatát, úgy érezte, hogy a saját fájdalma szinte ízekre szaggatja...

– Dachauban sohasem volt zöldebb a fű ennél a bornál. – Bob megrázta a palackot az orra előtt. – Füvet ettünk, és boldogok voltunk, ha egy-két sápadt fűszálat találtunk. Szedegettük, mint a farmerek hitvány juhai szárazság idején. De előbb még rádiós voltam, háromszor repültünk München fölé. Rádiós voltam és lőttem. Nem sikerült sokat lőnöm, mert légvédelmi ágyúk fogad-

tak. Úgy lőttek le bennünket, hogy a lövedék felrobbant a motorban, és a pilóta elpusztult, ki se nyithatta az ejtőernyőjét, én pedig idegen földet éreztem a lábam alatt, pontosan három percig, amíg hátulról meg nem ragadtak, és a levegőbe nem emeltek. Nem láttam senkit, és nem is tudtam ellenállni.

– Micsoda szörnyűség! – A hátuk mögött ülő asszony a székek között előredugta a fejét. – Úristen, micsoda szörnyűség! Miért hallgatja ezt ilyen nyugodtan, kislány! Ezek a mai fiatalok!...

Marta arra gondolt, hogy most április van, és náluk a farmon olvad a hó. A vakító fehér messzeség olvadozik körös-körül, melengeti a tavasz, és apránként visszatér az, ami napról napra tűnt el. Először a nedves rongyok kerülnek elő – ezeket a szakadt ruhafoszlányokat a kötélről fújta le a szél az udvaron, és belepte az utolsó márciusi hó. Aztán előbújnak a csikkek, melyeket februárban dobáltak szét a farmerek, amikor eljöttek apja temetésére. Ha még egy kevés hó visszaszivárog a földbe, kikukkantanak a karácsonyi fenyőágak, aztán még később – a rozsdás patkó, melyet apja helyezett a pad alá novemberben, a hó beköszöntése előtt.

– És mi történt aztán? – kérdezte Marta hangosan.

– És mi történt aztán? – ismételte az asszony mögöttük.

A repülő magának beszélt:

– Bombáztuk Münchent. Később, a háború után láttam, ahogy a város lakói kezdték kiásni azt a vörös téglahalmot, amellyé az utcájukat változtattam. Bámulatos dolog, amikor elmondták, hogy lakott területeket semmisítettünk meg, és gyerekek sírtak két álló napon át az általam betemetett pincékben, teljesen nyugodt maradtam, és ártatlannak éreztem magam – ezt csak igazi katona érezheti, aki minden parancsot gondolkodás nélkül végrehajt. Németország egy dologban egységes és ellenséges volt: az egész föld a mi repülőgépünket lőtte, aztán pedig – ezt már Dachauban tudtam meg – még füvet sem akart teremni számunkra. Hallja, kislány? Maga olyan, mint a zsenge fűszál... – A repülő ránézett Martára, és

tenyerével gyors mozdulatot tett felfelé, mintegy követve a sarjadó fű ég felé szegeződő, zöld nyilát.

– Milyen szépek ezek a háború utáni gyerekek! – mondta az asszony a hátuk mögött.

... Marta alig volt egyesztendős, mikor anyját megölték Münchenben. Még eltemetni sem tudták, mert az utcájuk egyszerre omlott le, egyetlen falként, kiáltások sem hallatszottak, nem mondtak egymásnak búcsúszavakat, s az elpusztultak valamennyien örökre ott maradtak befalazva a kőbe, közös mauzóleumukban az idegen földön, és idegen szavakat mondtak fölöttük az utcai hangszórók fekete tölcsérein át, melyek új légiriadókról adtak hírt, de ezek már nem rettentettek meg senkit, mert bármily nehezen élt is az ember, kétszer megölni senkit sem lehet. A hangszórók a halott utca romjai között nem sokáig hirdették az igét: bomba robbant a rádióállomáson, és megfojtotta a hangját.

Apa gyertyát tett az asztalra, és csendesen imádkozott. Apa kérte az Istent, hogy adjon békességet halott feleségének és Ukrajnának, mely kiégve és hihetetlenül messze maradt a hátuk mögött. Apa imádkozott, aztán az asztalra borult, és addig feküdt ott, amíg a gyertya le nem égett – az utolsó, régóta őrzött gyertya.

Marta akkor alig egyéves volt, és anyja hangja sohasem tért vissza hozzá. Marta ugyanazon az asztalon ült, a gyertya másik oldalán, apjával szemben, és nézte a könnyeit, melyek fekete arcán folytak végig, mintha sztearinból lettek volna. Furcsa, de később, ha árvaságára gondolt, Marta nem okolta a repülőt, aki bombát dobott emberlakta területekre, kövekkel temette be anyját, és megölte a hangot a hangszóróban.

Egy patika romjai között apja csukamájolajat talált – Marta a mai napig is érzi szájában az ízét –, így maradt életben...

– Milyen szépek ezek a háború utáni gyerekek! – ismételte az asszony, fejét ott tartva a székek között.

Marta hallgatott.

– Maga egyáltalán nem iszik – mondta a repülő. – Ne haragud-

jon, hogy egyedül iszom. Tudja, úgy van ez, nehéz egyedül. Látom azokat a fiúkat, akik egyszemélyes vadászrepülőgépeken repülnek – nekem már késő, hogy ilyenbe üljek. Visszajönnek, teljesen elidegenedve, magányosan, kilépnek a repülőtér kőkockáira, letépik fejükről az átlátszó sisakot, gombolják, gombolják, gombolják a drótvázas, szűk pilótaruhát. Nekem már késő egyszemélyes gépre ülni – hozzászoktam, hogy repülés közben beszélgessek, és a szomszédom arcát lássam –, nekem nehéz lenne az egyszemélyesben, a tüdőm sem bírná ki azt a magasságot. Tudja, amikor Münchenre dobáltuk a bombákat, az égő földre, már akkor gondoltam, hogy nem bírnám egyedül a repülőgépen. Érdekli ez magát? Szeretnék elmesélni még egy dolgot, csak nem tudom, érdekli-e. Mi a neve?...

– Nos, Marta. A feleségem, német lány, Münchennek abból a részéből, melyet nem romboltam le, de az én bombáim pusztították el az apját, az anyját és még néhány rokonát, aztán a férje lettem; és szeret, az egyetlen nő talán a világon, aki szeret. És az első nő is az életemben, valóban az első.

A repülő mindkét öklével rávágott saját ülésének háttámlájára, mely előtte fehérlett.

– Parancsokat hajtunk végre. Hazamegyünk a feleségünkhöz, és vele maradunk, amíg nem hívnak új parancsok teljesítésére. A kürtök megszólalnak „tra-ta-ta", a dobosok felemelik a dobverőt, az őrmester behúzza a hasát – senki sem tudja, mit parancsolnak, de mindenki örül. Maga nem érti ezt, kislány. Maga nagyon sok mindent nem tud még. Olyan, akár a fűszál...

Elhallgatott. Csörömpölt a pohárral, ráborította a palack szájára. Megbillentette – olyan volt, mint egy kis harang. Mikor a repülőgép megbillent, a szűk nyakú palackon a pohár is csendült egyet, nem is pohár – egy kis serleg, négykortynyi italhoz. A pohárka a repülő térdére esett, eltört a közepén nedves kis pohár, most már nem lehet inni belőle. Bob merőlegesen felemelte az ujját, és úgy ült, míg a pohár darabkái le nem estek a térdéről, és szét

nem törtek diribdarabra. Akkor felállt, és a repülőgép farkába ment, jobb kezének mutató- és középső ujja közé szorítva a palackot.

– Háborodott. – A stewardess összeszedte az üveget egy fehér steril zacskóba, és gyorsan magyarázta Martának: – Elmebajos. Ne törődjön vele. Az Államokban volt, zárt intézetben. Figyelmeztettek, hogy Párizsban várják. Háborodott, már otthon mondták. Nem akartuk magunkkal hozni, de az orvos, aki kihozta, azt mondta, hogy a betege csak egyetlen dologról beszél – a kormányokhoz való viszonyról. Hogy kinek kell engedelmeskedni: a kormánynak-e vagy önmagának! Mindenki repülőnek mondja, ő maga is így nevezi magát. Az orvos szerint semmiféle pirula nem segít rajta, az ilyen esetek gyógyíthatatlanok.

– Hozzon nekem, kérem, egy kis vizet jégkockával – mondta a stewardessnek a hátul ülő asszony. – Hogyhogy nem fél, kislány? Úristen, ez szörnyűség, egy elmeháborodottal repülni! És ha bemegy a pilótafülkébe? Látott már maga valaha őrültet, kislány? – Szorosan Marta füléhez hajolt, és a jól megrágott rágógumi mentaillatát lehelte rá. – Hogy engedhették el a szülei egyedül ilyen útra?! Követelni kellene, hogy ezt az őrültet vigyék el tőlünk. Ilyen az, turistaosztályon utazni. Én mindig első osztályon repülök, ott nem érhetik az embert meglepetések. Vagy magának közömbös ez az egész?

– Visszajöttem, kislány – mondta a repülő. – Mit gondol, a feleségem vár a repülőtéren? Nos, füvecske?

Leereszkedett a székbe, és behunyta a szemét.

Marta nem volt álmos. A repülőgépen eloltották a felső világítást, az emberek a légitársaság emblémáival díszített plédekbe burkolózva szuszogtak.

Minden eshetőségre készen elment mellette az álmos steward, fehér szmokingban, kiskocsival, melyen drága parfümök mintaüvegecskéi és apró konyakos üvegek hevertek.

– Jó éjszakát – ásított a steward. – Jó éjszakát. Rövidesen megér-

kezünk. – Eltűnt az átjáró végén, fehér háta imbolygott. Most már valóban ideje aludni, gondolta Marta, és behunyta a szemét, de nem hitt benne, hogy sikerül elaludnia. A nyolcadik csatornára állította a rádiót, melynek skálája a könyöke alatt fehérlett, és hallgatta a mesét a kisgidáról, mely addig futkározott az erdőben, amíg meg nem ették a farkasok. A kisgida vidáman énekelt az öreg búbosbankáról; Marta elaludt, és semmit sem álmodott, mert az álma rövid volt, mély és váratlan.

Amikor a nap összehunyorított szemébe sütött, Marta gyorsan kiegyenesedett, kikapcsolta fülhallgatóját, ahol századszor ismételték el a mesét a kisgidáról, melyet megettek a farkasok.

A repülőgép leszállásra készülődött.

Marta ránézett Robertre, aki szinte odatapadt a repülőgép ablakához, és arra gondolt, hogy őt nem várja senki. Sem Párizsban, sem máshol ezen a világon. És sírni kezdett. Először az egész út alatt.

„Menj el oda! Apa nehezen vette a lélegzetet, és lassan beszélt, megrágva a szavakat megfeketült szájában. – Menj el, és mondd meg, kinek a lánya vagy. Pavelnek mondjad. Mondd meg Olgának és Taiszának is. Keresd meg Grigorijt, és neki is mondd el. Van néhány címed. Rájuk fogsz találni. Menj el. Mondd meg, kinek a lánya vagy. És mondd meg, hogy én meghaltam." Apa többé nem szólt semmit, és Marta arra gondolt, hogy ezen a tavaszon már nem lesz itt a farmon, hogy a repülőgépek oda szállhatnak, ahová akarnak, hogy apja, aki valamikor csukamájolajjal táplálta, itt hagyja. De Martának elapadt már a könnye, és nem volt benne szánalom, mert azt gondolta, hogy az élete kettétört, és mostantól kezdve minden másképpen lesz, de hogyan – azt senki sem tudja megmondani. Kijevre gondolt, ahova el kell repülnie a távoli városra, melyről már annyit hallott, de nem látta még álmában sem. Minden újra kezdődött – apa feketére vált szája forgatta-rágta az egyre csendesülő szavakat, a száj sötét gödrében, az időtől megkopott fogak közt bágyadtan mozgott az íny, az ajak reszkető határán túl.

Marta csak a repülőgépen értette meg, hogy annyira fél ettől az ukrajnai utazástól, hogy még a gondolatától is menekül. Ukrajna élénken élt az emlékezetében, bár nem mindig tudta elválasztani az átélt dolgokat az olvasottaktól, apja emlékeit a sajátjaitól. Hozzászokott ahhoz, élete a farmon apja életének számlájára folytatódik.

Azonkívül volt még az iskola, az egyetem világa – az egyikből kinőtt, és éppen hogy megérintette a másik. Néha úgy tűnt neki, hogy már kilépett a valódi életbe, és bármilyen megrázkódtatást kibír, aztán ismét elfogta egy holnapi baj előérzete, és annyira védtelennek és magányosnak érezte magát, hogy sírni tudott volna, es úgy tetszett, olyan, akár egy repülőgép a levegőben, mely állandóan keresi a földi teret, ahol emberek várnak rá, jóindulatúak és figyelmesek, és éppen őrá várnak, őt védelmezik, vékony kezüket fölemelve megállítják az esőt, hogy egyetlen csöppje se essen a lába alá. Marta úgy vélte, hogy az érettség egyben a tökéletes önbizalom állapota, és még gondolni sem merészelt arra, hogy másképp is lehetne.

Éppoly észrevétlenül érkezett meg Ukrajnába, mint amilyen észrevétlenül fogadta magába Ukrajnát egész élete folyamán. És újraéledő nyugtalanságát nem a felfedezések előérzete okozta, sokkal inkább megszokott állapota tért vissza. De most különösen nyomasztotta.

– Mi az ott lent? – kérdezte Marta a stewardesstől.

– A kijevi központi stadion. Boriszpol ötven kilométerre van innen. Mindjárt ott leszünk.

Marta nem tudta, mi az a Boriszpol. A repülőgép közeledett a földhöz, egyetlen felhő sem állta útját. Marta érezte, hogy a feje kóválygott a világ körülötte. Idegen lábakon, esernyőkön, táskákon lépkedve át a repülőgép végébe ment. Benyitott a mosdóba, tenyerébe vizet engedett, és az arcába fröcskölte. Fertőtlenítőszer-szag áradt belőle – apja irtotta ilyesmivel a patkányokat. Martának hányingere volt, és hallotta, hogy mögötte az ijedt stewardess kérleli, hogy menjen vissza a helyére. Még egy kis vizet fröcskölt az arcába, és kiegyenesedett. A stewardess adott neki egy poharat – a vízből éles, hideg légbuborékok pattantak ki. Marta nyelt egy korty vizet, a többit az arcába öntötte.

– Bocsánat – mondta a sötétkék kosztümös, emblémás lánynak –, második napja ülök repülőgépen. Bocsásson meg, kérem.

Még a szálloda is olyan volt neki, mint egy utasszállító repülőgép.

Kicsi szoba, de az ablaka, mely elfoglalta a négy fal egyikét, azt az illúziót keltette, mintha repülőgépen ülne, hatalmas tér fölött lebegve, alatta emberek csoportosultak, a lábuk alá néztek, és nem tudták, hogy a repülőgép mindjárt leszáll a fejükre, és ugrálva gördül tovább, a földbe nyomva testüket – és nincs előle menekülés.

Marta leült a keskeny heverőre a fal mellett.

Kijev.

Az udvarias fiatalember, aki fogadta, a vámhoz kísérte, taxiba ültette, és segített elhelyezkednie a szállodában, már elment. Marta nem emlékezett rá, hogy hívják, csak a cég nevére, amelyet képviselt. Ugyanaz állt a reklámfüzet első oldalán, amelyet a fiatalember otthagyott. A cég neve alatt rózsaszínű és világoskék esőköpenyes nők kacagtak kitárt karral, szép kezükben ernyő. Ó, milyen vidám lányok!

A csapból csöpögött a forró víz. Marta elfordította a csapot – a víz széles sugárban záporozott, fröcskölt a szélrózsa minden irányába, leverte a kis darabka szappant, mely a fürdőkád fenekére esett, s a víz csak folyt, folyt, egyre folyt... Martát heves vágy

fogta el, hogy lemosson magáról minden piszkot, minden szót és minden érintést, mindazt, ami hozzátapadt az úton, rétegekben rárakódott, és elválaszthatatlan része lett.

Az apja temetésére gondolt, amikor a farmerek vitték a koporsót, s az ég olyan alacsony és fekete volt, hogy úgy tetszett, a koporsó fedele beleragad a fellegekbe, tapadós és nedves lesz tőlük, és földig görnyeszti apja utolsó vendégeit.

Ő a koporsó után ment, aztán lemaradt, gyászoló emberek vették körül, és Marta megértette, hogy valamennyi a saját halálára gondol, arra, hogy elkerülhetetlen ez az utolsó út a sárban, és arra, hogy visszakerülünk mind a földbe. Voltak itt svédek, három olasz és egy német család: két farmer mesélte, hogy szüleik még a század elején jöttek ide, a többiek a harmincas évek táján, ketten pedig a háború alatt, mint ők az apjával.

Richard Stevenson, a fehér Dick Stevenson, ahogy hívták, levágott egy fürtöt apja hajából és négy halott körmöt. Kiszakította a Bibliából a címlapot, és belecsomagolta a vékony, bámulatosan illatos papírba; odaadta Martának. Marta tudta, hogy miért.

Az út szélén állt, és nézte, hogy viszik apját, akit nem lát többé soha, mert a koporsót lezárták még otthon; a gyászolók mögött kullogott egy vén fekete kutya. Talán még kölyökkorában elijesztették a vén, gazdátlan ebet, mert félt, menekült mindenkitől, és mégis hízelgett mindenkinek, várta a simogatást, amit sohase kapott meg. Senkit sem szeretett, és őt se szerette senki.

Marta állt az út szélén, és váratlanul kedve támadt levetkőzni és megmosakodni, forró vízzel – fulladozni a felhevült párától, mosakodni, a bőrét lenyúzni, ahogy a bibliai siratóasszonyok a temetéseken. Kívánta a vizet, mint a megtisztulást, mint a kezdetét és a végét mindennek a világon, vizet, legalább abból a bögréből, mely ottmaradt náluk otthon az asztalon, és a temetés után mindenki odamegy majd hozzá, lehajol, és sorban egymás után isszák belőle a hideg vizet. Így szokás.

Apja fehér bögréje.

Marta elesett. Sűrű hó hullt - a megfagyott égi nedvesség visszatér bevetetlen földjükbe, a gazdátlanul maradt fekete földbe.

Marta még a földön feküdt, amikor odament hozzá az inas, a fehér Dick Stevenson, karjára vette, és vitte a koporsó után, amíg Marta magához nem tért az ajkára hulló hótól.

– Menj el oda – mondta neki Dick Stevenson.

Hát eljött.

A telefon váratlanul megszólalt, röviden, élesen csengett - Marta még nem hallott ilyet. Felvette a kagylót.

Én vagyok - mondta a fiú az Inturisztból. – Nincs szüksége valamire?

– Nincs, köszönöm. – Marta letette a kagylót, és arra gondolt, hogy ukránul felelt. Hát valóban megérkezett.

Bement a fürdőszobába.

A haja és az arca rögtön nedves lett a gőztől, keze megduzzadt az alacsony mennyezet alatt szétömlő forróságtól. A tükröt vízcseppek borították, végigfolytak rajta, áttetsző utakat hagyva maguk után. Marta kihalászta a fürdőkádból a szappant, a polcra tette, és gyorsan levetkőzött. Aztán kilépett a fürdőszobából, és meztelenül végigszaladt a szobán, a szőnyegen otthagyva nedves lábnyomait. Kinyitotta az ablakot, rövid ideig álldogált előtte – nem szégyellte a meztelenségét. Ahogy a gyerekek sem szégyellik magukat az anyjuk előtt. De Marta nem emlékezett az anyjára. Újra megszólalt a telefon. Marta óvatosan megkerülte a készüléket, nem vette fel a kagylót, hanem visszament a fürdőszobába.

A telefon addig csörgött, amíg ki nem nyitotta a zuhanyt, és a vízsugár, mely a sűrű acélszitából kiszakadt, el nem nyelt minden egyéb hangot.

Egyszer apja magával vitte Chicagóba. A belvárosban vettek ki szobát, a Continental Plazában, és a szobaasszony minden este mentacukrot tett a párnájukra a szállodaigazgató megbízásából. Így kívánta a rend.

Erről az utazásról Martának eszébe jutottak a hotel hosszú fo-

lyosói, a hallgatag szobaasszonyok és a nagy, a mennyezettől a padlóig érő tükrök. Meg a számlálóberendezés odalenn a portán, ahol minden szobaszám mellett váltakoztak a számok a telefonbeszélgetéseket számolták. A Continental Plazában üzletemberek szálltak meg, és a számlálóberendezés számai olyanok voltak, mint a névjegyek.

Apja talán az egyetlen volt, aki senkinek sem telefonált, napokon át bolyongott Chicago füstös utcáin, és Marta nem tudta, merre jár. Neki magának megvolt a saját menetrendje: a hoteltől két utcasaroknyira állt a művészettörténeti intézet és ott az első emeleten az El Greco-gyűjtemény.

Marta nem tudta megmagyarázni, mi vonzotta annyira a hosszúkás, kékes-rózsaszínű arcokhoz, melyeket a zseniális művész alkotott. Nézte a lovasok aszimmetrikus, elkínzott arcát, s a vékony lábú, fehér lovakat. Különös emberek és különös állatok. A művészettel való találkozástól szinte elerőtlenedve járt haza a szállodába, és ilyenkor a zuhany alá állt, a hűvös eső éles zuhataga alá Egy alkalommal letörölte a tükröt, és meglátta benne nyúlánk, hajlékony testét, amely most annyira hasonlónak tűnt azokhoz a vékony, hosszú alakokhoz, melyek Toledo templomainak készültek, hogy Marta ezt az érzést tovább őrizte, mint más egyebet, bár még gyónásnál sem merte bevallani a szentségtörést: hogy a spanyol szentekhez hasonlította magát.

...Tenyerét végighúzta a tükrön, és megpróbálta újraalkotni azt az időben felolvadt képet. A tükör más volt, és a fiatal nő szomorúan mosolygott vissza rá, aztán ismét azonnal eltűnt a zuhanyból ömlő meleg víz áradatában.

Amikor Marta visszatért a szobába, és öltözködni kezdett, megszólalt a rádió. Észre sem vette a fekete kis dobozt a sarokban, és nem értett meg mindent; csodálkozva hallgatta, mint valami beszélgetőtársat, aki isten tudja, honnan, itt termett, és csak beszél, különösebb figyelmet nem is követel magának. A rádió mesélt valamit egy kongresszusról, melyet Kijevben tartottak – szóval

itt, talán éppen a szálloda közelében volt valamilyen kongresszus -, sok nevet is említett – embereket, akiket Marta nem ismert, és akiknek a neve különösen hangzott számára; de érdekes volt hallgatni, egyszerűen csak hallgatni a bemondó gyors beszédét, szép fekvésű baritonját; Marta megpróbálta elképzelni magának a bemondót – feltétlenül fehér inges, fiatal fiúnak képzelte, akinek nagyon melege van, és szeretné bekapcsolni a ventillátort, de nem lehet: mert folyik az adás.

Marta még hallgatta egy keveset, megtalálta a kerek szabályozógombot a fekete dobozon, és lehalkította a bemondó hangját. Visszatért a nyugalma. Öltözködött, közben figyelte, hogy sötétedik odakünn, az autók fehér fénysávokkal hasítják szét az éjszakát, és a trolibuszok, mint valami akváriumban, haladnak, emberi alakok imbolyognak sárga vizében. Marta arra gondolt, hogy valamelyik trolibuszon ott utazik a nagynénje, Taisza vagy Olga vagy pedig Pavel, esetleg Grigorij nagybátyja. Ez a gondolat először hihetetlennek tűnt föl, később hozzászokott, hiszen valóban ebben a városban élnek; természetes, hogy itt járnak, ezen a téren keresztül, miért ne?

Marta eloltotta a villanyt, kiment, kétszer is ráfordította a kulcsot.

A főutca olyan világos volt, mint a fürdőszoba. Minden fal fehéren virított még a sötétség ellenére is, érintése hideg és síkos volt. Marta ismerkedett apja szülővárosával, először ujjaival, szemével, fülével tapogatta végig – a falakhoz közeledett, az emberi arcokra nem figyelt, egyelőre csak megérintette a fákat. Különös lény, gondolhatja, aki látja.

Ilyen azonban nem akadt. A városba beköszöntött az az óra, amikor a narancsszínben fénylő ablakok utolsó gazdái is hazatértek a munkából, de a háziasszonyok még nem birkóznak a piszkos tányérokkal, a gyerekek viszont már alig győzik az esti tévéfilmet kivárni. Ez a gondterhelt járókelők órája volt, mert mindenkinek

minden egyebet elhomályosító, határozott célja volt, hát semerre sem nézve siettek, siettek, siettek.

Martának a környékükön élő farmerek jutottak eszébe. Egyszer, még kicsi korában, elbújt az apja elől: felmászott a magas, fekete szekrény tetejére, amely még a régi gazdáktól maradt a házban. (Ottmarad az újak számára is – gondolta magában , milyen soká élnek a tárgyak. . .) Apja és becsípett vendégei mindenfelé keresték, benéztek az asztal alá, elhúzták helyéről a nehéz karosszékeket. Fejüket előreszegve járkáltak, nyakuk kivörösödött, és percekig senki sem emelte fel a tekintetét. Annyira hozzászoktak a földhöz, hogy el sem tudták képzelni, hogy fenn is lehet keresgélni, nemcsak a lábuk alatt. A farmerek még imádkozni is leszegett fejjel imádkoztak, a padlónak beszéltek, térdükkel és földtől megfeketedett tenyerükkel érintve. Az istenük ott volt mellettük valahol, akár a gyermekmesék törpéje, és ha ez az isten felemelkedett az egekig, azt is csak azért tette, hogy egy kis esőt küldjön a földre, esőért könyörögtek a görnyedt hátú férfiak, kik a lábuk elé néztek még akkor is, mikor az istennel beszéltek.

A járókelők nem hasonlítottak Dick Stevensonra vagy Ray Cramerre. Valamennyien maguk elé néztek, sokan rápillantottak Martára is, de senki se fordított rá különösebb figyelmet. Marta ment a nagy város főutcáján, és mindenki, aki elsietett mellette, végcélja felé igyekezett, saját kapuja, lépcsője, ajtaja, feleségének hangja felé – az emberek elviharzottak Marta mellett, mint a távfutók, és ő úszott ebben az áradatban, mely befogadta őt, de nem vette észre.

A szálloda mellett az emberek virágot vásároltak, szemben bort ittak. Ezek rövid részhajrák voltak, az emberek beszaladtak az üzletbe, a virágcsokor sápadt tűzijátékát villantva fel, vagy megkönnyebbülten lehelték ki az erjedt szőlőlé illatát, és szaladtak tovább szembe vele, mellette, tovább.

Marta felkacagott, mert ebben az áradatban valami vonzót, otthonosat és meleget érzett.

Elképzelte magának, milyen lármával telne meg az utca, ha minden gondolatot meghangosítanának, ha mindenkit arra késztetnének, hogy hangosan gondolkozzék.

A hosszú sor az újságárus bódéja előtt egyik lábáról a másikra állva toporgott, mint valami mesebeli lény, amelynek sok feje van, és mindegyik külön gondolkozik.

Rügyező fák haladtak el Marta mellett a sétány szélén, a fák koronái le voltak nyírva, és az ágak várták a maguk idejét, a pillanatot, amikor zöld robbanásokkal kinyílnak, fogadják a madarakat, és – halhatatlanságuk szimbólumaként – virágokat szülnek, gyorsan eltűnő csillagait a zöld színű égnek.

Marta elment az emlékműig, mely arccal feléje fordulva állt. Megismerte a férfit a talapzaton – Lenin volt. Körüljárta az emlékművet, még egyszer megnézte a lendülettel teli, könnyedén előredűlő alakot.

Az emlékmű ragyogott a fényszórók sugarában. Marta megérintette a szobor talapzatát – a keze végigcsúszott a száraz, fényezett grániton.

Csak most vette észre, hogy a tenyere, amely izzadt volt az izgalomtól, nedves nyomot hagy a megvilágított talapzaton.

A sugárút két oldalán, padokon többnyire párosával üldögéltek. Lámpás itt kevés volt.

Marta elment a fiatalok mellett, de nem látta az arcukat.

A vidám, színes padok mind foglaltak voltak, szerelemről suttogtak rajtuk, a mai estéről, és senki sem nézett Martára - ő volt a hosszú sétányon az egyetlen járókelő, aki szomorkás csendbe burkolózott.

- Ez a lány biztosan meg fog érteni bennünket – mondta egy hang mellette. – Meg kell hogy értsen, és meg kell hogy vigasztaljon. Biztosan van cigarettája. Ugye, van cigarettája, kislány?

Marta megfordult a hangra.

Ketten beszélgettek mögötte – fiatal fiúk nyitott kabátban.

– Elnézést, kislány - mondta az egyik -, egyedül van?

Marta nem felelt – érdekelte a dolog.

Egyedül van, Szergej, hát nem látod? És minket várt. Itt barangol a Sevcsenko sugárúton, és verset ír – fordult a világos hajú fiú a barátjához.

Analfabéta vagyok – mondta Marta, és megijedt a saját hangjától.

Szergej, beszélni tud! – A fiúk csaknem egyszerre tárták szét kezüket. – Honnét jött, kislány, és hogy hívják?

Amerikából.

– Szerjozsa Lvovból való.

Marta és a világos hajú fiú csaknem egyszerre mondták ki ezeket a szavakat, és elnevették magukat.

Wisconsinból jöttem – tette hozzá Marta.

– Ez ott van, ahol lincselik a négereket? – kérdezte a szőke.

– Ott van, ahol a sajtot csinálják. – Marta elfordult és továbbment.

– Miért lőtték le az elnöküket? – kérdezték mögötte hangosan. A szőke fiú hangsúlyozottan egyenesen állt, felé célozva a mutatóujjával. Nevetett.

Marta hirtelen megállt.

– Fiúk, ezzel ne tréfáljanak!

– Szerjozsa, csakugyan amerikai. Ne haragudjon, kislány, ma olyan este van – mondta a világos hajú. – Én még akkor is szerelmet vallanék magának, ha a Marsról repült volna ide. Egyenesen a nem létező csatornáktól. Na jól van, mondja meg: a maguk egyetemén csinálnak atombombát?

A mi egyetemünkön szívet ültettek át, és egy gyerek nyolc napig élt vele.

– Zsenya! – Szergej a szőkéhez hajolt. – Az ő szívét ültették át. Úr van a helyén, akár az én zsebemben. Nem szereti ezt a két szegény negyedéves csillagászt.

Marta elnevette magát, és mielőtt meggyorsította volna a lépteit, intett a fiúknak:

– Magukat földi lányok fogják szeretni és nem a marsbeli, nem létező csatornáktól valók.

– Mindenki ezt mondja – egyeztek bele komolyan mind a ketten. – Már ittunk is erre – egy csésze feketekávét, ne gondoljon rólunk rosszat. Csak ilyenkor, előadás után, nem férünk a bőrünkbe. De maga szeret minket, ugye?

– Hát persze! – felelte Marta.

Megérkezett a nyirkos és vidám, kora tavaszi szél. Marta járás közben szinte habzsolta, teleszívta a tüdejét, míg meg nem fájdultak tőle a fogai, míg a feje nem kezdett kóválygni, és a topolyanyárfák kopár ágai táncra nem perdültek a csillagok között – ez az ég felé lendülő sugárút két sor sudár, fekete fát vitt a horizont felé.

Aztán jobbra volt még egy templom, akár egy fehér robbanás.

Marta bement a félhomályos templomba, a sarkokban asszonyok imádkoztak, sebesen lengetve csippentésre szorított ujjaikat.

Középen egy idős férfi csókolgatta az ikont – szürke haja a gallérjára hullott.

Milyen méltóságteljes fej – gondolta Marta.

A férfi gyorsan feléje fordította az arcát – hihetetlenül fáradt, öreg arc volt, amelyet szklerotikus erek hálója borított, a szeme csaknem lecsukódott az állandó álmatlanságtól, és egy magányos könnycsepp dermedt meg a szeme sarkában.

Marta mindezt egyszerre látta, emlékezete elnyelte az imádkozók arcát, hogy azonnal el is feledje a képeket, hogy megszabaduljon az idegen bánattól, és visszatérjen a sajátjához.

Marta az egyetemi protestáns templomba járt, de most nem azért esett jól itt álldogálnia, mintha szüksége lett volna erre a házra, ahol Istennel másképpen beszélnek. Szövetségesekre volt szüksége, és itt mellettük ment el – két idősebb asszony, egy fiatal nő feketében és a térdeplő férfi.

Marta nem tudott egyiknek sem az arcába nézni, odament a falhoz, melyre az istenanya képe volt festve a gyermekkel, egy haragos, fenséges istenanyáé, aki még nem tudja, hogy a fia szenve-

désre ítéltetett; Marta belenézett az arcába *ennek* az asszonynak, aki valósággal elvált a faltól, és feléje indult. Marta kegyelmet kért tőle elhunyt apjának, angolul kérte, ahogy megszokta, hogy beszélgessen az Istennel, otthon; aztán még egyszer a mozdulatlan női arcra nézett, és arra gondolt, lehet hogy a kijevi istenanya nem fogadja el az ő angol imádságát.

Akkor még néhány szót mondott ukránul, és kiment a templom sötét boltívei alól, ahol fülledt volt a levegő.

Szemerkélni kezdett az eső.

Diákok szaladtak el mellette, és fejüket befedve aktatáskájukkal nevettek, és apró, kék tócsákat fröcsköltek szerteszét.

Minden lámpa kigyulladt, és az eső ferde sugaraival átszőtt város fényes volt és boldog, mint egy ember, aki először ismeri meg a szerelmet.

– Galja – fogta meg a karját egy magas fiú –, te meg... Ó, bocsánat! – Elengedve Marta kabátujját, szaladt a trolibusz után, mely a nyárfák közül kigördült, mint valami mesebeli, boldogsággal töltött táska, amely az esti városban a békét, a holnap örömébe vetett reményt hordja szét.

– Tessék virágot – lépett oda hozzá egy idős asszony, ibolyacsokrokkal a kezében. – Tessék, tessék virág. Zuhog az eső.

Marta kirázta a zsebeit, és látta, hogy a pénztárcája otthon maradt a szállodában.

– Holnap kifizetem. Ugyanitt – nevette el magát.

Az asszony lerázta a kis csokorról az esőcseppeket, odaadta Martának, felsóhajtott, és ment tovább az utcán, még csak az árát se mondta meg.

Az ibolyák remegtek, mint apró, nedves lények, amelyek el akarnak rejtőzni az eső elől.

A zápor erősödött. Marta sietség nélkül átlépte a tócsákat, és nyitott szájjal habzsolta a nagy, meleg cseppeket, melyek az éjszaka láthatatlan egéből hullottak.

Marta kinyitotta a szemét az éneklésre, de csak amikor teljesen felébredt, értette meg, hogy apja énekel. A sarokban ült az ágyon, és bólogatott; Marta csak ezt a mozdulatot fogta el - egyébként nem látta apját a sötétben. A szavak, amelyeket ismételgetett, furcsáknak tűntek itt és ebben a percben, éppen ebben a percben. Marta ezt hallotta:

Édes lányom, édes lányom,
rossz itt élni a világon,
jobb volna már lent a földben
rohadni a sírgödörben.
Hét éve már, hogy a párom
levelét hiába várom,
messze él a nagyvilágban:
valahol Amerikában.
Nem üzen, nem ír levelet,
sem nekem, sem más senkinek.
Nem féled Istent, te ember,
talán elnyeli a tenger
a leveleidet? Lehet,
hogy nincs papír? Mi lett veled?
A küldött dollárjaidat
nem ittam el. Sokat, sokat
költöttem a gyerekekre,
a többit meg a telekre...

A lány megmoccant, a dal félbeszakadt, az apa némán ült, és Marta érezte, hogy látja őt a sötétben. Váratlanul elnevette magát: „Nem ment el az eszem, ne félj. Asszonynóta ez. Nem ment el az eszem. Aludj." Ismét hallatszott valami hang, lehet, hogy nevetett, lehet, hogy nyögött. Aztán csend lett.

A kék inges férfi hozott egy üveg bort és két bögrét, fülével a mutatóujjára akasztva.

– Először is iszunk. Nem beszélgethetek egy ilyen kedves vendéggel úgy, ha nincs előttem egy pohárka bor. Maga eljött, és ez ünnep. Az ünnepen pedig isznak.

Két térde közé szorítva kinyitotta a palackot. Marta észrevette, hogy a házigazda jobb kezéről hiányzik a kisujj.

– Töltök magának egy keveset. Kitűnő bor. Az idén voltunk Grúziában a fordítómnál, és hoztam egy ládával. Tudja, hogy mi van ezekben a sötét üvegekben? Kindzamarauli. Ezt sült húshoz isszák, hogy jókedvet csináljon, olyat, hogy az égen kigyúljanak a csillagok. Ezt folyton isszák, amíg csak tart belőle. A grúzok semmit se sajnálnak a kedves vendégtől. Ez az istenek itala, sötétvörös bor. Tesznek bele valami füvet, amit úgy hívnak, hogy kindza. De hamar meghal. A bor, tudja, olyan, akár a női szépség. Ma még részegít, holnap pedig már fanyar, savanykás vinkó van a palackban. Maga olyan, mint a legfinomabb bor, kedves vendégünk...

A kék inges férfi gyorsan beszélt, energikusan gesztikulálva.

Marta mindig csodálta a bőbeszédű embereket. A férfi, akinek nem volt kisujja, nem átlagos fecsegő volt, de csiszolt mondatai mögött valami hihetetlen egykedvűség rejtőzött, a szavak, akár a mikrofonból, úgy ömlöttek belőle. Marta megpróbált rájönni, miért beszél ilyen sokat, és az az érzése támadt, hogy a kék inges férfi saját magával beszélget, magában iszik, vele nem koccint,

és úgy nézi a falat, mint egy képernyőt – most lassan megjelennek a képek, és a férfi elhallgat.

– Nem ízlik?

A férfi Martára nézett, és bizonytalan mozdulatot tett a boros pohárral: fel-le.

– Nekem?

Igen.

A férfi csodálkozott a kérdésen. Összeráncolta a homlokát, keresgélt az asztalon, alája nézett, a székek alá is bekukkantott. Aztán Martára tekintett.

– Úgy látom, más nincs itt. Ellenőriztem. Ketten vagyunk a lakásban. És én csak magával beszélek.

Nevetett, és fel-le mozgatta a kerámia csészét. Úgy fogta, hogy nem nyúlt a füléhez, az, mint valami kinövés, meredezett a csésze nedves oldalán. Megismételte a kérdését:

– Magának nem ízlik?

– De ízlik. Olga Mihajlovna hamarosan visszajön?

– Azért ajánlottam, hogy várja meg, mert tudom, hogy bármelyik pillanatban itt lehet. Maga honnan való?

– Messziről. Feltétlenül találkoznom kell Olga Mihajlovnával.

– Tudta, hogy maga jön?

– Nem.

A kék inges férfi kényelmesen elhelyezkedett a karosszékében, és kiitta a csésze bort.

– Olvasta az új könyvemet? Az a címe: *A jelszó*...

– Nem.

– Megmondjam magának, hogy kiről szól ez a könyv? Rólunk, Olgáról meg rólam. Olvassa el.

A kék inges férfi azt várta, hogy Marta elcsodálkozzék. Arra számított, hogy furcsa vendégét meghökkenti, amit mond, másképpen nem is lehet. És figyelmesen végigmérve Martát, egy halom könyv közül kiemelt egyet, és gyorsan írni kezdett bele. Felemelte a tekintetét.

– Hogy hívják?
– Martának.
Átadta a könyvet.
– Szokatlan név. Honnan való?
– Amerikából.
Marta elvette a könyvet, a táskájába tette és megismételte:
– Amerikából jöttem, Wisconsin államból.
– Mi a neve?
– Pirog. Marta Pirog.
– Rokona Olgának?
– Igen. A testvérének a lánya vagyok. Az apám Vaszilij Mihajlovics Pirog.
A kék inges férfi letette a bögrét.
– Szóval Vaszil él?
– Nem. Két hónappal ezelőtt meghalt.
– Tudja, engem hogy hívnak? Andrej Sztyepanovics Kosztyuk vagyok. Az apja nem mesélt rólam?
Úgy tetszett, Kosztyuk egyáltalán nem csodálkozott azon, amit Martától hallott. Zsebéből egy csomag cigarettát vett elő, és maga elé tette. Rágyújtott. Közelebb tolta a cigarettát Martához.
– Parancsol? Most már nálunk is kezdenek cigarettázni a lányok. Szóval Vaszil Pirog már nincs az élők sorában, azt mondja. Pedig szerettem volna találkozni vele. De maga hasonlít rá, Marta. Nagyon hasonlít. Mondták már?
– Igen.
– Szóval rólam nem tud semmit? Pedig egy évfolyamra jártunk Vaszillal, és a maguk albumában feltétlenül kell hogy legyen legalább egy olyan kép, amelyen együtt vagyunk az édesapjával.
Marta emlékezett a vastag szattyánbőrbe vagy nylonba kötött családi albumokra, melyeket a barátnőinél látott meztelen gyerekek hófehér lepedőn, kicsattanó arcú kislány egy rózsabokor mellett, családi kép: nagyapó, papa, mama, öcsike az ebédlőasztal körül, egy szőnyeggel borított szobában. Ráemelte a tekintetét.

– Nekünk nincsenek albumaink. Apám nem vitt magával semmit. Csak egy fényképet – az anyukámét.

– Az édesanyja él?

– Nem.

Kosztyuk elhallgatott. Az ajka mozgott. Kortyolt egy kevés bort. Figyelmesen nézett Martára. Elmosolyodott.

Maga jól beszél ukránul. Akárcsak én.

Marta vállat vont. Kényelmetlenül érezték magukat, a lánynak összeszorult a torka az izgalomtól, mert látta, hogy a kék inges férfi a szeme láttára változik meg.

Marta kinézett az ablakon, odakinn ragyogó nappali fény ömlött szét. Rögtön elküldte az autót, mely napi három órán át a rendelkezésére állt – vadonatúj kék Volga volt, zöld nyakkendős sofőrrel, aki úgy látszik, a világ egyetlen nyelvén sem tudott. Jobban mondva, minden nyelven tudott két-három kifejezést. Amikor Martával a nagynénje lakását keresték, gondterhelten nézte a régi mellékutcák sötét házait, falait, és nem lehetett tudni, nem vesztette-e el a fejét ebben a kavarodásban. „Menjünk talán egy másik úton!" – Marta hangosan gondolkodott. „Ahogy parancsolja" – felelte a sofőr.

Most elment, és neki önállóan kell visszatalálnia.

– Ideje mennem – mondta Marta, és felállt. Talán majd máskor. Amikor Olga Mihajlovna itthon lesz.

Na de hát miért? Nagyon kérem, várja meg, ha már egyszer eljött. Kosztyuk kopogtatott ujjperceivel az asztalon, és széles mozdulattal kérte Martát. Várjon.

Elnyomta a cigarettáját egy papírdarabkán, becsomagolta a csikket, és kidobta az ablakon. Martára kacsintott: „Olga megszid érte." Aztán elkomolyodott és elhallgatott, kinyújtva hosszú lábait. A cigarettát az asztalfiókba dugta.

– Mit csinált a háború alatt? Ostoba kérdés, persze, nem emlékezhet a háborúra. Boldog nemzedék. Látott egyáltalán lerombolt házat? Igen? Az apja bizonyára mesélt egyet-mást. De miért ment

el? Azok, akikkel együtt dolgozott a németek alatt az Állatorvosi Főiskolán, itt élnek továbbra is, és semmi sem történt velük.

A kék inges férfi széttárta kezét, eltolta a széket, és kihúzta magát. Aztán a tenyerére nézett, és olyan mozdulatot tett, mintha morzsákat szórna le róla. Egy rándítással zsebre vágta a kezét, és leült, lazán leengedve a vállát. Hallgatott.

– Beszélgettünk erről apámmal – mondta Marta. – Ő az Állatorvosi Főiskola néhány olyan munkatársával ment el, akik féltek, és nem bíztak benne, hogy megbocsátanak nekik. Nem tudom, hol vannak ezek az emberek, hová sodorta őket a sorsuk. Apám így említette őket: „azok, akik nem bíztak", de sohasem mondta a nevüket. A német újságokban mindenféle rémségeket közöltek. Apám féltette anyámat és engem. Anyám éppen szülés előtt állt, amikor a visszavonulás megkezdődött.

Az előrenyomulás.

– Igen a maguk előrenyomulása.

A kék inges férfi felállt, és felülről lefelé nézett Martára.

- Magának nem tetszik Amerikában? Sajnálja, hogy ott született?

– Én amerikai bombák közepette születtem. Még Európában. De húsz éven át álmodtam Ukrajnáról. Húsz éven át apám idegen neveket mondogatott álmában. Húsz éven át ő, az ukrán tudós földet szántott egy idegen sztyeppén. Belehalt a honvágyba. Tudni akarom, hogyan élt az apám, és találkozni akarok azokkal az emberekkel, akik ismerték.

- Maga konok lány. - Kosztyuk bort öntött Marta poharába, és egy keveset töltött a magáéhoz is. - Maga konok lány.

Szemben ült Martával, arca szürke, beteges, de az alakja magas, sudár. Haja rövidre volt nyírva, és erős szemüvegének fekete kerete egyetlen éles vonással emelkedett ki arcából. A többi félárnyékban volt – a szürke arc és a rövid, szürke haj, a ráncos bőr. Poharat tartó keze kissé reszketett, és a játékos fényfolt, ami a borról verődött vissza, a poros mennyezeten hintázott; az ablakon át

úgy sütött a nap, hogy fájt a kéklő délibábra nézni, melyet a nap arany tüze gyújtott.

Mondja... – Marta visszanyerte önuralmát. Úgy érezte magát, mint az egyetemi felvételi vizsgán, ahol a tegnapi kisdiákoknak különböző pszichológiai teszteket adnak fel: hogy házakat rakjanak össze papír háromszögekből, feleljenek ízlésükkel kapcsolatos váratlan kérdésekre, és gyorsan oldjanak meg egyszerű számtani feladatokat. Figyelni, figyelni, figyelni. Marta a mai napig is emlékezett akkori állapotára, és elmosolyodott. – Apám említette egy kollégáját, aki menekült a bekerítésből, és itt élt Kijevben a németek alatt, csendben, és két hónappal a németek kivonulása előtt elment Olga Mihajlovnához a partizáncsapatba. És ott fejezte be a háborút. Szépen éldegélt, és memoárokat írt. Valamilyen furcsa neve volt. Maga nem ismeri? Érdekelne.

A kék inges férfi mozdulatlanul ült.

– Kijev alatt kerítettek be bennünket, és én erdőkön át kúsztam, sebesülten a vállamon. Kijev égett, még a gesztenyefák is égtek – prospektusokból és a dalokból ismert nedvdús, zöld gesztenyék. Kijev égett. Amikor ideértem, nem volt hová rejtőznöm. Hát megkerestem a partizánokat. A németeknek nem dolgoztam, nem lettem volna képes. De úgy alakult, hogy az állatorvos-tudományhoz sem tértem többé vissza. Publicista lettem, író, és nem is rossz író, úgy tartják. Maga olvasta az *Emlékezet*et?

– Nem.

– Hát persze, az amerikai állam csak neki megfelelő könyveket visz ki innen. Ott maguknál nem talál igaz könyveket az igazságról. A mi igazságunkról.

– Én sok mindent nem olvastam. Apám néha hozott a városból Pravdát. Azt mondta, hogy ez a legnagyobb itteni újság, és ebben van a legteljesebb információ. Ezért is vásárolta. Könyvek nem nagyon voltak nálunk, aztán már az egyetemen egyet-mást kaptam a könyvtárból, de sem az *Emlékezet*, sem *A jelszó* nem volt meg ott. Lehetséges, hogy magának van igaza, nem vették meg.

A haladó sajtó írt róla.

Marta kínosan feszengett, szinte felelősnek érezte magát, amiért ennek az embernek a munkája elkerülte az amerikaiak figyelmét. Valami megnyugtatót szeretett volna mondani, de csak annyi sikerült, hogy:

– Én hiszek magának...

Kosztyuk türelmetlenül és csodálkozva nézett rá.

– Nekem nincs szükségem a maga bizalmára, én a dolgok valódi helyzetéről beszélek, bocsásson meg.

– Kérem. Én elmegyek. Eleget beszéltünk már, Olga Mihajlovna késik. Elmegyek.

Marta felállt, és elindult az ajtó felé.

Ekkor lépett be Olga.

Marta rögtön tudta, hogy ez a nő a nagynénje, arca, mozdulatai, a szeme színe olyan bámulatosan hasonlított apjára, hogy Marta megismerte volna akkor is, ha az utcán találkoznak.

– Te Vaszil lánya vagy – mondta a nő. – Te a Vaszil kislánya vagy. Uramisten! Felhívtak az Inturisztból, hogy ellenőriztetted a címemet. Minden a régi, én itt laktam a háború előtt is. Uramisten, a Vaszil kislánya. Ő hol van?

– Apa meghalt. Két hónappal ezelőtt.

Meghalt. A mi családunkban a férfiak mindig sokáig éltek. Azt hittem, hogy még a háború alatt halt meg. És két hónappal ezelőtt! Miben halt meg?

– Nem tudom, keveset beszélt hozzám az utóbbi időben. Egyszerűen nem bírt élni, ezt mindenki látta.

Miért nem jött haza?

– Félt.

– Mitől?

– Nem tudom.

– Félt. Hallod, Andrej, félt. Szegény Vaszil. Nagyon szerettem. Már hozzászoktam a gondolathoz, hogy elpusztult még akkor,

abban az átkozott háborúban, már elsirattam. És most halt meg. Uramisten, hadd nézzelek, Marta!

Még érződött a dohányfüst, Kosztyuk felkelt, és egészen kitárta a kis ablakot.

Két félig telt bögre és egy üres üveg a padlón.

A szoba sarkában állt egy fényes levelű pálma, és ott aludt a macska, időről időre kinyitotta a bal szemét. Olga az ajtó melletti széken ült, kigombolt barna kabátban, és egy pillanatra sem vette le a szemét Martáról.

Milyen bolond ez a Vaszil! Kétszer is eljött hozzánk az erdőbe, a csapatunkhoz, gyógyítani a lovakat. Mondtam neki: maradj itt, hisz neked semmi közöd azokhoz.

- Olga – mondta Kosztyuk , akkor már én is ott voltam veletek...

Jaj, hallgass! – Olga legyintett, és Martára nézett. Mit számít az most? Hogy mit tettem én, és mit tettél te. Neked jó, te eléggé szent vagy és eléggé mártír, egy kicsit harcoltál is, egy kicsit partizánkodtál is, te szentebb vagy Vaszilnál. Vaszil meghalt, és ezzel mindennek vége. Ő volt a te ellenpólusod, semmi sem változott. De érted te azt, hogy ki halt meg? Az én bátyám nincs többé, a te évfolyamtársad, hallod, Andrej?...

Olga, ne merj így beszélni velem egy idegen előtt! Ne felejtsd el, honnan jött a mi-... – A kék inges férfi kereste a megfelelő szót, aztán legyintett, és megállt az ablak előtt; inge összeolvadt a ragyogó kék éggel. Izgatott volt.

Olga leszedte az asztalról a bort. Felemelte az üres üveget a padlóról.

Aztán visszatette a bögréket, levette a kabátját, és a szék támlájára dobta.

– Andrej, örülj legalább egy kicsit, hiszen mégiscsak a Vaszil lánya!

Marta felkelt, és állva maradt, nem volt képes szólni, eszébe jutott minden, és visszatért a fájdalom, és az emlékezet visszahozta

hozzá a szavakat és a képeket, amelyek szétfoszlottak, eltűntek volna, ha nem lépi át ennek a háznak a küszöbét, ahol a háború előtt az apja is járt, a sárga parketten. Szerette volna, ha ez a beszélgetés nem itt kezdődik el, hanem kint a sztyeppén, deszkákkal keresztül-kasul beszegelt kis házukban, ahol ő, Marta a villanykályha mellett pompás friss olagyit* süt nekik, önt a jávorszörpből – élete alkonyán apja is megszerette, és saját kezűleg rakta el télire a magas nyakú üvegeket a fák édes levével. Marta őrizgette az aranyszínű masszát, nyúlósan folyt az üvegekből. A repülőgépek rikácsoltak volna, mint a röptében lelőtt madarak Marta nagyon sokáig várta apja vendégeit, és újra rájuk gondolt. A nem létezőkre. Akik nem jöttek el.

Fulladozott, mint aki égő repülőgépből készül kiugrani, váratlanul eszébe jutott Robert, a háborodott pilóta, aztán újra az apja. Nagyon hosszú perc volt, mindhárman hallgattak a Kosztyukék szalonjában, ahol a nap betűzött az ablakon, és a pálma alatt bal szemét kinyitva szendergett a macska.

A te apád, Vaszil, eljött hozzánk néhányszor az erdőbe, és mindig sírt. Emlékszem a szemére, vörös volt a könnyektől és az erős huzattól. A csapatban nálunk nem volt fényképész, a partizánokat csak kivégzés előtt fényképezték, akkor is a németek, emlékül saját maguknak. Nem tudok neked semmiféle emléket mutatni azokról a napokról, bár jól emlékszem, mikor elhagytuk a lakást, azt mondogatta: „Ha velem történne valami, ne felejtkezzetek meg Veráról és a kislányról." Biztos volt benne, hogy kislánya születik. Te hol születtél, Marta?

Münchenben.

Marta Olgával szemben ült, nézték egymást, felismerve Vaszil Pirog vonásait az öregedő és a fiatal női arcon. Ez a két arc oly hasonló volt, hogy Marta Olga Mihajlovna lányának látszott.

Maguknak vannak gyermekeik? - kérdezte Marta.

* Túrós fánk

– Nincsenek. – Kosztyuk leült Marta háta mögé, zajosan arrább tolva a széket. – A háború, amelyben a mi népünknek annyi vére elfolyt, nem adott időt rá, hogy családra is gondoljunk. A maga apja, Marta, megszökött innen...

Apám nem szökött. Elment, engem vitt el. – Marta csendesen felelt, és a sárga padlóra nézett.

– Szökött, mert félt... Gondolom, ezt Olga Mihajlovna is megerősítheti.

Hagyd ezt a hangot. És szégyelld magad, Andrej mondta Olga. – Nekünk nincs mit takargatnunk ez előtt a kislány előtt. Ami volt, volt. Lőttünk. Lőttük a németeket. Féltünk, és csatába mentünk. Követ hordtunk a Krescsatikra. Ezzel a két kezünkkel építettük fel a várost! Tudjátok ti, Marta, mit szenvedtek a mi városaink? Andrej, vedd úgy, hogy Vaszil jött vissza. Ez az ő lánya.

– Olga, úgy beszélek veled, mint a taggyűlésen, bocsáss meg, de emlékeztetlek rá, hogy ez egy emigráns lánya. Legyünk következetesek a terminológiában.

– Marta, ülj le, és ne izgulj. Andrej, ide figyelj! Vaszil Pirog, az emigráns meghalt. És nekünk kötelességünk segíteni Martának abban, hogy megtalálja a hazáját.

Olga már áttette a kabátját a székre, de ez csak megerősítette a rendetlenség benyomását a szobában. Ült, átfogva kezével a széket maga alatt, mintha a padló fölé akarna emelkedni, ahol a sárga parkett deszkáin napfényfoltocskák ugráltak. Aztán megkérdezte:

– Hány éves vagy, Marta?... Mit csináltál te, Andrej, huszonhárom éves korodban?

– Nyalogattam a sebeimet a jobb kezemen. – Kosztyuk felemelte és megrázta négyujjas tenyerét.

– És ez igazságos volt?

A kék inges férfi fölemelkedett a székből, és a feleségére nézett.

Te nem tudod?

- Szeretnél az ő számára is egy kis kegyetlenséget?

Kosztyuk, amint válaszolt, megnyugodott, és érezni lehetett, hogy olyan dolgokat mond, amiket már régen végiggondolt:

- Úgy gondolod, hogy nekik könnyebben kell élniük, mint nekünk? Ők nem látták a háborút, nem ismerik a keserűséget, és most így beszélnek. Engem bámulatba ejt, Olga, hogy te még helyeselsz is nekik. Utóvégre apja megszökött Ukrajnából, idegenben nőtt fel, mégis úgy beszél velem, mintha itt élne, és joga lenne egyenlőként beszélni. Elinaltak Ukrajnából, és ki tudja, hová. Könnyen élnek. Itt is sok az ilyen? Ilyenek ezek mind...

– Kik azok az ezek? – Marta a szoba közepén állt, és Kosztyukra nézett. – Kik azok az ezek?

– Hagyjuk. – A kék inges férfi kifürkészhetetlen volt. Először szerezze meg a jogot ahhoz, hogy erkölcsi prédikációt tartson nekem; vagy egyszerűen ahhoz szerezzen jogot, hogy erre a földre lépjen. Mert kicsoda maga? Honnan jött?

- Hagyd abba – mondta Olga. - Azonnal hagyd abba. Hiszen segítségre van szüksége. Nem maradhat levágott ág!

Nem! – Marta a nagynénjére nézett. Ilyeneket láttam én otthon is. Azt tartják, hogy én jövevény vagyok az ő országukban, hogy minden falat kenyérért nyalhatom a csizmájuk talpát, mert a készre jöttem, isten tudja, honnan. Én most először jöttem Ukrajnába, de úgy gondolom, nem az én hibám, hogy elvittek innen. Csakhogy bennem van büszkeség, és tiszta a lelkiismeretem. Nekem az olyanok, mint maga, Milwaukee-ban állandóan az orrom alá dörgölték, hogy részt vettem a háborúellenes felvonulásban. Azt mondták, hogy idegen vagyok, és szégyent hozok Amerikára, az ő földjükre; hát hol van az én földem? Hol van? Az ő földjük! Ki adta nekik rá a monopóliumot? És hol van az én otthonom, Kosztyuk úr? Ott, ahol térden kúszva fogok könyörögni egy tál ételért? Én sokat gondolkodtam apámról...

– Elég volt, elég már – állította meg a kék inges férfi.

– Ez az én életem. És az apám élete! – Martában felforrt az

indulat, és tudta, hogy egyetlen szavát sem fogja visszavonni. És ez a szürke ember a kék ingben csak felszította benne a vitatkozás olthatatlan vágyát, mivel már otthon megelégelte az örökös fecsegést a fiatal nemzedékről.

Bocsásson meg - mondta Kosztyuk. - Maga a vendégünk, de mi más világból valók vagyunk. De hagyjuk ezt. Te Olga, lehet, hogy bátor voltál a partizánoknál, most azonban egyet-mást nem értesz.

Egy ideig némán üldögéltek, aztán Olga felállt, és megterítette az asztalt. Kosztyuk csendesen ült az ablaknál. Marta azt gondolta, hogy újra itt a háború, ismét ránehezedik, és még egyszer végig kell mennie ugyanazokon az utakon, melyeken mint kicsiny gyermeket vitték, ki tudja, mivel táplálták, ki tudja, mire őrizték meg. Idegen föld lett számára az egész világ, senki sem várja sem ott, sem itt. Könnyű ítélni. Olga. Jól van, Olga is harcolt ezért a földért, a nagynénje, az apja édestestvére; Olga hozzászokott egy kicsit a szép legendához Kosztyukról – Andrej Sztyepanovics saját magának költi ezeket a legendákat meg a feleségének, de másoknak is. Apja nem tudott volna szót érteni vele. Tényleg együtt tanultak volna? Olga megbocsátott, tehát apjának nem volt mitől félnie.

Marta végignézett a szobán, és először pillantotta meg a kicsiny asztalon, a sarokban, Sevcsenko, Majakovszkij és Tolsztoj gipsz mellszobrát.

Miért olyan dühös ez a Kosztyuk? Az apja mondta neki valamikor, hogy az az ember haragszik, akinek nincs igaza és gyáva. Miben téved Kosztyuk?

Minden újra összezavarodott, nem tudott kihámozni semmit, bárhogy próbálta is. Marta végighordozta tekintetét a szobán, melynek sarkában Kosztyuk ült újságot olvasva, Olga néni pedig a csészéket rakta szét; sírni szeretett volna, mert érezte, hogy jelenlétével nyomasztóan hat rájuk, ezért felemelkedett a székből.

– Elmegyek. Bocsásson meg, Olga Mihajlovna. Talán jobb lesz,

ha máskor jövök. Egy ideig Kijevben maradok. Telefonálok, ha lehet.

A macska a pálma alatt kinyitotta a bal szemét.

Maradj – mondta Olga.

Kosztyuk hallgatott.

Marta felvette a kabátját, becsapta maga után az ajtót, és gyorsan ment lefelé a lépcsőn. Csak egyetlenegyszer, az első emeleten állt meg, és nedves arcát odaszorította a magas, keskeny ajtófélfához.

Elképzelte, hogy ezen a lépcsőn, e mellett az ajtó mellett, mely biztosan megvolt már akkor is, ment le az apja, Vaszil Mihajlovics Pirog, aki otthon volt itt, és senki sem csodálkozott azon, hogy tud ukránul, és hogy itt jár. Apja annyi idős volt, mint amennyi ő most vagy körülbelül annyi.

Odafent ajtó nyikordult, és Marta megindult lefelé. Számolta az öreg háznak megsötétült, poros lépcsőfokait, és azt gondolta, hogy amikor felfelé jött, akkor sokkal kevesebb volt a lépcső. Lefelé hosszú, hihetetlenül hosszú volt az út, elfáradt, amíg a falhoz vezető lépcsőház végére ért. Az a fal egyetlen repedés nélkül állt ott – cementtel vagy másvalamivel összeforrasztott sűrű kőrakás.

Erősen megépítették.

Marta megállt a kapu nyílásában, és behunyta a szemét, olyan kegyetlenül sütött a nap.

Mint máglya az égbolton.

Dick Stevenson telefonált, és átadta Martának az újságot. Marta apjára nézett. Az volt az érzése, hogy alszik, de apja csendesen megszólalt: „Még sokáig fogod kapni azután is: előfizettem három évre. Érted? Én már nem leszek, de az újságot kapni fogod, és mindenről írnak benne, ami a földön történik a halálom után. Valamikor megjelenik majd egy közlemény: Vaszilij Mihajlovics Pirogot keresik a hozzátartozói Kijevből (Ukrajna, Szovjetunió) feleségével, Vera Andrejevna Piroggal és lányával, Martával."

Marta megrázkódott a meglepetéstől, bár tudta, hogy apja olyan állapotban van, amikor nehéz megmondani, alszik-e, vagy csak behunyta a szemét, és tépelődik. Szájában még forgott néhány megalvadt szó, és ő kiköpte, de Marta nem értett semmit. Dick Stevenson a háta mögött állt, és amikor Marta ránézett, látta, hogy az öreg Dick sír. Könnyei végigfolynak fáradt arcának barna ráncain.

Valakinek fel kellett még rózsaszínű tűzzel gyújtania a kert ágait, fehérrel a gesztenyeágakat és lilával az orgonát. Fák álltak körös-körül, a rügyek öklöcskéikbe zárták a holnapi leveleket és a holnaputáni virágokat - a még alvó botanikus kert díszszemlét tartott. Valakinek tudnia kellett, hányszor fognak még a fák kivirágzani, és hány évük van hátra az alattuk ülő embereknek, de ez a kísérteties szám csak a kertészek és a betegek képzeletében élt, most mindenki arccal a nap felé fordult, és magába szívta sugarainak forró zuhatagát - fák, házak és emberek. Marta azt gondolta, hogy a nap senkit sem csal meg, az ágak idejében kivirágzanak, egyetlen arc sem fog most leégni, de a falak a városban kiszáradnak ez a tavasz. A nap jött, mintegy vigasztalásul, mindig el kellett jönnie a hosszú várakozás jutalma- s az eljövendő meleg ígéreteként.

Csak így.

Marta elképzel egy ideális világot, amilyenben még senki sem élt – sem a fák, sem az emberek.

A fáknak könnyebb.

Marta végighordozta tekintetét a magas fekete fatörzsek során: széttárták ágaikat, és sütkéreztek a napon.

Elmosolyodott. Eszébe jutott a gyermekkori mese Pinocchióról: az ács talált egy darab fát, belevágta a fejszéje élét - és a fa emberi hangon felkiáltott. Néha még a fák is érzik a fájdalmat, mint mi emberek.

Még a fák is.

Marta ült a botanikus kertben - ott szemben a székesegyházzal

–, innen ismerte a szállodához vezető utat. Taxi hozta idáig – nagynénje lakása messze elmaradt mögötte, annak a háznak a lépcsőháza és vele szemben az a fal is mögötte volt már.

A lefelé vivő, aszfaltozott kerti utat szegélyező két fasor között ült, a széles sétányon, kétoldalt a születendő levelek előérzetétől duzzadó hatalmas ágas-bogas óriások álltak.

Az aszfaltos utacskán egy kisfiú karikázott háromkerekű biciklijén. Valamit kiabált, elengedte a kormányt, felemelte a lábát a pedálról, és fejét felszegve énekelt – a vidám, zöld nadrágos fiúcska az öreg Dick Stevenson valamelyik unokájára hasonlított. Ez is lenszőke. A vidám kis kerékpáros, aki másfél évtizeddel lehetett fiatalabb nála, zenére biciklizett.

Marta nem értette rögtön, honnan árad a zene, mely annyira együtt él az aszfaltos sétaúton lefelé guruló, vidám háromkerekű biciklivel úgy szikráztak a küllők, mint ezüst napkorong. Aztán megpillantotta szomszédját egy tranzisztoros rádióval a kezében bizonyára régen ült mellette a padon , a zene oly természetes hátterévé vált mindannak, ami történik a világon, hogy nem tudott hinni gépi eredetében, abban, hogy nem a fák játszanak, hanem a távoli rádióstúdióban egy láthatatlan zenekar.

– Nem zavarja ez az izé? – fordult Martához a sötétkék anorákos fekete fiú. Martával egykorú lehetett, talán egy kicsit, de nem sokkal idősebb nála.

– Nem! – Marta tovább nézte a kis kerékpárost, aki behajtott a zsenge gyep szélére, és kirepült a nyeregből, rá a gyepre, akár egy autóversenyző a betonra. Úgy is feküdt ott mozdulatlanul, mint egy versenyző, aki vesztett – sisak nélkül, a hátán, széttárt karokkal –, épp csak a szirénák nem üvöltöttek. Marta felugrott.

Két asszony szaladt el mellette a felborult biciklihez, amely az aszfalton feküdt, és a kerekei gyorsan forogtak, mint egy versenyautó kerekei a pályán.

– A magáé? – kérdezte a tranzisztoros tulajdonosa.

Marta elnevette magát:

– Nem.

Nagyon mulatságosnak érezte, hogy szolid kijevi asszonynak nézik, akinek a fiacskája ezüst küllőjű, sárga háromkerekű biciklin karikázik.

A fiú a rádiójával bajlódott, idegen szavak foszlányaiból egy hosszú mondat szakadt ki angolul.

– Ne zárja el – kérte Marta. A bemondó, valószínűleg angol adás lehetett, a vietnami harcokról beszélt, és valami magaslatról, egy érthetetlen nevű folyó mentén.

– Maga érti? – kérdezte a fiú.

– Egy kicsit. Arról beszélnek, hogy tegnap hatszáz katona esett el. Marta a kis biciklistára nézett, aki csupa sár volt, és sírt, amikor elment mellettük. Mint egy felnőtt, aki elvesztette az idény legfontosabb versenyét. A két asszony mögötte tolta a háromkerekű biciklit.

– Ebből elég. – Marta szomszédja elzárta a rádiót.

– Nem tetszik? – kérdezte Marta.

Nem. És magának? – A fiú gyorsan ránézett. – Azt hiszi, hogy ez az utolsó hatszáz halott ebben a háborúban?

– Nem mondta Marta, és elhallgatott.

Némán ültek, távolról úgy látszhatott, hogy együtt jöttek ide – egy fiú meg egy lány –, hallgatják a rádiót, nézik a háromkerekű biciklistát és az ágas-bogas fa alsó ágán himbálódzó madarakat. Minden egybeolvadt: az aszfaltbőrű föld, az ágszövevényű fák, alattuk az emberek, fönt a madarak és a kék égbolt, melyet a felhők fehér foltjai és a szuperszonikus repülőgépek otthagyott csíkjai szeltek darabokra.

– Engem Viktornak hívnak mondta a tranzisztoros fiú. Bocsásson meg, hogy így ismerkedem meg magával.

– Marta – mondta ő. – Marta a nevem.

Maga Kijevben lakik?

– Nem, a rokonaimhoz jöttem ide. – Marta megnyugtatta magát, hogy ezzel igazat mondott.

– És hová való?

– Messzire. – A háztetőkre nézett, melyek elfedték a horizontot. - Messzire. Annyi hely van a földön, és én még csak most kezdem megismerni őket.

– Gyakran járt Kijevben?

– Még soha. És maga kijevi?

- Már negyedik éve. Negyedéves kijevi vagyok. Tudniillik itt járok az orvosi egyetemre. Vidékről jöttem. Nálunk még jobb, mint Kijevben. Járt mifelénk?

– Nem - felelte Marta –, nagyon keveset láttam még a világból.

– Nem tesz semmit - mondta Viktor. - Olyan fiatal, hogy még külföldre is kikerülhet. Meg az egész országot bejárhatja, úgyhogy még elege is lesz belőle. Van nekem egy ismerősöm, egy fiú, aki az egyetem előtt katona volt. Azt mondja, hogy egy évig utazni az még hagyján, de ha már többet utazik az ember, akkor elege lesz belőle, és nincs más vágya, csak egy helyben üldögélhessen. Még ha fiatal is.

Viktor hallgatott egy keveset.

Aztán elfordította a kis gombot a rádió fekete dobozán.

– Magának nem teszik ez a készülék?

– Hagyja most! - Marta megrázta a fejét. – Beszéljen inkább Kijevről.

Felkeltek a padról, és lassan megindultak a park kijárata felé.

Viktor elnevette magát:

– Ez a botanikus kert Fomin akadémikusról kapta a nevét, ott van felírva a bejáratnál. Többet nem tudok erről a parkról, bár minden évben itt készülök a tavaszi vizsgákra. A fákra rá van írva, hogy mi a nevük, csakhogy válogatott fák. Nálunk Girjovkában ilyen fák nincsenek, és nem is fognak nőni, de ez itt a ritka példányok kiállítása, melyeket meghonosítottak a fővárosi talajon. Ott szemben – az a Vlagyimir-székesegyház. Oroszország fennállásának ezeréves évfordulója tiszteletére építették. Függetlenül attól, hogy isten nincs, belülről nagyon szép templom, voltam ott egypár-

szor, amikor az eső bezavart, és abba kellett hagynom önművelő munkásságomat. Tényleg gyönyörűen festett templom, egyébként jobbról a bejáratnál fel van írva, hogy ki festette. Semmi többet nem tudok hozzátenni. Gyerünk oda, tőle jobbra vannak az egyetemi klinikák. Én ide járok mindennap. Kösse be a szememet, és végigmegyek bármelyik folyosóján, nem tévesztem el az ajtót, megtalálom azt a kórtermet, amelyiket keresem. Apám is orvos volt, anyám is az. Én pedig – és ezt komolyan mondom – rossz idegenvezető lennék, mert Kijev nekem alapjában véve kórházakból áll, és sokszor nem tudom, hogy mi rejtőzik a falai mögött. Mindenkinek megvan a maga Kijevje. Számomra az a város, ahol dolgozom. Orvos leszek, leteszem a szigorlataimat, a kollokviumaimat. Nevetséges? Valahol itt ölték meg az apámat, egyszer majd megmutatom magának az Ismeretlen Katona sírját. Lehet, hogy ő az, az én apám, ő fekszik ott. Bekerítésbe került Kijev alatt, és nem sikerült megszöknie. Anyám a mai napig is várja. Nem mondja nekem, de tudom, hogy várja. Vannak csodálatos visszatérések, és anya hisz benne. Maga a szüleivel él?

– Nem – mondta Marta. – Meghaltak mind a ketten.

– Akar bejönni a kórházba? Tilos, de velem lehet – mondta Viktor.

Marta tagadólag intett a fejével, elképzelte magának az ágyak hosszú sorát, ahol minden beteg az apjára hasonlít.

Semmi pénzért.

Azon az úton mentek Viktorral, amelyen első estéjén sétált.

Egy másik ember társasága más jelleget adott a sétának. Marta most idegen ujjakkal is végigtapogatta a várost, szoktatgatva magát hozzá. Az egyetem mellettük haladt. Martának szinte az az érzése támadt, hogy ők egy helyben állnak, és az utcák elúsznak előttük, mint a filmen.

Elérkeztek a Sevcsenkóhoz – a bronzszobor felülről lenézett rájuk, arca szigorú és idegen volt. Marta emlékezett a *Kobzos*ból Sevcsenko képére – Sevcsenko *Kobzos*a volt az ábécéskönyve –,

vöröses portré a nagy, album alakú könyvben. Az arc nagyon hasonló volt, csakhogy az a Sevcsenko egyenesen ránézett.

Leültek a szobor mellett, és Marta felnézett a költő profiljára – tündöklött a napsugarakban, és egy nagy madár, szárnyait kitárva, repkedett a fényóceánban.

– Tetszik? – kérdezte Viktor.

– Ez Sevcsenko – mondta Marta, nem fordítva el az arcát tőle.

– Maga még semmit sem látott Kijevből. Régen érkezett?

– Tegnapelőtt.

– Ne csodálkozzon a fecsegésemen, van itt néznivaló elég, én már láttam egyet-mást, talán segíthetek magának abban, hogy megnézze a várost. Sokáig marad itt?

– Nem tudom. – Marta mindkét kérdésre egyszerre válaszolt. Aztán gondolkozott, és eszébe jutott a telefonszám a szállodában. – Hívjon fel telefonon.

Viktor némán ült, és kettesben nézegették az egyetem vörös épületét, az utcát, a park járdájának sima kőlapjait, melyen méltóságteljesen járkáltak a fekete és barna csőrű kövér madarak.

Viktor közéjük dobott egy kavicsot – a galambok felröppentek, nehézkesen verdesve szárnyaikkal.

– Ide hallgasson – mondta –, maga siet? Ebédeljünk talán együtt! Nem ígérek valami gazdag menüt, egyszerűen szeretnék még egy kicsit magával lenni. Itt az út túlsó oldalán van egy vendéglő. Meglehetős a konyhája; a külföldieknek, azt mondják, tetszik, nekem nem. De nézzük meg, mit tudnak nyújtani. Anyámmal oda járunk ebédelni, ha Kijevbe jön. Más vendéglőt egyszerűen nem ismerek. Sosem elég az időm. – Mindketten elnevették magukat, és Martának egyszeriben könnyű lett a szíve.

– Ide figyeljen – mondta –, segítsen nekem megtalálni egy utcát Kijevben. – Marta a táskájából egy rózsaszín papírt vett elő, és megmutatta Viktornak. – Ezt az eligazítóban adták.

Viktor elolvasta.

– Ó, hiszen ez nincs messze! Valami ismerőse lakik ott?

– A nagynéném – felelte Marta. – Taisza néni, apám legidősebb nővére.

– Régen lakik ott?

– Régen.

Martát néha olyan érzés fogta el, hogy ismeri Kijevet, valamikor járt itt, találkozott ezekkel az emberekkel az utcákon – itt tanult, és holnap reggel bemegy az egyetem vörös épületébe, és ráköszönnek az évfolyamtársai.

A magány érzése, amely most elhagyta, nem tért vissza, és Marta kész volt rá, hogy minden bánatát elfeledje.

A bal oldalán ült rádiójával Viktor, bizonyára jó fiú, Kijevről mesél neki, a háborúról, saját élményeiről, amelyek összefonódtak a város és családja történetével.

Viktor itthon van.

Bármi történjék is, itthon van, és ha nem lesz egyetlen ember, aki megvigasztalhatná, elmegy az Ismeretlen Katona emlékművéhez. Neki van, ahol letegye saját bánatának súlyát. Viktor – itthon van...

Marta már ezredszer kapta magát azon, hogy arra gondol, nincs olyan ajtó, amely mögött őt várnák. Aztán eszébe jutott az egyetem Wisconsinban – először, amióta Ukrajnába érkezett.

Gyerünk – mondta. Viktor felállt a padról. – Nagyon kérem – mondta Marta. – Menjünk be egy pillanatra az egyetemre. Ne haragudjon.

– Ugyan miért? – kérdezte Viktor.

– A vendéglőbe meg elmegyünk máskor, legközelebb.

Átmentek az utca túloldalára, és megálltak a fekete-vörös oszlopok között; diákok szaladtak el, beszélgetve, közvetlenül Marta és Viktor előtt vittek egy hosszú jelmondatot az egyetem falai színében, két lány a másnapi irodalmi estéről beszélgetett. Ezek az emberek itt voltak tegnap, egy évvel ezelőtt, és itt lesznek holnap is. Marta idegen életek örvényében állt, éppen csak érintette – idegen szavakkal, idegen léptekkel, idegen ajtók nyikorgásával.

– Gyerünk be talán az előcsarnokba? – kérdezte Viktor.

– Nem, nem – felelte Marta. – Segítsen megkeresni a nagynénémet. Nem kell bemennünk. Nem kell.

– A nagynénje itt lakik, mellettünk. A Taraszovszkaja utca ez itt, a sarkon túl, lefelé.

– Köszönöm! – Marta lement a lépcsőn. – Köszönöm. Akkor megtalálom magam.

– Engedje, hogy magával menjek...

– Nem. – Marta Viktorra nézett, az megértette, hogy komolyan beszél. – Nem. Köszönök mindent. Nem is képzeli, hogy milyen hálás vagyok magának. De egyedül megyek. Így kell.

Eddig is tudta, de most először értette meg, hogy apja nemegyszer jött le itt a Sevcsenko Egyetem lépcsőin, és az, hogy erre a helyre érkezett, új lehetőséget és új értelmet nyert számára.

Az pedig, hogy a kijeviek már részt vettek az életében – vagy ha nem is vettek részt, de tanúi lettek annak, ami történt vele –, mindinkább természetessé vált.

Kijev föléje emelkedett, mint végső menedék minden izgalmak elől; a város, mely magába fogadta annyi szülöttjét, és oly sokat, akik ide jöttek meghalni, nem indított a színlelésre.

Marta úgy ment, mintha egy gigantikus, halhatatlan tenger aszfaltozott fenekén járna, hínárként imbolyogtak a gesztenyefák, és a nyomok az égbolton, úgy tetszett, motoros hajók éles gerincétől rajzolódtak ki, melyek a kék ég mélyén úsztak el magasan a fejek fölött.

Annyi tisztaság ömlött el Kijev fölött, annyi évszázad és emberi sors zúgott-viharzott el, hogy Martának szinte kóválygott a feje, amikor feltekintett.

Sohasem hajlott a szentimentalizmusra. Meggyorsította lépteit, mintha menekülni akarna saját meghatottsága elől; az ünnep váratlan érzése nem hagyta el, és tompábbá szelídültek mai izgalmai; tudta, hogy ideiglenes, átmeneti ez a megkönnyebbülés. Mégis örült.

Taisza néni udvara néhány szűk rekeszre volt osztva; Marta téglaboltozatok alatt járkált, amíg meg nem találta a keresett lépcsőházat, és el nem kezdődött végtelen keringése a meredek lépcsőkön, ahol az egyforma, viaszosvászonnal bevont ajtókon fehér névkártyákkal kerek, hosszúkás, négyszögletes csengődobozok csillogtak. Nap nem érte a háznak ezt a részét, és Marta kétszer is gyufát gyújtott, miközben a lakások számát nézegette. Félt, és már sajnálta, hogy nem engedte meg Viktornak, hogy elkísérje.

A keresett ajtó az ötödik emeleten volt.

Megtalálta a csengőt. Megnyomta a gombot.

A nő, aki ajtót nyitott, nagyon álmos volt. Ezt azonnal látni lehetett, és Marta kínosan érezte magát, mint mindig, ha egy elfoglalt embernek megzavarta a terveit. Az asszony arca végtelenül elgyötört volt.

– Galja nincs itthon – mondta. – Holnap.

– Én Taisza Mihajlovnát keresem. – Marta újra izgulni kezdett, és bűntudatosan nézett az ajtóban a háziasszonyra.

– Én vagyok az. – Az asszony nem csodálkozott. – Gyere be.

Végigmentek a folyosón, ahol balra egy szekrény állt, hosszú lakattal az ajtaján, a falon női bicikli lógott, színes hálóval a hátsó kerekén, és sítalpak feküdtek egy zsákdarabba csomagolva.

– Gyere be. – Az asszony benyitott a jobb oldali ajtón. – Mit akarsz? Ha a lakás miatt jössz, senkit sem veszek ide többet, így is minden második nap idejön a rendőr. Galjától kaptad a címet? Ha ő elmegy, meggondolom, hogy ide vegyek-e valakit egyáltalán, meguntalak valamennyiőtöket. Mit akarsz? – Az asszony az asztalra könyökölt, és maga elé tette a kezét. A tenyere szürke volt és repedéses, a körmei alatt piszok.

Marta végighordozta a tekintetét a szobán – egy dívány, a szemben levő falnál ágy, asztal, összevissza rakott székek, egy tálaló porcelán csecsebecsékkel és Apolló gipsz mellszobrával. Az asszonyra nézett, aki várt.

– Magához jöttem, Taisza Mihajlovna.

– Ha akarod, szólíthatsz akár Taisza néninek is, csak minél hamarabb, mert aludni akarok. Tudod is te, hogy mi az, ha fáradt az ember! Szóval miről van szó?

– Tulajdonképpen... magához jöttem, Taisza néni. Az apám Vaszilij Mihajlovics Pirog volt, és azt mondta, hogy keressem meg magát Kijevben.

Az asszony levette a könyökét az asztalról.

– Te a Vaszil lánya vagy? Hazudsz. Neki nem volt gyereke, és meghalt a háborúban. Mutasd a személyidet.

Marta elővette aranyoszöld útlevelét a sassal a fedőlapon, Taisza ránézett a fényképre, megpróbálta kiböngészni.

– De hát honnan jössz?

– Az Államokból.

– Miféle államokból?

– Amerikából.

– Még csak ez hiányzott! – Taisza néni ijedten nézett körül.

– Apám meghalt két hónappal ezelőtt.

Taisza hallgatott, kérdően nézett a magába roskadt Martára. Végignézett rajta, várt egy keveset.

– Hát nem éltetek rosszul. Vaszil értette a módját. Mindig feltalálta magát, szó se róla. Csak én, ostoba dolgozok itt, hogy majd beleszakadok. – A néni megmutatta a tenyerét a fekete foltokkal az ujjakon. – Vaszil tudott élni, legyen neki könnyű a föld. Szóval Amerikáig eljutott. Várj csak, igyunk egy kortyot a bátyám lelki üdvéért. – Kinyitotta az ebédlőszekrény ajtaját, és kivett két arany szegélyű likőröspoharat meg egy fél üveg vodkát. Odatolta a poharat Marta elé. – Itt van, ez minden, ami megmaradt a szervizből. Az albérlők - idegen emberek. Nyolc ilyen kis poharam volt, mindet eltörték. A tányérokat is széttörték. Aztán jó szomszédokat is adott nekem az úristen. Csak jelentgetnek, de hát mi közük hozzá, hogy dolgozom-e vagy sem? Mondd meg, apád mit üzent!

– Hogy keressem fel magát.

– És mit hagyott rám?

– Semmit.

– Hogyhogy semmit? Szép kis báty, mondhatom.

– Apám már nem él.

– No hát, amikor még élt, nem tudott volna rám is gondolni?

Taisza teljesen összeomlott, úgy nézett, mintha nem hinné, hogy a saját unokahúga ez a kislány az asztal túlsó végén. Eszébe jutott:

– Kikísértem, amikor elmentek Kijevből. Én magam, ostoba, nem akartam elmenni. Vártam a páromat, pedig az már akkor, negyvenháromban nem volt az élők sorában. Még Sztálingrádnál esett el az én Pjotrom. Vaszil elment hazulról, egy egész polcot sikerült lefoglalnia a vonaton, bár nem volt mit felraknia rá. Két kis bőröndöt vitt magával meg a feleségét. Hogy is hívják az anyádat?

– Verának.

Az, az, Vera, persze. Vele élsz?

– Meghalt.

– Szóval Vera is.

Marta nézegette a nagynénje szobáját – az Apolló-szobor, az ebédlőszekrény, székek, asztal, ágy, rózsaszínű párnával. Szemben a dívány.

Ajtó nyikordult, és az előszobából égett szag áradt.

– No – a néni felemelte a likőröspoharat –, az apád emlékére. – Marta ivott egy kicsit. – Ejnye, ez így nem lesz jó! Várj, becsukom az ajtót. – A néni felkelt, kiszólt a folyosóra, aztán leült. – Idd ki az egészet! Tudod, azért én mindenre emlékszem, szinte félek, ha meggondolom, úgy emlékszem Vaszilra, mintha itt állna előttem, mintha csak tegnap láttam volna. Így is fogok meghalni, mint a kutya; ilyen emlékezettel, hogy éljen az ember? Hej, kislányom, mindenre emlékszem én úgy, ahogy volt, csak tégedet nem láttalak. De hát hol is láttalak volna? Idd ki, mindet idd ki...

Taisza néni egyáltalán nem hasonlított apára, arca, keze, mindene más volt, és Marta sehogy sem tudott hozzászokni, hogy ez a nő egyik legközelebbi rokona.

Taisza néninek éppolyan volt a szeme, mint a wisconsini részegeknek – a „bomoknak". A koromszag a folyosón, a halott férj arcképe a falon, egy idegen ruha az ágy karján, az ebédlőszekrény a két épen maradt likőröspohárral és a felnyitott vodkásüveg – mindez megfelelő háttér volt fáradt arcához és piszkos körmű kezéhez. Taisza néni hozzánőtt ehhez, és Marta irtózattal értette meg, hogy el sem tudná képzelni más környezetben...

A néni már a harmadik pohár vodkát itta, és egy kicsit becsípett tőle.

– Tudod, kislányom, én már ilyen vagyok. Nem olyan az életem, mint a tiéd; gépek nincsenek nálam, a családi ágyban egy földmérő, egy ipari technikus lány alszik. Igen, Pjotrral együtt vettük ezt az ágyat harmincötben, nem tudom eladni, bár olyan nagy, dupla ágy. Az az érzésem, ha eladom, meghalok. Pedig élni szeretnék még. Néha azt gondolom, hogy már elég volt, éltem eleget, aztán kimegyek az utcára, a nap süt, a verebek ugrálnak, hát gondolom, nekik talán könnyebb. El akartam adni egyet-mást, hogy összegyűjtök egy kis pénzt, és elmegyek Pjotr sírjához, csak hát hol az a sír? A csontjai is elporladtak már. Így élek. Ereggy el Olgához, az ő ura könyveket ír, és Volgája van. Csakhogy nem szereti őt Olga, ezt én mondom neked, hogy tudjad – nem szereti. Én nem tudnék úgy élni, mint ő, minek? Tudod, kislányom, a mi férfiainkat megölték a háborúban, az enyémet is meg az övét is. Én az enyémmel legalább éltem egy keveset, ő az övét még csak nem is látta; hozzáment ehhez az íróhoz, az isten bocsássa meg nekem, de jobb lett volna, ha haláláig lány marad. A mieink a lövészárkokban vannak elföldelve. Mint az én Pjotrom meg Pavel. – Taisza átült a díványra, és sírni kezdett, fejét a dívány kerek, viaszosvászonnal bevont párnájára hajtva. Hangosan zokogott, fel-felcsuklott a sírástól, ősz fejét, ritkás szürke haját átfogta karjával. Aztán letörölte a könnyeit, és Martára nézett. – Jó kis cirkuszt rendezek itt neked, még a televízióban sem láthatsz ilyet. De ne csodálkozz, nincs

énnekem kivel beszélni, meg nincs is mindig hozzá kedvem. Így hát épp jó hangulatra jöttél. Eszel valamit?

Marta megrázta a fejét. Nem akart enni. A néni nem erőltette.

Aztán Taisza felvette a sarokból a fekete táskáját, melyet, mint egy díványpárnát, hímzés díszített, csak fogója volt.

– Hosszú időre jöttél? – fordult Martához. – Gyere velem, elkísérsz, és közben beszélgetünk. A fürdőbe megyek. Meg kell tisztálkodnom egy kicsit, látom, neked se nagyon tetszik a kezem. Gyerünk. Ha akarod, magad is megfürödhetsz, nem lesz semmi bajod tőle. – A néni betette a szekrénybe a likőröspoharakat és a vodkás üveget, és felvette a táskát. – Gyerünk. Feküdni akartam egy kicsit, de most már mindegy.

Marta csak most látta teljes életnagyságban Taisza Mihajlovna Pirogot.

Sokkal kisebb volt, mint az apja, és így még sokkal jobban kitűnt, hogy mennyire nem hasonlítottak egymáshoz.

Egy csöppet görnyedten járt, a jobb kezét a hasára szorította, s rövidlátóan keresgélt a sarokban valamit. Marta felkelt, hogy vele menjen.

– Taisza néni szemüveget hord? – kérdezte.

– Ugyan minek? Kell az ördögnek a szemüveg! A rádiót úgyis hallom, az idézéseket meg a szomszédom olvassa fel. És mindig ugyanazt írják: „A bejelentési kötelezettség megszegése miatt..."

Marta felállt, kiment a szobából, hallotta közben, hogy csörömpöl a kulcs nagynénje ajtaján. Már az utcán voltak, amikor Taisza néni megkérdezte:

– Na, hát ilyennek képzeltél?

– Nem tudom – felelte Marta, és a tiszta igazat mondta. Minden olyan váratlan volt tulajdonképpen, nem is tudta, hogy mit várjon.

A fürdő kívül-belül fehér csempével borított emeletes épület volt. A pénztárnál a néni odafordult Martához.

– Adjál harminc kopejkát.

Marta odaadta, és a pénztár kerek ablakán keresztül megpillan-

tott egy arcot, amely annyira hasonlított a nagynénjéhez, hogy szinte rosszul lett tőle.

De lehet, hogy csak ő látta hasonlónak, hiszen a világon annyi nő van, akinek megőszült a haja, és álmatlanságtól bedagadt szeme körül apró ráncok futnak, még a halántékára és a homlokára is felkúsznak.

– Gyerünk – mondta Taisza néni.

A fehér öltözőszekrények előtt sorjázó hosszú padokon asszonyok ültek, talán százan is.

Fésülködtek, méretkeztek, járkáltak a nedves padlóra helyezett farácsokon. Az ajtó a távolban folyton kinyílt, gőzt lehelve, és fiatal, idős, öreg, szőke, fekete és ősz hajú nők jöttek ki onnan, valamennyinek nedves volt az arca, és valamennyien gyors mozdulattal fogták össze a hajukat a tarkójukon, a kezükre csavarták a különböző színű hajfürtöket.

A néni már levetkőzött, és úgy állt ott Marta előtt, a teste ráncos és szürke volt, akárcsak a keze és az arca.

– Mit bámulsz? – kérdezte zavartan. – Vetkőzz le inkább. Én ott leszek a zuhany alatt. Hagytam neked egy törülközőt.

Mégiscsak kényelmetlenül érezte magát.

Marta megérezte és elfordult.

Taisza néni lassan lépkedett a helyiség másik vége felé, ahol a nyitott ajtók gőzt leheltek.

Marta a fapadok mellett ment el, rajtuk világoszöld és orgonalila fehérneműk voltak szétdobálva, nedves törülközők; fiatal, idős és öreg, világosszőke, fekete és ősz hajú asszonyok ültek fáradt, gőzölgő testtel, kimerülten elnyújtózkodva, mint egy boldog randevú után.

Marta elment mellettük vékony, fehér, alig térdig érő kombinéjában, és ugyanolyan meztelennek érezte magát tekintetük súlya alatt, arcuk és testük mellett, mellettük, akik itt születtek, nőttek fel és öregedtek meg, ezen a földön, itt szültek gyerekeket, és itt tanítják élni őket.

Az ajtó előtti utolsó padon egy öregasszony ült. Jobb csípőjének csonkja a padon feküdt, és az asszony a kezével nyomogatta a sebhelyet, tenyerével paskolta lábának rózsaszínű maradványát.

– Te meg mit mereszted a szemedet? – szólalt meg egy hang a háta mögött. – Szégyellhetnéd magad. Felnőtt vagy. Legyen benned egy csepp lelkiismeret, mit bámulod, inkább sírhatnál!

Aztán mondtak még valami haragosat, Marta nem hallotta, mert a háborút látta maga előtt, és egy asszonyt, amint vérben fekszik a füvön.

Gyorsan felvette meleg, világoszöld ruháját, és érezte, hogy így is fázik, mint két hónappal ezelőtt, mikor az apja haldoklott, ő akkor is a háborúra gondolt.

Visszatért a szívébe a keserű és oktalan rémület. Tudta, hogy vissza fog térni, de miért, miért fáj egyetlen nap alatt ennyiszer?

Marta kiszaladt az utcára.

Férfiak, szép nők jöttek-mentek, emberek járkáltak ki-be a fürdőbe, egyik sem hasonlított azokra, akik egy emelettel feljebb maguk elé meredve ültek, ellazították hihetetlenül fáradt testüket, amely szintén emlékezett; testek, melyekről lemosódott az utca pora és a veríték. Amelyekről lemosódott minden. A sebhelyeken kívül.

„Gyújtsd fel ezt a házat – mondta apa –, ha nem szereted. De inkább add el. Égesd el az ágyamat, a ruháimat, a holmijaimat, hadd fújjon el mindent a szél. A házat pedig add el."

Marta lehunyta a szemét, és maga elé képzelte a házukat – a magas eresztetővel a tornác fölött és a pincével a föld alatt. Az ócska holmik világával – apja, ki tudja, miért, nem a padlásra hordta fel őket, mint mások, hanem ide le. Eltelt egy-két esztendő, és apa minden lomot kihordott a pincéből, szétpakolta az udvaron, és nevetett, mert tudta, hogy ezek közül a tárgyak közül – sem az ócska vasalót, sem a lyukas katlant, sem a kopott kefét – semmit nem visz már vissza oda. Ez volt a búcsúszertartása a halott tárgyaktól, amelyek aztán isten tudja, hová tűntek. Apa mosta kezeit, és nevetett – milyen jókat nevetett, amikor még tudott...

Apa nem mondott sokat. Kézenfekvő dolgokat ismételgetett – mindezt százszor is elmondta már, és megírta a végrendeletében. Aztán felnevetett:

„Akár vonatindulás előtt. Mindent elmondtunk, és a szerelvény mégsem indul."

Marta behunyta a szemét, és ismét rajtakapta magát, hogy az jár az eszében: vajon találkozik-e még apja tekintetével? Bebújt a sarokba, és úgy szorította a karosszék karfáját, hogy megfájdultak a körmei.

A rádió olyan halkan zümmögött, hogy a szavak nem hallatszottak, csak valami neszezés a kis fekete dobozból, akárha egy egér lakott volna a műanyag ketrecben, mely rövid, szürke kis mancsaival kapirgált ott, a lyukat keresve. Marta nem tudott a rádió hangjától megszabadulni, ha forgatta a kapcsolót, a rádió zizegett, mintha a bemondó elvesztette volna a hangját, és a papírokat lapozta volna a mikrofon előtt. Minden hallatszott, ami az ajtón kívül történt: a szomszédok léptei, az ügyeletes szobaasszony futása, mikor a folyosó végén egy részeg nem tudott beletalálni a kulccsal a zárba, és németül ordítozott.

Marta szobája körül emberek mozogtak. Az ablakon túl – a téren – a sietők kijeviek, az ajtón túl pedig szállodai szomszédai, akik éppen kimenni készültek a térre, az épület elé, vagy éppen onnan tértek vissza.

Marta fejjel az ablak felé feküdt, és érezte, hogy költi őt az ébredő város. Felült. Emlékezett rá, hogy egy órával ezelőtt csengett a telefon.

Marta felfogta, hogy neki telefonálnak, de nem volt ereje felkelni, és felvenni a fekete kagylót, és nem volt ereje kinyújtani kezét a rádió felé, ahol az egér valószínűleg már megrágcsált minden közleményt a világ katasztrófáiról, a mai bajnokokról és a holnapi esőről.

Marta szobájában a zajok uralkodtak, amelyek fölött nem volt hatalma – csengők, hangok, zene –, ez a világ nem adott neki egyetlen percnyi nyugalmat sem, és Marta már hozzászokott a gondolathoz, hogy ennek így kell lennie. Kihúzta a fekete villát

a konnektorból – a zizegés abbamaradt. De érezte, hogy körülötte száz más hang úszik, csak egy szakadt meg a szálacskák közül, amelyek összefűzik őt az ablakon túli világgal. Marta nézte, hogy sietnek az emberek, a trolibuszok és az autók. Az álom kiment a szeméből.

Amikor a telefon újra csöngetett, felvette a kagylót, de néhány percig nem szólt bele, hallgatta láthatatlan beszélgetőtársának lélegzetét. Meg volt győződve róla, hogy Viktor az. Ki lehetne más? De nem szólalt meg, figyelte: messzire tőle hogy izgul néma partnere.

– Halló – mondta fülébe a kagyló. – Halló, mi újság ott magánál?

A hang idegen volt, Marta rögtön válaszolt:

– Alszunk. Illetve alszom. – Elnevette magát, úgyhogy nem hallotta a mondat elejét, amely válaszul hömpölygött felé, elfulladva a telefonkagylóban.

– ...vics az Inturisztból. Emlékszik rám? Hogy érzi magát? Minden rendben? Nincs szüksége valamire?...

Márta elvette a kagylót a fülétől, és a hang összefolyt.

Az ablak előtti térre nézett, és a hang úgy élt mellette, mint egy autó kerekeinek surrogása, már nem tudta kivenni a szavakat.

– ...ak – fejezte be a hang – ezen a telefonon. Ne felejtse el!

– Köszönöm.

– Jó hangulatban van? – kérdezte a hang.

– Nagyon. – Marta belemosolygott a kagylóba, és amikor az kattant és elhallgatott, örömében ugrott egyet a bevetetlen ágy előtt. Szinte szégyellte az örömnek ezt az áradatát, melynek okát maga sem értette.

Viktor csaknem abban a pillanatban telefonált.

– Már hívtam ma – mondta –, már hívtam magát, de mással beszélt. Abban a szállodában lakik, ahol csak külföldiek laknak. Valószínűleg ők foglalták le a vonalat. Nem furcsa ott magának velük?

– Nem – válaszolta Marta –, nem furcsa.

– Láthatnám?

– Igen – felelte. – Jöjjön ide reggelizni. Egy félóra múlva várni fogom az előcsarnokban.

– Várni én fogom – nevette el magát Viktor –, mert idelentről telefonálok.

Marta bevitte Viktort a nagy étterembe, ahol az egyik fal üvegből volt, a másik pedig mintha tányérokból – pingált korongokból – lett volna rakva, a tányérok fenekén tehénszarvakkal ékes, valószerűtlen oroszlánok pompáztak, élőlényekhez hasonlatos zöld, fekete és narancssszínű virágok nőttek. A fal sötét volt, és ettől még élőbbnek látszott, mert sem a vadak, sem a lombok s a virágzó ágak melyek valósággal a faltól elszakadva, lebegtek a nap sugaraiban –, semmi, ami él, nem ver gyökeret a festett betonban, és a tányérok is úgy éltek ott a falon, mint a madár tarka ketrecében. Marta elmesélte Viktornak, hogy látott otthon ilyen madárpiacokat, és azt is elmondta, hogy a párizsi repülőtér lépcsőjénél a medencében kacsacsaládok lubickolnak, és ott úszkál a gácsér is, rikító színű tollaival, mintha ki lenne festve. Viktor álmélkodva nézett rá, és hallgatott, rakosgatva maga előtt a nikkel evőeszközöket.

– Honnan jött maga, Marta? – kérdezte. – Hová való?

– Az Egyesült Államokból jöttem – mondta Marta. – De tudja, Viktor, szeretnék találni egy olyan földet, ahol várnak rám, ahol táplálni és tanítani akarnak. – Tenyerét lassan maga elé tette, ujjaival megragadta az asztal keskeny szélét.

– Tudtam. – A fiú, aki Martával szemben ült, előrehajolt és ránézett. – Tudtam. Rögtön megértettem, amikor azt mondta, hogy az Inturiszt szállóban lakik. Régen van itt? Tetszik magának Kijev?

– Ne beszéljen velem úgy, mint egy idegenvezető az autóbuszon. – Marta elnevette magát. – Maga ma az én vendégem. Az én vendégem. Kettesben reggelizünk. És nem fontos, hogy honnan jöttem én és honnan maga. Ez semleges zóna. Rendben van?

Viktor hallgatott. Közelebb húzta magához a teás poharat, és ingatta a fejét.

- Miért nem mondta rögtön? Először reggelizek itt, és először ülök külföldi lánnyal. Egy nyelven beszélünk, de maga az Egyesült Államokból jött, ahogyan közölte. Az olyan messze van. Ide hallgasson, én, a kijevi orvostanhallgató úgy ülök itt magával, mintha mi sem történt volna, mintha minden így lenne rendjén...

- De hát mi történt? - kérdezte Marta.

Viktor vállat vont, és eltolta a teát. A lányra nézett. Észrevehetően izgatott volt.

- Mondja, de ne haragudjon a kérdésért, a maga szülei nacionalisták? Tudja, ott maguknál annyiféle ember él, és sok a rossz ember.

- Találkozott valakivel közülük?

- Nem, de tudom. - Viktor Martára nézett.

- Amerikában valóban sokféle ember él, ebben igaza van mondta. - Az én szüleim meghaltak. Erről beszéltem magának. De miért kérdezi őket?

Viktor kényszeredetten elmosolyodott.

- Maga akárhogy is, egzotikum az én számomra. Szeretnék többet tudni magáról.

- Egzotikum? - Marta csak most gondolt erre. - Mint az én számomra ez a fal itt a tányérokkal?

- Ilyen egzotikummal nálunk tele volt a ház. - Viktor a tányéros fal felé intett. - Az ebédlőkredenc dugig volt vele. Bámulatos tányérok, amikből nem szabad enni. Ne nevessen ki, ez művészet, én tudom. De mégis, én most a tányérokról beszélek, szépek, csak enni nem lehet belőlük, tehát halott tányérok. Külföldiek számára valók. Tudja, a nők, akiket filmre vesznek, szépek, jó nézni őket. És ezzel kész. Azok a lányok, akiket csak messziről lehet nézni, nem nők.

- És ki a nő?

Viktor elmosolyodott, először az egész reggeli alatt.

Hogy ki a nő? Ebben én aligha vagyok szakértő. Hogy ki a nő? Hát legalábbis nem azok, akiket a színházban meg a moziban lát az ember.

– És mi az a színház?

– Azt kívánja, hogy minden kérdésére azonnal válaszoljak? Azt hiszi, én olyan sok színházat láttam, hogy jól tudok mesélni róla? De rendben van, figyeljen ide, elmondok egy históriát a színházról. A háború után nálunk a területi klubban alakult egy színjátszó csoport. Nem tudom, mi szél fújhatott hozzánk Girjovkába egy hozzáértő kultúrvezetőt, de a győzelem után az első évben bemutatták nálunk a *Zűrzavar* című komédiát. Szomenko – így hívták az illetőt – maga csinált mindent: a színészeket ő készítette ki, ő varrta a rangjelzéseket a tábornoki egyenruhákra, hogy minden pont olyan legyen, mint Kijevben. Van a darabban egy jelenet, amikor a vendégek asztalhoz ülnek, és az asztalon ennivaló van – pirozski. És a vendégek a színpadon tüstént szétkapkodták, és egy pillanat alatt felfalták az egészet. A pirozski pedig Szomenkóé volt, ő hozta hazulról, és az előadás után ezt akarta megenni vacsorára. Másnap is eltüntették, akkor aztán készített olyan színpadi kellékpirozskikat – agyagból vagy mi a csodából. A nézőtéri székek csaknem a színpadon álltak, a nézők jól láttak mindent – nemcsak ennivalót, de egyebet is. És a színészek a szájukhoz sem vitték a pirozskit. Papírmaséból, amiből a színházak csinálják a pirozskit, ő nem csináltathatott, mert az drága volt. Akkor még egyszer lemondott a vacsorájáról, és az előadáson, amikor a klubot, a vezetőséggel az élén megtöltötte a nézők serege, még egyszer igazi pirozskikat tett az asztalra. Csakhogy leöntötte petróleummal. Ott állt az asztalon, de ehetetlen volt. Olyan elképesztő szentségtörés - petróleummal leöntött étel az éhínséges esztendőkben –, hogy a színjátszó csoport széthullott. Szomenko elment Girjovkából, nem tudtak neki megbocsátani, mint ahogy nem bocsátanak meg annak sem, aki a kenyeret a földre dobja. Az étel azért van,

hogy megegyék, a tányérok pedig, hogy rátegyék az ételt. Nem így van?

– Nem feltétlenül. Maga túl gyakorlatias – mosolygott rá Marta, aztán hangosan felkacagott: – Tudja, hogy az én nevem Pirog?

– Tudom. De miért mondja ezt? – Viktor elpirult és elhallgatott.

– Igya meg a teáját. – Marta maga elé nézett, és váratlanul elképzelte Viktort náluk otthon, a farmon, az asztalnál, hogyan viselkedne a környéken lakó öregek között. Annál inkább, mivel orvos. A környékükön nagyon tisztelték az orvosokat, de orvos nem volt, talán az egy Didiket kivéve, de az is messze lakott, és nem járt vendégségbe a farmerekhez. Stevensonék és Clarence-ék érdeklődéssel figyelnék Viktort. És az apja? Aztán pontosan megértette, hogy apja többé soha nem ül asztalhoz.

– Mi történt magával? – kérdezte Viktor.

Van itt zene? – Marta a tányéros falra nézett, és körüljártatta szemét a teremben. – Van itt zene?

– Esténként. – Viktor először volt itt, de tudta, hogy nappal az éttermekben nem szokták szórakoztatni a vendégeket. Nappal esznek. Este is esznek, csakhogy lassabban. Megszakításokkal, a tánc miatt. Tudta, hogy étterembe nem járnak gyakran, hogy ott nincs mindig vidám hangulat, és a nők nem fizetnek, ha férfi társaságában mennek oda. Viktor megpróbálta kiszámítani, mennyi pénzre lenne szüksége, de hiába erőlködött, mert a tíz rubelje odalenn a kabátja zsebében volt.

– Bocsánat – mondta –, mindjárt jövök.

– De hát már megyünk. Nekem is kevés az időm. – Marta a pincérhez ment, és átadott neki egy keskeny papírcsíkot, olyan volt, mint egy postabélyeg. Viktor érezte, hogy elpirul, és nem tudja megakadályozni a lealázó procedúrát, hogy egy nő fizeti ki az ő meg sem evett reggelijét, és ő kénytelen ott állni és olyan képet vágni hozzá, mintha semmi sem történt volna.

– Szaván szeretném fogni magát. Van számomra még egy negyedórája, ahogy megígérte? – Marta Viktorra nézett, az bólintott

rá. - Csak egy negyedóra. Maga nélkül nem boldogulok. - Marta, amikor kiment az étteremből, még egyszer visszapillantott a vörös falon ragyogó tányérok sorára. A nap végigsiklott a fényben csillogó tányéraljakon, és Marta azt gondolta, hogy vannak olyan tányérok, amelyekbe nem borscsot, hanem fényt öntenek. Ezt a gondolatot váratlanul olyan szépnek találta, hogy hangosan felnevetett.

- Miért nevet folyton? – nézett Viktor hátra.

– Nehogy sírjak. – Marta gyorsan megindult felfelé a meredek lépcsőn. Elképzelte, hogy itt nőtt fel, és itt járt iskolába, elképzelte, hogy Viktor kolléganője az egyetemen, és megpróbálta megérteni, mi az, ami különbözővé teszi őket. Furcsa érzés volt – egy nyelvet beszéltek, de a nyelv magában nem minden. Visszanézett.

Viktor a portás mellett állt a bejárat üvegajtajánál, és Marta után nézett.

Marta elkérte a kulcsát. Szobája számához egy kis papírszelet volt szúrva.

– Egy nő kereste magát, mondtam, hogy semmi üzenet nincs a számára. Elment. Jól tettem? A portásnő vállat vont.

Marta kinyitotta a papírt - Olga néni írta.

„Hiába jöttem hozzád, úgy látszik, nagyon korán kell kelni - korán találsz magadnak tennivalót. Látni akarlak, hisz tulajdonképpen még nem is láttuk egymást. Olga."

Marta megfordította a papírszeletkét, más nem volt rajta, csak a telefonszám. Megköszönte, és bement a szobájába. Odalent várta egy diák, akinek kevés volt az ideje.

Még nem tudta, miért tartja vissza Viktort, egyszerűen nem volt kedve elengedni a fiút: kellemes volt látni zavarát és igyekezetét, hogy idősebbnek látsszon, mint amennyi valójában.

Viktor volt az egyetlen kapocs közte és azok között a vele egykorúak között, akik itt nőttek fel. Amikor Viktort nézte, önmagára gondolt.

Marta még tíz métert sem tett meg a folyosón, amikor ajtó nyílt, és egy magas férfi jelent meg egy, az övéhez hasonló küszö-

bön. A szobában, a férfi háta mögött csillogott az üvegfal, és az asztalkán a tiszta törülköző.

– Hello, Miss! – mondta a férfi. Részeg volt, és nem is titkolta.

Marta gyorsan elszaladt mellette, és amíg kinyitotta az ajtaját, hallotta, hogy szörnyű németes kiejtéssel szidja angolul a hotelt, a város éttermeit és a saját feleségét. Az egész monológ Marta tudta – neki volt címezve, és ezért eszeveszetten kapkodott, és nem tudta kinyitni a szürke ajtót a kék szobaszámmal.

Itt nem tehet mást az ember, csak leissza vagy felköti magát – mondta a férfi német akcentussal. – Újraépítették a városukat, hogy legyen hol inni, és sok fát ültettek, hogy legyen hová felakasztania magát az embernek. Bár mi a balkonokra akasztottuk őket. Ha ez a város még egyszer leég, nem éled újra a poraiból. Elsüllyedt az összes égett gerenda, mert harminc méter mélység van itt a város alatt, annyiszor égett le már. Süllyedjen el a feleségem is, csak mi maradjunk itt kettesben, magával.

Marta gyorsan belökte az ajtót. Csillogott az üvegfal, és a friss törülköző az asztalkán ugyanúgy, mint a részegnél, a mellette levő szobában. Leült, és behunyta a szemét.

Megzörrent az előszobaajtó. A német állt előtte – széttárt karral.

– Hát nem akar velem maradni? Azt hiszi, én félek ezektől? Azt hiszi, hogy félek tőlük? Senkitől se félek, és senki sem ismer engem ezeken az utcákon, mind meghaltak. Halott valamennyi. És mi, maga meg én, mi is halottak vagyunk. – A német öklével a vékony panelfalra csapott, és térdre esett. Kezébe fogta a fejét, és még egyszer azt kiáltotta Martának, hogy senkitől sem fél, hogy nincs benne nyoma sem a rémületnek, és nem is volt soha. – Warum ist Krieg? – sóhajtotta, és váratlanul kijózanodva nézett Martára. – Warum? Adja ide a kezét. – Angolul folytatta. – Adja a kezét. Nem tudok felállni. Műlábam van. – Marta odatolt egy széket neki. A férfi belekapaszkodott ragadós zöld műanyaggal borított támlájába, és felállt. – Miért hallgat, Miss? – Állt még egy kicsit tétován, azután kiment, becsapva az ajtót maga után.

Marta felkapta az asztalról a kulcsot, gyorsan bezárta az ajtót belülről, verítéktől gyöngyöző arcához szorította tenyerét. Szavak keltek életre emlékezetében, és egymás után álltak össze:

Az oly emberek nyilván boldogok,
kik igazsággal járnak életökben,
Isten törvényére vagyon gondjok,
és aszerint élnek minden időben...

Ezt a zsoltárt énekelték apja koporsója fölött. Marta emlékezett az idegen hangra és arra a szörnyű recitatívóra, amely belevésődött emlékezetébe az utolsó szótagig, és most visszatért hozzá, és nem volt kinek sírnia – a szeme könnyek nélkül sírt.

Belenézett a tükörbe, és váratlanul észrevette, milyen felnőtt lett ezen a télen – ez bámulatos...

Egy puha karosszékben ült az üvegfallal szemben, és közvetlenül mellette az emberek ránéztek, hangtalanul kinyitották rózsaszín ajkukat, és nevettek, beszélgettek, beszélgettek. Martának eszébe jutott Leon Szivolob – az apja harmincnyolc óta élt az Egyesült Államokban. Leon elvégezte az egyetemet, és tanársegéd volt a mezőgazdasági főiskolán. Marta bámulatos fensőbbséget érzett vele szemben, mert ő ismerte az ukrán nyelvet. Bámulatos volt ez, mert maga sem értette, mire kell neki ez a nyelv, melyet apa kívánságára tanult meg, és amelyet Leon nem tudott és meg sem próbált megtanulni. Ő Szivol volt – sőt Seawol –, a régi családnév megrövidült egy fél szótaggal, és angolos lett, mint ő maga is. Szivolob idegen szavakat és idegen szokásokat vett fel, használta őket, mint sajátját, de mégiscsak idegen, bár igyekvő diák volt, sokkal igyekvőbb azoknál, akik itt voltak itthon. Leon néha azt mondta Martának: „Ide figyelj, kislány, minek ez neked?"

Marta a tükörbe nézett. Valóban, minek? Aztán az üvegfalra pillantott, ez a világ meghalna számára, ha néma volna, a szavak nélkül, melyeket apjáról mondtak, a rádió dobozának zizegése,

Viktor sokat jelentő mondatai nélkül; halott, néma világ, amelyben csak halottak létezhetnek. Halottak... Úgy hordta magában az ukrán beszéd szavait, mint valami fonalat, mely apa lelkét a kijevi hegyekhez kötötte; apja folytatása – úristen, hogy hozzánőtt halott apjához...

De mindenkor az Úr utaiban
járnak, és szent ártatlanságban élnek.
Meghagytad, hogy a te parancsodat
jól megőrizzük, minden mondásodat...

Ismét maga előtt látta apa halott arcát – ki tudja, miért, már csak így jelent meg mostanában neki, és ő nem tudta többé arra kényszeríteni, hogy kinyíljon az a szem. Apa szeme.

Felvette a köpenyét, még ott állva a kerek tér fölött, ahonnan egyetlen hang sem hallatszott fel.

Amikor Marta lement a lépcsőn, a kioszkokkal teli, fényképekkel és plakátokkal borított keskeny előcsarnokba, csend és üresség uralkodott. A portás, admirálissapkájában a mozdulatlan üvegajtó mellett állt. Mindenki, aki csak akart, kiment már, és senki sem jött vissza. Marta végigpillantott ezen az üvegpusztaságon Viktor nem volt sehol. Ő is elment. Marta nem csodálkozott, de meg volt sértve. Viktor elment, magára hagyta Kijevvel. Marta az ajtó felé lépett, azután kiment, és az emberek maguk közé fogadták, és vitték sodorták – körül a kerek téren, aztán az utcán, a hosszú, fehér utcán, amely ívben hajlott el, mint a futópálya a stadionban. Úgy tűnt neki, hogy felismeri a járókelőket; alacsonyan – a földtől egy méterre – meleg autószag úszott, gépkocsik lehelték ki térdmagasságban; zúgtak a trolibuszok, és az emberek ránéztek a magas ablakokból, tempósan fordították utána a fejüket, és hunyorogtak a napfényben. Martának eddig az volt a benyomása, mintha ő figyelne valami számára szervezett különös eseményt; most ő érezte magát ilyen látványosság résztvevőjének.

Felszállt a trolibuszra, figyelte az embereket a járdán, felelt a szomszédnőjének, és ujjával rajzolt az ablaküvegre.

Már hozzászokott ehhez a vitrinélethez: üvegfal a szobájában, magas és átlátszó a műanyag, amelyből a trolibusz nagy része áll – a város nem engedte, hogy elrejtőzzön előle, ez a csodálatos város, ott, túl az ablaküvegen.

- Korán felmelegedett most az idő – mondta egy asszony mellette –, jaj de korán! Emlékszik, tavaly mi volt? Most is úgy lesz. Ha beköszönt a fagy, majd ugrálhatnak. Oda nézzen ezek hogy megörültek! Vörös lakkos körmével az utcára mutatott, ahol fehér, sárga, kék ruhás lányok mentek. A fiúknak egy pillanatig még az ajkuk fölött lebegett a cigarettafüst, aztán szétfoszlott a szélben, és beleakaszkodott a duzzadt ágakba. – Korán felmelegedett – ismételte az asszony. Aztán Martára nézett és elmosolyodott.

- De hisz maga is közülük való. Egyetemista?

Igen – mondta Marta a trolibusz ajtaja felé tartva. Gumikerekeiken ringatóztak a fehér csíkos kék trolibuszok, Marta bekandikált a belsejükbe, rugalmas kerekeken gördülő kis házikók, vidám, lesült bőrű fiúk ütköztek neki, és elárasztották a dohányfüst fanyar illatával.

Marta váratlanul az apjára gondolt, és eszébe jutott, hogy itt kell eltemetnie a Biblia címlapjába csomagolt és fehér borítékba zárt porait, és fájdalom fogta el attól, hogy olyan keveset gondolt rá az utóbbi időben. Itt mehetne most vele együtt – azt gondolta, hogy mindenki megismerné, és köszöntené őket. Odaköszönt az elárusítónak a kioszkban, az zavartan jó egészséget kívánt neki, és kipillantva bódéjából azt mondta:

– Ugye, micsoda tavasz? Valahogy tavasz lett mára!

Marta elmosolyodott, és leült a padra a kioszk mögött. A farmjukhoz vezető úton ugyanilyen padocska állt. Mindennap ott tettek le egy csomag újságot meg egy pléhdobozt az aprópénz számára. Még gyerekkorában ide járt ki tíz centtel, és vaskos köteggel tért haza, melyből nyomdafesték és rossz papír szaga áradt. A szomszé-

dok nem nagyon olvastak újságot. Eljöttek hozzájuk vendégségbe, megkérdezték, milyen idő várható tavaszra, tanácsot kértek a veteményeshez, vagy megnézegették a képes mellékletet. Nem mintha például Stevensonék nem tudták volna megvenni az újságot. Egyszerűen apjának valamennyiük szemében olyan nagy tekintélye volt, és úgy tudott mesélni a világon mindenről, hogy azt már fölösleges volt elolvasniuk. Bár később fokozatosan elvesztette az érdeklődését még az újságok iránt is. A vége felé.

Télen az újságok egy rácsos fémdobozban voltak, a hó bebújt a lapok közé, és Marta igyekezett kirázni belőle még az ajtó előtt. De nem mindig sikerült, és az újság, amikor apja olvasta, nedves foltoktól duzzadt.

- Jó napot! – Az újságárus kijött a bódéjából. - Nagyon ismerős az arca. Én láttam már magát valahol, csakugyan. Honvá való?

Nem vagyok kijevi – mondta Marta. Nem láthatott.

- Hát akkor miért köszönt?

– Nem tudom. Nincs senki, akinek köszönhetnék Kijevben. Megbántottam talán?

- Dehogyis, dehogyis! – Az elárusító becsukta a bódéját. Aztán eltette a kulcsot, és még egyszer Martára nézett. Ebédszünet van. Talán átutazó? Gondolom, ebédelni akar. Nézze, ott egy büfé. Jöjjön csak, jöjjön, ne féljen semmitől! Erre a padra, amelyiken maga ül, rakják le nyitás előtt az újsággal telt zsákokat. És képzelje, senki se lopja el! Az emberek azt tartják, hogy jobb venni egy újságot, mint ellopni hatszázat. De hát mondja meg, kinek kell negyven példány Trud egyszerre? Akkor megyünk?

– Menjünk – egyezett bele Marta, és felállt.

Megvárták a zöld lámpát, és átmentek a túlsó oldalra – szabályszerűen. Még a trolibuszt is hátulról kerülték meg.

Az árus odaférkőzött az asztalhoz, amelyen borscscsal leöntött tálcák hevertek, sorba állt, és maga elé vette a tálakat; gyalult káposztát, apróra vágott húst és egy tányér krumplipürét.

Marta csaknem automatikusan csinált utána minden mozdula-

tot, és mikor az mind a kettőjükért fizetett, megköszönte, és szabad asztalt keresett a teremben.

– Csodálkozik? – Az újságárus szétrakta a tányérokat, és megismételte a kérdést: – Csodálkozik? Elnézést kérek, de nekem ma van a születésnapom. Mojszej Boriszovicsnak hívnak. És mivel születésnapom van, hát meghívtam magát vendégségbe. Csak úgy egyszerűen, tudja. Jólesett, hogy maga volt az első, aki ezen a napon köszönt. Az orvos megtiltotta, hogy igyak, tudja, cukorbaj. Kérem, egyen egy kis káposztát az egészségemre.

Marta rámosolygott az ősz emberkére, aki szemben ült vele, és a káposztás tányért a krumplipürével, a pohár narancsszörpöt rakosgatta szét.

Mojszej Boriszovics bűntudatosan mosolygott rá.

– Nem tartom fel? Bocsásson meg, de tudja, nekem nincsenek rokonaim. Senkim sincs. Nézek magára, az én kislányom lehetne most ilyen. Maga hány éves? Nem, bocsánatot kérek, az enyém öt évvel idősebb volna. Csakhogy őt, tudja, megölték a németek a feleségemmel együtt. Maga akkor, már bocsásson meg, még nem is volt a világon.

Hogy érzi itt magát? – kérdezte Marta. – Jó itt magának?

– Jó? Az újságárus Martára emelte tompa, kifejezéstelen tekintetét. – Jó? Hát van hol aludnom, és van mit ennem. Vannak ismerőseim, és ez a föld, bocsásson meg, fáj nekem. Tudja, az embernek ott kell élnie, ahol a föld fáj neki. Hogy magyarázzam meg magának? Nekem megölték anyámat Podoliában, hatvan évvel ezelőtt: hát, már bocsásson meg, elmehetek én innen, ha egyszer itt ölték meg a kislányomat és a feleségemet? Egy székem van a kioszkban. De bocsánatot kérek, az alatt a szék alatt föld van, és abban a földben benne van valami az én véremből is. Az apám zsidó volt, koszos zsidó, ahogy akkoriban a pogromlovagok rikoltozták – ő tudta ezt, és elmondta nekünk, mi is tudtuk, mert az anyámat éppen ezért ölték meg Podoliában. Éppen ezért... – Folytatta:

A német megszállás alatt engem a szomszédok rejtegettek. Azt

mondták: „Maradj veszteg, és ki ne dugd az orrodat!" Így aztán én, már bocsánatot kérek, meghúzódtam ott, és nem bújtam elő. A feleségem azonban elvitte a kislányomat az orvoshoz, hát most mondja meg őszintén, elítélhetem-e? Nem jöttek vissza. Én meg itt élek, beszélgetek magával ukránul, és eszem - bocsánat - a káposztát. Igen, van káposztám elég, hogy egyek. De ha nem volna, akkor se mennék el innen. Mert itt van a hazám, és itt fogok meghalni. Maga hová való? Én mindig csak magamról beszélek, csak magamról, már bocsásson meg.

– Messziről jöttem. Amerikából.

Amerikából? Uramisten, uramisten! És tud ott élni?

- Még soha nem éltem másutt.

– És fáj magának Amerika?

– Egy kicsit.

– Egy kicsit. Szóval maga még nincs ott otthon. Egyen, kérem, abból a káposztából.

Az újságárus életről, magányról, földről beszélt, és Marta megértette, hogy nem minden föld az övé, amelyen jár.

Az újságárus figyelmesen nézett rá.

- Ide hallgasson, ha én a maga helyében volnék, nem hányódnék ott Amerikában. Én nem utaznék el Ukrajnából turistautakra sem. Az ilyen föld nem engedi el magától az embert, az ilyent nem szabad elhagyni. Olyan ez, bocsánatot kérek, olyan, mint egy ifjú feleség. Érti? Nem érti. Na jó, énnekem ma születésnapom van, és azt kérem, hogy ezt a pürét egye meg az én egészségemre. Nagyon finom krumplipüré.

Az újságárus összehúzott szemmel figyelte Martát, tekintete az arcáról a tányérjára esett, melynek alján barna püré és mártás volt szétmázolva vékony rétegben.

- Istenem – mondta –, hát hogyan élhet maga Amerikában, miközben ukránul beszél? Hiszen maga gondolkozni is ukránul gondolkozik. Ha egyszer örökre lehunyja a szemét, hol fogják magát, bocsásson meg, eltemetni? Születésnapon nem szoktak szo-

morú dolgokról beszélni, és nekem nincs jogom, hogy elrontsam a hangulatát. Egye meg a káposztáját. Látja, még azt sem kérdezem, hogy hívják. És ne sírjon, kérem, jogom van a magam szarkafészkéből rácsörrenteni magára.

Kinek kellek én itt? – kérdezte Marta.

– Ugyan! – Az ünnepelt a fejét ingatta. Nem értett meg. A haza földje nemcsak ott van, ahol valakinek szüksége van az emberre! A hazára nekünk van szükségünk mindenekelőtt, a haza a rokon gondolkozású és rokon érzésű emberek szívet-lelket melengető házi tűzhelye. A föld, amelyet az ősök vére öntözött, akik a két kezükkel vetettek beléje, építettek rája! Nem az én dolgom, hogy erre megtanítsam. A maga ősei, bocsásson meg, éppen magának szentelték ezt a földet, én legalábbis azt hiszem.

Az újságárus összesöpörte a morzsákat, és a tenyerébe szórta. Óvatosan összezárta a tenyerét, és a morzsákat egy üres tányérba hintette.

– Köszönöm, hogy elfogadta a meghívásomat. De maga igazán Amerikából jött?

Marta bólintott. Kivette táskájából a golyóstollát, amelynek oldalán félig elmosódott felirat látszott, fekete betűkkel: „Marta Pirog" – óvatosan megtörölte, és átadta az ünnepeltnek.

– Ez az én ajándékom. Mosolyogni próbált.

Köszönöm. – A kis ember meghajolt. Nekem semmit sem adtak ma. Maga az első.

Marta megpróbált még egyszer elmosolyodni.

Amint ment az utcán, a körülmények bámulatos egybeesésére gondolt ma minden ember az otthonról beszélt neki.

Marta visszanézett: az ünnepelt már adta el az újságokat.

Sűrűn hullott a hó, beporozta az ablakot, és Martának néha az az érzése támadt, hogy a hó egész az ablakpárkányig betemette őket, s nem kell hozzá sok, hogy a ház besüppedjen a hóba egyetlen otthonuk e világon, ahol ők, apjával ketten végigéltek még egy éjszakát.

„Marta! – Apa hívta őt a szoba sarkából. – Marta! Tudod, miért zuhant le Ikarosz? Tudod, miért? Nem azért, mert közel került a naphoz, mert nagyon magasra szállt. Egyszerűen azért, mert Daidalosz, az apja nem tudott szárnyat készíteni saját fiának." Apa felnevetett, nagyon rövid volt a nevetése, arcát máris eltorzította a köhögés – láthatatlan tüdeje fütyült, mintha apró muzsikusok hamisan játszanának egy sötét kínzókamrában.

Marta körülnézett – milyen halott lett a ház az utóbbi időben! A sarokban egy magányos inggallér hevert, ki tudja, miért. Egy gallér, amely alighanem sohase érinti már gazdája nyakát. A holmik meghalnak, akár az emberek, érezve saját fölöslegességüket.

Apa köhögött az ágyon, és már nem lehetett hallani, hogy zeng a hó, amint nekiveti magát a kihalt házba néző ablakkockának.

Marta levette a cipőjét, és végigment a szobán, aztán leült, és sarkát az átlátszó falnak támasztotta. A lába sajgott, majd széthasadt a fáradtságtól. A feje fájt. Lehunyta szemét, és tapogatózva kivette a cigarettát a táskájából, mely a fotel lábánál állt. Mélyen beszívta a keserű füstöt, és a szemét ki sem nyitva fejét a karosszék puha támlájára hajtotta, és felhúzta a lábát.

Eddigi életének egyetlen napján sem történt vele annyi minden, mint ezekben a hosszú kijevi órákban, amelyeket ismeretlen utcákkal, emberekkel és a telefonon, rádión át hozzá férkőző hangokkal osztott meg.

Marta váratlanul megérezte, milyen messzire került; lehunyt szemhéjai alól az emberek arca előúszott, embereké, akik mellette jártak-keltek, mellette tanultak és dolgoztak.

Aztán megjelent apa arca.

Martának eszébe jutott az érkezése, amikor utoljára látogatta meg őt az egyetemi kollégiumban, ahol Marta nagyon egyedül érezte magát, de tudta, hogy apának még rosszabb. Ő magányos volt akkor is, ha együtt volt a lányával. Marta hirtelen elképzelte apja magányának mélységét – ott a farmon, nélküle, és újra erre az utolsó megérkezésre gondolt, amikor szakállas arccal, fáradtan, fekete karikákkal a szeme alatt állt az egyetem kollégiumának bejárata előtt, és felfelé nézett, hátravetve ősz fejét. Idegen volt itt. Fiúk szaladtak, lányok mentek el mellette a klubmoziba: *A per* című filmet mutatták be – mindenki sietett, és senki sem figyelt Marta apjára, erre a borostás kis emberre, az idegen felhőkarcoló tövében. Marta elvitte őt is a moziba – apja nézte K-nak,

Kafka kis hivatalnokának gyötrődéseit, és nem várva meg a végét, kiment a nézőtérről. Marta utána ment, az előcsarnokban cigarettázott, és bocsánatkérően rámosolygott, ki sem véve szájából a cigarettát. Hallgattak egy keveset, aztán apa vállat vont: „Nagyon nyomasztó ez a film. Tudod – ez a védtelen kis ember itt... Nagyon nyomasztó film. – Nem beszéltek többet erről, amíg le nem ültek kávézni. Apa hosszan Marta szemébe nézett. – Gondolod, hogy befogadnának, ha visszamennék Kijevbe? – Aztán megkocogtatta a kiskanállal a kávéscsészét. Újra Martára nézett, és anélkül, hogy levette volna róla tekintetét, odanyújtott neki egy csomag Camelt. – Bocsáss meg, én nagyon erőset szívok, de te is füstszagú vagy, dohányzol?" Marta tagadóan intett a fejével, és elpirult.

Mai napig sem tudja megbocsátani magának, hogy hazudott apjának, élete utolsó hónapjában.

Marta kinyitotta a szemét, és Kijevre látott. A cigaretta csaknem végigégett, a hamuja szétszóródott a fotel alatt. Újat húzott ki a csomagból, és rágyújtott. Az első szippantás füstjét az ablakra fújta. Ma már másodszor bukkan fel emlékezetében egy dal szövege, de ezúttal valóban dalé és nem zsoltáré. Apa egyik dala volt ez; ki tudja, hol hallotta, de sokszor dúdolgatta az ablaknál állva a farmon. Marta a konyhából hallgatta. Teljes részletességgel megelevenedett előtte egy este; a rekedtes hang, még a szag is, amely az egész nap izzó villanykályha fölött terjengett. Újra behunyta a szemét, és csukott szájjal ismételgette a szöveget:

Vörös téglás kocsma Amerikában,
legények isznak ott az éjszakában.
Nagyot isznak, s közben ez a nóta jár:
„Hej, az óhazába hazamegyek már!"

A vers idegen volt, ezt a dalt apa valamikor Chicagóban hallotta, ritka utazásainak egyikén. Minden második sorát ismételte né-

hányszor, nem is énekelte, mintha csak önmagával beszélgetett volna, néha még a cigarettát sem vette ki a szájából:

Hej, az óhazában mind-mind azt hiszik,
Amerikában csupa gazdag lakik.
A föld alatt, hej, szürke sziklák alatt,
szürke sziklák alatt a kicsi bogarak.

Hosszú és szomorú dal volt. Marta kinyitotta szemét, és végigmondta magában, miközben lefelé nézegetett a kerek térre. Újra felidézte emlékezetében azt az estét ott a farmon, és nem annyira a dal szövegére, mint inkább apja rekedtes hangjára emlékezett. Hol van az a hang, és hol van az a farm! Mintha elpattant volna mögötte a világ – és vége.

Megrázta fejét, és bekapcsolta a rádiót. A bemondó halkan megmoccant a fekete dobozban, majd váratlan örömmel felkiáltott, és olyan lelkesedéssel kezdett beszélni, hogy már gondolkodni sem lehetett tőle.

Marta bement a fürdőszobába, közben óvatosan átlépett harisnyás lábával a padlóra szórt hamuhalmokon. Nem volt kedve felvenni a cipőjét. Kiöntötte a hamutartót, és gondosan kimosta.

A görcs észrevétlenül oldódott fel, elmúlt, mintha teher hullott volna le a válláról.

Kedve támadt kimenni a szabadba, elfáradt a rövid üldögélésben. Ismét meggyőződött arról, hogy milyen kegyetlen az emlékezet - az emlékek újra meg újra visszatértek hozzá, és úgy érezte magát, mint az az ember, aki hiába próbál megszabadulni a saját árnyékától, éppúgy, mint a madár, amelynek csak akkor nincs árnyéka, ha felrepül a magas égre. Marta azonban a földön élt. Ezen a kicsiny planétán, amelyen tizenegy óra a repülőút New Yorktól Kijevig. Alig fél nap.

A rádió már énekelt – egy kedves dalt a hímzett ingről, egy remek dalt. Ünnepnapokon apa hímzett nyakkendőt vett fel. Az

inge, a háború előtti kijevi ing már rég szétfoszlott; apa levágta róla a széles keresztöltéssel kivarrt csíkokat, és nyakkendőt csinált belőle; Marta teljesen elfelejtkezett erről a hímzésről – szégyen, ezt el kellett volna hoznia magával.

Marta, aki annyit hallott a magányról, annyiszor találkozott vele, megértette, hogy az ember nem maradhat teljesen magányos. Az emlékezet arra ítéli, hogy emlékezzék, tehát visszatér a fájdalom, nincs előle menekülés.

Marta emlékezett emberekre, akik megtagadták a hazájukat, és Leonidokból Leonok, Makszimokból Maxok lettek, elfelejtették és elvágták a gyökereiket. Ismerte őket – Amerikát az ilyenek hozták létre. Mindazonáltal emlékezett néhány diákra, festőien toprongyos évfolyamtársaira, akik titokban marihuanát szívtak – „az édes Maryt" –, és szidtak mindent a világon. Voltak köztük rendes gyerekek is, Marta ismerte valamennyit; végeredményben mindenki azt szív, amit akar, kinek mi köze hozzá, ő maga nem is jött volna rá, hogy mi az az édes füst, ami kiszivárog a folyosóra. Csak véletlenül tudta meg: Karl túl sokat szívott, és valami ismeretlen nyelven kezdett kiabálni. Az ablaknál állt, egy ajtó választotta el őket egymástól, érthetetlen szavakat kiabált, sírt, és a könnyeit szétkente az állán.

Senki sem tudta, hogy Karl litván, senki sem gondolkodott ennek a Karl Ritternek kétségtelen, sőt hangsúlyozott amerikaiságán, akitől soha senki sem hallott egyetlen szót sem más nyelven, mint angolul.

De önmagával ez a fiú litvánul beszélt. Önnönmagával.

Marta látta még néhányszor, Karl annyira szeretett volna átlényegülni angolszásszá – de nem sikerült. Alighanem ez nem tőlünk függ. A gyökerek vagy maguktól elszáradnak, vagy újra hajtani kezdenek – ilyen az emberi lélek.

Marta ott állt Kijev fölött, és magára gondolt.

Felvette a cipőjét, letörölte róla a port – mindezt simán, szinte gépiesen csinálta, lehajolt, aztán kiegyenesedett, lerázta kezéről

a láthatatlan port, amely beleette magát –, a föld részecskéit és a városét, amely nem volt az övé.

Elhatározta, hogy Olga nénivel este találkozik, négy óra múlva. Megebédelt, a háta mögött érezve közben a tányérok csillagképeit; elszívott még egy cigarettát (csodálkozott, mennyi cigarettát szív egymás után), és az órájára nézett. Még két óra hiányzik ahhoz, hogy a kijeviek kijöjjenek a munkából, és hazafelé menet a munkáról és a családról beszélgessenek. Marta meg volt győződve róla, hogy az embereket az utcán ez a két téma foglalkoztatja leginkább: a munka és a család. Néha másra is gondolnak valószínűleg – de hát mire? Tudta persze, hogy mindez csak az ő elképzelése, hiszen semmit sem tud ezeknek az embereknek az életéről, a gondolatairól. Még önmagáról se tud semmit. Érezte, hogy gyűlik fel benne a düh. Önmagára haragudott, a repülőgépre, mely idehozta, és elviszi innen – a pincérre, aki késlekedik a számlával, és Marta elszégyellte magát, szégyellte saját dühét, a tompa és oktalan, bizonyára a fáradtság okozta haragját.

Visszament a szobájába, levetkőzött és lefeküdt. Bámulatos gyorsasággal álomba merült.

Aludt.

Egy pillanatig Karl Ritterről álmodott. Karl kivette a foga közül a cigarettát, eltaposta és felkacagott. Hahotázott, de Marta nem tudta, hogy miért. Ritter kék szemébe nézett, és nem tudta, mit tegyen vele, amíg az szorosan oda nem lépett hozzá, és át nem ölelte, bozontos lenszőke szakállával arcához ért, és ujjai - Marta érezte – fájdalmasan belenyomódtak a hátába. Marta ijedten felkiáltott – azért is, mert megszólalt az ébresztőóra. A háta mögül csengetett, és nem tudta kitapogatni, hogy megállítsa éles rikoltását.

Eltolta magától Rittert, és felébredt.

A telefon csengett.

Attól tért végleg magához, hogy az ablak – mely az egész falat

elfoglalta - vörösen fellángolt a szeme előtt. És akkor megpillantotta a telefont, amely csengett, csengett szakadatlanul...

– Itt Andrej Sztyepanovics Kosztyuk. A kék inges férfi, aki kindzamarauli borral kínál. Az a szép fiatal ember...

– Aha – mondta Marta. Emlékezett Kosztyukra és a beszélgetésre az apjáról, a falra a lépcsőházzal szemben.

– A beszélgetésünket feltétlenül folytatni kell. Tudja, épp csak hogy hozzákezdtünk. Nem gondolja? Mi Olgával azt szeretnénk, ha eljönne hozzánk. Máris indulok magáért.

Lemegyek. Mikor jön? Egy félóra múlva? Egy félóra múlva lenn leszek.

– Kitűnő. – Kosztyuk felnevetett, és letette a kagylót. Össze kell szednie magát.

Kinyitotta a hideg csapot, és az arcába fröcskölte a vizet. Csak most jutott eszébe, hogy álmában Ritterrel ukránul beszélgetett. De hogy mit beszéltek, arra nem tudott visszaemlékezni; megpróbálta és elmosolyodott.

Váratlanul Kosztyukra gondolt, és elképzelte a három mellszobrot – Sevcsenko, Majakovszkij és Lev Tolsztoj szobrát – a kis újságtartó asztalon. Kosztyukot, amint áll, és a háttérben a kék ég. A nagynénje arcát. Úgy érezte, mintha már ezerszer látták volna egymást – oly hosszúnak tűnt neki, és úgy hullt szét apró árnyalatokra a múltkori találkozásuk.

Marta nézte magát a hideg tükörben, és arcával hozzásimult – mindig így csinált, ha izgatott volt. Az utcán autók húztak el sűrű sorokban; még a rendszámukat is lehetett látni: 21-56, 20–47, 50–16, 19–36. Melyik lehet közülük a Kosztyuk autója? És vajon milyen színű? Marta kinyitotta az ajtót, és becsukta maga mögött: „12 óra 40 perc – mondta női hangon a rádió. – Híreinket hallják." Marta bezárta a női hangot a szobába, és a kulcsot odaadta a szobaasszonynak.

Kosztyuk várta odalent.

Maga úgy él itt, mint egy királynő. Ez a legjobb szálloda

Kijevben. – Hallgatott egy keveset, aztán elmosolyodott. – Indulhatunk?

– Induljunk – felelte Marta.

Az autó olyan színű volt, mint a tenger hullámai – a júliusi tenger hullámai, napsütésben, amikor a víz áttetsző, és a hátán ringatja a napsugarakat, a fehérlő, sárga fényfoltokat a kékeszöld vízen. Marta leengedte az ablakot, és nézte az új film reklámját, amíg Kosztyuk kereste a zsebében a kulcsot.

– Nos, hogy tetszik? – kérdezte.

– Érdekes. – Marta tovább nézegette az arcot a reklámtáblán.

– Hát ez az! – mondta Kosztyuk, és elindította az autót. – Kocsikáztassam meg egy kicsit?

Felfelé hajtottak a meredek kapaszkodón, ahol az egyik oldalon áprilisi, sápadtzöld fű, meredek lejtő várta, a másik oldalon pedig egy szürke ház, hatalmas gránittömbökből. Marta azt gondolta, hogy az emberek, akik ilyen házban laknak vagy dolgoznak, bizonyára tíz láb magasra nőttek, és a kezükben a toll akkora, akár egy oszlop.

A Volga kiért a fák között az útra; fehérrel díszített kék színű házikók bukkantak elő – egy, aztán még egy –, és park terült el mindkét oldalon. Az emberek itt a parkban egyáltalán nem hasonlítottak azokra, a hotel előtti téren. A parkban üldögéltek a padokon, újságot olvastak; gyerekek futkároztak, kedves zöld szekérkéket húztak maguk után majmokkal, gumikutyákkal – mi mindent nem cipelnek magukkal a gyerekek, uramisten, minden kell nekik, felveszik a földről az újságpapírt meg a kavicsot is...

– Álljon meg – mondta Marta. – Várjon egy kicsit.

– Itt nem szabad parkolni – mondta Kosztyuk. – Menjünk arrább. Tetszik?

Marta nem talált szavakat. Hogy tetszik-e? Váratlanul sajgó fájdalmat érzett, mert eszébe jutott, hogy nemsokára el kell utaznia el kell válnia ettől a parktól, a kis kocsikkal futkosó gyerekektől, a foldtől, amelyen apja járt, és amelyhez úgy hozzánőtt.

– Mondja – Marta Kosztyukhoz fordult –, mi jót tett maga az apámnak! Mit tett azért, hogy ő is úgy gondolkozzék és éljen, mint maguk? Hiszen itt élt.

Andrej lefékezett a keresztútnál. Megvárta a zöld fényt, indított, és lassan mondta, nem fordítva arcát Marta felé:

– Most egymás között vagyunk. És különben sincs okom hazudni. Ugyanazt mondom Vaszilról, amit először mondtam. Nem lett volna neki könnyű dolga itt a háború után.

Kosztyuk nyugodtan beszélt, már mindent végiggondolt, és mindent a helyére tett.

Az autó egy égbe nyúló obeliszk mellett ment el.

– Ez az Ismeretlen Katona sírja. – Kosztyuk egy pillanatra Martához fordult. – Valóban szent hely ez, mert bármelyikünk fekhetne ennek a halottnak a helyén. Nemcsak az, aki hős volt. Ez itt az ismeretlen, a névtelen katona. Aki egyszerűen elesett a háborúban. Tudod, hogy hányat öltek meg?

– Nem.

– Húszmilliót.

Martát elképesztette, hogy a veszteséget milliókban számolják. Az autó élesen kanyarodott, a Dnyeper fölött haladt át – kékesszürke öböl látszott odalenn a fák között.

Kosztyuk gyorsan hajtott, biztosan vezette a kocsit, ez nem kocsikázás volt már – inkább rohanás, vissza a múltba, a régi nyomokon.

– Itt kószáltunk Vaszillal. Minden kijevi diák ezeken a meredélyeken vall szerelmet. Itt sétáltunk Vaszillal, Olgával meg Verával négyesben. De ki mindenkivel nem sétáltunk mi itt! Vaszil meg én. Vidám legények voltunk. – Kosztyuk röviden felkacagott.

Marta lehunyta a szemét, megpróbálta elképzelni apját mint gondtalan fiút, de nem sikerült. A látványt, mely az ablaküvegen át elébe tárult, úgy fogadta, mint csodálatos, modern filmszalagot – rétegenként hullott le az idő ruhája; lehet, hogy a por, mely a fák nedves törzsénél szétszóródott, talán apja lábát is érintette.

– Hol van magának a hazája? – kérdezte Kosztyuk, és megismételte a kérdést. – Maga melyik fáról hajtott ág?

Marta a juharfákra nézett, csupaszon álltak a szakadék szélén, és nehézkesen lengették duzzadó ágaikat – egész erdő, érzi már a közelgő tavaszt. Az útszélen álló fáknak lenyírták a koronáját kerekre, akkurátusan. A gépkocsi egy gondozott erdő díszszemléjét fogadta. Marta énekelni kezdett – mintegy önmagának, félhangon:

Azt álmodtam éjjel, hogy az óhazában,
hogy az óhazában valaki emleget,
valaki emleget, a postást kérdezi,
a postást kérdezi, vajon ez hol lehet?

– Mi ez? – fordult vissza Kosztyuk.

– Apám nótája. – Marta ránézett az elgondolkodott gépkocsivezetőre. – Apa sok ilyen dalra tanított a vége felé. Milyen fának vagyok az ága? Látja ott azokat a juharfákat? Szépek, jó rájuk nézni. Mi apámmal olyanok vagyunk, mint a fölösleges ágak, levágják, és észre sem lehet venni. Minek az ága vagyok én? Levágtak, és nem oltottak be sehová. Tudja, olyan vagyok, mint egy templom isten nélkül, mint egy autó rendszám nélkül.

– Rendszám nélkül lehet járni a kocsival – Kosztyuk rámosolygott.

– Biztos ebben? – Marta bekapcsolta a rádiót, és ezzel a kocsiba egy harmadik beszélgető társat hozott, aki szinte szünet nélkül, egyfolytában fecsegett mindenről a világon – egészen a futballhírekig. Andrej Sztyepanovics lehalkította a rádiót, és egy perc múlva teljesen kikapcsolta. Még egyszer Martára nézett.

– Ezt otthon is hallhatja. Nézzen inkább körül.

Mintha otthon ezt a rádiót hallaná! Megpróbált visszaemlékezni legalább egy bemondónak a hangjára, de fejében csak egy reklámdalocska ötlött fel, Heinz ötvenhétféle szószáról.

– Nézzen körül – ismételte Kosztyuk.

Odalenn feltárult a Dnyeper árterülete, ellepte a bokrokat, a fák vállig a vízben álltak, a part menti házikók a tornác lépcsőjéig engedték a folyót. A híd nem ért el a száraz partig – a vízbe hajolt, és senki sem járt ezen a hídon.

Az egész hó, minden jégtábla elolvadt, madarak repültek a víz fölött, méltóságteljesen lengetve szárnyaikat – akár a repülőhalak , a vízhez érve belecsaptak szárnyukkal; egyszer úgy tetszett, mintha a madár elmerülne, és a víz alatt folytatná útját, és másik jelenne meg a helyén, lerázva a vizet a szürke víztükör fölött.

Madarak szálltak le a karcsú, vízbe került ágacskákra, és úgy himbálództak rajta, mint a gyerekek a hintán. Egy csónak gyors teste húzta az első vonást a jövendő képen, melyet majd gőzhajók százainak orrtőkéje rajzol, és ladikok szurkos hasa simít ki.

– Adjon egy cigarettát – kérte Marta. Kosztyuk csodálkozva pillantott rá, és elmosolyodott.

- Félek itt tartani az autóban. Olga is vezet, és azt mondta, hogy ha még egyszer bagót talál, ő is dohányozni kezd; a háború alatt dohányzott, aztán abbahagyta. Itt nincs hová eldugni. Álljunk meg és veszek.

– Nem fontos. – Marta újra az ablakra meredt. Furcsa és hihetetlenül izgalmas volt neki befogadni ennek a szépségnek, az újjászületni készülő természetnek, az áradásában parttalan folyónak, frissen sarjadt fűnek a pompáját. Az autó a kikövezett úton gördült – apró kövecskék lőtték a fém alvázat, csak úgy szökdécseltek a kerekek alatt. Aztán kiértek a sima útra, és ismét csak a gumikerekek surrogása hallatszott, a fekete aszfalt fekete a feketén –, a sebesség dala.

– Hallja? – kérdezte Marta.

– Hallom – mondta Kosztyuk. Egyszerre pillantottak előre, ahol a szélvédő üvegen túl nedves ágak hajladoztak – az autó közvetlen a járda mellett gördült; a fák lágyan nyújtózkodtak feléje, aztán hirtelen elrángatták ágaikat.

– Vaszilnak volt egy sebhely a bal arcán. Meg kellett hogy maradjon a nyoma. Emlékszik rá?

Nem, Marta nem emlékezett.

– Itt hajtották a mieinket, akiket foglyul ejtettek a németek. Az egyik egy papírgalacsint dobott el, nyilván levél volt. Vaszil lehajolt, és az őr a csizmájával az arcába rúgott. Alig tudtam elvonszolni Vaszilt egy kapu alá.

Apa ritkán borotválkozott – ki tudja, a fekete szakáll alatt talán ott volt a sebhely nyoma. Marta hallgatott.

– Nem mesélt magának erről?

– Nem.

– Vaszil félt az erdőtől. Amikor a főútról elkanyarodott, lázasan sietni kezdett, ágakat tördelt le sebbel-lobbal – ismertetőjelnek –, aztán eldobálta. Nem mert egyedül maradni az erdővel.

– Maga mert?

– Igen – mondta Kosztyuk.

Marta arra gondolt, hogy rosszul ismerte apját az élete vége maradt neki, az utolsó évek, amikor megváltoztak a szokásai, minden elölről kezdődött: munka, barátok, pénz, könyv, ház. És furcsa, hogy a farmon a szomszédok közül senki sem figyelt erre. Valamennyien egyformák voltak, mindegyik otthagyta a tengeren túl életének a felét. És az ősök sírjait.

Mindent elölről kellett kezdeni. Apa esténként a házikó lépcsőjén üldögélt, és erről beszélgetett Martával, saját magával. Clarence-ék házából jött át néha egy öreg kutya, „Rjabko! Tarka! – mondta neki apa. – Gyere ide!" A kutya elcsodálkozva csóválta a farkát, a nyelv ismeretlen volt, és hazakullogott.

– Tudja – Marta Kosztyukra nézett –, apám néha beszélt arról, hogy a háború még nem ért véget. Eltemették az elesetteket, maga azt mondja, húszmilliót. Kiengedték a foglyokat. Van, akit felakasztottak a nagyvárosokban. Hitler talán még a mai napig is él valahol – Paraguayban –, ki tudja. Ő pedig, Vaszil Pirog nincs sem a sírban, sem fogságban.

– Apám azt mondta, hogy a háború után megmaradt a félelem. Maga fél valamitől?

– Nekem tiszta a lelkiismeretem. Mitől félnék?

– És ha helyettem apám tért volna haza?

– Ami volt, elmúlt.

– Elmúlt?

– Elmúlik.

– Mondja, Andrej Sztyepanovics, vannak dolgok, amelyeket maga sem tud elfelejteni, van, ami a múlthoz köti, a háborúhoz, és nem engedi el?

Kosztyuk vállat vont.

– A háború után nálunk sokat beszéltek arról, hogyan ásták ki a pincét a romok közül, ahonnan emberek kerültek elő, rengeteg ember, akik a sötétben ültek egy-két-öt éven át. Én dolgoztam a Krescsatikon, kiástam eltemetett udvarokat, és mindig azt álmodtam, hogy kinyílik egy ajtó, amely mögül emberek jönnek elő, akik ott kopogtatnak, ülnek, várnak fehéren, megvakulva a sötétségtől. Semmi sem volt. A mozikban rövid híradókat mutattak be a felszabadított Európáról. Mintha széthasították volna a világot, az élők élve maradtak, a halottak túlságosan sokan voltak ahhoz, hogy mindenkit név szerint meg lehessen említeni. Róluk néhány évvel később kezdtek emlékezni. Én erről írok. Nem olvasta el a könyvet, amit adtam?

– Még nem.

– Szerettem volna megfeledkezni erről. De nem tudok. Az emlékezet fogva tart, és magával visz. Tudja, Marta, mi valamennyien a múltból jöttünk. Még maga is. Az egész világ. Mindenkinek megvan a maga múltja és a csillaga, mely előre viszi. Gondolja, hogy könnyű rátalálni, könnyű megpillantani? Néha rámegy az egész élet. Mi meg fogjuk találni, mindenki a magáét. Feléje igyekszik, ki merre tud, botladozva és tévelyegve. Megszabjuk a határokat, elvágunk magunktól egész évszázadokat, lefejtjük az emlékek burkát. De hová lennénk nélküle? Ez nem félelem, ez valami más.

– De mi? – kérdezte Marta.

– Az élet. – Kosztyuk emberek áradatában vezette az autót, elöntötték az utcát, és siettek, siettek. – Tudja, hogy hány és hány történet van itt, és hogy összegabalyodtak? Az autó egy mellékutcában csikorgó fékkel megállt. Ezek az emberek villanyerőművet építettek, megnyerték a háborút, újjáépítették a várost, elviseltek bánatot, hideget, hőséget. Semmit sem követeltek, mert egyik sem önmagának élt. Hazáról beszélünk. A haza ott van, ahol az ember tudja, hogy miért él. Valóban ott a haza, ahol tudja, mi dolga a földön, hogy került oda, és milyen eszmék nevében harcol érte. Ott a haza. Ehhez nem elég egyszerűen a születés helye és ténye.

– Ne haragudjon, én egyre csak kérdezek, kérdezek. Most utoljára kérdezem, mert mégis tudni akarom, mi jót tett maga az én apámnak, mint hazája egy egyedének. És őt...

– Nemcsak az én hazám, közös hazánk...

– Na jó...

– És ő mit tett önmagáért? Tudja, Marta, mi neveljük az embereket, vezetjük, tanítjuk, gyógyítjuk, akaratuk ellenére is; én mindig értékeltem azokat, akik képesek rá, hogy segítsenek magukon, anélkül, hogy külső segítségre várnának. Nem Vaszilra gondolok most. De egy kicsit őrá is, mert – ismétlem – mit tett ő saját magáért?

Ahogy közeledtek Kosztyukék otthonához, a Volga gazdája egyre zárkózottabb, hallgatagabb lett, rövid mondatokat váltottak, mintha befejezték volna a beszélgetést, melynek eredménye már a kezdetben is látható volt; Marta már nem is kívánt újabb válaszokat, nézegette a házak csillogó homlokzatát; fehér csempés falak, fel-felvillantak rajtuk a napfény széttöredezett, megsokszorozódott fröccsei – vidám arany kerék az égen –, melegét egyenletesen osztja meg az emberek, a kövek és a fák között.

– Szerbusztok – mondta Olga. – Már rég várlak.

Megcsókolta Martát a homlokán, és bevitte a szobába.

Andrej Sztyepanovics utánuk ment, és letette az asztalra az autókulcsot, továbbment a folyosón, kezet mosott; a víz úgy sistergett a csapban, mintha a kelleténél több atmoszféra nyomás alatt jött volna elő.

– Már nem haragszol rá? – Olga figyelmesen nézett Marta arcába; a hihetetlen hasonlóság nagynénje és apja között teljesen megdöbbentette a lányt. – Ne haragudj. Mindketten fel voltunk húzva a végső határig. Tudod, ilyen az élet. Ülj le, ülj ide, ni.

Marta leült egy alacsony, puha karosszékbe, és a szemben levő falra nézett – váratlanul megpillantott rajta egy folyócskát és egy fehér kunyhót, arany keretben.

– Ez Vaszilkovszkij festménye – mondta Olga. – Nagyon drága kép. És nagyon jó. – Elhallgattak. A nagynéni közelebb húzta a székét Martához. – Mesélj valamit magatokról. Hogy éltetek? Légy fesztelenebb egy kicsit. Érezd otthon magad.

– Hol vagyok én otthon? – Marta elmosolyodott. – A farmot eladtam. Talán csak a kollégiumban. Itt, ha jól tudom, diákszállónak nevezik.

– Már beszéltünk erről. Minden ember számára kell lennie egy földnek, amelynek hasznára válik, pontosabban, ahol hasznossá teszi magát. Ahol tesz valamit másokért.

És önmagáért? – kérdezte Marta.

– Mit önmagáért? – Kosztyuk lépett be, még nedves kezét törölve.

A haza az nem iroda. Nemcsak munkahely. Valami több, a történelmével, az ősök sírjaival és a rakétákkal az erdőben.

– Hagyd abba! – Andrej Sztyepanovics állt előtte. – Van itt is elég ember, aki lépten-nyomon ezt hajtogatja. Jobb lett volna, ha két évszázaddal előbb születnek, ha annyira tetszik nekik, ha a tizennyolcadik század kedvesebb nekik a huszadiknál. De nem, azért metrón utaznak és repülőgépen. Azt hinné az ember, hogy a régi kozák lőportartó kedvesebb a népnek, mint egy modern

hengersor. Mi a mai napra gondolunk a szputnyikról nem látni, hogy milyenek az ikonok.

Miért nem él maga Amerikában? – mondta Marta. – Ott is vannak szputnyikok.

– Ó, kislányom – felelte Kosztyuk, maga még semmit sem látott nálunk! Vajon Amerikában vannak-e olyan rétek és mezők és olyan fű? És fülemilék vannak-e olyanok a maga Amerikájában?

– Akkor miért nem él Svájcban? Ott még szebbek a rétek. Meg a tavak. Meg a hegyek. Svájcban a tehenek is szebbek.

Mert itt a hazám – mondta Andrej Sztyepanovics szigorúan.

Marta, nem akarsz kezet mosni? Megmutatom, hogy hol.

Marta tenyerével a szék melletti kis asztalra támaszkodva felállt.

Megingott a fehér Tolsztoj, Majakovszkij és Sevcsenko. Összekoccantak a kis mellszobrok, tompán megcsörrentek, majd újra mozdulatlanná merevedtek.

– Bocsánat – mondta. Nem akartam. – Olga rámosolygott, és odanyújtotta a kezét.

– Taisza hívott fel az előbb. Valami fürdőből meglógtál, azt mondja. Hogy kerültél oda? Hogy jutott épp ez az eszedbe?

Marta kiszabadította a kezét, és megállt.

Nagyon érdekes volt. És rémes. Nagyon rémes. Az emberek felöltözve egészen mások. Kiöltözködve rájuk sem ismerni. De mikor térdükre tett kézzel ülnek sorban, egymás mellett, amikor a fehérneműjüket mossák vagy lecsatolják a műlábukat, akkor egészen mások, elszakadnak az utcától, a szép ruháktól, melyeket a szekrényükben tartanak...

Menni kell azért – mondta Kosztyuk, és elnevette magát.

„Te ne félj senkitől – apa lenyelte a nyálát, és nehézkesen megfordult az ágyon –, és jegyezd meg magadnak: nem az az igaz ember, aki mindenkinek engedelmeskedik. Akinek a helyén van a szíve, és a saját fejével gondolkozik, az az igaz ember."

Apa még egyszer lenyelte a nyálát. Marta nem értett meg mindent, amit mondott, olyan nyomasztó reménytelenség nehezedett rá, hogy a szavak épp csak eljutottak hozzá, és máris szertegurultak a sötét hálószobában. Marta nem gyújtott villanyt, minden megállt; váratlanul meghallotta, hogy a sarokban a rádió vidám dalocskákat énekel a zöld behemótról az „Apukák és anyukák" együttes műsora volt.

„Hallod, amit mondok? – ismételte apa halkan. Marta kitapogatta, és elzárta a rádiót. Hallod, amit mondok?" ismételte apa a hirtelen csöndben. Szája kinyílt, és úgy maradt. A farm fölött felhuhogott a bagoly.

A szobában, ahol a levegőt annyira átitatta a dohányfüst, hogy úgy tetszett, mintha ki is szorította volna, folytatódott a már korábban elkezdődött beszélgetés. A macska a fényes levelű pálma alatt kinyitotta a fél szemét, bajszát mozgatta, és reménytelen kísérletet tett, hogy legalább egy lélegzetvételnyi friss levegőhöz jusson.

Az emberek - akiknek a hátát látta - körülülték az asztalt, kezüket maguk elé tették. Négyen voltak, közülük hárman nagyon hasonlítottak egymáshoz.

– Miért nem írt Vaszil? - Grigorij Martára nézett, és azonnali választ várt. – Ki kényszerítette arra, hogy így eltűnjön, megszűnjön, felolvadjon, mintha nem is lett volna? Miért nem írt?

A férfi, aki kérdezett, az ablakhoz lépett, és kinyitotta a szellőztető ablakot. Visszament az asztalhoz. Marta ráemelte a tekintetét. Nagybátyja föléje magasodott, vörös keze Marta arca előtt hadonászott. A lány figyelmesen vizsgálgatta ezt a kezet, majd Grigorij bátyjára nézett, és azt felelte:

Félt. Félt, hogy árthat vele maguknak, ha onnan, az óceánon túlról ír. Apám minden címet tudott, kivéve a magáét. – Marta a nagybátyjára, Grigorijra pillantott. Ő adta ide nekem.

– Nem élünk Amerikában, hogy reszketnünk kelljen - mondta Kosztyuk.

– Attól félt, hogy bajt hoz magukra ismételte Marta.

Mivel? – Grigorij ujjai között elhamvadt a cigaretta, az ablakhoz ment, és kidobta a szellőztetőn.

Grisa! – csapta össze Olga a kezét. Ott emberek járnak.

- Hadd járjanak. És mitől félt? Mivel árthatott volna nekünk? Nekem például? Grigorij Martához fordult.

- Nem tudom. Apám tovább élt itt, mint én. Azt mondta, hogy azokra, akik az óceánon túlra levelezneknek, görbén néznek.

- Ez nálatok van...

- Az emberek mindenfélét beszélnek. Talán akkoriban így volt. – Marta vállat vont. – Chicagóban agyonlőtte magát egy munkás, valamikor a Vörös Hadsereg tisztje volt, politikai tiszt, fogságba esett, és félt visszatérni. Nálunk azt mesélték, hogy a politikai munkásokat, akik fogságból vagy emigrációból tértek vissza, itt rosszul fogadják. Megérthetik. Az az ember félt visszatérni rögtön a háború után, aztán teljesen az ivásnak adta a fejét, én láttam, és azt mesélte, hogy a lánya Ogyesszában tizennyolc éves koráig kapta utána a nyugdíjat. Mert ő eltűnt nyomtalanul. Ha ő, Sztyepan Gricjuknak hívták, előkerülne, a lányának vissza kellene adnia az egész pénzt, amit kapott – nálunk így mondták. Írni akart neki valakin keresztül, aztán berúgott, és agyonlőtte magát.

– Szégyenletes história, telebeszélték a fejeteket! Marta drágám, én a te nagybátyád vagyok, Grigorij, megszoktad már? Vaszil tudta, hogy én agronómus vagyok, megszállott ember, és nem tudok föld nélkül élni. Mit gondolt, kitelepítenek a fa tetejére vagy a kősziklákra vagy az égbe talán? Azért, mert Vaszil elutazott oda, mondd csak, hová is?

– Wisconsin államba. – Marta úgy ejtette ki, hogy *viszkanszin,* ahogy náluk mondták, de senkinek sem tűnt fel.

- Menjetek el egy percre az asztaltól, zavartok a terítésben – mondta Olga. – Még nem is ittatok semmit, és máris ordítoztok.

Olga egy csomó kistányért rakott szét az asztalon, mindenféle csuprokat hozott be és vitt ki. A macska előbújt a pálma alól, és közelebb húzódott az emberekhez, olyan képet vágva, mintha tulajdonképpen nem érdekelné az egész.

– Várjál, Oljuska! – Grigorij kiment a szobából, és egy perc múlva visszajött. – Ezt a törvény tiltja pszt! –, saját tevékenysé-

gem eredménye. Háromcéklás. Az asztalra tett egy karcsú nyakú palackot, fehér címkével, amelyre arany betűkkel az volt írva, hogy „A sztyeppe gyöngye". - A címke persze nem ehhez az italhoz készült, ne nézze úgy, Marta, ne nézze. Kóstolja meg, és aztán nyilatkozzon.

Marta még meg sem tudta jól nézni Grigorij bátyját, most némán figyelte hát a magas férfit, aki mindent gyorsan, de nem kapkodva csinált: szalonnát vágott, szétrakta a tányérokat az asztalon. Rögtön ő lett a fő személy ezen a kis esti lakomán, ő döntötte el, ki mit és mennyit egyen. Mindent tudott, és mindenhez értett. Egyszerűen nem is lehetett másként. Marta számára ő farmer volt egyik szomszédjuk a farmon , a keze is olyan volt, mint egy farmernak, még az arca is. Csakhogy Grigorij jókat tudott nevetni - Marta ismerősei közül senki sem nevetett így.

A kis négyszögletes asztalka körül ültek, és hárman bámulatosan hasonlítottak egymásra egyetlen arc három változata, három variáció nagyon hasonló ujjakra, szemekre és nyakra. Kosztyuk felkelt, arrább ment, hogy jól megnézhesse őket.

Ide hallgass, Olga! – mondta. – Hisz tegnap még ilyen voltál te is. Hallod, Olga, ez te vagy! – Martára mutatott, és rosszkedvűen elmosolyodott. - Milyen öregek is lettünk. Mennyi idő telt el! Milyen öregek vagyunk, Grisa! Ha választhatnék...

- Ebben az egyben nincs választás. Az egyetlen, amit nem lehet választani, az életkor. Marta mintegy kívülről hallotta a hangját, és egy pillanatra mulatságos volt neki saját bölcselkedése.

Grigorij Martára mosolygott.

Tudod, ez nem olyan egyszerű. Mi igazán választhattunk is jó néhányszor a történelem folyamán. Nálatok alighanem azt írják, hogy mi itt, így vagy úgy, még lélegzethez sem juthatunk. De mi igazán választottunk, és nem is egyszer. Bejöttek a németek, akasztottak, és mégsem ment senki utánuk. Itt aztán lehetett választani más hatalmat is de még mennyire! -, csakhogy senki sem választott mást. Mi itthon vagyunk, Marta. Így hát mi, szovje-

tek olyanok vagyunk, amilyenek, de otthon vagyunk. Te mosolyogsz, meglehet, de a metrót ez alatt a ház alatt ássák, úgyhogy ez az én metróm, és az én földemben van. Hát kié, mondd meg nekem, kié, az enyém...

Martának azt mondták otthon, hogy mindez propaganda, ostoba és unalmas propaganda. Csakhogy Marta azt gondolta: ilyen emberekkel együtt kell élni, hogy megérthesse a gondolkodásmódjukat, és irigyelje őket. Új érzése azonban nem az irigység volt. Éles, a sértődöttséggel határos érzés volt ez, alighanem közel járt ahhoz, amit a beteg gyermek érez, ha ölbe veszik.

Nem tudta még, minek nevezze.

Marta végigpillantott a többieken.

– Tudják – mondta –, én most először érzem azt, hogy otthon vagyok. Nem azért, hogy kedveset mondjak. Annyira érzem most, hogy otthon vagyok... hogy szinte sírni szeretnék.

Az asztalon egy tál krumpli párolgott. Grigorij felszeletelte a megfagyott szalonnát. Asztalhoz ült Kosztyuk is, és mind a négyen hallgattak, amíg Grigorij félre nem tette a szalonnát, és nem töltött kisüstit a magas, karcsú poharakba. Felállt.

– Olga, Andrej, bocsássatok meg, de már én magam mondom ki az első szót. Nagyon röviden. Marta, állj fel te is. Igyunk Vaszilért. Igyunk némán a Vaszil lelki üdvére, és gondoljunk közben a mienkre is.

Martát égette az áttetsző, zöld ital, érezte, torkát szorongatva, hogy kúszik a könnyek csomója a szeme felé. Nagyot lélegzett, és hatig számolt, mert nem lehet sírva fakadni itt, ennél az asztalnál, ebben a házban, ahol egyszer – a múltkor már sírt. Nem szabad, semmi esetre sem.

– Mondd, Marta: szóval Vaszil, azt mondod, félt? Hát te? Te nem félsz? – Grigorij kérdezte ezt.

Marta Grigorij szemébe nézett, és nyugalom fogta el.

– Mitől félnék?

– És ő mitől félt?

- Már elmondtam. – Marta nem tudta, és nem is akarta apja minden szorongását visszaadni. Emlékezett hosszú elbeszéléseire a Kijevből való menekülésről. Úgy mesélt róla, kínozva-mardosva önmagát a részletekkel, hogy közben a helyeket sorolta, amelyekről még vissza lehetett volna fordulni. Saját nyomát követve kezdett visszatérni, és sokáig magába merült ezek után a visszatérések után. Marta nem tudott most minden apróságot felidézni abból, ahogy apja bolyongott az udvaron, miközben repülőgépek és éjszakai madarak surrogtak őszülő feje fölött.

Beszélgettünk Martával – mondta Olga –, és eszembe jutott, hogy ment el Vaszil innen. Neked is emlékezned kell rá, Grigorij.

– A bátyád jobban ismerte nálunk saját érdemeit és vétkeit. – Kosztyuk még egyszer megtöltötte a likőrös poharakat.

– Mondják meg az igazat! – Marta Kosztyuk arcába nézett. – Maga szerint apámnak nagyon nagy bűne volt?

- Hát hogy is mondjam... – kezdte Kosztyuk előrehajolva.

– Megálljunk! – Grigorij Pirog öklével az asztalra ütött. – Mi itt nem vitatjuk, hogy kinek mi a bűne. Olja, emlékszel rá, amikor mind a ketten eljöttetek hozzám negyvenötben? Ez már a győzelem után volt, és mi hárman kimentünk a mezőre, amelyet magam szántottam fel. Nem volt mivel bevetni, bolyongtunk a barázdák között, és neked, Olga, tele lett a cipőd földdel, még a madarak sem repültek el előlünk. A varjak férgeket kerestek, a nem létező gabonaszemek után kutattak, emlékeztek? Akkor azt mondtuk: ha a háború alatt a felére apadt is a család, ám legyen. De mi esküvel fogadjuk, hogy egymást nem hagyjuk el, bármilyen nehéz is legyen. Emlékeztek?

Grigorij Olgára nézett, aztán Martára. Marta észrevette, milyen ráncos és barna az arca, akár egy fiatal fa törzse; ez az arc eleven volt, és Marta felfedezte rajta apja szemeit.

– Miért hisznek annyira a jóban? - kérdezte.

Hinni kell abban, amiért az ember él. És én itthon vagyok.

Grigorij szeme résnyire szűkült, és egy pillanatra elhallgatott.

– Én itthon vagyok. Az embertől, jól tudom, láttam magam is, mindent el lehet venni. Elvehetik a pénzét. A házát. Elvehetik a ruháját is. Mindent. Csak a földet nem. Még a halottól sem vehetik el a földet. Én az én földemen élek, és hiszek benne. Kommunista vagyok. Ne ijedj meg, Marta, kommunista vagyok, nálatok biztosan szidják a kommunistákat.

– Nem tudom – mondta Marta. – Szidják, azt hiszem.

Hát szóval így. – Grigorij mindkét kezét az asztalra tette. A tányér egészen kicsinek tűnt a keze között. – Itthon vagyok, az én földemen. Tudod, néha elfelejtjük, hogy itt gazdák vagyunk, és csak mi ítélkezhetünk, és mi bocsáthatunk meg. Mi szidhatunk és jutalmazhatunk. Én komolyan mondom ezt, Marta. Fáj erről beszélnem, de Vaszil nem volt bűntelen. De jóvátehette volna a hibáját.

– Szépen beszélsz, Grigorij. – Kosztyuk Olgára nézett, aztán legyintett. – Szépen beszélsz.

– A haza ott van, ahol senki sem aláz meg. Így van, Andrej. Ahol senki sem aláz meg. Ahol nem lehet az embert megalázni. Rám üvölt valamelyik főnök a járásban. Fogom magam, megfordulok és otthagyom. Mit tehet nekem? Én, hála istennek, nőtlen vagyok, a kunyhómat magam állítottam, senki sem veheti el. A földhöz pedig értek valamicskét. Úgyhogy kinek van szüksége a másikra: nekem őrá vagy pedig őneki énrám? A haza – az a táj, ahol az ember megvalósíthatja önmagát, és ahol ismeri a saját értékét. És ahol mindenkit a valódi értékén mérnek.

– Így hát neked nincs mit vesztened – jegyezte meg Kosztyuk.

– Ej – Grigorij oldalra hajtotta a fejét, mintha hallgatózna –, választani kell. Ez, kedvesem, mindig így van. Örökké van lehetőségünk a választásra, örökké veszítünk, és csak az a lényeg, hogy ne a fődolgot. Mert akkor undorodva nézünk a tükörbe, amikor reggel borotválkozunk, és egyszer meg talál rándulni a kezünk, és magunk vágjuk el a torkunkat.

– No de most már villanyborotvával borotválkoznak. – Kosz-

tyuk elmosolyodott, és látszott rajta, hogy izgul. – Ha neked valami magas állást ajánlanának, Grigorij, te is elfogadnád. És kevesebbet szidnád a főnököket. Igen, igen.

– Még ha ebbe az állásba úgy pottyannék bele, hogy hátrafelé mennék, mint a rák, akkor se kellene mondta Grigorij.

– Ezek bonyolult dolgok, tudod. Ha így védelmezed a büszkeségedet, sohasem tanulod meg kivárni a magadét, és akkor véged. Körüljárhatod a világot, és sehol semmit sem találsz. Emlékszel rá, amikor negyvenben egyszer úgy leszidta az igazgató Vaszilt? Én nem voltam itt akkor, Olga mesélte el, ugye, Olga? Nos hát, leszidta a diákok előtt, de amúgy istenigazából – és mi történt? Vaszil nem vette fel a kesztyűt, hanem elment a tanársegéd szobájába sírni. Ezzel kit győzött meg? Miért ment ki az előadóteremből anélkül, hogy befejezte volna az előadását? Én, Grigorij, veled egy pártkasszába fizetem a pénzt. És úgy élek a világ színe előtt, akárcsak te. Beszélhetünk nyíltan akár Marta előtt is. Csak a bika száguld előreszegett szarvakkal, anélkül hogy elfordulna. Mi emberek vagyunk – okosabbnak kell lennünk. Marta mondja meg: Vaszil Pirog sokat nyert a makacsságával?

– Nem tudom. – Marta sose gondolkozott azon, hogy apja makacs volt-e, sohasem beszéltek erről, nem nyert ő semmit, de semmit a világon. Marta Kosztyukra nézett, és vállat vont. Nem tudom.

– Hát akkor ide figyeljen. – Andrej Sztyepanovics a markába szorította a villát. – Vaszil itt lehetne, itt kószálhatna, itt lehetne velünk. Itt dolgozhatna. Legyen ez magának tanulság. Hajlékonyabbnak kell lenni. Ne értsen félre engem. Taktikusnak kell lenni. Ez még senkinek sem ártott meg. Senkinek.

Grigorij hallgatott, Olga is némán ült. Marta tudta, hogy apa alighanem mindezt meggondolta. Mert amikor hatvanegyben meghívták a biológiai kutatóközpontba, és ott munkát ajánlottak neki, Vaszil Pirog visszautasította. Valakinek, úgy látszik, eszébe jutott, hogy Pirog az egyik legjobb szakember, valamikor kitűnő biológus

volt. De apa azt mondta, hogy már mindent elfelejtett, hogy már nem tud semmit, és bár a központ a laboratóriumait a farm közelébe építette, katonák járkáltak ott, úgy látszik afféle biológiai lőtérnek készült – apa visszautasította. Dick Stevenson a fejét csóválta, és csodálkozott, hogy a Pentagonban is tudomást szereztek apáról; járt vendégségbe hozzájuk, és a tornác lépcsőjén fújta a füstöt. – Marta a bokrok közül tucatjával söpörte ki Dick Stevenson erős Lucky Strike-jait. Apa semmit se mondott Martának, csak járkált a szobákban, még komorabb volt, mint máskor; az udvaron Stevensonnal beszélgetett, és feketekávét főzött magának egy öreg lábasban. Apának megvoltak a maga titkai, általában Marta távolról sem tudott mindenről, csak kitalált egyet-mást. Igyekezett megérteni apja bánatát – Vaszil Pirog senkit sem engedett közel a szomorúságához, még a saját lányát sem.

– Olga, mért vagy olyan savanyú? Még nem ittunk a vendégünk egészségére. Marta, rád iszunk! Arra a földre, ahol te is megtalálod önmagadat. Jó? Ahol befogadnak, és tisztelni fognak. Hallod? – Grigorij kiitta a poharát, és mindannyian felhajtották; forgatta a fejét, és foga közé dugott egy cigarettát. – Olga, engedd meg! – És rágyújtott.

Meleg füst kúszott az asztal fölé, csiklandozta az orrukat, áttört a krumpli illatán, a sült aromáján és a torma erős szagán. Négyen ültek a faltól a szoba közepére húzott kis asztal körül – négy különböző ember. Marta vett a krumpliból – a tál hasonlított az étterem falán ékeskedő tányérokra –, és szétnyomta a burgonyát a villájával. Egy kevés tormát tett melléje, és bólintott, amikor Olga odatolta elé a felszeletelt szalonnát. A ritmikus mozdulatok, amelyekkel megtöltötte a tányérját, megnyugtatták, és szétnyomta a burgonyát, anélkül hogy arra gondolt volna, hogy megegye, rakosgatta egyik oldalról a másikra a szalonnadarabot, amíg át nem melegedett, és síkos és csillogó nem lett.

Aztán a többiekre nézett az asztal körül. Grigorij, Kosztyuk, Olga.

– Apám állandóan arról álmodozott – mondta –, hogy majd keresni fogják és megtalálják. Különösen eleinte, amikor még kicsi voltam, azt gondolta, hogy a Vöröskereszten keresztül megtalálják, feltétlenül ráakadnak. Persze ez szamárság, megértem, de ő nagyon szerette volna, hogy valaki megtudja, mennyire szenved, és milyen nehéz az élete. Tudják, valami ehhez hasonlót érezhettem én is, amikor gyermekkoromban elfutottam, ki a sztyeppébe, ha apám megbüntetett. Elbújtam a fű között, és vártam, hogy értem jön, és keresni fog, és kiabál, és izgul miattam. Értik ezt? Egyszer nem jött utánam talán ez volt a legnagyobb tragédia gyermekkorom szomorúságai között.

A körzetünkben élt egy doktor, úgy hívták, hogy Sztepan Didik. Egyszer vagy kétszer találkoztunk vele, de a történetét apám kívülről tudta.

A harmincas években lengyel iskolát végzett Galíciában, és útnak indult, hogy egyetemet keressen, amíg végül is Bécsben találta magát. Mesélt egyszer nekünk Ausztriáról, az Anschlussról és arról, hogy a szlávokat alacsonyabb rendű fajnak kiáltotta ki az übermenschek társadalma. A szláv Didik pedig tanulni akart. Valami baja volt, úgyhogy szerencséjére nem vették be a hadseregbe, de dolgozni sem bírt, hogy jóllakhasson, és idejében fizethessen az egyetemért. Valahogy kihúzta a háború végéig. Járkált a szétdarabolt és megszállt osztrák fővárosban, és még mindig ugyanott, az orvosi egyetemen tanult. A lerombolt Bécsben nem lehetett pénzt keresni, és Sztepan Didik nem tudta, sokáig bírja-e még. Nem volt túlságosan meggyőződve az életképességéről. A zsebe kiürült, úgy látszott, örökre.

Egyszer csak kapott tizenöt dollárt. És ettől kezdve két éven át, minden hónap tizedike körül tizenöt dollárt és egy levelet hozott neki a posta: „Sztepanko, gyere haza! Nem volt igazam, Sztepan, gyere haza, én az apád vagyok, és nemsokára meghalok. Bocsáss meg, fiacskám..." A pénz mindenre elég volt: megélhetésre, egyetemre – az életre. Csak ezek a levelek...

Sztepan Didik azt felelte, hogy az ő apja meghalt, anyja is meghalt, ő egyedül áll a világon, és kéri távoli jótevőjét ott Amerikában, hogy vegye ezt figyelembe. Az rövidesen abbahagyta a levélírást csak a pénzt küldte. Didik megkapta a diplomáját, és elutazott Wisconsinba, ahol megtalálta a jótevőjének a sírját, és megtudta a történetét.

Petro Didik, öreg emigránsnak volt egy fia, Sztepan, akit gyermekkorában elkergetett a háztól. Csaknem egész életén át kereste aztán Didik a fiát az a Sztepan most kétszer annyi idős volna, mint a wisconsini orvos –, Petro Didik egyedül maradt a világon, lélekegyedül, egy magányos öregember a sztyeppén.

Tudják, hogy mi az, egyedül lenni a sztyeppén? - Marta ránézett a három emberre, akik figyelmesen hallgatták, és megismételte a kérdést: – Tudják, mit jelent az egyedüllét a sztyeppén?

Az öreg Petro Didik meghalt nem sokkal azután, hogy megtalálta az ő Sztepanját – csak egy fia volt neki , és amikor megtalálta az ő egyetlen Sztepanját, az ő sarjadékát, örökre lehunyta a szemét. A vagyona az egyházra szállt, csak a Sztepan tanítási költségeit küldték el havonta. Petro Didik ragaszkodott ehhez a végrendeletében, és bármennyit is bizonygatták neki, bármennyire igyekeztek meggyőzni, hogy ez a bécsi Sztepan nem az ő fia, az öreg emigráns boldogan halt meg. Láttak már maguk olyan embert, aki megszabadult a magánytól, áttörte a sztyeppe halotti csendjét, ahol csak a repülőgépek járnak az égen?

Apám gyakran elmesélte Sztepan Didik históriáját, sőt egyszer elvitt az öreg sírjához is. A sírköve mellett magas fű nőtt, félre kellett hajlítani a fűszálakat, hogy el lehessen olvasni a kőre vésett nevet. Dr. Sztepan Didiknek nagy praxisa volt, nem ért rá túl gyakran kijárni ide. De lehet, hogy maga az öreg akart elrejtőzni a fű között, visszatérni magányának földjébe. Nem tudom. Egyszerűen apám azt bizonygatta, hogy ha egy embert meg lehet találni, meg lehet találni egy másikat is. Különösen ha nem rejtőzik el.

Marta tekintetét végigjártatta a jelenlevőkön, és szomorúan elmosolyodott.

– Persze ez apám bogara volt, ő a hibás. Ezt én is megértem.

– Érdekes történet – mondta Kosztyuk. – Egyszer meg kellene írni. Magáról is lehetne írni egy könyvet, Marta. A maguk összes történetével, történeteivel, az úttal, amit megtett a fél világon át: azt a címet is adnám a regénynek: *Az út. La strada,* van Fellininek egy ilyen filmje, látta?

Mindenki hallgatott.

– Taisza elutazott Kijevből – mondta Olga. – Elutazott. Felhívott telefonon, és elmondta, hogy járt nála egy lány, aki azt mondta magáról, hogy Vaszil lánya – olyan furcsa kislány, mindent jól megnézett –, és Amerikából jött. Megmondtam neki, hogy mindez igaz, és ez jól is van; rég nem találkoztunk Taiszával, néha nem vagyok képes megérteni. De ma el akartam hívni hozzánk, és a szomszédasszonya mondta reggel, hogy elutazott. Sose hívjuk meg Taiszát vendégségbe, de most szerettem volna, ha mindannyian együtt vagyunk.

– Miért nem hívják meg? – Marta Olgára nézett, és elszégyellte magát a tapintatlan kérdés miatt.

– Ez hosszú história – Olga Kosztyukra nézett –, nagyon hosszú, és nem is érdekes.

Grigorij megfogta Olga kezét.

– Hogyhogy? Még a jubileumi estére, Andrej ötvenedik születésnapjára sem hívtátok meg?

– Nem. – Kosztyuk határozottan beszélt. – Miért kellett volna meghívni Taiszát az én jubileumomra, amikor tudjuk, hogy mindent tönkretehet, elronthat, halálra ijesztheti az embereket? Ide figyelj, Grigorij, ha majd te leszel ötvenéves, hívd meg te, és akkor meglátod, mit képes művelni, ha leissza magát. Taiszának, tudod, újabban holmi igazságkereső rohamai kezdődtek, és ha iszik, az isten tudja, miket beszél össze...

– Na jól van – Grigorij töltött a kisüstiből. – Ha már nem

eszünk, akkor legalább igyunk. Az embernek ki kell beszélnie magát. Valamikor ki kell mondania, amit gondol, ha máskor nem, legalább olyankor, ha részeg. Én már józan állapotban is próbálgatom.

– És így könnyebb a szíved? – kérdezte Kosztyuk.

– Könnyebb – felelte Grigorij komolyan.

– Hát magának már volt fél évszázados jubileuma? – Marta elmosolyodott: szerette volna egy kicsit helyrebillenteni a hangulatot az asztalnál; valamennyien magukba roskadva ültek.

– Bizony. – Kosztyuk felemelte a vékony sötétkék talpaspoharat. – Jobb volna, ha nem lett volna. – Látszott, hogy nincs kedve emlékezni ötvenedik születésnapjára, aztán gondolkodott egy ideig, és hozzátette: – Ha majd magának lesz egy félszázados születésnapja, emlékezzen rám. Tudja, az életben, akár a távolsági vonatokon, jönnek és mennek az emberek, helyettük mások ülnek be, amíg az egyik helyről a másik helyre, az indulástól a végállomásig utazik, állandóan változnak az útitársak, és nem is egyszer. Csak én vagyok ugyanaz. Beszélgetek az utasokkal, és azt gondolom, hogy sem nekik énrám, sem nekem rájuk nincs szükségem. Néha a mozdonyvezetőt is váltják, sőt a mozdonyt is, amíg odaérünk. Kiszállunk a peronra, és ott egészen más, új emberek várnak – és ez így megy tovább. Ültem az elnökségben a saját jubileumomon, és azt gondoltam: ott van ez meg az, a nyakukat nyújtogatják, azt akarják, hogy lássam őket – jelzik, hogy itt vannak –, valamit akarnak tőlem. A hátam mögött pedig azok beszélgetnek, akik az elnökségben ülnek, fütyülnek azok az én összes műveimre meg érdemrendjeimre és azzal együtt rám is. De ott ülnek. Ott kell hogy üljenek, bár nekik nem kell tőlem semmi. Egyszerűen csak ülnek ott. De meglátom a teremben Olját, és rögtön könnyebb lesz a szívem. – Kosztyuk lehajolt, és megcsókolta a felesége kezét. Felpillantott. – Persze egy kicsit leegyszerűsítettem a dolgot, de azért körülbelül így van.

– Érdekes. – Grigorij egyenesen maga elé nézett, arcát piros

foltok tarkították. – Nagyon érdekes. És van ember, akire neked van szükséged, Andrej?

– Hát... – csodálkozott Kosztyuk. – Miért beszélsz így?

Nem érted. Van olyan ember, akinek te akarsz valami jót csinálni? Csak úgy, egyszerűen. Hogy neki legyen könnyebb ezen a világon.

Olga férje összehúzta a szemét.

– Hogyne, hogyne. Szabad időmben, amikor nem dolgozom, fuldoklókat mentek ki a vízből, összeszedem a gazdátlan kutyakölyköket, és átvezetem a vakokat az utcán.

– Ne bohóckodj. – Grigorij komolyan beszélt. Ne bohóckodj. Kit szeretsz te a világon? A háború előtt állatorvos voltál, hát akkor van egy barom legalább, amelyik hálás neked? Emberekről nem is beszélek.

– Grisa, hagyd abba. Andrejnek úgyis elég kellemetlensége van. Tegnap ugyan nevetett, de ez is csak véletlen volt. És tudod, hogy mivel sikerült felderítenem a saját férjemet? Munkám közben át kell néznem egy halom irodalmat, és találtam közte egy régi írást egy költő verseiről. A kritikus tolla nyomán kő kövön nem maradt a versekből. Hazahoztam, és felolvastam Andrejnek. „Gyalázat! – mondja az én férjem. Ki írta ezt a förmedvényt?" Andrej Sztyepanovics Kosztyuk, a tehetséges fiatal kritikus. És már meg is felejtkezett róla. – Olga felkacagott, és szalvétával törölte meg a szemét.

– Még el is felejtette ráadásul! Grigorij Olgára nézett. – El is felejtette!... Hát én iszom a jó emlékezetre. A kegyes emlékezetre, mely el tud felejteni mindent, amit csak akar. Az ilyen kitűnő emlékezetre iszom! – felhajtotta a kisüstit, és vizet ivott rá.

Senki sem ivott vele.

– De tulajdonképpen minek is a rosszra emlékezni? Hogy minden éjjel a falra másszon az ember, hogy memoárokat írjon, amelyeket senki sem ad ki, és könnyeket ontson felette? Minek? Mondd meg nekem, Grigorij, minek! Az emlékezetből, akár egy jegyzetfü-

zetből, ki kell húzni a szavakat, neveket, mindazt, amire nem kell emlékezni. Mindent. Néha újra át kell írni ezt a jegyzetfüzetet – elejétől végig. Különben megfullad az ember a gazdátlan telefonszámok, a halottak nevei s az utcák nevei között, melyeken soha sem járt. Az emlékezet – egy szemétdomb. Te magad is tudhatod ezt, Grisa.

– Hazudsz – Grigorij csendesen beszélt. – Hazudsz. Te féltél szétnézni a teremben, mert nem volt ott egyetlen ember sem, aki hálás lett volna neked. Ne haragudj, Andrej, de valóban nem lett volna. Tudod, én mindenre emlékszem. Látok egy embert, és emlékszem rá – vagy ő adta ide nekem az utolsó csipetnyi sóját, vagy én osztottam meg vele a kenyeremet. Vagy én utaztam be miatta a körzetbe, és törtem be minden ajtón, vagy ő állt mellém a legnehezebb pillanatban egy értekezleten. Én emlékszem, hogy ki volt aljas – de még mennyire, hogy emlékszem! –, és emlékszem, hogy ki az, aki nélkül elpusztultam volna. Te tudod, Olga, nekem olyan az emlékezetem, mint valami láda az öreg kunyhómban, minden ott van benne, a könyvek, amiket olvastam, nagyapám fényképe és a töltény a puskához. Magam a jelenben élek, mégis emlékszem mindenkire arcról, neve és apai neve szerint, hogy ki az, aki megrabolt, és kitől kaptam kölcsönt úgy, hogy nem adtam vissza. Az volna a csoda igazán, ha bennünket, téged meg engem, Andrej, összegyúrnának, bámulatos ember jönne ki belőle, meglehet, bolond ugyan – olyannyira különbözik az emlékezetünk. Lehetséges, hogy azért, mert én nem vagyok gyáva, és nekem nincs okom félni.

– De félsz – mondta Kosztyuk –, te, aki olyan szép vagy, és van, mégis van a lelkedben valami, amit szégyellsz és takargatsz. Egyszerűen senki sem tud rólad semmit, azért vagy te olyan bátor. Lehet, hogy tudja Olga, de nem mondja...

– Hagyd abba. Elég. Vendégünk van. A te házadban, de nálunk. – Grigorij töltött a serlegébe, és a szeme elé tartotta.

– Ez régi história, de mi már nem változunk, így is halunk

meg. Martára gondolok. Említetted, hogy az egész Pirog családban ő az egyetlen gyerek. Én Martára akarok inni, hogy találja meg a helyét az életben, az embereket, akikhez tartozik, a földet, amit senki sem vehet el tőle. Ne nézz rám így, Olga, ne nézz, még nem hagytam abba. Marta, lám, eljött Ukrajnába, de mit látna itt nélkülünk? Házak homlokzatát, emlékműveket a parkokban. Mutatnak neki népviseletbe öltözött bandurajátékost. Mindez persze érdekes, de Szovjet-Ukrajna, a Szovjetunió, az mi vagyunk. És te is, Marta, bár még magad sem érted ezt. – Grigorij egy kicsit hallgatott. – Ellőtték Andrej ujját, Ukrajnából, a Szovjetunióból is elfolyt egy kis vér. Megölték Pavelt, ugyanaz a vér az is. A haza, tudod, nem minden vért és nem minden sorsot fogad be. Vannak úgyan olyan elvetemült fiai is, hogy a szülőanyjuk is kiűzné őket a házából. De ezt a földet a mi népünk vére öntözte, és mi teremtettük meg ezt a hazát.

Értsd meg: nem vagyunk szépek, és vitatkozunk, de azt hiszed tán, hogy az a jó, ha valamennyien egyformák vagyunk, mint a kártyában az ászok? Járj ezen a földön, és nőj fel hozzá – az igazat mondom neked. Gondolkodj, Marta, rád iszom, arra, hogy gondolkodjál.

Amikor mindannyian kiitták az italukat, Grigorij cigarettát vett elő, és hallgatott. Sokáig matatott a zsebében gyufa után, majd rágyújtott, és zavartan hunyorgott a füstben nagy és józan szemével. Olga ide-oda járkált az asztal mellett, és az unokahúgához fordult:

– Sok mindent láttál a világon, Marta, hogy hol hogyan élnek az emberek. Hogy tetszik neked itt nálunk? Csak most jöttél, de mégis, hogy tetszik?

– Én nem ismerem a világot. Marta vállat vont. – Még Amerikát sem láttam. Nem voltam San Franciscóban, sem New Yorkban. Mit ismerek én a világból? Sztyeppét, autókat, embereket. A nagyvilág számomra az egyetemmel kezdődött. A kollégiummal,

a könyvtárral egy olyan szürke kőtömb az, könyvekkel telezsúfolva. Aztán magukkal!

Marta észrevette Kosztyuk csodálkozó tekintetét, és hozzá fordult:

- Maguk többet láttak nálam. Maguk az apámat is ismerték. És az anyámat. Hát mit mondjak én maguknak? Az emlékezetről beszéltek. Nekem még nincs mit elfelejtenem, én csak hozzáadtam az életemet az apáméhoz. Apa nélkül nem birtam volna ki. Apa nélkül biztosan elpusztultam volna. Még most is ne nevessenek – apámban van az én gyökerem és a védelmem.

Olga közben leszedte a tányérokat, és Marta elé tette a teáscsészét.

- Nem akarsz televíziót nézni? Kapcsoljam be?

- Elegem van belőle otthon. - Marta valóban nem kívánt most semmiféle televíziót.

– De nálunk más – mondta Olga.

– Nem. – Marta intett a fejével. – Vagy maguk akarják nézni?

Felállt, és végigment a szobán, megérintette a gipsz-Sevcsenkót. A kis mellszobor megingott az asztalon, imbolyogni kezdett barna tükörképe is a fényezett asztallapon.

- Olvasta a *Kobzos*t? – kérdezte mögötte egy férfihang.

- Azon kezdtem olvasni tanulni. – Marta nem fordult vissza. – Olyan nagy könyv volt, szürke fedőlappal, az Akadémia kiadása, illusztrációkkal. Apa még itthonról hozta magával. Csaknem az egyetlen dolog, ami megmaradt.

- Emlékszem arra a könyvre mondta Kosztyuk. - Hát hová el nem fújta a szél! Emlékszem rá. Tintafolt díszelgett az első oldalán. Igaz, Marta? Együtt vettük Vaszillal azt a *Kobzos*t. Nekem meg tintás volt az ujjam, csak akkor vettem észre, amikor az első oldalt már fellapoztam.

- Apa letisztította róla az összes pacnikat. Útközben még jött is hozzá, de apa letisztította mindet. Marta odafordult az asztalhoz. Elmegyek. Úgy elfáradtam ma, mint még soha. Elmegyek.

Ne haragudjanak. Nagyon hosszú volt ez a nap. Nagyon hosszú. Túl sok ez egyszerre.

Érezte, hogy most rögtön ki kell mennie innen a meleg kijevi éjszakába, végig a városon a szállodáig, és tenyerével melengetve a korlátot, szép lassan fel kell baktatnia a lépcsőn a szobájába, találkozni a folyosón a részeg némettel, akinek műlába van, s nem szabad felvenni a kagylót, hanem le kell nézni a nyüzsgő térre - egy nagyváros terére. Érdekes, vajon hová tűnhetett Viktor ma reggel?

– Holnap látjuk egymást - mondta Grigorij. Megértelek.

– Hazaviszem. - Kosztyuk felkelt az asztaltól.

– De hát ittál – sóhajtott fel Olga. Már túl vagyunk a partizán-időkön. No jó, hát menj. Marta, holnap találkozunk. Hogy hasonlítasz Vaszilra! Várjatok, várjatok, hát a tea?!

Senki sem kért teát.

Marta begombolta a köpenyét, és lassan végigjártatta tekintetét Grigorijon, Olgán és Kosztyukon, meg akart köszönni nekik mindent: a beszélgetést, azt, hogy ismét meghívták - aztán meglátta Grigorij mosolygó arcát, és ő is szélesen rámosolygott.

Odalenn, amikor kilépett a lépcsőházból, észrevette, hogy a szemben levő fal nem látszik beleolvadt a lágy feketeségbe.

- Milyenek nálunk az éjszakák áprılisban! - szólalt meg mögötte Kosztyuk. – Milyenek nálunk az éjszakák...

A homok zajtalanul szóródott. A felső kis tölcsér kiengedte magából az éles kvarcszemeket, amíg az utolsó szem is ki nem hullott belőle a homokóra alsó tölcsérébe. Marta kinyújtotta a kezét, és megfordította a műanyag szerkezetet, a belemontírozott üveg időszimbólumból a homok újra szóródni kezdett.

„Bámulatos. - Apa megfordult a sötétben, és Marta látta az arcát, amelyen, mint fehér hasadékok, fénylettek a szemei. Bámulatos ismételte -, újra szóródik ugyanaz a homok az egyik üvegcséből a másikba... Az idő ismét visszatér, és a már átélt napokat újra lehet élni. Bámulatos. Még egyszer élt élet, olyan, mint a homok, mely másodszor szóródik át a két üveg közti szűk csatornán. Hihetetlen."

Visszahanyatlott az ágyra, vissza a sötétbe, ahol még a lepedő is szürkének látszott.

Marta elszunnyadt a sarokban, fejét a karosszék széles karfájára hajtva. Nehéz szendergésén keresztül egy óceánparti strand tárult eléje milliárdnyi széttört homokóra, melyet a kék víz körülmosott, cseppjei, mint felszakadt könnyek, fehér sókristályokat hagytak az idő homokszelvényén.

Semmi sem történt. Egyszerűen semmi. Marta hanyatt feküdt az ágyon, és nézte a szürke eget, mely vihart jósolt. Az égbolt az esti újság prognózisát igazolta, de Martát nem hagyta nyugton az a kérdés, hogy szakadni kezd-e vagy sem az eső a város fölött, mennydörgéssel jön-e vagy enyhe, szemerkélő gyors eső lesz. „Essél, essél, esőcske, fő neked a leveske, mázas pici köcsögbe..." Apa tanította erre a dalocskára kicsi korában. Úristen, ezt se felejtette el...

A szél, mint egy robbanás hulláma, bevágott az ablakon, és a függöny könnyű fehér szövete lobogni kezdett a szellőzőablak fölött. Kijev betört hozzá a szobájába, nem kérve engedélyt, felébresztette az éj közepén, berepült a széllel, kigyulladt a felkelő nappal, és nem tévesztette Martát szem elől; kérlelhetetlen volt, akár az emlékezet.

Az újságárus, nagybátyja, Grigorij, Kosztyuk és Olga, Taisza néni, a diák, az Inturiszt képviselőjének a hangja – találkozások és beszélgetések egyvelege villant fel szeme előtt. Ezek inkább csak általános benyomást nyújtottak, vázlatosat, gondolkodásra késztetőt - tudta, hogy később, a távolból sokkal fájóbb és élesebben érzékelhető lesz minden, de már emlék.

Ismét – az emlékezet.

Ha az ember nem tud elvonatkoztatni önmagától, élni sem tud.

Legalábbis nehéz úgy élni.

Ám lehet, hogy jobb, becsületesebb így?

Ahogy tud, úgy tegyen.

Ültek apával Madisonban, a repülőtéri presszóban, mindenki

sietett körülöttük. A pénztárnál táskákat árultak a világ összes légitársaságának cégjelzéseivel, és az ablakon át, mely a pénztárral szemben csillogott, látni lehetett, ahogy sietség nélkül gördülnek rá a kifutópályára a repülőgépek, lakkozott törzsükön ugyanolyan emblémákkal, mint amilyenek a reklámtáskákon voltak. Ezekben a presszókban nem történik semmi rendkívüli – az emberek nem is néznek egymásra, az előttük álló találkozás izgatja őket vagy épp az elválás a felhők fölötti örök magasságoktól. Ezért valamenynyien összerezzentek, amikor egy hang a bejáratnál megszólalt: „Ladies and gentlemen!"

Egy férfi, háborús veterán-egyenruhában – amely úgy állt rajta, mintha ráöntötték volna –, zubbonyának bal zsebe fölött színes csíkokkal, fehér kesztyűben, tekintetét végighordozta a termen. Aztán előrenyújtotta bal lábát, egy pillanatig egyensúlyozott, majd megindult az asztalok között, mint egy díszszemlén, oly pontosan vágva ki a díszlépést. A terem túlsó végébe ment szépen, hogy akár az újoncokat is képezhetné, szabályos hátraarcot csinált, és visszatért ahhoz az ajtóhoz, amelytől elindult. Ott pihenjbe vágta magát – fehér kesztyűs kezét hátratette, és tükörfényes katonacsizmás lábával kis terpeszbe állt. „Egyebet, ladies and gentlemen mondta a férfi , nem tudok." Levette fekete tányérsapkáját, és letette a presszó bejárata előtt.

Apa nevetni kezdett, kacagott, ahogy a torkán kifért; az asztalok közt megrekedt csendben csak az ő nevetése hallatszott – a kilélegzett levegő szaggatott, rekedtes lökései. Aztán letörölte könnyeit, és kezével eltakarta kivörösödött arcát.

Marta emlékezett, milyen volt az arca, és arra gondolt: még néhány pillanat, és ki tudja, mivel végződött volna az egész – apa állandóan a robbanás határán volt a szinte beteges, szörnyű önmarcangolástól; Marta emlékezett akkori rémületére és csodálkozására, mely megdermesztett minden feléjük fordulót.

Emlékezet.

Marta nézte a hajnali szürkületben a kijevi égboltot, mely alig

tudta visszatartani az esőt – az emlékek vetítővásznát, mint egy vándorcirkusz kupolájának ponyváját, amelyen csodálatos dolgok történnek. Az ágyról, ha megfordítja a fejét, látni lehet az alacsonyan úszó felhők mozgását. Gyorsan suhantak, mint a repülőgépek a startnál.

Lehunyta a szemét, bár tudta, hogy sehová sem rejtőzhet önmaga elől. De minek is? Még nem borult szemére az álom, amikor apja arca már előúszott erősen lezárt szemhéja alól.

Aztán feljött a nap. Marta megértette, hogy már reggel van, aranyszínű fény hevert szemhéján; úgy is aludt el, arccal az ablak felé, Kijev felé fordulva, arccal az ég felé, amely elkergette a szürke, réteges felhőket: az éjszaka helyezte őket a nap és Marta a város vendége – közé.

Sokáig mosakodott. Aztán lassan öltözködött, és elhatározta, hogy lemegy az étterembe az őslakos érzése, azé az emberé, aki rég itt él, és tud mindenről a világon, magabiztosságot és nyugalmat kölcsönzött neki. Sietség nélkül tette át a kulcsot az ajtó külső zárjába, kétszer megfordította, és a biztonság kedvéért megrángatta a kilincset. Végigment a folyosón a szobaasszonyhoz, aki oldalt ült az asztalnál, és az egyik fiók tartalmát vizsgálgatta. A szobaasszony felemelte a fejét, és azt mondta:

– Itt van. – És Marta felé intett.

Viktor felemelkedett, és megindult feléje vele volt még valaki, egy középtermetű, keménykötésű, huszonöt év körüli fiatalember. Mindketten, Viktor és a barátja ragyogtak a frissen vasalt, fehér ingben.

– Jó reggelt – mondta Viktor. – Ez itt a barátom, Szergej.

Marta rámosolygott a fiúra, és kezet nyújtott neki... Szergej hangja mély volt, és lassan beszélt, keresgélte a szavakat egyetlen, mindent magába foglaló pontos mondathoz.

– Gyerünk – mondta.

– Hová? – fakadt ki Martából a kérdés.

– Reggelizni.

– Már régen várjuk magát – ezt Viktor mondta. Nem mertük felébreszteni, de látni akartam magát ma is. Ha nincs kifogása ellene, reggelizzünk együtt.

Elindultak az étterembe. Marta némán, gondterhelten lépkedett a váratlan kíséret mögött.

A portás felállt a bejárat mellett, és kinyitotta előttük az üvegajtó átlátszó szárnyát.

Marta a sarokban talált egy asztalkát, és odavitte a fiatalembereket.

Közvetlenül a vörös fal előtt ültek, és Viktor feje fölött, akár a dicsfény, egy sárga kis mázas tányérka csillogott, kék virággal az alján.

Szergej elvette az étlapot, gyorsan átnézte, és odaadta Martának.

– Parancsoljon...

Marta átvette, és figyelmesen futott végig az étterem ételkülönlegességeinek hosszú során.

Odajött egy pincérnő.

Először is egy kis palack konyakot – rendelkezett Szergej.

Marta felhúzta a szemöldökét. A fiúk uborkasalátát, marinírozott paradicsomot, citromot, három üveg vizet és három Dnyiprósültet rendeltek.

Fiúk, maguk ennyit esznek és isznak kora reggel, éhgyomorra? – Marta rájuk nézett.

A maga közreműködésével. Viktor Szergej jelenlétében tartózkodva és feszélyezetten beszélt. Marta sehogy sem tudta megérteni, miért jöttek kettesben.

– Sokat dolgozunk – mondta Szergej. – Valamikor a jó gazda úgy fogadta a kaszásokat: ha rosszul eszik, rosszul is fog dolgozni.

– Engem nem vennének fel kaszásnak – nevette el magát Marta.

– Nem tesz semmit, majd közös erőből.

– Szergej gyárban dolgozik – közölte Viktor. – Már leszolgálta a katonaidejét, és most munkába állt. És közben tanul is. Remek fickó. Földiek vagyunk. A házunk egymás mellett áll.

– Hol dolgozik? – kérdezte Márta.

– Itt. – Szergej valahová felfelé és hátra mutatott a kezével. – A gyárban. Öt napot dolgozom egy héten, és máris többet keresek, mint Viktor az egyetem elvégzése után.

– Akkor miért tanul?

– Hát csak a pénz adja az élet értelmét? – Szergej készségesen válaszolt. – Veszek magamnak ruhákat, étterembe járok. És aztán mi van? Három év múlva megkapom a diplomámat. akkor nézzen meg...

Mondat közben hagyta abba, és figyelmesen ránézett Viktorra.

– Fiúk – mondta Marta –, ne játsszák meg a diplomatát. Meséljenek arról, hogy élnek. Maguk így reggeliznek mindennap?

– Nem – nevette el magát Viktor. Nem mindennap. De ma a vendégünk. Különösen ha az embernek a saját városában fizetik ki a reggelijét. És aztán még egyszer látni szerettem volna, és azt akartam, hogy ismerkedjen meg a barátommal. Szergej a barátom, a legjobb barátom.

– Magának vannak barátai? – kérdezte Szergej.

Marta szeme előtt elvonultak évfolyamtársai és a szomszéd fiúk a farmon.

– Igen – felelte. Van egypár.

– Barátja nem lehet sok az embernek ingatta a fejét Viktor. – Nem lehet. Csaknem valamennyi évfolyamtársamhoz járok születésnapokra, de nem barátkozom valamennyivel. Szergejjel bennünket örök barátság fűz össze, családi barátság. Valamikor apám gépfegyverrel fedezte a szakasz visszavonulását, amelyben Ivan Grigorjevics, Szergej apja harcolt. Ivan Grigorjevics hazajött a háborúból, és először hozzánk jött be, hogy megtudja, él-e az apám.

A pincérnő konyakot hozott és kis tálkában uborkát. Világos likőröspoharakat tett eléjük. Citromot és három üveg ásványvizet szolgált fel. Gondolkozott egy keveset, aztán öt marinírozott paradicsomot tett az asztalra egy kis tányérban.

- Kész? – kérdezte.

– Egyelőre kész. – Szergej töltött konyakot. Nem fordult hátra.

– Köszönöm – mondta Viktor.

- Mire iszunk? – kérdezte Szergej. – Mire isznak maguknál először?

– Az ünnepre – felelte Marta. – Nálunk csak ünnepen isznak reggel.

– Nos hát – Viktor mélyértelműen forgatta kezében a likőröspoharat –, igyunk akkor az ünnepre. Nem mindennap találkozik egy lány és két fiú a világ különböző részéből ilyen étteremben és ilyen asztalnál. Iszunk erre?

Ajkukhoz emelték a poharat, és mind a hárman felhajtották az égető, barna folyadékot.

- Második napja iszom - mondta Marta lélegzetét visszafojtva –, második napja!

– Vannak más ismerősei is itt? – Viktor egészen elcsodálkozott.

– Vannak. Sokan. És valamennyi más.

– Érthető. Nincs a földön két egyforma ember.

Marta elmerült gondolataiban.

- Mondják - fordult Szergejhez, aki újra töltött konyakot , maguk tudnának másutt dolgozni? Mondjuk, külföldön?

– Hogy értsem ezt? – Szergej kezében megdermedt a palack.

– Úgy, ahogy mondom. Maga itt él, és itt dolgozik Kijevben. Van szakmája. Ha valaki azt mondaná, hogy külföldön többet keresne és jobb lenne az élete, autója lesz, csak tanulja meg a nyelvet. A munka meg ugyanolyan. El tudna menni?

– Na hallja... Szergejnek még a keze is beleremegett. Úgy választani hazát, mint egy éttermet? Mert ott jobb a koszt, itt meg rosszabb? Miért mondja ezt nekem? Én szolgáltam külföldön a katonaságnál, körülöttem mind a mieink, ismerős gyerekek, és tudja, mégis hogy vágyódtam haza? Csaknem megbolondultam ez alatt a két év alatt. Nem fogunk vitatkozni, nem akarok, nem azért jöttem ide. Igyunk Ukrajnára. A mi Szovjetuniónkra, amely

vendégül látja magát, és felépítette ezt a szállodát és éttermet magának, a gyárat nekem, az egyetemet Viktornak. És nekem is, egyébként. Arra, hogy mi valamennyien itthon vagyunk itt. Ez legyen az egyetlen ünnepi tószt ma. De válasz is a maga kérdésére. Azt javaslom, hogy álljunk fel, és igyunk a hazára.

Mindhárman felálltak, és kiitták a poharukat.

Micsoda szónok vagy, Szergej – mondta Viktor. – Nem is tudtam.

– Ne haragudjanak. – Marta lassan beszélt, mert nehezen talált szavakat, talán az ital, talán más miatt. – Ne haragudjanak. Nekem se könnyű, hogy a társalgási zsebkönyv egyszerű kérdéseit tegyem fel. Először járok a Szovjetunióban. Apám itt született, és mégis... én vendég vagyok itt, turista, az idegenforgalmi prospektusok fogyasztója, aki nézegeti az épületeket. Szergej, maga a gyáráról beszélt. Hát engem felvennének? Aha, nem tudja. És én átjöhetnék vajon az én egyetememről a kijevibe? No, mondják meg... Semmit sem kérdeznek tőlem. Nekem itt csak egyet lehet; nézni. Nekem semmi mást nem szabad itt. Mert idegen házban nem illik bekandikálni a szekrényekbe és a konyhák polcaira. Mondják meg: érdekel valakit ezen a világon, hogy hol és hogy élek én? Azt hiszik talán, érdekes valakinek, hogy hogy élnek maguk? Az embereket milliókban számolják, ide ennyi, oda annyi... – Az asztalra könyökölt, és tenyerébe szorította az arcát. – Elég már, elég, minek itt erről annyit beszélni?

Valakinek kell hogy érdekes legyen, hogy épp maga hol van és mit csinál. Mindenekelőtt saját magának. Apám volt fogságban. Lágerban. Azoknak, akik hadianyaggyárban dolgoztak, dupla ellátást adtak. Akik beálltak a vlaszovistákhoz, azokat pedig szabadon engedték. Apám megszökött a lágerből, és kúszva átjutott a mieinkhez.

Szergej lehunyta a szemét, és tovább beszélt, most már másra gondolva:

Ide hallgasson, Marta, az a fő, hogy tudja az ember, hol a

hazája, és hogy juthat oda. Én hason csúszva is hazajönnék külföldről. Tudja maga, mi az a szülőhaza?

Viktor hallgatagon ült, figyelte a barátját, akinek váratlanul megeredt a szava, hogy nem lehetett ráismerni.

– Ha tőlem függne – mondta Viktor –, én mindenkit kiengednék az országból, aki nem akar itt élni. Menjenek, amerre a szemük lát. Tisztább lesz a levegő!

– És fordítva, vissza is engedné őket? – kérdezte Marta.

– Kit? Az ilyeneket?

– Hát azokat, akik otthon szeretnének élni. Mi legyen azokkal?

– Nos – Viktor széttárta a karját. – Nem én vagyok a kormány.

– Hanem?

– Csak egy diák vagyok.

Ültek az asztalnál, maguk elé tették a kezüket. Mindegyiküknek megvolt a maga bánata, sorsa, elég bonyolult élete. Marta ásványvizet ivott a magas pohárból – a buborékok szétpukkantak a víz felületén, száz éles csöppecskét fröcskölve szerteszét.

– Ízlik az ásványvíz? – kérdezte Viktor.

– Jó hideg. – Marta a falitányérokra nézett, aztán a villával megérintette az uborkát. Egyáltalán nem volt étvágya, még ivás után sem. Nem érezte magát becsípve: az állandó feszültség nem engedte, hogy megrészegüljön.

– Még egy pohárkával. – Szergej konyakot töltött mindenkinek.

– Elég. – Marta tenyerével befedte a likőröspoharat, és akkor vette észre, hogy már tele van. Rosszkedvűen elmosolyodott. – Egész életemben elkésem, ne csodálkozzanak.

– Most miről késett le?

Valóban, miről késett le? Miért kavar vihart egy pohár ásványvízben? Lehet, hogy így van rendjén: elpárolognak a gáz összes buborékjai, és a víz megnyugszik; lehet, hogy így csendesednek le az emberek is – megadják magukat, beletörnek, lehiggadnak... A pohárban elsimult a víz felülete, egyetlen redő nem bolygatta.

– Mondják meg, csak jól gondolják meg előbb, maguk felnőtt

emberek már mind a ketten, láttak egy kis világot, embereket is, itthon élnek, az anyanyelvükön beszélnek, mondják meg: mi az, ami a legjobban zavarja magukat?

– Hogyhogy?

– Mi akadályozza magukat, ha valami jót akarnak tenni, mi zavarja az életüket? Vagy maguknak semmi problémájuk nincs?

– Hát az idő, ez az én örökös problémám. Soha nincs elég időm – kezdte el Viktor lassan.

Váratlanul egy hang hallatszott Viktor háta mögül, annyira ismerős volt Martának, hogy nem is nézett rögtön a beszélő felé.

– A félelem – mondta a férfihang tört orosz nyelven. – Félnek magától, Miss. Félnek, amiért idejött, amiért az ő nyelvükön beszél. Itt örökké az ember másik arcát keresik. Magánál is. A félelem, ez az, ami zavarja az életet a világon; valamennyien félnek – egymástól is, de különösen az idegenektől.

Viktor háta mögött, a széken a féllábú magas német himbálózott. Előtte üres üveg állt, és az arca vörös volt, mint a fal a tányérok alatt. Rákacsintott Martára, és elfordult.

– Ide hallgass, te! – mondta Szergej. – Ha nem volnál ismerőse ennek a nőnek, vagy ha ő nem volna jelen, behúznék egyet a pofádba, te alávaló! – Erősebb szót keresett, de miután nem jutott eszébe más, csak legyintett.

– Te félsz. – A német nem fordult vissza, háttal ült az asztaluknak, mintha saját magának beszélne.

– Pofátlan söpredék! – Szergej sápadtan ugrott fel.

– Ülj le, csak ülj nyugodtan. – Viktor megfogta a kezét, és visszahúzta.

– Maga rossz ember, uram, aljas és tisztességtelen. A győzőkkel így nem lehet viselkedni. – Marta gyorsan mondta ezt angolul, és felkelt. Viktor is felállt. Most úgy látszott, mintha mind a hárman azért álltak volna fel, hogy elmenjenek. A fal mellől megindult feléjük a meglepett felszolgáló. Nem tudok itt maradni. Gyerünk – mondta Marta.

Menjenek – mondta Szergej. – Én is rögtön megyek. – Odalépett a felszolgálónőhöz, zsebébe süllyesztve a kezét.

– Csak semmi ostobaság – szólt utána Viktor. – És maguk ilyenekkel élnek együtt!

Kimentek az étteremből, ahol most sem sikerült megreggelizniük.

– És maguk ilyenekkel élnek együtt – ismételte meg Viktor. – Hogy bírják?

Maga azt hiszi, hogy van valahol a világon olyan ország, ahol csak angyalok élnek? Tudja mit, Viktor? Hagyjuk az angyalokat a papoknak meg a turistaprospektusoknak. Én nagyon határozottan tudom, hogy kit szeretek, és kit gyűlölök... Ó, de mennyire...

Lementek az előcsarnokba, és ott várták be Szergejt.

– Azt mondják, nem szabad megsérteni a külföldieket, hiszen a vendégeink. Tudja, Marta, hogy mi zavar engem a legjobban az életben? Az ostobaság. Nem is képzeli, mennyire zavar. Ez a probléma. – Szergej elnevette magát, de látszott rajta, hogy nem jókedvében kacag.

– Bocsássanak meg, fiúk, ezért a reggeliért. Köszönöm, hogy eljöttek. Bocsássanak meg. Talán ennek így is kell lennie, nehogy túl gondtalanul és túl nyugodtan éljünk a világon. Nem igaz?

– Most könyv nélkül idézte a szavaimat, amit az értekezleten mondtam egy felszólalásomban. Maga rendes kislány – mondta Szergej. – Jöjjön át hozzánk. – Elmosolyodott. Szerzek magának munkát.

A szálloda halljában álltak, és korántsem azt mondták egymásnak, amit mondaniuk kellett volna, mert az elválás, mely számukra nem volt különösebb jelentőségű, de mint minden elválás, mégiscsak elszomorító volt, ott lebegett a fejük felett. Odakint ragyogott a napfény, nyári hőséget árasztott Kijev fölött égető korongjával – arany tányér az ég kék falán.

A szobaasszony egy piros-kék szalaggal átkötött dobozkát nyúj-

tott át Martának. Marta az asztalra tette, és rögtön, az idegenforgalmi prospektusok tetején kioldotta a szalagot, levette a papírt, és egy cédula esett ki belőle: „Emlékül rövid találkozásunkra abban a városban, amely nélkül egyikünk sem tud élni. Viktor és Szergej."

Kinyitotta a dobozt. Egy szürke műanyaglapra apró piros lámpácska volt szerelve, egy felfelé irányuló fekete nyíl lábánál. Megnézte a dobozt, címke fehérlett rajta: Emléktárgy. Első osztályú minőség. Neve: „Az Ismeretlen Katona sírja."

Lekapcsolta a villanyt, és a tüzecske az obeliszk makettja alatt piros lánggal lobbant fel. Marta óvatosan szétnyomta a címkés dobozt, a papírt is összegyűrte, és az egészet a sarokban álló fonott papírkosárba dobta. Bement a szobájába, a tenyerén vitte a levelet és az emlékmű kis modelljét, melynek talpazatán vörös lángocska lobogott. Olyan forró, hogy az ujjai belefájdultak.

A szobában lefeküdt a még nyitott ágyra, és lehunyta a szemét...

Marta azzal az érzéssel ébredt, hogy nem végezte el a dolgát – valami fontos, rendkívül fontos dolgot nem sikerült elvégeznie. Aztán arra gondolt, hogy milyen gyorsan lépnek be és távoznak el az életéből az emberek – mennyi ember, soha nem volt még a közelében egyszerre ennyi ember.

Furcsán aludt Marta Kijevben. Az itteni nappal a wisconsini estével esett egybe, és amikor elindult a szobájából, arra gondolt, hogy az egyetemen most oltják el a villanyokat, álomra készülődnek, vagy az utolsó előadáson ülnek a filmklubban, esetleg valami ostoba filmet néznek az éjszakai televízió felnőttek számára sugárzott műsorában. Amikor a nap delelőn állt, a kijevi delet jelezve, Marta bóbiskolni kezdett, és egy órára vagy valamivel többre ledőlt csodálatos álmai közé, hogy aztán felébredve a hideg vizű csap alatt megmosakodjék, és készülődjön az esti találkozásra. Este pedig nem tud elaludni a gondolataitól meg attól, hogy a wisconsini egyetemen most kezdődnek az előadások. Az idő nem engedte el a kezét, a teste abban az időben élt még, jóllehet az egy éve

még nem sejtett gondolatoktól és képektől túlterhelt agya nem fogadta be.

Logikus az egész.

Marta úgy érezte magát, mint az űrhajós Bradbury könyvében, aki egy évszázados űrrepülés után leszállt a földre ugyanolyan fiatalon, ahogyan elindult. Marta emlékezett városok nevére és emberi arcokra, de a városok és az emberek egészen mások voltak, senki sem ismerte őt, mert mindegyiknek megvolt a maga gondja, és ő valahol más bolygókon élt, sőt talán más galaktikában. Logikus az egész. Marta rágyújtott, és azt gondolta, hogy hiába igyekszik elérni egyszerre mindent a világon.

Eszébe jutott a Kosztyukkal folytatott beszélgetés az autóban ő valóban ág, lefűrészelt ág egy nagyszerű koronáról, ág, amely a földön hever.

Na és akkor mi van? Vízbe tették az ágat, kibontotta a rügyek ujjacskáit, leveleket hajtott.

Na és mi van akkor, ha nem a föld, nem a saját gyökerei, hanem egy vízzel telt kompótosüveg fölött nyit ki a levél? Mi van akkor?

Marta a városra nézett, és úgy fogadta a lelki fájdalom visszatértét, mint Kijev ajándékát: így tépi szét az ég a pilóták mellét, akik a sztratoszférában szenvednek hajótörést. Más levegő. Más csillagok. De ha egyszer odarepülsz, a visszatérésről mindörökre megfeledkezel.

A cigaretta elhamvad az ujjai között, mint egy zsinór, amelynek meg kell gyújtania a gyutacsot, és akkor vége mindennek.

Az ajtó csikordult.

– Te dohányzol? – kérdezte Grigorij. A küszöbön állt, és zavartan nézegette Martát. – Kopogtattam, kopogtattam, végül is bátorságot vettem és bejöttem, bocsáss meg. De holnap elutazol, és vége.

– Visszajövök még három napra. A végén.

Az sok, három nap az nagyon sok. Bocsáss meg, Marta, én

alighanem elmegyek. Egyszerűen csak erre jártam, hát felugrottam. Nem volt más dolgom. Bocsáss meg, hisz csakugyan visszajössz még három napra az utazásod végén. Hogy is felejthettem el?...

Grigorij állt a folyosón, sietség nélkül gombolgatva a kabátját.

– Jöjjön be! – Marta felült az ágyon. – Jöjjön be. Tegye le a kabátját, és foglaljon helyet.

Grigorij leült az asztal mellé, de a kabátját nem vette le. Marta felkönyökölt, ránézett Grigorijra, és felült, lelógatva az ágyról a lábát.

– Úgy jött, mint egy látomás. Nem is értettem rögtön, hogy ki az. Ha az ajtó nem csikorog, talán nem is figyelek oda.

– Az ajtó tényleg csikorgott – erősítette Grigorij. – Nem hallottad, hogy kopogtatok, de azt meghallottad, hogy csikorog az ajtó. Fura hallásod van.

– Nálam minden fura, nem? – Marta Grigorijra nézett.

– Adj egy cigarettát.

Marta odanyújtotta a csomagot. Grigorij rágyújtott, és mélyet szippantott.

– Na, mi van? – nézett Martára a füst kis felhőjén keresztül. – El akarod mondani, hogy milyen nehéz most neked?

Grigorij keze nagy volt, mint a parasztoknak. Marta már az első találkozásnál észrevette. A cigaretta úgy mozgott az ujjai között, mint egy végig nem égett gyufaszál – olyan aránytalanul vastagok voltak Grigorij ujjai, és oly vékony, fehér pálcika a Kent cigaretta.

– Elmegyek – ismételte Grigorij. – De holnap reggel még itt leszek. Szakíts nekünk Olgával egy órácskát a repülőgép indulása előtt. És minek utazol te egyáltalán Lvovba?

– Nem tudom. – Marta vállat vont. – Van egy meghatározott útvonalam: Kijev–Lvov–Kijev. Emiatt utazom Lvovba, aztán vissza.

Lvov nagyszerű város – mondta Grigorij.

Lehetséges, de én itt szerettem volna maradni.

Grigorij vállat vont és felállt, begombolva a kabátját.

- Nagyon hasonlítasz egy lányra, Galjának hívták.

Maga ismer lányokat is? Ó! - Marta szigorú képet vágott. Grigorij nem reagált a tréfás hangra.

- Galját elhurcolták Németországba. Nem jött vissza, és én azóta vagyok egyedül.

- Bocsásson meg. - Marta felállt az ágyról.

- Nem történt semmi. Csak arra mondom, hogy nemcsak te vagy egyedül. Mindez nem túl egyszerű. Bár Andrej szerint minden ügyben áldozatnak is kell lennie valakinek. Az áldozatok szentelik meg az ügyet.

- Várjon, rendbe hozom magam, és együtt megyünk.

- Nem. - Grigorij a fejét rázta. - Nem kell. Valóban csak egy pillanatra néztem be, ezért nem szóltam előre. Feküdj csak, fáradt az arcod. Pihenj.

Marta nem is hallotta, mikor ment el. Elképzelte hatalmas alakját, mely zajtalanul olvad fel más, idegen sziluettek villogása közepette az üvegajtók visszfényében.

Megpróbálta fentről, a szobájából felfedezni, az átlátszó üvegfalon át; az emberek sűrű sorokban mentek, újságot vásároltak, és elsüllyedtek a föld alatti átjáróban. Nehéz arcokat felismerni az ötödik emelet magasságából.

„Andrej azt mondja, hogy minden dologban kell hogy valaki áldozat legyen." Martának eszébe jutottak Grigorij szavai, és elmosolyodott. Milyen felséges dolog: áldozati vérrel borítva áldozatul esni a győzelem oltárán!

Csakhogy ki állítja össze az áldozatok névsorát? Marta arra gondolt, hogy talán ott megy a tömegben egy ember öreg könyvelő képében. A vakok sötét szemüvegében képzelte el azt, aki kijelöli, hogy kit kell feláldozni, kinek az életét, a lelkét, kinek az emlékét.

Ostobaság!

Marta arccal az üvegnek dőlt, és oly szorosan hozzátapadt, hogy a könnyek nem tudtak végiggördülni orcáján.

Nem tudott aludni – egyszerűen nem tudta lehunyni a szemét, mert repülőgépek zúgtak a feje fölött, egymás után, olyan alacsonyan, hogy a motorból kicsapó láng alighanem megperzselte a kéményt. A fütty – az üvöltésig, az ablaküvegek csörömpöléséig és a fejfájásig tartó fokozatokon ment át, majd elvékonyodva halt el, mintha a szél fütyülne hosszú szablyával széthasítva. Apa hallgatott, behunyt szemmel. „München – mondta. – München. Ne adja ezt neked az isten, Martuskám... Soha... Soha életedben... München... – A repülőgépek zúgása elnyomta hangját, és Marta csak az ajka mozgásáról olvasta le, hogy mit beszél. – A repülőgépet jól hallani a földről. De a repülőről a földet nem... München. Ne élj idegen repülőgépek alatt."

Marta mindent megértett, sőt azt képzelte, hallja is, hogy fütyülnek a bombák, a törött téglák véres halmazára zuhanva, arra, ami Münchenből megmaradt; bombák hullanak mindenfelé, anyát is eltalálják. Minden repülőgép idegen volt. Minden repülőgép és minden pilóta.

Apa tágra nyílt szemmel feküdt; ajka mozgott, de rögtön felbőgött néhány motor a ház fölött, minden egyéb hangot elfojtva, még azokat is, amelyek alighogy megjelentek, el is haltak a fekete ajkakon, megtörve, leigázva a szuperszonikus gépek áradatától, ahogy földig hajolnak a sztyeppei szélben a fű fiatal szárai.

„Verához megyek – mondta apa egy kicsit később. – Ott mindannyian találkozunk. De miért csak ott? Miért csak ott?"

A repülőgépek hangja elcsitult – felemelkedik a magasba, üvöltésüket is mind magasabbra vitték.

A Dnyeper odalenn folydogált túl az utcákon, túl a kikötő épületén, mely fentről hajóra hasonlított, a part szürke gránitján is túl – ott csillogott a napfényben, ahogy vitte végtelen és gyors testét.

- Azon a hídon keresztül utaztatok el Kijevből – mutatta Grigorij Martának , Pavlo pedig onnan támadott.

Négyen álltak a vlagyimiri hegy csipkés kőkerítése mellett, és lefelé néztek. Olga, Kosztyuk, Grigorij és Marta. Még korán volt, minden padocska tisztán és üresen állt a hátuk mögött, vízcsepekkel frissen festett ülésein.

Én nem láttam Pavlót; amikor a mieink bejöttek Kijevbe, hasztalan volt valakit az egységeknél keresni, melyek éppen csak hogy kievickéltek a harcból. És ki tudhatta azt, hogy Pavlo Pirog is ott van? Grigorij a horizontra pillantott, aztán Kosztyukhoz és Olgához fordult, akik némán álltak, arccal a folyó felé: Emlékeztek? Nem volt víz, és vödrökkel jártunk le a Dnyeperhez – fél Kijev, vödrökkel, hosszú köteleken. Mint a drevljányinok és a poljányinok...

Senki sem felelt. A fák zúgtak, még nem öltötték fel lombruhájukat, és a szél ingatta áttetsző koronáikat, átengedték a szelet ágaik között, csak a kis zöld tüzecskék lobogtak, amelyek már kiváltak a kéregből.

Nagy robajjal ment a villamos Podoliába. Rázkódott, ugrált, és szikrákat szórt, mint egy fiatal vad, melyet reggel szabadon engednek. A villamos ablakai még üresek voltak: az utasoknak nem volt hová sietniük.

– Jaj de jó! – Marta végignézte a mellette állókat. – Hallják, de jó! El sem tudják képzelni. Olyan jó itt állni és nézni lefelé.

– Annak az embernek is ez volt a kedvenc foglalkozása, akinek alattvalói sok-sok évvel a mi születésünk előtt lejártak a Dnyeperhez a vödrökkel. – Grigorij Vlagyimir emlékművére mutatott, amely mögöttük állt. Vlagyimir herceg, a Vörös Napocska, a szakadék fölött állt, és nézte, hogyan hajtják a kijevieket a folyóba, hogy megkereszteljék őket. Az akkori istent, Perunt, ezüst bajszával a Dnyeperbe dobták. Legördült a folyó fenekére, ki-kipillantva a zátonyokon, hogy aztán végleg elmerüljön. Valahol ott nyugszik ma is a hínárban, és a halak hozzá imádkoznak. A kijeviek szaladtak Perun után, zokogtak és könyörögtek: „Kelj fel, úristen, kelj fel!" Úgy hozzászoktak a régi istenhez, hogy nem akartak semmiféle változást. Rossz volt-e Perun vagy jó, nem lehet tudni, de azt se, hogy az új isten miféle szerzet. Perun pedig csak billegette a bajuszát, és elmerült. A kijeviek meg álltak ott a parton, és várták a világ végét, amit megígértek nekik, az égből lecsapó villámokat és mennydörgéseket s azoknak a halálát, akik felvették a kereszténységet. Vlagyimir pedig itt, ezen a helyen várta a pogányok visszatértét: tudta, hogy ideszaladnak, és megátkozzák a halott istent, amint meggyőződnek pusztulásáról, bemásznak a folyóba, és ijedt-bűntudatos hangon hívják a keresztelőket. – Grigorij végigmutatott a kezével: körös-körül, amerre a szem ellát, százával feküdtek a fehér házikók, ott pedig a távolban, a látóhatár szélén a rádióállomás antennái. – Kétezer éve – mondta –, kétezer éve ennek.

– Senki sem tudja. – Kosztyuk Martához fordult. – Senki sem tudja, hogy hány éves ez a város meg ez a folyó. Senki sem tudja. Lehet, hogy ez jó is. Valahol vagy húsz évszázad körül lehet a kora. De öt évszázad eltérés lehet bármelyik irányban.

– A veszteségek itt is elkerülhetetlenek? – kérdezte Marta hangosan magamagától.

– Mint minden dologban. – Kosztyuk körülhordozta tekintetét

a látóhatáron, és Grigorij vállára tette a kezét. - Igazad van. Sehol nem találni ennyi szépséget. Egyébként én tanúja voltam, hogy húzták fel ezeket a hidakat, amelyek innen láthatók. És ezeket a házakat, valamennyit. - Darnica felé mutatott. A hídon, amely a távolban ívelt át a folyó fölött, vonat haladt, hosszú füstfarkát húzva maga után. Odalenn, túl a téren, mely a Marta szállodája előtt terült el, egy ember sietett, fittyet hányva az utcai közlekedés összes szabályainak. Aztán futásnak eredt, magasra húzva fel hegyes könyökét. Eltűnt a parkban, és Marta elvesztette a szeme elől.

- Mikor indul a géped? – kérdezte Olga.

- Én tudom – mondta Kosztyuk. - Már tudom. Elmegyünk a kocsival, valamennyien elmegyünk.

Hát így. Már szóba hozták. Marta reggel óta esti elutazásának lázában élt, magába rejtette izgalmát, de nem tudott megszabadulni tőle. A repülőgép – fizikailag érezte, mint a fájdalmat – ott lebegett fölötte, széttárva szárnyainak ezüst síkját a nagy, fekete számokkal. Az égbolt áttetsző és tiszta volt, mint egy gigászi, jeges tó. Marta látott ilyet, amikor elrepült a sztyeppe fölött.

Milyen sztyeppe fölött?

Még akaratán kívül, még gondolatban sem akart most visszatérni oda, apja farmjára, a beszögezett házba, ahol a küszöbön kibújt az első tavaszi fű.

Lehet, hogy már el is adták végleg azt a házat? Csak minél hamarabb! Nem akart a deszkákra gondolni, melyeket keresztbe szegeztek az ajtókon, és még egyszer a szétszórt fehér házikóra pillantott a folyón túl. Kosztyuk követte tekintetével.

– Darnica – mondta. – Ez Darnica. Homok. Fenyők. Gyárak. Ezerhatszáz fiunk fekszik ott. A homokban. Hadifoglyok, névtelenek, rangjelzés nélkül, tulajdonképpen meg sem érték az előléptetést. Egész Uzsgorodot ott ásták el a homokban. El tudod képzelni, Marta? Egész Uzsgorodot.

- Itt semmi sem túl egyszerű, Martuskám. – Olga először szólí-

totta így. – Mindenki, aki legalább egy ideig élt Kijevben, rokonságba kerül velük magától is. Rokonokkal. Idegenekkel. A háború óta gyakran gondolok erre. Mert itt minden közös: az utcák alatt, a házak alatt. Kétezer év alatt annyi minden került oda. Elképzelni is nehéz.

Elkanyarodtak a kerítéstől az árnyékos fasor mélyébe, és a fák összekulcsolt kezei alatt mentek a mozi felé, mely aludt, behunyva estig összes ajtait.

„Este itt filmet néznek majd, de én már nem leszek itt" gondolta Marta.

A szálloda előtti tér már kezdett megtelni emberekkel, trolibuszok gördültek erre, autóbuszok törtek fel, és pöfékelve fordultak be a térre; a járókelők nem siettek: ünnepnap volt, amikor reggel tovább lehet aludni, aztán kimenni egy lassú sétára, friss levegőt szívni; mindent beragyogott a napfény, és nem volt sem piszok, sem büdösség sehol – a város várta újjáéledését, és ez igazi megújhodás volt, ez a vasárnap. Megtisztulás és ünnep.

– Vannak városok, amelyek csak munkában szépek: Donyeck, Dnyeprodzerzsinszk. – Kosztyuk Martára mosolygott. – Tudod, vannak ünnepi városok, például Leningrád. De Kijev mindig szép. Te keveset láttál belőle. Nagyon keveset. Hidd el.

Visszajövök még három napra.

Kijevben élni kell – mondta.

Én Kijevben élek.

Olga ránézett Martára, és bólintott.

– Igen, te Kijevben élsz. Te csak most emigrálsz. Gondoltál erre? Csak most emigrálsz. Az a dolgod, hogy felismerd az utat, amely elvisz innen, ha újra meg akarod tenni. Gondoltál erre?

A hegyre vivő út Marta szállodája mellett vitt el, majd a fák között álló ház mellett, melynek bejáratánál nagy kőoroszlánok nyújtják előre szürke mancsukat. Négyen ballagtak felfelé, rövid mondatokat váltottak, mert mindennek, amit ma mondtak, különleges csengése volt; valamennyien érezték ezt, és tartózkodóak

voltak, mintha először találkoztak volna – három ember, aki annyira hasonlított egymásra. Kosztyuk néhány lépéssel mögöttük ment, a járda szélén lépkedve. Senki sem jött velük szemben lefelé, elfoglalhatták a keskeny járdát, és úgy beszélgethettek volna, akár otthon, hadonászva, egymás szavába vágva, de mindannyian magukba mélyedve hallgattak – néma volt ez a négy ember.

Kijev, akár egy gáláns házigazda, felsorakoztatta házait, fáit és a lejtőit, melyeket fű lepett be.

– Itt kedve támad az embernek pogánynak lenni. – Marta először nevetett ma. – Hogy az istenem, amelyet magam faragtam ki, itt álljon, egyszerűen a bokrok között, és ezüst legyen a bajsza, és arany hajcsimbók legyen a fején. És hogy ne legyen pokol a halál után, mint ahogy nem volt az őseinknél sem.

– Emlékszel, Olja? – Kosztyuk megállt közte és Grigorij között. – Tavalyelőtt moszkvai újságírókkal utaztam Csukotkára. Jártunk egyik sátorból a másikba, ők anyagot gyűjtöttek, én meg néhány hiedelmet jegyeztem fel. Az egyik legény otthonában – aki mindenfelé tolmácsként járt velem – megpillantottam a család istenét, egy ősi bálványt, melynek szerencsés vadászat után a száját vérrel és zsírral mázolták be. A kis istenszobor ott álldogált a sarokban. A fiú érettségizett, és a kolhozban volt brigádvezető. „Add nekem ezt a bálványt" – kértem. Házigazdám megvakarta az üstökét: „Tudod, hogy tőled semmit sem sajnálok. Neked adom a bálványt, mert tudom, hogy ez sötétség és ámítás. Csakhogy táplálni kell. Tudom, hogy ez ámítás, de hát meghal éhen, ha nem táplálják úgy, ahogy kell." Így aztán nem kaptam meg a kis istent. Marta, nem te vagy az utolsó a világon, aki híve vagy a pogányságnak.

Pocakos kis emberke futott velük szemben rövid lábakon. Ugrabugrálva gördült utána egy fehér kiskutya. Marta azt gondolta, hogy a csukotkai bálvány éppen ilyen lehetett – nagy hasú, rövid lábú. Kosztyuk mégiscsak felvidította egy kicsit.

– Itt járkáltunk mindig Vaszillal. Meg Pavlóval is. Pavlo volt köztünk a legfiatalabb, de mindig az idősebbekkel szeretett járni.

Olgának megvoltak a maga gondjai, mi meg Vaszillal ideszaladgáltunk a parkba sétálni meg zenét hallgatni; a parkban mindig szimfonikus zenekar játszott nyáron, esténként. A múzeum is ott volt, ahol most, ilyen volt minden ház, itt semmi se változott, semmi a világon. Legfeljebb csak a te szállodád új. De arra nem is volt szükség, azért is nem volt itt. Grigorij a lába alá nézett, mintha a negyedszázaddal ezelőtt az aszfalton hagyott nyomokat keresné.

Visszakanyarodtak a beszélgetéshez, amely elől nem lehetett kitérni. Hiába próbálták.

Park. Egy ágyú a talapzaton. A gyár átlyuggatott fala. Újra park. A forradalom emlékműve. Az emberi munka emlékműve. Emlékmű a golyóknak, melyek mély fekete gödröket hagytak a falban. A város kiválogatta a múltból azt, amit meg kellett őriznie - Marta fogadta a relikviák díszszemléjét, amelyek részeivé váltak a mai napnak.

A fejük felett, magasan az égen egy repülőgép végtelen fehér nyomot hagyott maga után. Az ég, melyet hosszú, fénylő utacskák rajzoltak keresztül-kasul, magába olvasztotta őket, mintha soha egyetlen repülőgép sem repült volna át rajta; nem maradt semmiféle nyom. Az égnek nem volt emlékezete, az ég elfelejtette már a véres tűzfényt a Krescsatik fölött, széthordta a szél az uszpenszki székesegyház porát, szétrongyolta a Kijev fölött lelőtt ellenséges gépek fekete füstcsíkjait. Az égbolt örök volt, és Marta befogadta lelkébe, mint azokat az évezredeket, amelyek elteltek itt nélküle.

- Eső lesz - mondta Grigorij. Az égbolt szélére mutatott, ahol a felhők szürke, bolyhos falkába verődtek össze. Estére. - Az órájára nézett, aztán Martára emelte tekintetét. - Annyi baj legyen. Esőben indulni útnak, az szerencse. Abszolút biztos előjel.

Kosztyuk karon fogta Martát, és megszorította a karját. Marta arra gondolt, hogy talán csakugyan kitör a zivatar este – repülőgépet nem indítanak a rossz idő miatt –, és ő itt marad, csaknem egyedül, a repülőtér padján, a városban, mely már elbúcsúzott tőle.

A fák között gyerekek futkároztak a parkban. Marta magába gyűjtötte a benyomások részecskéit. Nem álltak össze, és töredékek maradtak egy gigászi, hatalmas képhez, amelyet nem lehet teljesen áttekinteni. A fal a belövésekkel, a repülőgép fehér füstcsíkja, fellegek a horizonton, gyerekek a parkban... Egy kisfiú szaladt feléjük.

– Piff-puff! – mondta a gyerek. Lelőttelek benneteket. Piff-puff!

Rövid fekete géppuskát tartott mindkét kezével, a keze rázkódott, mintha a gépfegyver rázná, aztán amilyen gyorsan jött, úgy fordult vissza, és tűnt el a sarkon. A fegyver fekete csöve kibukkant a barna fal mögül, aztán elrejtőzött, és a kis lövész eltűnt, mintha nem is lett volna. Az is lehet, hogy ők fordították el a tekintetüket, mert a sétány bejáratánál egy idősebb asszony egy kis asztalkára plakátot rakott ki, olyan Volgák voltak rajtuk, mint a Kosztyuké, és két tizenöt kopejkás pénzdarab.

Marta előrelépett, és egyenesen nézett maga elé. Az egész látókörét egy fekete nyíl foglalta el kék háttérben. Mögötte nem volt semmi – sem fák, sem házak, csak az ég. Sűrű, gondosan nyírt bokrok sötétzöld sorfalai között négyen mentek az emlékmű felé.

– Utoljára negyvenegyben voltunk itt Pavellel és Vaszillal, a háború kitörése előtt. Forró május volt, és ezeken a lankákon szürkék voltak a lombok a hőségtől. Vaszillal egy cigarettánk volt kettőnknek. Pavel kérte, hogy ő is szívhasson egyet, nekünk ő mindig a kicsi volt: a gyerek. Adtunk neki, és hárman szívtuk el azt az egyetlen szál cigarettát. Égetett a nap, mint most. Szörnyen sütött. – Grigorij félrehajtotta a sötétzöld ágat, amely rugalmasan visszapattant, és sokáig reszketett még a négy ember háta mögött, akik közül hárman rendkívül hasonlítottak egymásra. Négyen közeledtek a lánghoz, és közeledve egyre lassították lépteiket.

Marta nem tudott visszaemlékezni aztán, hogy nagy vagy kicsiny volt-e ez a láng, mert amikor közelről megpillantotta, a láng elfoglalt mindent – és még az ég is, a fű is a hajlatokon az emlékmű

mögött másnak látszott a láng reszkető fényében, mely a gránit fölött lobogott. Abban a pillanatban – sőt azután is – Martának úgy rémlett, hogy ez a láng nem éget, hogy hideg, mint a színpadi tűz, akár a kezét is fölé tarthatja.

De a tűznek a bronz és a gránit fölött szétterülő hullámai égettek, érezte forró leheletüket az arcán, mint a régi nyári tűzhelyen a farmon, ha fölé hajoltak apjával, és fahasábokat dobáltak az örökké éhes tűz torkába – a kályha mélyében vörösen izzottak a kövek, és feketén halódtak az elégett fahasábok.

– Ne menj közelebb, megperzseli az arcod – mondta Olga, és egy kicsit hátrább húzta Martát. A láng újra véresen imbolygott az ég kék és a fű zöld háttere alatt, amely a Lavra arany kupoláitól le egészen a Dnyeperig szétterítette szőnyegét. A láng a sztyeppe, a száraz levegő és a napon felhevült kövek illatát árasztotta.

Melyik vallás is az, amely szerint megégetik a halottakat, és hamvaikat szétszórják? Martának nem jutott eszébe. A láng mintha egy holnapi robbanás előhírnöke lett volna, mely széthasítja a földet, megmutatva lángoló mélyét, és tüzes lávát ontva rá...

Marta felemelte a tekintetét: a felleg a horizonton nőttön-nőtt, nemsokára eléri a napot; a szürke vattafoszlányok gigászi takaróba egyesültek, mely el akarta fedni a földet a nappali fény elől. Lenézve a tűzre, Marta hátralépett, nem volt ereje hátat fordítani a fáklyának.

– Gyere ide! – Grigorij megfogta a vállát. A bokrok sötétzöld sora alatt fényezett márványkockák voltak belenőve a földbe.

Az egyikre ezt vésték:

Pavel Mihajlovics Pirog
hadnagy,
a Szovjetunió hőse
született 1921. IX. 18-án,
meghalt 1943. XI. 8-án

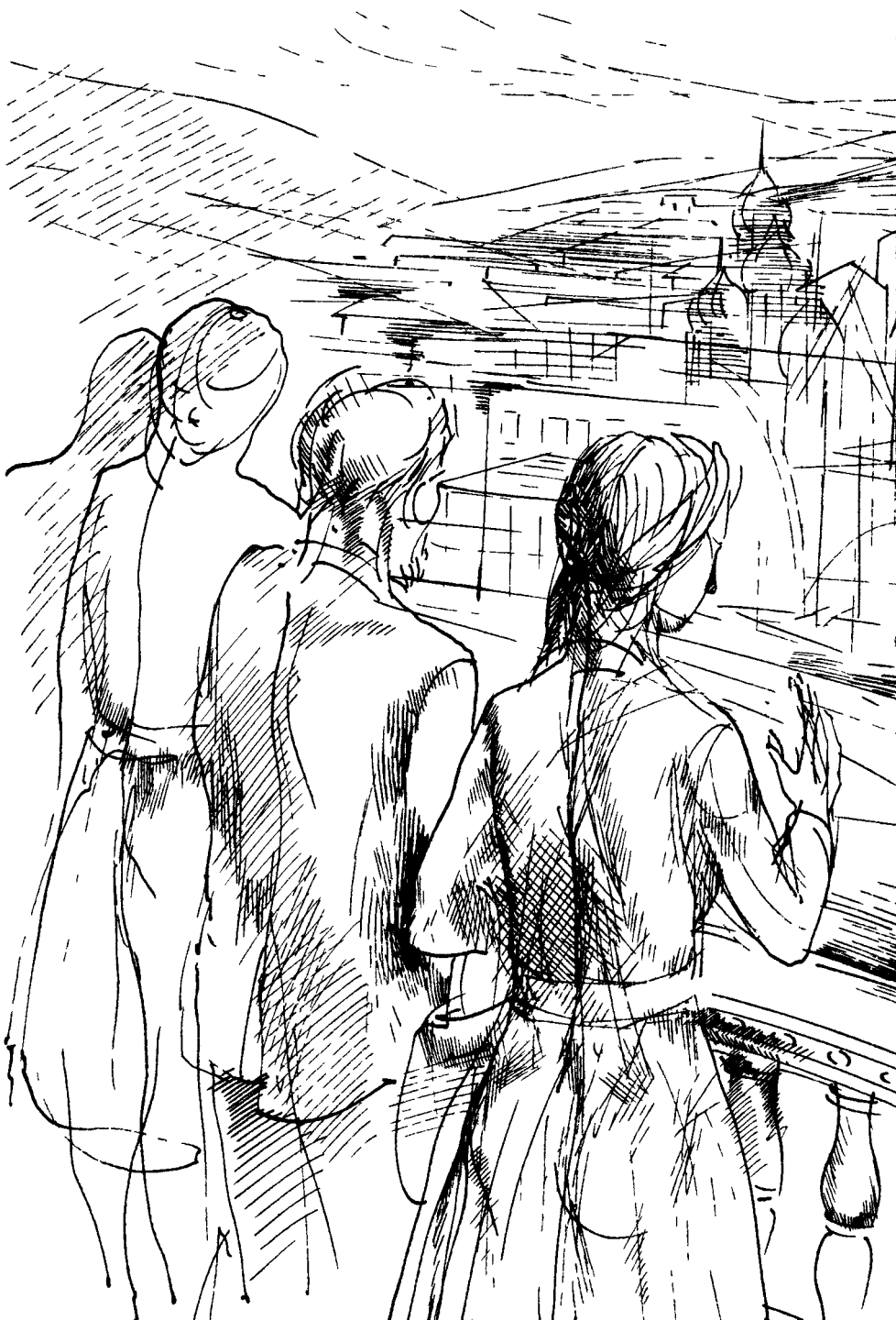

- Pavlo – mondta Grigorij. – Tudtál erről? Pavlo.

A márvány négyszögek egy csíkba folytak össze; ha valaki a halottak közül fel akart volna kelni, hogy elébe menjen azoknak, akik idejönnek, mindenekelőtt bajtársait kellett volna kiszabadítania, félretolva közös síremléküket. A virágok, amelyeket itt-ott elültettek, tovább futottak – Pavlo sírján egy csomó lila álomfű hevert.

– Pavlo ismételte Grigorij.

Marta most már mindannyiukkal találkozott: Taisza, Olga, Grigorij és Pavlo. Öt gyermeke volt Mihail Sztyepanovics Pirognak. Vaszil Mihajlovics, az ő apja a legidősebb fiú volt közülük. Marta lehajolt, és tenyerével megérintette a márványt. Ujjai megálltak a betűkön, és behunyt szemmel is tudta volna olvasni. Még ha vak volna is. Valahol mélyen, a szép, fényezett kő alatt fekszik egy ember, aki fiatalabb volt nála, és a nagybátyja volt. Pavel Mihajlovics Pirog. Elképzelte, ahogy ők hárman – Grigorij, Pavlo és apa – egy cigarettát szívnak ezen a dombhajlaton, ahol még nincsenek sírok, örökzöld növények, jóval a háború előtt, amellyel minden elkezdődött.

A háta mögött lélegzett a láng, és a sötétzöld bokrok két oldalon mozdulatlanul álltak, mintha ércbe öntötték volna őket. Amikor Marta a sétány végéhez ért, akkor hallotta meg az utca zaját – autózúgásra figyelt föl, egy kis srácot látott, a zsebében tranzisztoros rádió, előtte ment, és vitte magával az idegen hangot, a zenét, a vidám dalocskát: pap-pap, papa-prapa, pap-pap...

Marta kiért az utcára, ahol szürke volt az ég, a nap nem látszott, Kijevtől eltakarta egy felhőréteg. Balra, az asztal mellett az asszony ült, lottót árult.

– Az utolsó lottószelvények. Holnap húzás. Na, kinek kell Volga, motorkerékpár, frizsider?!

Az utca visszatért Martához, rákiáltott, kényszerítette, hogy hallgassa meg, és elkapta a kabátujjánál.

Marta megállt, visszanézett, és minden hang eltűnt, mintha elvágták volna.

És a láng a gránitobeliszk alatt verdesett, mintha tüzet raktak volna egy lehántott fa alatt. A fekete obeliszk a fekete talapzaton hegyével az égnek szegezve állt, s az ég lehajlott, mellével ráfeküdt a fényezett monolitra.

– Ide figyelj – mondta Kosztyuk. – Csakugyan el kell utaznod ma?

– Visszajövök még három napra.

– Lehet, hogy akkorra Taisza is megjön.

Lehet...

Martát most nem érdekelte, hogy ki jön vissza, hogy itt éljen a városban, amikor ő már nincs itt. Csak az a tény döbbentette meg, hogy az élet folyik tovább, hogy itt megszokták az ő hiányát elutaznak, visszajönnek.

Szeretném Taisza Mihajlovnát látni, amikor megérkezik – suttogta Marta.

Az ég súlyosan borult rá a fák tetejére. Sötétedett.

– Megyek és lefekszem – mondta Marta. – Rosszul aludtam ma.

– A repülőgépen majd alszol – mondta Grigorij.

– Lefekszem... – Marta érezte, hogy nincs ereje szembeszállni a fáradtsággal.

Kijev nem vesztette el fehér színét, szétterítette áttetszően tiszta falait a körutak zöld robbanásai fölött. Martának eszébe jutott az, amit valaki mondott erről a városról, melyet nem tudtak felégetni egyetlen háborúban sem az örök Kijevről. És fájdalmához még egy újabb adódott: tudta, hogy vissza kell mennie a szállodába, lefeküdni az ágyba, be kell hunynia a szemét, hogy senki se legyen mellette. Egyáltalán senki.

„Piff-paff-puff! – mondta egy kisfiú, előbukkanva a bokrok közül. Piff-puff! – Kezében rövid fekete bádogpisztolyt tartott, amelyet egy másik kisfiú gyomrának szegezett, aki úgy hasonlított

hozzá, mintha ikrek lettek volna. – Piff-puff!" – mondta a felfegyverzett, és megmozdította a fegyver csövét. Ellenfele a kezével a gyomrához kapott, és a fűre huppant, felhúzva csontos térdét a mellkasáig. A tenyerét sovánka gyomrára hajtotta, és nyögött: „Ó! Ó!" „Piff-puff!" – mondta az előbbi a pisztollyal; joga volt agyonlőni ellenfelét: ilyenek a játékszabályok. Marta legszívesebben a gyerekekre rontott volna, de vállán megérezte Olga kezét.

– Hagyd őket. Olga sírt. – Ne nyúlj hozzájuk. Még semmit sem értenek.

...A szobában fojtott volt a levegő, mint vihar előtt, és az ágy bevetetlenül állt, fehéren, akár a hó a sztyeppén. Marta a repülőgépre gondolt, amely várja, széttárva csillogó szárnyait a kifutópálya szürke kőlapja felett. Behunyta a szemét, és hanyatt feküdt – Marta Vasziljevics Pirog, külföldi.

És váratlanul minden megváltozott, mert megértette, hogy valamikor nagyon régen ezen a földön született. Hogy itt kell élnie, hogy nincs joga és nem tud elutazni apái földjéről, mely hozzánőtt, mint a fák gyökereikhez a körúton, mint a házak pincéikhez, amelyeknek csillogó tetőire nehéz felleg hullott, saját súlyától ehhez a földhöz kovácsolódva.

Megeredt az eső.

És az első cseppek az ablaküvegnek ütődtek, mely felzengett, mint a repülőgép ablaka felszállás közben.

Marta megpillantotta a repülőteret: Kosztyuk, Olga, Taisza, Grigorij és egy kicsit távolabb: Szergej, Viktor, Mojszej Boriszovics, az emberek az utcáról, a szobaasszony a szállodából – valamennyien némán mentek utána, és az ajtó hangtalanul kinyílt, kocka alakú nyílások az üvegfalon; egyedül maradtak a repülőtéren, átlátszó, metsző üresség ben.

A csendtől megfájdult a füle; még a repülőgépek is zajtalanul szálltak alá, és a propellerek lágyan zizegtek. Valamennyi gép a második világháborúból való volt, széles és púpos. Marta olyan

pontosan képzelte el, mintha mindegyiken repült volna, és emlékezne a fekete égimadarak profiljára gyermeki feje fölött.

Már keresztülment az utolsó átlátszó falon is, egy ősz, középmagas férfi sötét szemüvegben, nagy bajusszal, zsíros zubbonyban és piszkos csizmában elvette tőle a jegyét, és kinyitotta az ajtót, amely olyan volt, mint egy szellőzőnyílás, egy átlátszó hatalmas ablakon.

Marta visszanézett, és arcokat látott – Kosztyukét, Olgáét, Taiszáét, Grigorijét és még számtalan arcot. Valamennyien hozzátapadtak az üveghez, ajkuk mozgott, szavakat leheltek ki, de egyetlenegy sem jutott el Martához. A szellőzőnyílás az üvegfalon eltűnt, és a középtermetű férfi, piszkos csizmájában, szintén. Marta az ajkak mozgásáról igyekezett megérteni, hogy mit kiáltanak neki, de nem hallotta. Aztán eszébe jutott: a zsebében tapogatózva előhúzta onnan a borítékot, felszakította, kinyitotta a biblia címoldalát – légáram szakadt ki az őrülten forgó propellerekből, valamennyiből egyszerre, mert az összes repülőgép motorjai zúgtak –, s a szél kiszakította kezéből a papírlapot és mindazt, ami Vaszilij Mihajlovics Pirogból megmaradt, szétfújt mindent, felszállt a magas felhők vékony bolyhaihoz. Az arcok az ablak üvegén túl ajkukat mozgatva suttogtak.

Marta a repülőgépek felé indult. Leszállt a nap. A hatalmas vörös golyóbis fele a horizonton fénylett, akár Pavel sírjának megtízszereződött lángja. Marta még egy lépést tett előre, és érezte, hogy milyen forróság csap ki az égbolt szélén szétömlött tűzből, melyet a propellerek átlátszó tárcsái fröcsköltek szét...

Kinyitotta a szemét, és meghökkentette a szállodai szoba csendje. A falon az autók reflektorfényei kúsztak végig, és Marta arra gondolt, hogy ezek közül az egyik érte jön.

TARTALOM

Robert 7
Apa (1) 16
Marta 17
Apa (2) 30
Olga 32
Apa (3) 45
Taisza 46
Apa (4) 61
Mojszej 62
Apa (5) 79
Andrej 80
Apa (6) 95
Grigorij 96
Apa (7) 115
Viktor 116
Apa (8) 130
Pavlo 131

JURIJ MAGALIF

Dokumentumfilm

1.

Aznap reggel a háziasszonyom megint szóba hozta az unokahúgát, aki, mint mondta, nemsokára megérkezik.

Aztán váratlanul felhívtak az Autóközlekedési Intézetből:

– Bocsásson meg a zavarásért, Szergej Pavlovics, a tévéstúdió igazgatója tanácsolta, hogy forduljunk magához. Azt mondta, hogy maga most... hm, megvált a televíziótól... Ilyenformán talán érdekelné a filmlaboratóriumunk munkája? A fizetés, sajnos, nem valami óriási, de ha mondjuk vállalná a diákok amatőrfilm-szakkörének vezetését...

Azt feleltem, hogy a laboratóriumi munka nem az én asztalom. Ami pedig az amatőr filmezést illeti, pillanatnyilag egészen más terveim vannak. Egyébként ha itt maradok a városban, akkor szívesen segítek a diákoknak.

– Hát köszönjük ezt is. Az a helyzet, hogy a városunkban nagyon kevés a filmszakember! A televízióban úgy ajánlották magát, mint olyan rendezőt, aki érti a dolgát. Reméltük, hogy maga a tapasztalatával...

Nocsak! A nagylelkű televízió! Előbb kirúgnak, aztán meg velem éreznek, ajánlgatják a tapasztalataimat, tudásomat.

Persze semmi értelme a sértődöttségnek, kötelesek voltak elbocsátani – azok után, ami velem történt, nem maradhattam a stúdióban. A képernyő tisztasága és feddhetetlen híre – mindenekfölött!

...Szóval be kell néznem a helyi filmhíradóhoz, meg kell próbálnom ott kérni valami kisebb munkát: összedobnám a heti anyagot, vagy szöveget írnék. Csak meg tudjam vetni a lábam valahol, aztán már menni fog a dolog, meg vagyok győződve róla. Végered-

ményben diplomás rendezők, hivatásos dokumentumfilmesek azért nem hevernek az utcán... És ha a Híradóban megfenyegetnek, és azt mondják, hogy nana! – az ilyennek igenis az utcán a helye... Hát akkor... akkor... végső fokon még mindig elmehetek az Autóközlekedési Intézetbe... vagy pedig megyek az ördög öreganyjához Szibériába.

Azért mégis sajnálom. Semmi kedvem sincs elutazni. Abban a reményben jöttem ide, hogy végül is épp ezen a vidéken fogok majd valami fontosat csinálni. Két hónap után feladni a reményt – dühítő dolog. Hű, de milyen dühítő!

Nem. Meg kell vetni a lábam a Híradóban. Persze eleinte nem lesz könnyű, elvégre nyolc évet húztam le a televízióban. De ott is ugyanolyanok a vágóasztalok, az aceton szaga is egyformán csípős mindenütt, az emberek itt is csak emberek.

...Várni kellene azért egypár napot, hogy legalább ez az átkozott tapasz ne virítson az orrnyergemen. De a pénzem már végképp fogytán van, tartozom a háziasszonyomnak, és halálosan unom már a mindennapos sóhajtozásait meg a célzásait unokahúga érkezéséről.

A lényeg pedig, hogy dolgozni szeretnék! És lehet az, hogy a sorsomat egy ilyen ostoba verekedés döntse el? Nem igazság!

A televíziót nem sajnálom túlságosan. Az örökös kapkodás, az a tessék-lássék munka, az az amatőrködés, kontárkodás! Egy jó forgatókönyv fehér holló. Alighogy feltűnik egy tehetséges rendező, még szét se néz, és máris kereket old, egyik a színházhoz, a másik a játékfilmhez... Hát nekem is eljött az ideje, hogy irányt változtassak. Egyszóval, akinek szerencséje nincs, azon majd a balszerencse segít...

De hát hogy állítsak be, mit mondjak a Filmhíradónál? Senkit sem ismerek ott. A legkönnyebb volna Gajlisszal beszélni... Ó! Hiszen Gajliszt ma temetik. A legrosszabbkor készülök oda...

De tulajdonképpen miért ne mennék, hát miért ne kísérhetnék el egy kollégát az utolsó útjára? Igaz, személyesen nem ismertük egymást; összesen kétszer láttam, akkor is futólag... Azért elmegyek.

A koporsó a vetítőben volt felravatalozva. Rengeteg, számomra ismeretlen ember tolongott mindenfelé.

A nők sugdolóztak; a férfiak folyton kimentek dohányozni.

Nem mentem oda a koporsóhoz. Csak távolról láttam a magas sárga homlokot és egy ősz hajtincset. Egy rosszul összehangolt kis zenekar kínlódott a folyosón: a nagybőgő meg-megnyikordult, a trombita olyan kihívó melódiát préselt ki magából, hogy összeszorult a torkom tőle, és sokáig nem tudtam magamhoz térni.

Felhajtott galléros hosszú felöltőben egy magas öregember került elő valahonnan. Csak akkor jutott eszébe, hogy levegye a prémsapkáját, amikor a koporsóhoz ért. Aztán sokáig keresgélte a szemüvegét a zsebében, megtalálta, felvette, és kinyújtott nyakkal, áthatóan nézni kezdte az elhunytat. Hangosan azt mondta:

Hát ilyen az élet!... Én gyógyítottam, amikor gyermek volt. Nemrégiben gyógyítottam a kis unokáját, diatézises szegényke. Most meg...

Az asszony, aki a koporsó mellett ült, felzokogott. Az öreg doktort valahogyan kivonszolták a folyosóra.

Rosszul helyezkedtem: az ajtóban álltam, ahol folyton lökdöstek. Valaki rám köszönt, valaki kíváncsian megnézett... Ebből elegem volt, és elhatároztam, hogy kimegyek az utcára. Ekkor egy széles vállú, keménykötésű – szemre egészen fiatal – ember elkapta a karomat, és suttogva felkiáltott:

– Hát ez nagyszerű!

Valóban? – kérdeztem.

Egyszerűen csodálatos. Maga Szergej Pavlovics Jegorov, ugye? Tudja, mit mondott Galjisz félórával a halála előtt? Azt

mondta: „Keressétek meg a televízióban Jegorovot!" Ma akartam felhívni magát. Magától jött el hozzánk, vagy szólt valaki?

– Magamtól. A temetésre jöttem...

Világos. Jól van, ez részletkérdés... Ismerkedjünk meg. Én vagyok ennek a krumpliraktárnak az igazgatója. Ne mosolyogjon, azelőtt zöldségraktár volt itt. Ivan Petrovics Szomov a nevem. Mindjárt kezdődik a gyászszertartás... a búcsúbeszédek... A beszédek után azonnal jöjjön be hozzám a dolgozószobámba. Világos?

Szomov könnyedén megszorította a könyökömet, és eltűnt, magamra hagyva a pincehelyiségbe vezető lépcső mellett. Lentről egyenletes zúgás hallatszott – valószínűleg előhívógépek dolgoztak, vagy ventillátor működött. Emiatt a zúgás miatt egyáltalán nem tudtam kivenni a teremből felém szálló szavakat: a gyászszertartás megkezdődött.

Cigarettát vettem elő. Az ajtónál álló őr ujjával megfenyegetett, és tekintetével arrafelé mutatott, ahol a dohányzó van.

A dohányzóban sebtiben a falhoz támasztva három hatalmas tükör állt.

Rágyújtottam, és a tükörhöz léptem. Egy betörő képe bámult rám: megnyúlt, csontos, rosszul borotvált arc, széles tapasszal beragasztott orr. Harmincötödik évemben végre kezdek igazi férfihoz hasonlítani. Alkalomadtán majd mesélgethetek arról, hogy edzőpartnerként dolgoztam valami Joe Lovis mellett, vagy hogy az ördögbe hívják ezeket a híres bokszolókat...

Az orrom nem fontos. A gyomrom fáj, az a kellemetlen. Az én fekélyemmel rosszul is végződhetett volna a dolog. A disznók! Sose felejtem el szakszerű ütéseiket hat ököllel... és lábbal ráadásul... És persze az ütések mesterét se felejtem el. Nevetséges az egész: életemben soha, egy ujjal se nyúltam senkihez, és egyszerben kijutott nekem mind a harminchárom élvezetből. Elvertek,

mint egy kutyát. Magam is jóízűeket adtam nekik. (Hű, de jól behúztam nekik! Csak kár, hogy keveset...) Az állásomból kirúgtak, és még szerencsém, hogy „saját kérésemre" – így jegyezték be, mert beírhattak volna olyant is, hogy...

„A véletlen a szükségszerű egyik megjelenési formája" – ezt még diákkoromban bemagoltam. Mindmostanáig nem fogtam fel ennek a tételnek az igazságát. De most, saját tapasztalatomból meggyőződtem róla, hogy mennyire igaz!

Csak annyival bővíteném még ki, jobban mondva fejleszteném tovább ezt a gondolatot: alighanem az emberi sors, mint a véletlenek társulása, szintén a szükségszerű megnyilvánulása.

Temetésen az ember hajlamossá válik a filozofálásra. Én egyszerre világosan láttam szükségszerű véletleneim láncolatát, az első láncszemtől az utolsóig – Igor Uglicstól Gajliszig, a fehér éjszakától a Néván eddig a kihívó trombitaszóig itt a fal túloldalán.

Gajlisz azt mondta: „Keressék meg Jegorovot!" De hisz nem is ismert. „Keressék meg Jegorovot" mondta az az ember, aki most papírvirágok, könnyek és sóhajok közepette fekszik odabenn. Valóságos felelem fogott el. Mi'rt 'pp'n 'n'''' vá'a'z'a'' k'? Miért?

Újabb cigarettára gyújtottam. És ismét sokáig néztem magamat a tükörben. Ráncok a szem körül, zavart tekintet, akarat nélküli áll és mogorva ránc a száj mellett. Úristen, hány éves is vagyok én?! Tényleg csak harmincöt? Hihetetlen!

Honnan tudott Gajlisz arról, hogy én hogy dolgozom? Hiszen a *Spartakiád*ot már nem nézhette meg. Mit tudnak ezek nekem itt ajánlani? Hogy a heti híradót vágjam?... Ugyan! Hát nem mindegy? Csak előleget adjanak.

2.

Szomov dolgozószobája tele volt vidám plakátokkal és filmreklámokkal.

Most láttam, hogy az igazgató nem is annyira fiatal, amilyennek az imént tetszett. Alighanem még idősebb is nálam.

– Képzelem, mit gondol most rólam! – mondta Ivan Petrovics, amikor végül egyedül maradtunk. – Nem mentem ki a temetőbe, nem kísértem ki a legjobb rendezőmet, akinek az egész stúdiónk annyit köszönhet... Nem baj, ő megbocsát. Mindig azt mondogatta, hogy a dokumentarista számára a legértékesebb az idő.

Szomov kihúzta az asztal fiókját, szórakozottan keresgélt benne, papírokat rakott át egyik helyről a másikra, újra betolta a fiókot.

– Gajlisznak infarktusa volt. – Összehúzta a szemét. – Éjszaka bevitték a kórházba. Másnap bementem hozzá: ő hívatott. Beszéltünk a fesztiválról. Úgy határoztunk, hogy megkeresem magát. Maga csinálja az operatőrrel a felvételeket. Gajlisz pedig, ha felgyógyul, vágja a filmet...

– A vágás a legnehezebb.

– Persze... Még megvitattunk egyet-mást. Igen, vitatkoztunk egy keveset. De biztosíthatom magát, hogy nagyon keveset! Éppen búcsúzni kezdtem, amikor váratlanul a második infarktus érte. És abban a pillanatban vége volt. Vége! Nem tudom megérteni, nem tudom felfogni... Ő tanított engem a dokumentumfilmezésre. Ő keltette fel az érdeklődésemet a híradó iránt. És most vége!

– Hát igen. Gajlisz honnan ismert engem?

– A maga vágójától, Lena Zsoltkovától. Ő azelőtt Gajlisszal dolgozott. Amikor az a dolog történt magával, Lena elszaladt hozzá: kérte, hogy segítsen magán, a védelmére kelt. No és egyúttal részletesen mesélt a *Spartakiád*ról. Gajlisz adott Lena véleményére. Általában ha már valakit a vágók dicsérnek, az azt jelenti, hogy a filmje jó... Na, ez részletkérdés. Térjünk a tárgyra. Szerződést ajánlok magának, Szergej Pavlovics. Nem nagyot, ezerrubeleset.

Azonkívül rendezői státusba veszem azonnal, 150 rubel havi fizetéssel. És azonkívül jár majd magának a példányszám után is körülbelül kétezer... abban az esetben, ha a filmet felső kategóriásnak minősítik, amiben nem kételkedem. Ez végeredményben körülbelül három és fél ezer két hónap alatt. Megfelel? Vagy nem?

Persze, régi pénzben?

– Régi pénzben? Én most hivatalosan beszélek magával.

Az izgalomtól viszketni kezdett az orrom a tapasz alatt.

– És miről lenne szó? Valami bonyolult dolog?

– Látja a plakátokat? Ez a fesztivál. Két nap múlva kezdődik. Vagyis holnapután éjjel egy különvonat indul a művészekkel a szénbányászokhoz. Egy teljes hétre. Maga velük utazhat. De jobb volna, ha már holnap odarepülne, hogy fölkészüljön a felvételekre. Jó, ez részletkérdés. A legfontosabb, hogy a film külön rendelésre készül. Először fordul elő, hogy ötszáz művész – énekesek, táncosok, zenészek, esztrádművészek – utazik együtt a szomszédainkhoz. Ilyen Szibériában sohasem volt még. Lehet, hogy a film, ami készül róla, kikerül külföldre is. Világos? Persze az ideális az volna, ha az egészet bele lehetne háromszáz méterbe szorítani. De ez az anyag nagyon érdekes, ezért elhatároztuk, hogy két részben csináljuk – hatszáz méteren.

Színesben?

– Nem, egyszerűen. Fekete-fehérben. Hatszáz méter. Címe még nincs, ez a maga gondja.

Mutassa a forgatókönyvet.

– Csodabogár! Hát azért fizetek magának ilyen nagy összeget?! A magáé a forgatókönyv, a cím, a rendezés, a vágás. Tökéletes bizalom... Némi kontrollal, természetesen.

De miért épp rám hárul ez a nagy tisztesség?

– Egyszerű a dolog. Nincs most emberem, aki valóban értene a művészethez. Itt volt Gajlisz... Beszéltem a televízióstúdió igazgatójával, ő általában jó véleményt adott magáról: leningrádi kultúra, intelligens ember, ízlése van... meg effélék. Ha műszaki

témáról lenne szó vagy az aratási előkészületekről, ebben olyan szakembereink vannak, hogy maga akár elmehet hozzájuk tanulónak! De művészeti téren nincsen senkim. Ha nem találom meg magát ma, holnap Moszkvából repült volna valaki ide. De megérti, jobban szeretném saját erőnkből, fővárosi héják nélkül. Na, fusson a pénztárba, kap huszonöt százalék előleget, aztán mars a repülőtérre! Az idő sürget!

– Várjon... Meg kell gondolnom...

– Mit kell itt meggondolni? Gyerekjáték az egész!

– Gyerekjátékért nem fizetnek.

Nagyon váratlanul jött. Egy huncut vasam sem volt, ez meg – ahogy mondják – valóságos főnyeremény. Ránéztem az igazgatóra; lendületesen kitöltött egy szerződésblankettát, mintha már bele is egyeztem volna.

– Várjon... És ki a film szerkesztője?

Milyen bánatos lett erre az arca! Úgy látszik, érzékeny pontjára tapintottam. Furcsa módon eddig egyetlen szót sem ejtett sem a szerkesztőről, sem az operatőrről.

– Nincs szerkesztő. Most nincs. Egy hét múlva lesz. Van két szerkesztőnk, de ezek más munkával vannak elfoglalva. Ide figyeljen, Jegorov filmrendező, csinálja azt, amit akar, és úgy, ahogy akarja! Teljes szabadságot adok magának! A film feliratán rajta lesz a szerkesztő neve, de ez közönséges formaság, mert az az ember, aki egy hét múlva jön hozzánk – aki főszerkesztő lesz meghozzá –, életében nem dolgozott filmnél...

Az igazgató elhallgatott. Én is hallgattam a karosszékben hátradőlve, szórakozottan nézegettem a plakátokat. A csendben hallani lehetett az előhívógépek változatlan, egyenletes zúgását. Az ajtón túl, a titkárnőnél csengett a telefon.

– Nem tudom – szólaltam meg végre. Nem tudom... Félek... Maga biztosan tudja, Ivan Petrovics, hogy alig két hónapja, hogy itt lakom. Ebből másfél hónapig a *Spartakiád*on görnyedtem, két hetet pedig, maga is tudja, hol... Színházban egyetlenegyszer vol-

tam, akkor is drámát adtak. Az itteni énekeseket, zenészeket nem hallottam. Itt meg hány szerepel a plakátokon!... Kit vegyek fel? Mit vegyek fel?... Szerkesztő nélkül lehetetlen. És egyáltalán – nem tudok így azonnal dönteni... Gondolkodnom kell.

– Nincs idő.

– Mindegy, akkor is meg kell gondolnom.

Felálltam, és az ajtó felé indultam.

– Várjon... – Szomov összeráncolta a homlokát. – Hol lakik? Estefelé meglátogatom. Csak adja a szavát, hogy ha megállapodunk, még holnap elrepül Sahtyorszkba.

Meglátjuk.

– Ó, ezek a művészemberek: folyton mérlegelnek meg latolgatnak!

– Magától értetődik.

3.

Ahogy kiléptem a Híradótól az utcára, hirtelen elöntött a méreg. Haragudtam mindenre és mindenkire, Szomovra, saját magamra és a csípős márciusi hóra, mely isten tudja, honnan szállt, szállt egyenesen az arcomba, összetapasztotta a szempilláimat, megfagyasztotta az arcomat. Dühömben vastagon elkáromkodtam magam, és (ami nagy ritkán fordul elő velem) hangosan megszólaltam:

– Kontárkodjak nektek? Menjetek az... – És újra káromkodtam egyet.

Lehetséges, hogy Ivan Petrovicsnak a maga szempontjából igaza van, amikor azt mondja, hogy gyerekjáték. Igen, annak, aki már megszokta, hogy a Híradóban dolgozzék, akinek már a kisujjában vannak ezek a filmek – annak persze gyerekjáték, fütyül az egészre! Biztosan Gajlisz is... egyébként mit tudok én róla? Semmit...

Csak azt tudom, hogy én nem vagyok hajlandó erre a munkára.

Nem vagyok hajlandó, mert a fesztiválok engem nem érdekel-

nek, semmi vonzót nem látok benne. Így, anélkül hogy összeszedném a gondolataimat, csak úgy hűbelebalázs módjára belevágni a más munkájába – bocsánatot kérek, azt már nem... Akkor már jobb az Autóközlekedési Intézet, abban persze kevés az alkotói munka, de legalább becsületesen dolgozhatom. Becsületesen!...

Amint hazaértem, azonnal telefonáltam az Autóközlekedési Intézetbe, de ott sehogy sem tudták megtalálni azt az embert, aki reggel felhívott. Elhatároztam, hogy másnap odamegyek, megkeresem azt, akit kell, és megállapodom vele.

De ez az átkozott három és fél ezer mégsem hagyott nyugton egész nap. Igyekeztem nem gondolni rá. Kitakarítottam a szobámat... Megebédeltem... Bekapcsoltam a rádiót... De folyton latolgattam: mire lehetne elkölteni ennyi pénzt?

Közeledett az este. És el kellett volna mennem otthonról. De nem mentem el, csak hevertem a díványon, és válogattam a régi filmtechnika-tankönyveim között. Nagy vonásokban kijegyzeteltem még az amatőr filmstúdió munkatervét is. Szorgalmasan olvastam, írtam, de valahol a lelkem mélyén ott mocorgott egy kis ördög, és birizgálta az önérzetemet, a hiúságomat: „Lám csak azt mondja –, változnak az idők, nem te mentél az igazgatóhoz, hanem ő hajlong előtted, hízeleg, és igyekszik rábeszélni..."

Amikor Szomov csöngetett, nem mentem ki elébe. A háziasszonyom nyitott neki ajtót.

– Szigorú mamája van – mondta Ivan Petrovics, miközben összefagyott arcát dörzsölte a tenyerével. – Úgy nézett rám, mintha le akarnám téríteni fiacskáját a tisztesség útjáról.

– Tegyük fel, hogy csakugyan azért jött – nevettem el magam. Csakhogy nem az anyám, hanem a szállásadónőm.

– Vérszomjas nénike. Ezeket a háziasszonyokat mind egy kaptafára szabták, ismerem őket. Maga alighanem vagy nőket hoz fel magához, vagy tartozik a lakbérrel. Ezt rettenetesen utálják.

– Eltalálta. Nőket ugyan eddig még nem hoztam, de... szóval kitalálta.

– No jól van, erről majd később... Azt mondja most meg nekem, Szergej Pavlovics: miért jött el ma reggel hozzánk? Valóban csak a temetésre?

– Mi van ezen csodálkozni való? Szerintem az egész város ott volt.

Igen, Gajliszt szerették. Szinte hihetetlen, hogy már nem él... Hogy leszek meg egy ilyen rendező nélkül, ésszel fel nem érem! Olyan művész volt, aki mindig kutatott-keresett, és elvhű volt.

– Na, látja...

– Mire érti azt, hogy „na látja"?

– Hát hogy is mondjam... A lakbérrel erősen elmaradtam, ezt pontosan kitalálta. És azt is eltalálta, hogy a Híradóba magukhoz nemcsak a temetés miatt mentem, munkát keresek, eleinte persze valami egyszerűbbet... De Gajliszon kívül van a világon más is, aki újat keres, és akinek elvei vannak.

Ha szükség volt rá, ő meg tudott feledkezni magáról is.

– De vajon miért? A pénz miatt talán?

– A közös feladatok érdekében!

– Ugyan menjen már!

– Ide hallgasson, Szergej Pavlovics, maga tetszik nekem. Örömmel felveszem magát dolgozni. Éppen ilyen fiatal, keményfejű emberekre van szükségem. De... hát a fesztivál annyira bonyolult dolog?

– Talán nem?

– Hány filmet csinált összesen életében?

– A maga szemszögéből nézve talán egyet sem. Eddig főképp a televízióban dolgoztam, és tudom, hogy a filmesek mire becsülik a tévéfilmet.

– Ne beszéljen badarságokat!

– Miért volna ez badarság? A filmesek lenézik a televíziósokat. Nálunk mások a besorolások, mint maguknál. Ha egy első kategó-

riás tévérendező meggondolja magát, és át akar menni magukhoz, nagy nehezen kapja csak meg a harmadik kategóriát. A honoráriumok is különbözőek. A technikai feltételek ugyancsak... A dolog lényegét tekintve persze a munkánkban semmiféle elvi különbség nincs. Csak legyen mit felvenni. Én meglehetősen sok filmet csináltam. Jó, szerintem, egy vagy kettő akadt köztük. Volt úgy, hogy hétköznapi események krónikáját kellett felvenni, ez alól semmiképp sem bújhattunk ki: friss hírek, tévéhíradó. De ebben, őszintén szólva, nem vagyok túl erős, és nem is nagyon érdekelnek az ilyen, tisztán híradó jellegű témák.

– Akkor mit akart csinálni nálunk? – sóhajtott fel Ivan Petrovics fáradtan.

– Hát... eleinte valamit vágnék talán... Tudok bemondói szöveget fogalmazni... Aztán körülnéznék ott, és megpróbálnám apránként elhinteni a saját ötleteimet. Kitalálnék valamit.

– Például?

– Például? Van az embernek sokféle terve, gondolata. Először csinálnék, mondjuk, egy kis lírai etűdöt: pályaudvar, várakozók, találkozások, búcsúk. Rejtett kamerával.

– Miről szólna?

– Tulajdonképpen semmiről... Az emberekről...

Játékfilmről ábrándozik, ugye?

– Ugyan már... én dokumentumfilmes vagyok... Ez a hobbym, ez a hivatásom. Sokan sajnáltak. Azt mondták: ugyan, miféle munkád van neked? Játékfilmet sokkal érdekesebb rendezni, ott színészekkel dolgozik az ember, jellemet alkot! Gondolja, hogy én egyetértek ezzel? Ezerszer is – nem! Nekem naiv elképzeléseim vannak: hiszem, hogy a távoli jövőben a színház, a hagyományos, régimódi színház – színpaddal, függönnyel, kulisszákkal és „eleven" színészekkel – mindenképpen győz a mozi felett. Mert az emberi természet olyan, hogy sokkal jobban érdekli az adott pillanat élménye, mely ott, azonnal, a szeme láttára születik, lobban fel és alszik ki, mint az olyan érzelmek, amelyek nélküle lángoltak

valamikor, és most rögzítették filmszalagra. Régen ötlött fel bennem ez a mulatságos hasonlat: a legjobb, a legízletesebb húskonzerv sem veheti fel a versenyt az egyszerű cigánypecsenyével, melyet ott az utcán, a szemünk láttára sütnek parázson... De a dokumentumfilm az más dolog. Az ember nem tud meglenni úgy, hogy ne őrizze meg az élményeit; és ebben semmi·sem pótolhatja a „konzervet"... Ki vagyok én? Szakképzettségem szerint történész. Majdnem befejeztem a Herzen-intézetet Leningrádban, az utolsó évfolyamról léptem meg, egyenesen a filmfőiskolára. Elhatároztam, hogy dokumentumfilmes leszek... Ó, micsoda bosszúság, hogy a filmet oly későn találták fel, hogy most nem láthatjuk Puskint, amint ballag a Néva partján, vagy a párizsi kommünt vagy legalább a Wright testvérek első repülését!

- I-igen... – mondta vontatottan Szomov. – Ez mind nagyon helyes. A dokumentumfilm fontos művészet. Nagyon nagy szükségük van rá az embereknek. Nos, tehát megállapodtunk? Kezdjen hozzá a fesztivál „konzerválásához".

- De én rendesen akarok dolgozni, nemcsak úgy kapásból, ötletszerűen csattogtatni a filmkamerával, válogatás nélkül megcélozni az objektívvel azt, ami elém kerül.

– Jól van, ez részletkérdés. Boldogulni fog vele.

Szomov előhúzta a levéltárcáját, kivett belőle ötven rubelt.

– Menjen, most rögtön fizesse ki a lakbért a háziasszonyának, mert különben attól tartok, hogy felfalja magát, és még egy dokumentumfilm-rendezőt veszítünk. Vegye el csak, vegye! Kölcsönadom. És csak holnapig. Reggel a könyvelésünkben megkapja az előleget, a kiküldetési díjat, és visszaadja nekem ezt a pénzt. Most pedig az alkotói tervekről. Nekem is van egy elképzelésem... Ha a fesztiválról készült film sikerül, és maga beilleszkedik nálunk a stúdióban, próbálunk csinálni magával egy érdekes dolgot. Egy szociológiai filmet! A megfigyelés módszerével. Elemezni kellene: miért olyan nagy a munkaerő-vándorlás egyik-másik gyárunkban? Felállítunk az üzemben egy rejtett kamerát, és megnézzük, hogy

az egyes esztergályosok, lakatosok vagy mondjuk a préselők... szóval egyenként mindegyik mennyire kötődik a munkájához. Érti már? Ez rögtön kiderül! Aztán megpróbálunk eligazodni abban, hogy mi az oka a lelkesedésnek vagy a közönynek. Nem az én ötletem. Gajlisz szerette volna... Persze ez a munka komoly, és sok időt vesz igénybe.

– És mit gondolt Gajlisz a fesztiválról? Beszélt erről vele?

– Igen, beszéltem... De nem mondok semmit magának. Először is, nem akarom megkötni magát idegen gondolatokkal. Másodszor, én nem nagyon értettem egyet az ő tervével. Túlságosan sokat akart ott pörgetni. Mindenféle lényegtelen részleteket. De hát minek beszélni erről! Vegye fel azt, amit az ösztöne diktál. Az operatőr tapasztalt, nem lesz vele gondja. Vegye fel sorban az eseményeket, ahogy jönnek, persze a legérdekesebbeket és legfontosabbakat. Gondolkozzék közben a forgatókönyvvázlaton.

– Nehéz helyzetbe hoz engem...

És én, mit gondol, könnyű helyzetben vagyok? tört ki Szomov. – Gondolja, hogy naponta járok látogatóba a rendezőkhöz? Nincsenek rendezőim, értse meg, nincsenek! És főszerkesztőm sincs! És gyártásvezetőt sem adok, mindegyik foglalt. A maga csoportjában Fabrickij hangmérnök lesz a gyártásvezető. Terven felüli munka. Úgy szakadt rám, mint derült égből a villámcsapás. Na, mit ráncolja a homlokát? Ide figyeljen, ha Gajlisz élne, senki sem gondolt volna magára. Gajlisz bármilyen filmet fel tudott venni, mert minden érdekelte a világon: a vetés, az elektronika, az opera, a festőművészet, a sport... és mit tudom én még micsoda! s ez még nem minden! Gajlisznak mindenről megvolt a saját álláspontja. Legyen meggyőződve, hogy ha Gajlisz megcsinálja, olyan lett volna, mint a cukor! Most magára számítunk. És vegye tudomásul, hogy ezt a filmet sokan szívesen megcsinálnák. Én még megkapom a magamét azért, hogy kívülről hívtam rendezőt. És méghozzá olyan rendezőt, akinek nincs rendben a reputációja... de nem számít! Engem a maga bunyói nem érdekelnek. Hallottam, hogy

egyébként nem iszik, és ez nekem elég. A *Spartakiád*ját pedig dicsérik. Hogy miért dicsérik? Azért, mert a tornászokat nem szokványosan mutatja be. Azt mondják, van ott magánál az egyik filmkockán egy síelő, aki a sífutás közben ásít. Jó szeme van, hogy ilyet meglátott. Ügyes fickó!

– Nem én láttam meg, hanem az operatőr. És különben is...

– Semmi baj. A mi operatőrünk is meg tudja csinálni. Csak mondja neki, hogy melyik oldalra figyeljen. Jól van, ez részletkérdés. Írja alá a szerződést.

– Mit csináljak magával... És a toll után nyúltam.

4.

A fekélyem azzal a bámulatos képességgel rendelkezik, hogy mindig a legkevésbé alkalmas pillanatokban kezd el kínozni. Amikor különösen megfeszített erővel kell dolgoznom, akkor kényszerít az ágyba. És pechemre a vikalinom is elfogyott, és elfelejtettem bemenni a patikába. Egyáltalán van-e gyógyszertár ebben a Sahtyorszkban, ahol mindenki makkegészséges, hogy majd kicsattan...

Egyébként, őszintén szólva, azon az első napon elég sokat végeztünk, bár teljes kapkodásban telt el a nap. Reggel fölvettük a peronon a vonat érkezését, lányok népviseletben, hímzett fehér asztalkendőkkel, kenyérrel és sóval fogadtak bennünket; egy kis ünnepség volt, amelyen lelkesen és nagy ügyszeretettel – egyszerűen remekül! – beszélt a területi pártbizottság titkára; azután beszállás az autóbuszba, érkezés a szállodába...

Ugyanebben a szállodában szállt meg a forgatócsoportunk is: Andrej Lvovics Pokatajev operatőr, Genya Borodavkin, az asszisztense, Fabrickij hangmérnök, két világosító és én.

Délután a szénbányászok székházában volt az ünnepi hangverseny próbája. Nekünk épp kapóra jött – előre el lehetett dönteni,

kit és hogyan vegyünk fel a fesztivál esti megnyitóján. Emellett én is képet kaphattam róla, hogy mit érnek ezek a művészek, és ki a legjobb köztük: hiszen az első fellépésre rendszerint a legeslegjobbakat jelölik!

Egész idő alatt olyan érzésem volt, mintha bedobtak volna a folyóba, hogy ússzak ki a partra, de én nem tudok úszni; és hogy merre van a part, az izgalomtól nem is látom; a víz pedig már a számig ér, rögtön megfulladok...

Egyébként igyekeztem titkolni az ijedtségemet, és ha nem lett volna ez a tapasz az orromon, egész jól megfeleltem volna amerikai producernek, aki színészeket keres. Nyugodt beszédmodor, jóindulatú hang, magabiztosság...

A próba jól sikerült. És megismerkedtem Julija Szaveljevával is. Én magam ismerkedtem meg vele! Egyszerűen odamentem hozzá – vajon honnan vettem a bátorságot? , és azt mondtam, hogy engem mint a készülő film rendezőjét elragadott a hangnak, az ifjúságnak, a művészetnek és az érdemes művész kitüntetésnek ez a csodálatos társulása... Valamit hebegtem a ragyogó szeméről is, de Szaveljeva végig sem hallgatott, hanem leültetett maga mellé a díványra (a folyosón, a kulisszák mögött), és azt mondta, hogy szereti, ha egy férfi ilyen közvetlen. Én persze azt feleltem, hogy nem vagyok a formaságok rabja, és mint rendezőnek jogom van elmondani a színészekről mindazt, amit gondolok. Szaveljeva pedig erre... Szóval mindent összevetve kellemesen elbeszélgettünk.

Még találkoznom kellett volna a dzsesszkarmesterrel, pontosan meg kellett volna tudnom, mi van a balett-táncosok repertoárján... De megfájdult a gyomrom, és alig tudtam elvánszorogni a szállodáig, ahol azonnal lefeküdtem.

A szálloda a város szélén állt, egy tó mellett. A túlsó part felől erős szél fújt-fütyült, és valahol vadul dörömbölt a bádogtetőn.

A térdemet egészen az államig felhúzva hánykolódtam a túlságosan széles, kényelmetlen ágyon. Nem gyújtottam villanyt. Amikor

a fájdalom végre kezdett alábbhagyni, a forgatókönyvvázlaton gondolkodtam... És még valami...

Tehát Szomov mégiscsak rábeszélt. Megvett. Mégis belekeveredtem ebbe a filmbe. No és? Mi is a baj? - nem is rossz munka. Csak kockázatos. De persze csak eleinte; aztán majd meglátjuk, valami lesz belőle. Megszokom itt, belerázódom... És különben is, kérdem én, mire ez az izgalom? Mintha ez volna az első film az életemben. Én profi vagyok, és kötelességem megcsinálni bármilyen filmet a dokumentum műfajban. Ezért is fizetnek. Méghozzá nem is rosszul, az ördögbe is!

A hangsúly persze nem a pénzen van, hanem azon, hogy az embernek az életben néha meg kell tagadnia önmagát, és le kell mondania az ábrándjairól. És nincs értelme megjátszani magamat. Aki független akar lenni, és diktálni akar másoknak, annak először saját magának kell megtanulnia engedelmeskedni.

Az egyik embernek minden sikerül az életben, a másiknak semmi. Az egyikre rögtön rámosolyog a szerencse, a másikra csak később. Én nem vagyok Igor Uglics. Nem vagyok az a napbarnított-ta, kockás inges szerencsefia. Az én apám egyszerű könyvelő volt... közös sírban fekszik valahol Vjazma vagy Szmolenszk alatt... Nem volt világhírű tudós... Nekem százszor nehezebb áttörni, mint Igor Uglicsnak... De eljön az én időm is, és olyan leszek, mint ő: szabadon és függetlenül utazgatok az ország egyik végéből a másikba, aztán meg – a nagyvilágban. Igor akkor azt mondta nekem, hogy csak olyan témákat vesz filmre, melyek „megfelelnek a filmművészetről alkotott nézeteinek". Jó, mi? Figyelem a munkáit: kamcsatkai vulkánok, fehér-tengeri halászok, a szovjet balett Ausztráliában, előkészületek a mexikói olimpiára, a Közel-Kelet ősi városai... Kinek nem felelnek meg az ilyen „nézetek"?!

Érthető, és mindenki beláthatja, hogy bármily nagy ember is, Uglicsnak sem könnyű a dolga: amíg a bizottságban jóváhagyják a munkatervet - vért izzad. De hol vagyok én még Uglicstól...

És neki nagy ismeretségi köre is van, és nagyra becsülik, már maga a neve is közismert – ez mind tőke, felbecsülhetetlen tőke!

Nekem meg itt beverték a pofámat, és kirúgtak az állásomból. Ilyenkor ahhoz fog az ember, ami a keze ügyébe akad, csak hozzájuthasson a nagy filmhez. Nem, nekem földig kellene hajolnom Szomov előtt! És örülnöm kellene a fesztiválnak, mint az égből hullott mannának! Éljen a fesztivál! Hogy az isten verje meg...

Kényelmetlen, széles ágy. Bádog csörömpöl az ablakon túl. A szobában sötét van.

Lelki szemeim előtt váratlanul megjelent az a fehér éjszaka a Néva-parton, a szétnyílt híd mellett. A sárga égbolt a Péter-Pál-erőd fölött és az a lesült bőrű fickó kockás ingben, amint Arriflex gépével a gránitpárkányra könyököl, és a sötét bárkákat fényképezi, melyek lassan úsznak az ár ellen a Ladoga-tó felé. Szóba elegyedtünk, megismerkedtünk: „Uglics" – mutatkozott be, hanyagul megszorítva a kezemet. Aztán sokáig kószáltunk a parton, üldögéltünk a Nyári kertben, és beszélgettünk, beszélgettünk... Ő persze már rég elfelejtette. Pedig alighanem jó barátok lehettünk volna.

Ha ebben a viharos szélben megjelent volna szobámban egy megbízható jósnő, és megjövendöli, hogy mi vár rám – csapot, papot otthagyok, és még a fekélyemről is megfeledkezve haladéktalanul meglépek Sahtyorszkból. Iszkoltam volna, mint a nyúl.

De abban a hiszemben éltem, hogy az egyetlen nehézség a forgatókönyv hiánya. Csak el kell készítenem – és megy minden, mint a karikacsapás.

Persze azért nem olyan egyszerű a dolog. Igaz, a televízióban nemegyszer előfordult, hogy mindenféle terv nélkül forgattunk. De hát az televízió, ez pedig igazi film!

Aztán pedig – én ezt az Andrej Lvovicsot egyáltalán nem ismerem. Előfordulhat, hogy váratlanul megjelenik nálam, és azt mondja: „Már akárhogy is van, én nem kérem magától a filmet kockáról

kockára, de a forgatókönyv vázlatát haladéktalanul adja ide nekem, különben nem forgatok; ismernem kell a film alapgondolatát, mert ez meghatározza a stílust, azonkívül a filmszalag beosztására is gondolnom kell..." Mondhatja ezt? Persze, másfelől... de hát mindössze néhány órája ismerjük egymást. Még az apai nevemre sem emlékszik, egyszerűen Szergej Jegorovnak hív.

Tehát a forgatókönyv vázlata... Mi az ördögöt kellene itt kiagyalni? Persze meg lehetne csinálni nagyon egyszerűen: fogadás a pályaudvaron, ünnepi megnyitó, hangverseny, valaki üdvözlő beszédet mond, egy kisgyerek közelképe – virágokkal, és felirat: „A mielőbbi viszontlátásra!" Így is lehetne. De Szomov mást vár tőlem! „Egy sielőt, aki ásít a cross alatt." Miféle trükköt kellene kiagyalni? Ezt a cselekmény vonalának nevezik, vagyis ki kell találni valami egészen eredeti kampósszöget, amelyre ráakasztható mindaz, amit eddig felvettünk. A forgatókönyvvázlat – a cselekmény menete. A cselekmény menete – a forgatókönyv vázlata... És mi volna, ha így csinálnánk: egy fiatal kis művésznő (a legfiatalabb és legjelentéktelenebb!) levelet ír az édesanyjának, és elmeséli, hogy mi történik körülötte Sahtyorszkban. Lehetne így? Persze hogy lehetne... De a filmnek arról kell szólnia, amit a művészek mutattak be a bányászoknak, nem pedig arról, hogy ők mit láttak itt. Persze, persze – másrészt a szénmedence életét is be kell mutatni, és ehhez egy ilyen kislány szereplő nagyon megfelelne... Nem, így nem megy... Másképp kell... De hogyan?...

Na nézzük csak sorjában: először is el kell vetni mindazt, amit eddig már csináltak a filmen. Ilyen levelet író fiatal lányt láttam legalább egy tucatot. Tehát ez nem megy. „Megelevenedő" színházplakátok: előbb áll a kép, aztán mozogni kezd. Volt már ilyen is! Vagy mondjuk egy virágcsokor, amelyben minden egyes virág... elcsépelt és naiv... És mi van, ha az egész filmet kaleidoszkópszerűen csináljuk? Mindegyik jelenet három-négy percig tart – énekelnek, tapsolnak, táncolnak, újra énekelnek, mennek, kiabálnak... és így, lélegzetvétel nélkül, húsz percen keresztül! A nézők

eszüket vesztik ebben a kavargásban... Vagy például feltesszük a kérdést: „Mi tetszett önnek a fesztiválon" – a nézők beszélnek a művészekről, a művészek a nézőkről. Persze ostobaság... Vagy válasszuk ki csak a legmulatságosabbat, a kuriózumokat... Ostobaság! Az egész filmet hang nélkül kellene megcsinálni... Hátulról előre... Tótágast... Badarság, ostobaság, lázálom!

Egyébként az ilyen lázálom gyakran segít. Először fantáziál az ember, kitalál valami egészen szokatlan és meglepő dolgot; aztán a káoszból lassanként kezd kijutni, és kialakul valami értelmes dolog. De ezúttal semmi értelmes dolog nem jut az eszembe... A forgatókönyv vázlata – a cselekmény menete... Ó, hogy a...

Éjjel fél egykor beállított hozzám Andrej Lvovics és Genya Borodavkin.

Becsületesen bevallottam, hogy egész este törtem a fejem a forgatókönyvön. És még egy címet sem tudtam kiötleni.

Ugyan, hagyja – mondta Pokatajev. – Felvesszük sorba, ahogy jönnek az események, a legérdekesebbeket, aztán összeragasztjuk és – all right! Mit fogjuk itt növelni magával a bürokráciát!

5.

Hogy milyen egyszerű az egész! Én is megnyugodtam egy kicsit. A fekélyem is csitult. És Pokatajev rokonszenvesnek látszik.

Be kell vallanom, hogy nappal, első pillantásra nem nagyon tetszett nekem. Furcsa szokása van: beszéd közben akkor sem mosolyog, ha tréfál. Hogy hány éves? Úgy negyvennek látszik, de lehet, hogy valamivel több. A külseje sem szokványos: magas növésű – majdnem akkora mint én –, de a háta görnyedt, és valahogy olyan lapos vagy milyen. Az arca hosszúkás: nagy, porcogós orr, nagy szem, dülledt pofacsont, nagy mélyedés az alsó ajka

alatt, a hatalmas áll fölött. A homloka viszont kicsi. Rövidre nyírt haja sűrű, élénkvörös, messziről úgy látszik, mintha a fejére aranyló páncélsisakot húzott volna. És nem tetszik benne az sem, hogy valahogy olyan kikent-kifent – arcán és kezén fehér, lányosan tiszta a bőr; hófehér az inge, mintaszerűen megkötve a nyakkendője... alighanem nehéz megmagyarázni, de Pokatajev valahogy a legjobb esetben is olyan nekem, mint egy veszedelmes szoknyavadász vagy hivatásos aranyifjú.

De mindezt nappal láttam. Most Genyát forró vízért küldte, megtöltötte a teafőzőt, részletesen kikérdezett, hogy érzem magam; megígérte, hogy holnapra lesz vikalin, aztán Genyával együtt beszámoltak arról, amit láttak, és amit csináltak.

Egyébként az ünnepi ülésen nagyon érdekes üdvözlő beszédet mondott egy fiatal bányász, a komszomolista fejtőbrigád vezetője, Kolja Zaharov. Ez a fiatal munkás Pokatajev és Genya szavai szerint a szónoki emelvényen sokkal jobban mutatott, mint a művelődési miniszterhelyettes. A miniszterhelyettes pillanatonként belenézett a jegyzeteibe, és megakadt. A bányász simán, vidáman, értelmesen beszélt, papír nélkül; folyton megtapsolták.

Sajnos, Andrej Lvovics ezt a fiút csak a hozzászólása közepétől kezdte filmezni.

– Ide figyeljetek! – kiáltott fel Genya, és öt ujját a szakállába mélyesztette. – Van egy oltári ötletem!

Néhány szót kell mondanom erről a Genyáról, mert róla még lesz később is szó. Szverdlovszktól Vlagyivosztokig, ahogy a beavatottak mondták nekem, nincs ennél a Genya Borodavkinnál jobb szakember a filmfelvevő gépek javítása és karbantartása terén. És ez a szakember mindössze huszonnégy éves. Alighanem ebből az okból kifolyólag növesztett fekete, göndör szakállt; igaz, flamand módra nyírja, borotválja a bajuszát és az arcát.

Tehát Genyának oltári ötlete támadt: „rendezünk egy találkozót Julja Szaveljeva és Kolja Zaharov brigádja között". Tényleg nagyszerűnek látszott: mégpedig a bányában! A köztársaság érdemes

művésznője a vízhatlan vászon munkaruhába öltözött bányászfiúknak énekel! Egy ilyen ötlet feldobja az egész filmet!

Belementem. Csakhogy ilyen eseményt két kamerával kellene felvenni... Egyébként kapunk-e egyáltalán második operatőrt és mikor?

Andrej Lvovics azt mondta, hogy ez a kérdés már eldőlt: a fémmunkások székházában működik egy amatőr filmes klub. Ezek holnaptól kezdve rendelkezésünkre állnak. Genya meg volt győződve, hogy műszaki vonatkozásban az amatőrök százszor jobban állnak, mint a mi Híradónk. A fémmunkások kultúrházával szerződést kötünk, Genya kezelésbe veszi a felvevőgépeiket.

Pokatajev betelefonált a bányába. Úgy válaszoltak neki, mintha mostanáig éppen ezen a találkozón törték volna a fejüket. De akadt egy bökkenő. Zaharov brigádját csak holnap reggel nyolc órakor! – lehet felvenni, mert este a brigádvezető Moszkvába repül értekezletre...

Szóval ebből nem lesz semmi! Most már éjjel kettő felé jár, Szaveljevával nincs értelme beszélni: úgysem megy bele, hogy korán reggel énekeljen.

- Micsoda? - kérdezte Pokatajev méltóságteljesen, és felvette a telefonkagylót. – Központ? Hányas szobában lakik Julja Szaveljeva művésznő?... Kislány, nagyon kérem: kapcsolja nekem azonnal!

6.

- Julja Vasziljevna? Ezer bocsánat a késői hívásért. Itt a „Szív küldi szívnek" film vezető operatőre, Andrej Pokatajev beszél. A főnökünk szobájából beszélek, Szergej Jegorovtól, a film rendezőjétől... ó, már ismerik egymást? Annál jobb. Nagyon fontos és sajátos ügyben fordulunk magához. Drága Julja Vasziljevna, szerettünk volna bekopogni magához, hogy ezt a dolgot megtár-

gyaljuk, de Szergej Jegorov nagyon beteg... Hogy mi baja? Szívroham van... Úgyhogy ne vegye zaklatásnak, ha arra kérem, fáradjon át most hozzánk... Negyvenkettes. Igen, a negyedik emeleten... köszönöm a nagylelkűségét!

Andrej Lvovics letette a kagylót:

– Máris jön. Mit néz? Még csak az hiányozna, hogy expedíciót küldjünk minden művész után! Emiatt ne fájjon a feje, kedves Szergej Jegorov. Azt mondják, a nő harminckét éves – mibe kerül neki feljönni egy emeletet? Fiatal még, szaladgáljon a népszerűsége után. Végeredményben mi reklámot csinálunk neki. Még orvosságot is hoz magának. Szívroham ellen, természetesen. Ne meresszen ekkora szemeket. Mégsem mondhattam neki, hogy gyomorfekélye van. A fekély, a gyomor, a belek – nem esztétikus dolog, különösen éjjel. A szív az más káposzta. A szív, még ha beteg is, bűzlik a romantikától.

Mindezt egyetlen mosoly nélkül mondta.

– Mikor találta ki azt a címet? Napok óta töröm a fejem, és semmi se jut az eszembe... „Szív küldi szívnek..." – Mit szólsz hozzá, Genya?

– Mehet. Jó hangzása van. – Genya Pokatajevre nézett hunyorítva.

– Őszintén szólva nem én találtam ki – mondta Andrej Lvovics. – Csak úgy eszembe jutott, gyerekkorom óta emlékszem, valami könyvnek vagy dalnak volt a címe. Most csak kimondtam minden gondolkodás nélkül. Valóban... nem is hangzik rosszul. Kifejezi ennek az egész rendezvénynek a lényegét. Dalok ömlenek egyik szívtől a másikig; a barátság is szívtől szívhez árad.

Sablonos... – mondtam elgondolkozva.

Hát persze hogy sablonos! De mit tegyünk? Huszadik század: az atomhasadás és a hideg sablonok százada.

Megjött Julja Vasziljevna.

Szokatlanul volt öltözve (legalábbis egy bányászszállodához szokatlanul), és ugyanakkor hatásosan: kék farmernadrág mindenféle

rézpitykékkel, ráragasztva tarkabarka címkék, emblémák és hozzá piros ing. Mint valami kócos kölyök-cowboy egy amerikai westernből. Persze tisztában volt magával, és tudta, mikor hogyan kell mutatkoznia.

– Tessék, ez itt validol és még valami cseppek - mosolygott rám, mint régi barátra, és megsimította kezével az arcomat. – Stenocardia?

– Bocsánat – mondta Pokatajev. – Tévedtem. Beismerem. Kiderült, hogy gyomorfekélye van. De nekem egyforma mindenféle belső betegség: a szív és semmi más! A magam részéről én egészséges vagyok, mint a makk.

– Akkor térjünk a tárgyra – kértem. – Már késő van.

Andrej Lvovics és Genya gyorsan előadták az énekesnőnek ajánlatunk lényegét.

– Maga és a zongorakísérője számára a legnehezebb – mondtam –, hogy reggel hét órakor, vagyis öt óra múlva a szálloda halljában kell lenniük. Lehetséges?

- Jaj! - kiáltott fel Szaveljeva. – Még sohasem énekeltem ilyen korán, és soha nem aludtam ilyen keveset. De ha kell, gyerekek, én kihúzom magukat a bajból.

- A fellépés ingyenes - szögezte le Genya mindenesetre.

Szavejleva még csak rá sem pillantott.

Csak jól vegyenek fel – mondta keményen. És hirtelen újra hozzám lépett, elmosolyodott, megtapogatta orromon a tapaszt. – Fáj az orrocska? Ej, ej, rossz kisfiú! Emlékszik Jeszenyinre: „Összetörtem magam a kövön, holnapra begyógyul." Jó éjszakát, fiúk. El ne késsenek!

Ő mondta, nekünk!

És elment.

7.

Fabrickij hangmérnök az egyetlen ember a csoportunkban, akit már ismertem, mielőtt a krónikához kerültem; gyakran járt a tévéstúdióban, és egyszer segített is kiegyengetni a hangfelvételeket. Azt állította magáról, hogy görög. Genya Borodavkin csak „a török alattvaló fiának" nevezte. Fabrickij teljes neve és apai neve Emmanuil Emmanuilovics; de mindenki úgy szólítja egyszerűen, hogy Manolja, vagy a legjobb esetben Manolja bácsi. Ötvenéves. Alacsony, kövér, kopasz, nagy orrú ember; az örökös barettel a fején és sötét szemüveggel az orrán – tipikus filmes.

Manolja senkinek sem engedi, hogy akár egy ujjal is a magnetofonjaihoz vagy a mikrofonjaihoz nyúljon. Maga állítja fel őket, méghozzá nagyon serényen. De úgy kiabál és szitkozódik, és közben olyan fenyegetően néz óriási szürke szemüvegével, hogy a kívülállók mindig őt tartják „a legnagyobb főnöknek".

Amikor Szaveljevával a bányába érkeztünk, a klubban már minden készen állt a felvételhez. Pokatajev mellett két fiatalember állt, csinos hordozható kamerákkal (először láttam ilyen filmfelvevőket, könnyű és elegáns jószág), Andrej Lvovics utasításokat adott a világosítóknak.

Fabrickij pedig próbált a közönséggel, bár senki sem kérte meg rá.

– Figyeljen ide mindenki! – kiáltotta Manolja. – Ide figyeljenek. Szaveljeva biztosan megcsókolja majd ezt a maguk hősét. Nehogy aztán a szájukat tátsák, tapsoljanak jó hangosan. Megértették? Figyeljen ide mindenki! Amikor azt mondja: „Énekelek valamit maguknak" – tapsoljanak, ahogy csak erejükből telik, amint meghallják ezt a kellemes hírt. Mutassák meg, hogy tudnak tapsolni. Kérem, még hangosabban... Kérem, lehetőleg egyszerre... Kész! Köszönöm a figyelmet...

Lezajlott a próba a közönséggel. A főszereplők azonban előzetes megbeszélés nélkül kezdenek játszani. Most öltözködnek. Kolja

Zaharov a brigádjával leszáll a bányába, beöltözött vitorlavászonba, Julja Vasziljevna pedig a főmérnök dolgozószobájában húz magára valami bársony- vagy taftruhát.

A bánya párttitkára megkért, hogy minél előbb végezzünk.

– A fesztivál meg a hangversenyek szép dolog, és csak üdvözölhetjük – mondta –, de a munka azért nem szenvedhet hiányt. Ma március utolsó napja van, a negyedév vége. Zaharov brigádjának a teljesítménye pedig ebben az évben nem valami fényes...

– Akkor talán nem is érdemes felvenni őket?

– Dehogyisnem, dehogyisnem! – A párttitkár a kezével tiltakozni próbált. – A mi Koljánkra büszke az egész terület: régi bányászcsalád, az apja meg a nagyapja is bányász volt. Ő maga meg a munka mellett végzi az egyetemet. És a brigádja a trösztben élen jár. Vegyék csak fel, kérem, csakhogy minél hamarább, ha lehetséges.

Úgy terveztük a film indítását, hogy Zaharov brigádja már a teremben ül (az első két sorban), amikor odalép hozzájuk a művésznő. De a véletlen mindent összekevert – a bányászok Szaveljevával valahol a lépcsőn találkoztak, a klub bejárata előtt.

Alig tudtuk idejében bekapcsolni a világítást. Máris berregtek a kamerák.

– Vegye fel premier plánban, ahogy jön befelé – kiáltottam oda Pokatajevnek.

Elégedetlenül vállat vont, és továbbra is ott maradt azon a helyen, és fényképezte, amint a hatalmas termetű, vitorlavászonba öltözött férfiak, bányászsisakkal a fejükön, óvatosan vezetik karon fogva a hihetetlenül törékeny kis alakot, aki (ahogy gondoltam) fekete bársonyba öltözött.

Fabrickij feltette a fülhallgatót, bekapcsolta a magnetofont, és intett a közönségnek, hogy hangosabban tapsoljanak.

Hogy milyen okos kis nő ez a Julja Szaveljeva! Milyen pontosan értékeli a lehetőségeket! Tegnap az ünnepi hangversenyen, ahol minden szigorúan hivatalos volt, kartonruhában lépett fel. Láttam

már rajta a próbán. Ez olyan meglepő volt, és a ruha annyira hatásos, hogy már a próbán is megtapsolták. Itt pedig, a munkaruhák mellett, szebbet ennél a bársonynál ki sem lehetne gondolni.

Ott állt a bejáratnál, beszélgetett Kolja Zaharovval. A fiú, úgy látszik, ugyanazt mondta neki, amit a párttitkár nekem: hogy az idő sürget. Ő pedig valami nagyon vidámat felelhetett rá, mert mindenki nevetett a közelükben.

Az operatőrök mozdulatlanul kamerájukhoz tapadtak.

Manolja mellett álltam, és jól hallottam, amint dörmögött magában:

Jól kitalálták, kit vegyenek fel... Középszerű téma... repedthangú jérce... kár rá pazarolni az Agfa filmet... kérdezték volna meg a feleségemet...

Akkor láttam meg, hogy a párttitkár és még valaki, aki vele van, a bejárat túloldalán állva, közvetlenül az ajtó mellett, jeleket adnak nekem: integetnek, és az órájukat mutogatják.

Julja Vasziljevna felment a színpadra. Valahonnan előkerült egy vadonatúj bányászsisak, és Kolja Zaharov feltette Szaveljeva rövidre nyírt fürtjeire. Fabrickij legyintett – mindenki tapsolt.

Julja Vasziljevna végre levette a sisakot, elolvasta, hogy mi van az ezüstös táblácskára írva az ellenző fölött, boldogan elnevette magát, megölelte Kolját, valamit súgott neki, azután megcsókolta az arcát. Olyan szép volt most, Kolja pedig olyan mulatságos, gondterhelt, tanácstalan képet vágott, hogy Fabrickij utasítása nélkül is mindenki azonnal tapsolni kezdett.

– Most pedig énekelek maguknak egy kicsit, jó? – kérdezte Szaveljeva.

És újra felhangzott a taps.

Kiszáradt öregasszony, iszonyatos pipaszárlábain a zongorához csoszogott. Uramisten, micsoda alkotmány volt ez a pianínó! Ahogy mondani szokás, egyetlen ép hang sem jött ki belőle. A húroknak a fele egyáltalán nem is adott hangot, azok pedig, amelyek adtak, teljesen le voltak hangolódva.

Az énekesnőnek azonban egy arcizma sem rándult!

– Még fehérlik a hó a réteken, de a vizek már a tavaszról zúgnak – énekelte.

Manolja kikapcsolta a magnetofont. A világosítók levették a fényt.

Elkísértük a bányászokat a liftig, és filmre vettük, amint leszálltak a bányába, az énekesnő pedig integetett utánuk búcsúzóul. Ez a szentimentális rész persze nem kerül bele a filmbe, de nem tiltakoztam: hadd vegye fel Pokatajev, ha egyszer kedve van hozzá. A filmanyag elszámolásáért főleg ő a felelős, nem én.

– Ide nézzenek, milyen nagyszerű sisakot kaptam! – mondta Szaveljeva, amikor feljöttünk a főmérnök dolgozószobájába. Odanyújtotta nekem a sisakot, és hozzátette: – Ezt semmi pénzért nem adom! Olvassa csak, milyen megható felirat van rajta.

Elolvastam, és megkapaszkodtam a korlátban. A kis táblán ez állt: „Szeretett énekesnőnknek, Alekszandra Dmitrijevna Nyikolinának a bányászok kollektívájától."

– Elkésett ez az Alekszandruska, elaludt alaposan! – suttogta Szaveljeva, és alig észrevehetően a vállamhoz simult.

8.

Felhívtak a fesztivál rendezőségétől, és kérték, hogy azonnal menjek be.

Nézzenek oda! Amikor tegnapelőtt ott jártam, csak úgy félvállról beszéltek velem: „Ott vannak a plakátok, itt a műsorok, igazodjék el rajtuk egyedül."

Különös: még öt nap, és ebből az egész ünnepségből nem marad egyéb, mint három tucat újságcikk, karcolat meg egy rövid kis film, 600 méter celluloidszalag – húsz perc az egész. Emlékül. „Konzerv." Úgyhogy a rendezőségnek az első perctől kezdve érdeklődnie kellett volna, mit fogunk felvenni! Súghattak volna egyet

s mást, műsoron kívülit, de csak – „igazodjék el rajtuk egyedül!" Mit lehet kivenni ezekből a műsorokból meg plakátokból? Persze ha lenne külön forgatókönyvíróm, bezavarnám a rendezőséghez, behajtanám minden lyukba: kutass, szimatolj!

Magammal akartam vinni Andrej Lvovicsot, de nem volt a szállodában, bement a városba, hogy felvegye a fesztivál ünnepi pompáját.

Fabrickijjal találkoztam.

Manolja bácsi, jöjjön velem a rendezőséghez.

Persze hogy megyek. De minek?

Alighanem beolvasnak Szaveljeva miatt.

– Jól is teszik. Mit talált benne? Nem mondom, az alakja meglehetős, tartja a kondícióját. Na jó, még a szeme is... Na és a foga... Egyébként észrevette? Apró, hegyes, befelé nőtt fogai vannak, mint valami kis cápának. De mit számít itt a fog, és mit számít a szem? Itt énekelni kell! Higgye el az öreg hangmérnöknek, Manolisz Fabrickijnak, ha pedig nem hiszi, akkor kérdezze meg a feleségemet – Szaveljeva már nem tud énekelni. Elment a hangja. A magas hangjai, igaz, még tiszták, három-négy hangot kifogástalanul fog, nem tagadom. De én mondom magának, hogy két-három hang még nem ének. Az éneklés – az zene. A zene pedig az összes hangok, amelyeket a haladó emberiség valaha csak kigondolt. Így hát a zenéhez a maga egekig magasztalt Szaveljevájának nem sok köze van. Ha drámai színésznő volna, egy szót se szólnék. De énekesnőnek?...

– Mégiscsak érdemes művész. Ezt figyelembe kell vennünk.

– No mondja már! Cö-cö. A kitüntetéseknél is előfordulnak hibák; csak az nem téved, aki semmit sem csinál. Hanem itt van Szasenyka Nyikolina. Népművész. Hallotta már? Látta már? Az aztán igazi művész! Persze nem olyan sikkes, mint ez itt. Meg egy kicsit idősebb is. Már a negyven felé jár. Ráncocskái is vannak... ősz hajszálai is... De azt hiszi, ő énekelne ilyen zongorával? Soha!

Hogyhogy nem énekelne? Ha egyszer a hallgatóság összegyűlt...

– Jaj, ne mondjon nekem ilyet!

A rendezőségnél valóban alaposan beolvastak. Szidtak bennünket, mint a bokrot.

De sok tekintetben egyszerűen a mulatságos félreértések láncolata volt a hibás. Kiderült, hogy ugyanarra a napra és ugyanarra az órára tervezték be Nyikolina látogatását a bányászoknál. Kiderült, hogy mi Szaveljevával épp egy pillanattal korábban léptünk ki a szállodából, mint a másik művésznő. A bejáratnál állt egy Volga, megkérdeztem a sofőrt: „A bányából jött?" – „Igen, a művészekért." - „Akkor induljunk..." – És ami a legfontosabb: kiderült, hogy a bányában senki sem látta még szemtől szembe sem Szaveljevát, sem Nyikolinát...

Egyébként azt mondták, hogy ezentúl semmit ne szervezzünk önállóan. És egyúttal közölték, hogy utasításuk van rá, hogy segítsenek bennünket mindenben és értesítsenek a fesztivál összes eseményéről.

– Kitől van ez az utasítás? Hisz én senkit se kértem...

– Kérése nélkül is megtörtént.

- Kitűnő!

– És itt van magának egy friss információ: két óra múlva a házépítő kombinát klubjában komszomolesküvők lesznek, fellép az akadémiai kórus, a szimfonikus zenekar és még valaki...

– Két óra múlva! – üvöltött fel Fabrickij. Hol voltak maguk eddig?

És maguk hol voltak? Reggel óta magukat keressük.

– Mi, egyebek között, dolgozunk, és nem üldögélünk a rendezőségnél. – Fabrickij sötét szemüvegét csillogtatva kiviharzott az irodából.

Erről írtak már százszor is, én sem mondok semmi újat. Annál is inkább, mert, mondom, a művészetben engem mindig az a hatalmas munka izgat (és néha a megrendülésig elkeserít), amely a

mű keretein kívül reked. Sőt, talán nem is maga a munka, hanem a vele kapcsolatos események. Milyenek voltak ezek? És mennyi volt? Erről nem tud senki, magán a művészen kívül. Csak ő ismeri azokat a kis és nagy dolgokat, amelyek végigkísérték munkáját, körülvették, hatottak rá, zavarták, megváltoztatták az eredeti elképzelést, és mégis segítették végigvinni.

Ezen gondolkoztam az esküvőn, miközben Pokatajev háta mögött álltam. A kisebbfajta termet elöntötte túlhevült lámpáink fehéren izzó fénye, ráadásul a helyi televízió is kiszállt a világításával.

Álltam, és latolgattam: ha ez az esküvői epizód mondjuk egyhuszad részét veszi igénybe a filmünknek, akkor épp egypercnyi filmidőt kell rászánnunk! Egyetlen percet! És valahol a film közepe táján felvillan majd egy feketébe öltözött fiatalember, egy lány fehér fátyolban, egy szakállas öregember a bányából, az énekesnő, amint énekel, a kórus... És ezzel alighanem kész... No még talán a karmester, amint hosszú kezével hosszú dallamot húz ki a hegedűs vonója alól. De magára a hegedűsre, már bocsássanak meg, a filmen nem marad idő. Mi azonban mégis felvesszük a hegedűst és a vadászkürtöst is, a síró szülőket és azt a nőt, aki fáradtan mondja el ugyanazt már a hatodik „házasulandó" párnak (van ilyen szó is, úgy látszik): „Önök most házasságra lépnek, önök előtt csodaszép, széles út áll, amelyen most már mindig együtt járnak..." A film nézői pedig, akik előtt elfut ez a pillanatig tartó epizód, sohasem tudják meg ezredrészét sem annak, amit én látok, nem ismerik meg egyetlen cseppjét sem mostani érzéseimnek. Már nem tudom, örüljek-e vagy keseregjek. De nekem valahogy az ilyen gondolatoktól mindig rosszkedvem lesz.

Maga az esküvő persze egy csöppet sem szomorú dolog. De ami a síró szülőket illeti, azoknak már századok óta sírni illik az esküvőkön...

Valamennyi fiatal pár kissé megrendültnek látszott.

Vajon ezek a szerény fiúk és lányok, amikor az esküvőjükről ábrándoztak, elképzeltek-e ennyi vakító fényt, azt, hogy lábuk

alatt ilyen hosszú, piros szőnyeg fut majd, hogy igazi szimfonikus zenekar polonézokat és indulókat játszik, hogy művészektől kapnak emléket, és a rádióból jól ismert, híres énekesnő, Alekszandra Nyikolina népművész a kórussal énekli majd nekik a *Haza rátok figyelt*?!

Különös: Alekszandra Dmitrijevnát rögtön megismertem, amint a terembe léptem. Én magam ismertem fel őt. Méghozzá mielőtt énekelni kezdett volna. Senki sem mutatott be neki, senki sem ejtette ki a nevét, de amint megpillantottam, nem tudom, hogyan, az jutott eszembe: „Á, Nyikolina itt van!" A kórus előtt állt; nem középen, inkább a szélén, az altok mellett. És olyan mélységes komolysággal nézte mindazt, ami lejátszódott, olyan áthatóan vizsgált mindent, hogy azt gondolta volna az ember, ő a film rendezője és nem én. Aztán, mint aki most ébred... A karmesterre nézett, és énekelni kezdett.

Hát igen! Fabrickijnak igaza van: olyan csodálatos volt a hangja, és olyan szépen énekelt, hogy mindenki tapsolt, ami pedig itt nem szokás. A vőlegény és a menyasszony, akiknek már rég el kellett volna menniük, hogy átadják helyüket a szőnyegen a következő párnak – összesúgtak, és a lány váratlanul megszólalt:

– Nagyon kérem, adjon nekünk még egy ilyen ajándékot, énekeljen még, nagyon kérem... Egész életünkben emlékezni fogunk rá.

Alekszandra Dmitrijevna könnyedén meghajolt feléjük, mosoly nélkül. És énekelt még.

Akkor a menyasszony odaszaladt hozzá, átölelte és megcsókolta. Az énekesnő pedig minden sietség nélkül eltávozott a kórustól, és megállt oldalt. Éppen mellettem.

A szemem sarkából az arcába néztem: nem, nem nagyon szép széles pofacsontú, bámulatosan komoly, csaknem szigorú arc. Egy kissé idősebbnek látszott nálam, de nem a ráncok mennyisége az oka (nincs is olyan sok ránc az arcán), hanem az arc sajátos kifejezése. Meg vagyok győződve róla, hogy bármilyen korú em-

bernek, aki csak Alekszandra Dmitrijevnára néz, az az érzése, hogy az idősebb nála.

Egy kicsit izgatott volt, lágy, telt ajkai alig észrevehetően remegtek.

Megérintettem Andrej Lvovicsot.

Vegyük le Nyikolinát... Most, rögtön, itt...

Az operatőr minden ceremónia nélkül tetőtől talpig végigmérte.

Kozák nő! – súgta. – Széles csontú, megnézném azt a fickót, akit ez... Kolhozkörnyezetben még csak hagyján... De most is megpróbálhatjuk.

Megcélozta a kamerával, és intett a világosítónak, az Nyikolinára fordította a lámpát. Az asszony hunyorgott, tenyerével elárnyékolta arcát a fénytől, és elég hangosan megszólalt:

– Kérem, ne!

– De miért? – kérdeztem én.

– Nem kell! – ismételte.

A kamera lehanyatlott. A lámpák elfordultak.

Nézze – mondtam neki –, mi filmet készítünk a fesztiválról...

– Tudom – vágott közbe. – Ez biztosan nagyon fontos. Csakhogy nélkülem. Rendben van? Nézze csak, milyen szép az az öregember! Lehet, hogy kiváló bányász. Nagyszerű a szakálla!

Néhányszor nagyot nyelt. A kisujjával megérintette a szeme sarkát. Persze, már tud mindent, hogy mit műveltünk a bányában; bizonyára mélyen megveti a pimasz filmeseket, és féltékeny Julenykára. Micsoda bosszúság! Csakugyan ostoba helyzet... Magyarázzam meg neki? Kérjek bocsánatot? Nem, valahogy másképp kellene... Legalábbis fenn kell tartani a beszélgetés fonalát...

– Az öreg tényleg ritka szép ember – mondtam mosolyogva, mint aki semmit sem ért, és semmit sem vett észre. – De az a helyzet, hogy semmi köze a bányához. Mesélték, hogy régen növesztett szakállt, még fiatal éveiben. Sokáig dolgozott a közúti forgalomban mint közlekedési rendőr, itt a legfontosabb útkereszteződésnél. Aztán villanyrendőrt állítottak, és ez a szakállas ott-

hagyta a rendőrséget, átment a kereskedelembe. Sört ad el az obölben. Meg szilvalét. Azt a kioszkot, ahol dolgozik, úgy hívják, hogy a „Szakállashoz". Az ünnepségekre csak úgy magától jár el, meghívó nélkül. És mindig az elnökségben ül: egy ilyen szakállast egyszerűen nem célszerű a teremben tartani.

Alekszandra Dmitrijevna nem túlságosan figyelt rám.

Akkor bevallottam:

– Ezt a mesét az öregről persze én találtam ki. Lehet, hogy igazán bányász. Nem tudom...

Nyikolina csak ekkor nézett érdeklődve rám, mintha e pillanatban látott volna először.

– Akkor hát – mondta – segítsen nekem innen kijutni. Már nem énekelek többet. Azt pedig, amíg az egész véget ér, nincs értelme megvárni.

Elszánt arccal karon fogtam, és nagyon gyorsan, mintha valami fontos ügyben vinném magammal, végigsiettem vele a termen.

Genya Borodavkin az ajtó mellett unatkozott. Odasúgtam neki:

– Visszamegyek a szállodába. Ti végezzetek minél hamarabb. És siessetek az ebéddel: megyünk, és felvesszük a táncegyüttest.

9.

A vendéglőbe Alekszandra Dmitrijevnával együtt léptem be.

Ki tudja ezt megmagyarázni? Nekem a sovány, hosszú lábú, ideges kezű nők tetszenek, és itt mellettem egy középtermetű, hízásnak indult asszony ül, nyugodtan keni a vajat a kenyérre, és – furcsa dolog! – hirtelen úgy szeretnék kitűnni előtte valamivel, hogy megdicsérjen, hogy jót gondoljon rólam. És minden megfontolt mozdulata, minden pillantása gyerekes, naiv lelkesedéssel tölt el...

Beleszerettem volna? Isten ments! Milyen címen? Életemben nemegyszer voltam már szerelmes, de ami most történt velem,

az egyáltalán nem hasonlított a szokásos, közismert állapotra, amikor az ember szeretné átölelni a nőt, megcsókolni az ajkát, a vállait...

Csendesen beszélgettem Alekszandra Dmitrijevnával jelentéktelen semmiségekről, magam pedig azon töprengtem: mégis hogyan lehetne filmre venni? De mintha csak kitalálta volna gondolatomat, ismét azt mondta:

Nagyon kérem, Szergej Pavlovics, ne vegyenek fel engem. Egyáltalán ne vegyenek fel – se ma, se holnap. Soha.

– Miért ilyen határozott?

– Nem szeretem. Nyugtalanít az éles fény. És egyáltalán, a Filmhíradóval nekem külön számolnivalóm van.

– Én meg most ott dolgozom. Kellemetlen ez magának? Nagyon? Mondja meg őszintén.

– Miért ijedt úgy meg? Milyen lesz a filmje?

– Tessék? Nem tudom.

Az asztalunk mellett Julja Szaveljeva ment el, egy sántító idősebb férfiba karolva. A két énekesnő barátságosan egymásra mosolygott:

– Jó étvágyat, Szasenyka!

– Jó napot, Julja!

Az öregember megállt, Nyikolinához lépett, kis tenyerébe fogta az asszony széles kezét, és tiszteletteljesen az ajkához emelte: szimbolikusan csókolta meg ezt a kezet – ajkával a levegőbe cuppantott. Aztán komolyan meghajolt felém, és elsántikált Julja Szaveljevával az étterem legtávolabbi zugába.

Fel kellett volna állnia, amikor üdvözölte magát – mondta Alekszandra Dmitrijevna.

– Ki ez?

– Nem tudja? Lebegyev.

– Á!... De így sem tudom.

Tudnia kellene. Erre az emberre magának nagy szüksége van.

Bármilyen úton-módon meg kell ismerkednie vele. Vagy legalább be kell jutnia hozzá a fogadóóráján.

– De hát hogy ismerkedjem meg vele?

– Várjon csak, majd én... Nézze csak, úgy látszik, újra idejön...

Lebegyev valóban ismét az asztalunkhoz lépett. Most már felálltam.

– Drága Alekszandra Dmitrijevna – mondta Lebegyev mosolyogva. Szeretném megismerni a lovagját. Julja Szaveljeva azt mondta, hogy Jegorov – jól mondtam a nevét? – rendezi a filmet erről az ünnepségről.

– Így van.

– Akkor hát, nem kérhetném meg magát, Szergej Pavlovics, hogy ebédeljen az én asztalomnál? Beszélnünk kell egymással. Nekem minden percem ki van számítva, ma elutazom.

– Menjen csak, Szergej Pavlovics – bólintott Nyikolina –, majd szólok a pincérnek, hogy vigye oda az ebédjét.

Lebegyevvel kettesben ültünk az asztalnál. Julja Szaveljeva távolabb ebédelt.

– A helyi vezetők – mondta Lebegyev – valami okból úgy döntöttek, hogy ennél az asztalnál díjtalanul lehet étkezni. Julenyka pedig nem akar államköltségen enni. Egyébként nekünk éppen jól jön: zavartalanabbul beszélgethetünk. Mi a film címe?

– Szív küldi szívnek...

– Jó. Ezzel egyetértek. A forgatókönyvvázlat természetesen megvan?

Lebegyev olyan volt, mint egy ipari szövetkezet vaksi könyvelője. A kabátujján stoppolt könyökvédő, gyűrött nyakkendője rosszul megkötve, inggallérja az égnek állva... Viszont a szemüvege csakugyan drága volt, nagyon szép keretben, és remek töltőtollal jegyezgetett a noteszébe.

Még mai napig sem tudom, milyen tisztséget tölt be. De azt azonnal megértettem, hogy nagyon okos öregember. Hunyorgott

gyulladásos szemhéjával; kissé selypítve és nagyon gyorsan beszélt, szinte egy pillanatra sem állt meg a mondatok között. A beszédének tónusa követelőző és kissé hanyag volt.

– Nos, mi a helyzet? Szóval nincs vázlat?

Hát ebbe beleestem, mint légy a tejbe! Elkápráztatott a magas honorárium, én hülye! Már az iskolában is azt tanítják: mielőtt az ember munkához lát, csináljon vázlatot...

– Tulajdonképpen van – hazudtam. – Hogy is dolgozhatnánk nélküle? De senkinek sem tetszik, sem nekem, sem a Híradónak. El se hoztam magammal.

– A filmet Gajlisz készült rendezni. Tud róla?

– Igen.

– Jól ismertem. Valamikor Ivanovóban kezdte a színházban. Én akkor ott voltam a városi bizottság titkára... Sokat vettek már fel?

– Egyet-mást sikerült.

Pontosabban, kérem.

A gyűlést a pályaudvaron. Az ünnepi megnyitót a fémmunkások székházában. Egész sor hangversenyszámot. Szaveljevát a bányában. Az esküvőt a kórussal és a zenekarral. Ma a táncegyüttest. Holnap a hangversenyt a kolhozban...

– Jó. No hát: Julenyka Szaveljeva célzott rá, hogy szeretné, ha még készítene róla felvételeket. De maga ne hagyja magát levenni a lábáról. Elég lesz belőle a bányajelenet. Okvetlenül vegye fel a Nyikolina hangversenyét. És minél jobban! Ami a legfontosabb: amikor kész van a felvételekkel, és hozzákezd a vágáshoz, ne akarja a bal kezével megfogni a jobb fülét. Egyszerű legyen az egész, mindenféle váratlan vágások és mesterkedések nélkül. Ez információs film: a fesztivál ekkor és ekkor kezdődött, így és így zajlott le és fejeződött be. És kész. De vegye figyelembe, hogy ez tájékoztató nemcsak a fesztiválról, hanem kultúránk fejlődéséről is. Szibéria ebben a vonatkozásban különösen érdekes, itt nem voltak a művészetben komoly hagyományok. Most van-

nak: egész vonattal jöttek a művészek, egyetlen városból! És ha kell, küldünk kettővel is... Nem akarom megjátszani magam, Szergej Pavlovics, nem fogom azt duruzsolni, hogy: így szeretnénk... azt reméljük... úgy bízunk magában... Én régi vágású vezető vagyok, ezért kimondom kereken: így kívánom. Azt kívánom, hogy jó filmet csináljon. Nagy jelentőséget tulajdonítok ennek a filmnek, mivel munkánk legfontosabb tapasztalatait tükrözi. Én magában nem bízom, mert nem ismerem. Ha azt akarja, hogy legközelebb bízzak, mutassa meg, hogy tud dolgozni. Nem lesz könnyű, rossz operatőrje van. Ismerem Pokatajevet, és tudom, hogy mire képes és mire nem. Valamikor játékfilmet szeretett volna csinálni, de hiányzott belőle a tehetség. Az ő eszménye: műteremben venni fel mindent, állványról. „Állványos operatőr." Ez a maga filmje meghaladja a képességeit. Az operatőri munka gyengéit magának kell kijavítania a vágóasztalon. Most pedig az ideológiáról. Beszéltem magának Szibéria színházi kultúrájának fejlődéséről, ez azonban még nem minden. A művészet nemcsak Szibériában és nemcsak a mi országunkban fejlődik, ennél sokkal fontosabb, hogy megmutassuk, milyen talajon fejlődik nálunk. Magának tetszik az, ahogyan a fesztivál folyik? Vagy nem nagyon?

– Nem tudom... Nem értem, mi a célja. Ha csak az üzleti oldalát néznénk, akkor remek: jegyet egy szemet se lehet a pénztárakban kapni.

– Nem is lehetett. A jegyeket előre szétosztottuk a vállalatoknál és intézményeknél. Az üzleti szempont a legkevésbé fontos: a jegyek nagyon olcsók, és mi kibírjuk ezt a ráfizetést. De miért nem tudja egyszerűen nézni a dolgokat: ünnepi a bányászok hangulata? Ünnepi. Beszélnek ma Sahtyorszkban a művészetről? Egyébről se beszélnek. Hát jó ez vagy rossz? Hogy ezek a kitűnő művészegyüttesek fogták magukat, és eljöttek ide, ahol ilyen együttesek még nincsenek? Jó ez vagy rossz, Szergej Pavlovics?

– Nagyszerű!

Most végre elmosolyodott, és valami lelkesedés csillant fel a szemében. Ha ez a csillogás egy csöppet is tükröződik a filmjében, akkor az ideológiai tényező rendben lesz. Megértett?

Azt hiszem, igen.

- Könnyedén kell csinálnia, nehogy verítékszagú legyen. Pedig ami könnyednek látszik, mint ismeretes, nehéz munkával készül. Másképp nem is lehet. Milyen összegre írt alá szerződést a Híradóval?

– Nos, azt ígérték... hogy mintegy kétezer... sőt, esetleg három...

Bőkezű ígéretek... Ekkora pénzért sokat kell dolgoznia. Nagyon sokat. Milyen kérdései vannak?

– Ön... Ön szibériai? kérdeztem zavartan, mert fogalmam sem volt róla, hogy mit kérdezzek.

– Hogy? – Úgy látszik, ő is zavarba jött a kérdéstől. – Nem, moszkvai.

Maga fogja átvenni a filmet?

– Átvenni a köztársasági filmbizottságban fogják. Biztosan nekem is megmutatják majd... Csaknem elfelejtettem! A mai géppel érkezik Vaszilij Petrovics Nyeverov, a filmbizottság főmunkatársa. Tartsa vele a kapcsolatot. És most egyen még egy kis borjúhúst. Julenyka mondta, hogy nagyon beteg. Gyomorfekélye van? Miben lehetek segítségére? Azt mondják, itt Sahtyorszkban kitűnő orvosok vannak. Gyerünk, mutassuk meg a fekélyét a legjobb orvosnak, jó?

10.

Amikor a mamával evakuációban voltunk, egy nagy hadianyaggyár csomagolóláda-műhelye mellett laktunk. A gyárba persze engem nem engedtek be, de a műhelybe bemásztam a kerítés nyílásán keresztül. Zengtek és búgtak a fűrészek, kopácsoltak a kalapácsok:

nálam alig idősebb srácok szögezték össze a ládákat a lövedékeknek.

Ilyen műhely mellett lakni előnyös és érdekes dolog volt: először is, mindig volt száraz gyújtósunk, amennyi csak kellett; másodszor, a kerítésen túlról remek deszkákat, szegeket, sarokvasakat, spárgákat hurcoltam haza.

Egyszer összekalapáltam egy ládát. Nagyon különös láda volt: hosszú és keskeny, mint egy bőrönd. A teteje kinyitható volt, de szükség esetén az alja is. Az oldalai duplák voltak. Át lehetett alakítani asztallá vagy székké.

A klub művészeti vezetőjével szűzdohányt (amit a mama ültetett az ablakunk alatt) cseréltem két doboz zománcfestékre, pirosra és fehérre. A ládám olyan csodálatos lett, hogy még éjszakánként is felkeltem, hogy gyönyörködjem benne.

A szomszédasszony, amikor elutazott, megajándékozott egy régi látcsővel: szétszedtem, és a lencséket beleszereltem a ládába.

Az udvarbeli gyerekek megkérdezték: „Mi lesz ebből?" Azt feleltem: „Várjatok csak, majd meglátjátok..."

Az lebegett a szemem előtt, hogy majd járni fogok a fehérre és pirosra festett ládikómmal, és mindenfelé előadásokat tartok. És ügyesen beleeszkábáltam még egy zseblámpát és egy villanycsengőt is a ládába.

Nagy gyönyörűséggel gyalultam, fűrészeltem, fúrtam, faragtam, festettem, és olyan örömem telt ebben a munkában, hogy egyre halasztottam a válaszadást arra az egyszerű kérdésre: hogy mégis miféle előadás lesz az? És mire kell ott ez a zománcos ládikó, amely átalakítható asztallá – négy nagyítólencsével, illetve székké - villanycsengővel?

Igen! Milyen boldogan dolgoztam! De végül is elérkezett az óra, és feltettem a kérdést magamnak: „De minek?..."

Felelet helyett keserves sírásra fakadtam. Sokáig, nagyon sokáig sírtam, a megbántott ember könnyeivel...

Lehet, hogy akkor értettem meg először, hogy a munka, amely-

nek nincsen célja, nem is nevezhető munkának. És sok éven át bennem maradtak azok a könnyek.

Ez a ládikó jutott az eszembe a Lebegyevvel való beszélgetés után.

Eddig a találkozásig a filmmel kapcsolatos munkám valahogy mechanikus volt: az is ment a maga útján, én is a magamén. A fesztivál forgataga, az új ismerősök, sebtében készített filmfelvételeink, az eredménytelen kísérletek, hogy kiagyaljam a vázlatot, és egyebek... Mindez lazán kapcsolódott egymáshoz, és hiányzott belőle a közös értelem. A munka vége nagyon-nagyon távolinak tűnt...

De most, miután Lebegyevvel beszéltem, éreztem, hogy lobban fel bennem a lelkesedés. Vagy inkább a düh: „Szóval te nem bízol bennem, te nem ismersz; majd én megmutatom neked!..." Bár csak váratlanul pottyantam ebbe, méghozzá akaratom ellenére, de a művészetben én nem vagyok véletlen ember. És én tudok! Tudok!

Persze ez a film nem valami nagy alkotás. Egy ideig fut majd a filmvásznakon, aztán beteszik az archívumba. A filmtárba. A raktárba. De mit bánom én?! Ha a raktárba – hát a raktárba. Tőlem akár a szemétdombra.

Na és? Nem számít... De most már, úgy érzem, jó érzés lesz dolgoznom rajta. Jó lesz dolgozni. Kényszerítem önt, hogy higgyen bennem, mélyen tisztelt Lebegyev elvtárs. Kényszerítem! Mindenesetre kontárnak nem fog nevezni...

És hirtelen nagy kedvem támadt, hogy a film tessék Lebegyevnek is meg Szomovnak is meg ennek a Nyeverovnak is a bizottságból... hogy megjegyezzék a nevemet!...

Este megjelent a szobámban Pokatajev Genyával és Fabrickijjal. Egyet-mást elmeséltem nekik a Lebegyevvel való beszélgetésből.

– Kár, hogy Gajlisz beadta a kulcsot! – sóhajtott fel Andrej

Lvovics. – Ha egyszer ismerték egymást, a film biztosan átcsúszott volna simán.

– Nem kell izgulni – mondtam. – Így is átveszik.

– Ugyan! Honnan veszi?

– Majd meglátja. A filmre szükség van. És Lebegyev ismer engem, bízik bennem.

– Adja isten, hogy a báránykánk megegye a farkast – ásított Pokatajev, és kéjesen nyújtózott egyet. – A film teljesen hétköznapi lesz, nincs benne se probléma, se eredmény. Megérkeznek a színészek csapatostul; énekelnek, eljárják a táncukat mi ebben a pláne? A rendező pedig, ha beszélhetek őszintén, persze azért ne sértődjön meg, új ember a mi berkeinkben...

– Nem fontos, hogy új-e a rendező vagy régi – szóltam közbe. De ha magának azt mondják, hogy vegye fel közelképbe, ne tegyen úgy, mintha nem hallaná.

– A bányára gondol? Ott tényleg volt ilyen. De előre kell megállapodni, hogy mit vegyünk fel és hogyan. Maguknál a televízióban van egy ilyen kifejezés: „megbeszélés". Amikor a rendező és az operatőrök megbeszélik egymással a következő felvétel vagy adás körülményeit. Maga azonban mindmostanáig még csak egy forgatókönyvvázlatot sem mutatott nekünk. Most pedig azt akarja, hogy a maga parancsára kergetőzzem az objektívvel, és futkossak, mint a macska az egér után? Különös!

– Filmre kell vinni Szasenyka Nyikolinát avatkozott bele Fabrickij békéltetőn. – Nagyon jól fekszik a hangja a mikrofonra.

– Tőlem fekhet a mikrofonra, akár fakír a szöges deszkára, sőt nemcsak a mikrofonra vicsorgott Pokatajev. – De milyen lesz a filmen? Nem elég széles a vászon a pofájához.

– És mégis föl kell venni – mondtam én. – Lebegyev is ezt kívánja.

– Akkor vegye fel ő. Én ilyen játékot nem játszom!

– Ej, Andrjusa, adna neked Gajlisz. Vele nem beszélnél így Ő nagyon határozott volt!

– Lehet, hogy épp ez vitte a sírba... Nem, Szergej Jegorov, a mi mesterségünkben nem kell heveskedni, anélkül is elég idegesítő. Nyikolinát pedig nem veszem föl, ezt jegyezze meg magának a jövőre nézve.

– Megjegyzem, Andrej Pokatajev – feleltem neki hasonló hangnemben. – Ami pedig a határozottságot illeti, amiatt nem kívánok meghalni, erre ne is számítson. Fel fogja venni azt, amire szükségem van. Ha pedig véletlenül bedöglene a motor, elszakadna a film, vagy beszorulna a fényrekesz...

– Amíg én itt vagyok, ilyesmi nem fordul elő – dörmögte Genya.

– Tudom. Mindenesetre figyelmeztetni akarom Andrej Lvovicsot...

– Azt hiszi, hogy bolond vagyok? – emelkedett fel Pokatajev a helyéről. – Vagy szabotőr? Eressze csak el a torkomat, máris megrémültem.

Én is.

– Elvtársak, csillapodjatok! – kiáltott Manolja. Nyugodjatok meg...

– Én erre a filmre köpök! – mondta Pokatajev lassan, mintegy mutatva, hogy egy csöppet sem ijedős. – Ez nem film, hanem közönséges híradó. Beszámoló egy rendezvényről. Szomov nem tudja, hová tegye a pénzét, hát külsőket hív meg. Mondja, minek ide rendező? Nem látom szükségét. Egy ilyen híradót rendező nélkül is összevágok magának: rögzítem az eseményeket, kiválasztom azokat, amelyek a legjobban sikerültek, és a kasszában zsebre vágom érte a dohányt. De hát a főnökség azért főnökség, hogy jobban tudja. Adtak egy rendezőt – köszönöm: legalább nem egyedül felelek ezért a kontárkodásért. De az igazat megvallva, maga tetszik nekem, Szergej Jegorov, amúgy rendes fickó, értelmes is; mi még nem egy palackot fogunk együtt elszopogatni... Csak nyomatékosan kérem: ne várja el, és ne is kívánja tőlem, hogy rajongjak ezért a fesztiválért. Előttem nagyobb feladat áll – az olaj. Innen Szurgutba megyek. Ez mindenesetre fontosabb minden-

féle tinglitangli balalajkásnál meg énekesnőnél; ott aztán majd kirukkolok. Nem igaz?

– Igaz – igyekeztem mosolyogni, mintha mi sem történt volna.

Mégis, elvtársak, nem közönséges híradót készítünk, ez a film művészekről szól, akik dicsőségére válnak kultúránknak. Sajnos, nincs mindegyiknek jó fényképarca. Szaveljevát felvenni persze kész gyönyörűség: a mosolya, a szeme, a mozgása... Nyikolinát már sokkal nehezebb. De szükséges. Kell! Vagy például ezt a rövid lábú balerinát kövér csípőjével...

– Nekem tetszett – sütötte le szégyenlősen a szemét Manolja.

Mert a te feleségednek nincs ilyen csípője – jegyezte meg Pokatajev, és váratlanul szavalni kezdett: – Megértettem, Szergej Jegorov. Magának van igaza. Nekünk jutott az a feladat, hogy számot adjunk erről a rendezvényről. És mi akadályt nem ismerve teljesítjük a feladatunkat.

– Gratulálok a felszólalásához – mondtam komoly hangon. – Most pedig jó éjszakát. Holnap megyünk a kolhozba. Az autók tízre itt vannak.

Már eloltottam a villanyt, amikor váratlanul Szaveljeva hívott fel.

– Szergej Pavlovics? Ugye még nem alszik? Hogy érzi magát, és mi a véleménye egy pohárka konyakról elalvás előtt? Helyesli? Akkor hamar jöjjön át hozzám. Holnap nincs fellépésem, és tovább alhatok... Csak minél hamarabb, jó, szívem?...

11.

A helyzet az, hogy én akkor egy kicsit be voltam csípve. Akkor is konyakot ittam, körülbelül annyit, mint most. Ez a professzor, a maga ismerőse pedig még egy kortyot sem nyelt, holott az aszta-

lán ott állt egy palack Rosszijszkaja vodka meg valami méregerős kisüsti. Pofon egyszerű volt az egész. Én akkoriban napokon át ki se tettem a lábamat a tévéstúdióból – a *Spartakiád* befejezésén dolgoztam. Befejeztem. És fizikailag halálosan kimerülve, de szellemileg feldobva kimentem az állomásra: ott a város egyetlen étterme, amely nyitva van éjjel kettőig. Nem is voltak túl sokan. Egyedül ültem az asztalomnál, és iszogattam konyakot. Tudtam, hogy a film sikerült nekem magamnak tetszett –, és ezért nyugodt, csaknem boldog voltam. Körülöttem mindent kellemesnek láttam. Aznap este elromlott a lemezjátszó, és az étteremben viszonylagos csend uralkodott. Nyájasan néztem három helyes srácot, akik tőlem a második asztalnál ültek. Hófehér ingben – a zakójuk a szék támláján lógott a fiúk nagyon elegánsak voltak, már csak azért is, mert az arcuk rózsás volt, fogsoruk vakító, a hajukat pedig mintha a nap szívta volna ki. Ilyen gyerekekre még ránézni is kész gyönyörűség; azt hiszem, a körülöttünk ülők is ugyanígy gondolkodtak. De egyszer csak észrevettem, hogy kettejük, miközben a pincérnővel beszél, félreérthetetlenül jeleket ad... hogy is mondjam... és hallom, hogy az felkiált: „Nem szégyellik magukat? Nem tudnak még borscsot se rendelni oroszul, de ehhez persze értenek... Menjenek, és keressenek maguknak otthon..." Megértették vagy sem, de egyikük valamit súgott neki. A lány megfordult, és lekent neki egy nagy pofont. És ugyanabban a pillanatban villámreflex! – a másik a tenyerével teljes erejéből ráhúzott a lány fenekére. Úgy látszik, nálam is működésbe lépett a villámreflex; ma sem értem, hogy tudtam úgy átugrani a szomszéd asztalt és behúzni egyet ennek a mákvirágnak! A fickók meghökkentek. Lehet, hogy ezzel vége is lett volna az egésznek, ha – az ördög tudja, honnan – ott nem terem a maga barátja, a professzor, ő valószínűleg (különben ez ki is derült) nem látta az előző jelenetet, csak az én ugrásomat és az ütésemet. És felüvöltött torkaszakadtából: „Elvtársak! Huligánok verik külföldi vendégeinket!" Én nem értek a verekedéshez, és az adott pillanatban nehéz volt a felfogá-

som – vaktában megütöttem, eltörtem a szemüvegét. Az eltört keret felszakította az orrán a bőrt. Kibuggyant a vére. És akkor ezek a kedves, rokonszenves turisták nekem rontottak. Kiderült, hogy lemaradtak a vonatukról, és szórakoztak, ahogy tudtak, a pályaudvaron. Rajtuk nincs mit keresni. A professzor színjózan volt. Én pedig részeg, botrányhős, aki csodával határos módon tizenöt nappal megúszta a dolgot.

– Annyi baj legyen – mondta Juljenyka –, jól áll magának ez a sebhely az orrán. Hadd csókoljam meg...

– Csakugyan ismeri ezt a professzort?

– Addig-addig gondolkozom, míg lehet, hogy hozzámegyek feleségül: már háromszor is megkérte a kezemet.

– És miért habozik? Egy kicsit kövérke, de majd kicsattan az erőtől-egészségtől. És hogy verekszik! És most neki is van már sebhely az orrán, lesz mit megcsókolnia.

– Igyon még egy kicsit. Hadd töltsek... Nem, nem, nekem nem szabad, majd ha vége lesz a vendégszereplésnek, akkor lehet mindent – inni is, meg... Hozzámehetnék, egy kicsit tetszik is nekem, őhozzá, talán... Sajnos nem azonosak az érdekeink: neki szüksége van Szibériára. Itt jobbra-balra küldözgetheti a kérdőíveit, és megvan a reménye, hogy az Akadémia szibériai tagozatánál a levelező tagságig is felviszi. Ez méltó cél, nem vitatkozom. De nekem Szibéria már megmunkált terület. Ledolgoztam itt a magamét. Most indulhatok tovább... Úgyhogy nem lesz belőle semmi; mint Szerencsés Jónás és Szerencsétlen János: az egyik Vologdából megy Kercsbe, a másik meg Kercsből Vologdába.

Kár.

– Mi a kár?

Kár, hogy el akar menni innen. Kár, hogy nem akar férjhez menni.

– De csacsikám! Ha én elhatározom, hogy férjhez megyek, akkor magának nem marad a jövőre semmi reménye. Én egyszer

már voltam férjnél, és a férjem volt az uram és parancsolóm. Az én elvem ez.

– Ohó!

– Hát maga hogy képzelte?

Hozzám mért nem jönne soha?

Maga elvenne?

– Valószínűleg – nem.

– Na ugye! Láttam ma, ahogy az étteremben ültek ezzel a dagadt Szanykával. Maga olyan csacsi szégyellős képet vágott, hogy én valósággal magába szerettem a meghatottságtól. És ez a tehén nem vesz észre semmit. Fel akarja venni?

– Felveszem. Magát már felvettük, Nyikolinát is be kell mutatni a filmen. És Lebegyev is ezt kívánja.

– Mesélje csak el még egyszer, hogy mit mondott Lebegyev rólam!

– Azt mondta: „Jegorov elvtárs, felhívom a figyelmét Szaveljeva művésznőre; nézze meg, milyen szép, milyen sudár és karcsú, milyen bájos kis boszorka. Megbízom magát, Jegorov elvtárs, hogy csináljon egy filmet Szaveljevával a főszerepben, amelyben énekel (ez különben nem kötelező), táncol, többször átöltözik, és váratlanul megcsókolja a betört orrú, fiatal rendezőt!"

Hülye!

Lebegyev?

Nem! Lebegyev okos. De maga – szemtelen fickó! Igyon még, és aztán menjen innen mielőbb...

– Mert különben?...

Mert különben elfelejtem, hogy komoly vendégszereplésen vagyok...

– „És ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól!" Máris elmegyek, és nem iszom.

– Na, hadd öleljem meg még egyszer! Menjen, Szergej Pavlovics! Jó éjszakát, Szergej Pavlovics!

– Szép álmokat, Julja Vasziljevna!

12.

A fesztiválra sok újságíró érkezett: a központi és a helyi lapok is küldtek tudósítókat Sahtyorszkba. Egyiket sem ismertem, bár gondoltam rá, hogy beszélni kellene velük a filmről. Esetleg valamelyik leadhat egy előzetes kis hírt: „Jegorov rendező új dokumentumfilmen dolgozik!" Ez hasznos volna... De az újságírók nyakig ültek a munkában, én pedig sehogy sem tudtam kapcsolatot találni velük.

Kiderült, hogy a Kultúra különtudósítója, Martisevszkij ismer engem. Néhány évvel ezelőtt ő szervezte a lapnál azt a nevezetes vitát a filmes és a televíziós módszerek hasonlóságáról és különbözőségéről, s dicsérte egy régi filmem (az első önálló filmem) tiszta televíziós stílusát. Bevallom, hogy akkoriban nem sokat töprengtem a stíluson.

Úgy alakult, hogy Martisevszkijjel egy autón mentünk a kolhozba. Mint értő embernek, apránként kipakoltam neki, hogy sehogy sem boldogulok a cselekmény vonalával, és nem tudom megcsinálni a forgatókönyv tervét...

Martisevszkij a könyökével oldalba bökött:

Elég a siránkozásból, Jegorov! Gondolja, elhiszem, hogy semmi sem megy? Mondja ezt valaki másnak! Emlékszem a filmjére, a *Könyvtárosnő*re, azt hiszem írtam is róla. Nagy türelemmel készült az a film. Igen, nagy türelemmel! Mennyi ideig vette fel? Három hónapig? Ilyen részletes megfigyelés, napról napra – az embernek megáll az esze! Én személy szerint úgy gondolom, hogy a türelem minden igazi művésznek a legfontosabb tulajdonsága. Éljen nyugodtan, Jegorov, el fogja érni, amit akar, a kellő pillanatban megtalálja a megfelelő megoldást. A filmet első kategóriásnak fogják minősíteni, meglátja!

– Ebben kételkedem... Ami pedig a türelmet illeti, csak módjával, mert a jóból is megárt a sok. A munkában a gyorsaság és

a könnyedség, a tehetség jele! Nem, Martisevszkij, az igazi művész mindig türelmetlen...

– Ó, bocsásson meg! Van egy híres rendező és operatőr, jó barátom. Nem mondom meg a nevét, maga is jól ismeri. Ő is dokumentarista. A filmjeit nagyon könnyű nézni – nem is gondol az ember rá, hogyan készültek. De én tudom, hogy mibe kerül minden ilyen filmszalag. Negyvenéves az az ember, és tiszta ősz... Hányszor írt nekem egy-egy film forgatása közben, vagy felhívott telefonon, és esküdözött, hogy ez volt az utolsó film az életében, hogy inkább beáll őrnek egy világítótoronyba, és örökre itthagyja a filmvilágot... Komoly művész – kínlódva dolgozik, fájdalommal. De türelemmel. Ördöngös türelemmel. Tudja, vannak türelmes betegek: rosszul vannak, majd meghalnak a fájdalomtól, de hallgatnak, hallgatnak és tűrnek. Ő is csak nekem panaszkodik; mindenki másnak – mosolyog, sziporkázik, anekdotázik...

– Igen, ez rendes fickó. De nem mondta el a legfontosabbat, hogy milyen körülmények közt dolgozik. Könnyű türelmesnek lenni, ha senki sem sürgeti, hajtja az embert. Akkor piszmoghat, amennyi csak belefér, megrághat külön-külön minden filmkockát, aztán megkapja érte a nagydíjat... De itt csak kínlódhat az ember, mint a meghajszolt eb, rohanhat a vad után, amely pedig nem érdekli, kitalálhat mindenféle hókuszpókuszt... ásító síbajnokokat, énekesnőket bányászsisakban... És mi értelme az egésznek?

Nem hittem volna, Jegorov, hogy maga ilyen... hogy is mondjam csak...

– Dühös?

– Nem... vad inkább... vagy dühös – ki érti magát?

Érthetetlen, hogy a bánya vezetősége honnan szerzett ennyi autót az utazáshoz: csak Volga volt legalább ötven, aztán még az autóbuszok és a teherautók. Az útelágazásnál valamennyien megálltunk. Én kimentem az útra, láttam a különböző színű autóknak végelathatatlan sorát a napfényben fürdő rét kellős közepén, és Pokatajev után rohantam.

Felkapaszkodtunk együtt egy teherautóra.

– Vegye nagytotálban az egész mezőt, aztán pásztázza keresztülkasul, az egyik végétől a másikig: autókat, autókat egymás után! mondtam.

– Kérem: keresztül-kasul, hát keresztül-kasul... – felelte Andrej Lvovics, valahogy túlságosan engedelmes és udvarias lett egyszeriben.

A menetoszlop elején valami érdekes dolog történhetett. Odasiettünk.

Az útelágazásnál, közvetlenül a „Közös Ügy Kolhoz 7 kilométerre" táblánál három pirospozsgás öregasszony állt, balalajkával. Egyforma rövid sárga irhabekecs volt rajtuk, fejükön bolyhos szürke sál.

– Á! Itt van Szemjonov híres-nevezetes triója! mondta a hátam mögött a népi zenekar karmestere. – Ügyes fickó ez a Szemjonov, istenemre! Az öregasszonyok az egész országban szétvitték a kolhozának hírét. Ők is híresek lettek persze: még az Ogonyok is írt róluk.

Pokatajev ráérősen vette elő kameráját a tokból.

Manolja bácsi buzgón előretartotta a mikrofont, és már vette is fel a csasztuskát:

Mennyi máma a tisztesség,
a kolhoznak dicsére,
messzi földről jöttek hozzánk –
híres művész, sokféle...

– énekelték az öregasszonyok.

A művészek szorosan körülállták őket, és ütemesen tapsoltak. Azok komolyan és buzgón énekeltek, mintha valami fontos munkát végeznének, közben alaposan szemügyre vették az érkezőket. Észrevéve a tömegben a területi végrehajtó bizottság elnökét, hozzá fordultak:

Szibér hazánk őrének
áldást, békességet!
Vendégnek és művésznek
erőt, egészséget!

– Ebből elég! – mondtam Fabrickijnak, és elvettem az öregasszonyok elől a mikrofont. – Nem tetszett nekem ez az előadás.

– Miféle kolhoz az, ahová megyünk? Maga járt ott? – kérdeztem Pokatajevet.

– Itt én minden bokorban szívesen látott vendég vagyok. Ebben a Közös Ügy Kolhozban már kétszer is filmeztem a Híradó számára. Nagyszerű kolhoz! Gazdagon élnek! És nagyon erős elnökük van, talán a legjobb a területen. Rendes fickó, majd meglátja. Az öregasszonyokat miért nem akarja felvenni? Nekem sem tetszenek. De hát kit érdekel, hogy szimpatikusak-e nekem vagy se? A nézőtéren nevetnek, ha őket látják. Nem értem magát, Szergej Jegorov.

Nem siettem a válasszal, elgondolkoztam: Tartsak-e neki útközben kiselőadást, vagy nem érdemes?

Ebben a pillanatban valaki felkiáltott:

– Pokatajev! Mit állsz ott? Működj!

Egy ember szürke karakül kucsmában, mely olyan volt, mint egy tábornoki süveg, az öregasszonyokra mutogatott az operatőrnek, hogy azt mondja: vedd már fel, de fürgébben!

– A kazetta véget ért! – felelte Andrej Lvovics, és megkerülve a tömeget, feléje indult a havon, közben intett nekem: Vaszka Nyeverov megérkezett!

A filmhíradó egyrészt gyakran zavarja az embereket abban, hogy lássanak és halljanak; az operatőr közvetlenül a nézők előtt lót-fut, a fény vakít, másrészt viszont a filmhíradó az eseményeknek ünnepi

jelleget kölcsönöz: ezek a mi világosító lámpáink örömtől sugároznak!

A Közös Ügy Kolhozban nagyszerű klub volt. Igazi kultúrpalota.

A kolhozelnök, Szemjonov – kimért mozgású, jól táplált férfi – a forgatócsoportunknak külön szobát jelölt ki a klubban, és maga vezetett oda.

– A filmesekkel jobb szőrmentén bánni! – nevetett –, mert különben még megjárjuk...

Genya Borodavkin észrevette, hogy a Pravda és a Komszomolszkaja Pravda különtudósítói külön szobát kaptak (méghozzá telefonnal!). A többi tudósítót egy nagy terembe vitték, ahol „Kórus" feliratú táblácskák mellett „Sajtóközpont" felirat is függött... Hát ilyen ember ez a Szemjonov!

A téren, a klub előtt gyűlés volt. Aztán a klubban, az iskolában és a lenfeldolgozóban három nagy hangverseny kezdődött el egyidejűleg.

Pokatajev, Fabrickij és a mieink valamennyien a szokott módon dolgoztak: a művészeket, a nézőket a teremben vették fel.

Én pedig az előcsarnokban véletlenül beszédbe elegyedtem a három csasztuskázó öregasszony egyikével.

Elment mellettem a büféből jövet, és útközben narancsokat dugdosott a zsebébe.

– Mi az, nagyanyó, maga nem nézi a hangversenyt? – kérdeztem tőle. – Mivelhogy maga is művész, a többiek nem érdeklik?

– Mit nézzek rajtuk? – felelte. – Amikor a kerületi bemutatóra utaztunk, láttuk valamennyit. És a rádióban is mindig hallgatjuk. Ismerjük mi őket, ismerjük a mi aranyosainkat.

– Most ők is ismerik ám magukat!

– Minket egész Oroszország ismer. A mi nótáinkat még lemezre is felvették! Úgy bizony!

– Hát nem csasztuskák azok?

– Már miért? Énekelünk mi igazi nótákat is, régieket, amit még

a mi anyáink meg öreganyáink énekeltek. *Elvesztettem gyűrűcskémet, Szántóvető volt az apám.* Aztán meg: *Mikor Ivánt a menyecske kísérte.* Bennünket Moszkvában is ismernek ám! A csasztuskák meg – hát az, fiacskám, csak amolyan játszadozás. Agrafena találta ki: az unokája itt a könyvtár vezetője. Hát aztán kigondolták Szemjonovval, hogy a mezőn fogadjunk titeket. Nótával meg muzsikával.

– És a verseket ki írta?

– Biztosan Lobasztov Pantyelejmon Abramics, a tanító. Rajta kívül senki más... Aztán rátukmálta Agrafenára. Az meg szemfüles öregasszony; ha annak ad valaki valamit, az bizony elveszi abban a minutában. A szeme se áll jól, láthattad máma még a rénszarvasbőr csizmája is ki van varrva. Mi Marijával ezeket a csasztuskákat életünkben sem énekeltük. De Agrafena azt mondja: énekeljük!

– Hát miért hallgatnak rá? Maguk ketten vannak, ő meg egyedül.

– Nem lehet másképp, fiacskám. Sehogy sem lehet. Nem őbenne van a hiba. A csasztuskákat Szemjonov követeli. A mi Szemjonovunk az olyan ember: ha egyszer valamit a fejébe vesz, azt tedd meg, de rögtön! Ővele nem lehet kukoricázni. Ha nem énekelnénk el a csasztuskákat, eltörölne minket a föld színéről is. Hát mit gondoltál? Ilyen a természete...

– Az ő természetéről kellene csasztuskát írni és azt énekelni el a színpadról.

– Már hogy kritikára gondolsz? Azt nem, kedvesem! Eszedbe ne jusson. Nem fél ő az ilyesmitől – ez egy. Kettő: nem akarjuk megsérteni. Szemjonov a kolhoznak nagyon jó embere. Én öreg napjaimra sokfelé jártam. Még Moszkvát is láttam. De a mi kolhozunk – én mondom neked a legjobb! Szemjonovot Moszkvában is ismerik. Nem kell megsérteni. És minálunk nem is fogja megsérteni senki, se csasztuskával, se másképp.

– És maguk, nénikém, mindig együtt lépnek fel hárman?

– Hát már hogy lehetne másképp? Együtt, kedvesem, együtt. Egy faluba valók vagyunk mind a hárman, Agrafena Marija mellett lakik, én meg rézsút szemben velük, a kútnál. Volt ám még egy negyedik is, Olimpiada – jó nagyhangú vénasszony volt. Ötödik esztendeje már, hogy az Úr magához szólította.

– Aztán jó barátságban vannak egymással?

Hát előfordul mindenféle. Agrafena azt mondja, hogy az én bádogvedrem beleesett a kútba. Persze megesik az olyan, hogy elszakad a kötél, aztán beleesik. De az én menyem csáklyával felkotorta a kutat, kereste, kutatta, de nem lelte sehol. Azt hiszed, tényleg beleesett? Keress más bolondot magadnak. Az a sofőr csente el, amelyik az Agrafena kis unokájával jár. Nohát, most mondd meg igaz lelkedre: lehet így barátságban élni?

A vödörtől rosszkedvű lett az öregasszony, legyintett és elment.

13.

A munkától, az úttól és a bőséges vendéglátástól elpilledve későn jöttünk vissza a kolhozból. Az ajtóm alatt két cédula hevert. Az egyiken az amatőr operatőrök számoltak be, akik szintén elutaztak; a favágókhoz az esztrádzenekarral. Az operatőrök azt írták, hogy minden jól zajlott le, még azt is felvették, amikor a művészeknek egy kis hordó mézet ajándékoztak, amelyet azok ott nyomban a színpadon kóstolgatni kezdtek...

A másik papíron néhány szó állt: „Julja Vasziljevna Szaveljeva kéri magát, hogy hívja fel, amint megérkezik."

Felhívtam. Alighogy annyit mondtam, hogy: „Juljenyka? Én vagyok az..." – amikor a szobámba lépett Pokatajev Nyeverovval. A továbbiakban az ördög tudja, hogy mit mondtam neki: „Felhívom később... Értekezletre jöttek hozzám... Okvetlenül szükséges... Majd később felhívom..." Ő meg azt felelte: „Csacsikám, hívjon fel azonnal; nagyszerű ötletem támadt: holnapután elme-

gyünk a vadtenyésztő szovhozba. Ott forgat rólam egy kisfilmet: Szaveljeva művésznő a kékrókák között..."

Nyeverov nem tetszett nekem, és én sem neki. Ezt rögtön érezni lehetett. Miközben beszélt, nem rám nézett, hanem Andrej Lvovicsra. Nedvesaszfalt-színű kitűnő öltönyében, őszülő halántékával, jóltápláltan, otthonosan helyezkedett el a karosszékben, nem kérdezett semmit, csak beszélt, beszélt és beszélt...

Alighanem nagyon fáradt lehettem aznap este, mert egyszerűen semmire sem emlékszem a hosszú beszédből. Egyébként úgy rémlik, hogy teljes bizalmáról biztosított. Elmondta, hogy a bizottságban mennyire nem akarták ránk bízni ezt a filmet, aztán végül valamiért mégiscsak így határoztak... Aztán jövendő filmünket valamilyen oldalról egy angol bulvárfilmhez hasonlította.

Végül is nem tudtam türtőztetni magam, és azt mondtam, hogy találkoztam Lebegyevvel, és vele már mindenben megállapodtunk.

– Miféle Lebegyevvel? – csodálkozott Nyeverov. Úgy... Hát annál jobb, annál jobb... Remélem, azért a mi találkozásunk sem volt egészen haszontalan... Sok sikert kívánok!

– Ez kicsoda? – kaptam el Pokatajev kabátujját az ajtóban.

– Vaszka? Senki. Persze jelentős beosztásban van. Együtt tanultunk. Jó dokumentumfilmes volt, kitűnően tudott vadakat és madarakat felvenni. Maga Zgurigyi is hívta magához. De Vaszkának ezekre a madarakra meg nyulakra semmi szüksége. Megfigyelte, micsoda aranygyűrű van az ujján? Ügyes fickó! Úgy is kell! Most úgy szólítom, hogy Vaszilij Petrovics... Good-bye! Ciao!...

És Pokatajev szaladt, hogy utolérje Nyeverovot.

Alighogy újra hívni akartam Juljenykát, bejött Fabrickij.

– Félig-meddig hivatalosan jövök magához mint a film gyártásvezetője – mondta. – Persze most már éjjel van, nem megfelelő idő a komoly beszélgetésre. És különben is, miféle botcsinálta gyártásvezető vagyok én... Maga biztosan nem tudja, de nagyon örülök, hogy együtt dolgozunk, magának van ízlése! Egyszerűen szégyellem magam, hogy fel akartam venni azokat a csasztuská-

kat... És még egyet bevallok. Boldog vagyok, hogy részt vehetek ennek a filmnek a munkájában, hiszen körös-körül csupa zene az egész! A mi híradóinkban a zene ritkaság. Nem is emlékszem rá, hogy mikor vettem fel ennyi jó hangot. Leginkább zajokkal meg zörejekkel vesződök, traktorok, munkapadok, kombájnok... Unalmas... Itt pedig énekhangok vannak! És milyen hangok, ráadásul! És hegedűk! Csak rettenetesen félek, hogy nem sikerül minden elég jól: itt speciális mikrofonokra lenne szükség, speciális magnószalagokra. De nem baj, majd igyekezni fogok... Hanem itt van ez az Andrjusa Pokatajev... Beszélni szeretnék magával, Szergej Pavlovics. Az az érzésem – lehet, hogy tévedek? , hogy maga túlságosan heveskedett. Ővele csínján kell bánni, nagyon szeszélyes! Mit tegyünk nincs kedve ehhez a filmhez...

– És ha nincs, akkor mi van? Nekem például szintén nincs kedvem hozzá.

– Magának?... Az lehetetlen! Hisz ez a film a művészetről szól! Ez, én mondom magának, ritka gyönyörűség: körös-körül művészek, muzsika és szép nők... Nem, maga tréfál!

– Tréfálok, persze hogy tréfálok.

– Értem én... Engedje meg nekem, mint idős embernek, hogy egy kicsiny tanácsot adjak: ne rontsa el viszonyát az operatőrrel. Ma figyeltem a munkáját: az egész hangversenyt egy helyben ülte végig, és folyton ugyanabból a pontból fényképezett. Megsértődött.

Mit tegyünk?

– Kérem magát, Szergej Pavlovics, legyen hozzá egy kicsit kedvesebb. Menjen el vele vacsorázni... No aztán nem tudom én, mit még... Fel kell kelteni az érdeklődését, magával kell ragadnia.

– Pokatejevet?

Miért ne? Ő is csak ember, akkor pedig meg lehet fogni.

– Van nekem őnélküle is elég bajom. Foglalkozzon vele maga, végeredményben maga a gyártásvezető.

Nem. Ez a rendező dolga. Egyedül a rendezőé. Jó, én megértem

magát, még nincs meg a forgatókönyve, még nem ötlött ki semmit Ilyesmi előfordul. De azt biztosan tudja, hogy milyen filmet szeretne csinálni. És valamit már ködösen lát is a jövendő filmből. Nincs igazam? Beszéljen erről Pokatajevnek, beszéljen nekem is róla. Végső esetben nekem nem is muszáj elmesélnie, de az operatőrnek igen, erre határozottan kérem.

- Köszönöm, Emmanuil Emmanuilovics. Tudomásul veszem az óhaját.

– No, rendben van, jó éjszakát. Bocsásson meg, hogy zavartam...

– Jó éjszakát.

Végre felhívhattam Juljenykát.

– Ki az? Butuskám, most már késő. Holnap hangversenyem lesz. Jó éjszakát...

Az ördög vitte volna el ezeket! Meg ezt a filmet is! És ezeket a pokatejeveket meg fabrickijokat meg nyeverovokat! Tessék – még annyi sincs, hogy valakinek kipanaszolhatná magát az ember, hogy elege van az egészből! Igen, Manolja elvtárs: nem tudom, hogy vegyem fel ezt a fesztivált. Nincs forgatókönyvem, nincs meg a cselekmény vonala. És egyáltalán – nincs bennem semmi lelkesedés. Hát aztán? Anélkül talán nem lehet?

Kiment minden álom a szememből. A legjobb volna inni egyet. De honnan vegyek éjjel innivalót? Máskülönben nem iszom, de ha egyszer már ennyire megkívántam az italt! Hiszen vannak még csodák! Lemegyek a hallba a portáshoz, az elővesz egy üveget, amelyben véletlenül maradt még egy pohárka vodka. Vannak még csodák vagy nincsenek?...

A kis hallban a lépcsőfeljárat mellett állólámpa égett. Alatta egy nő ült, és lassan lapozott egy újságot. Biztosan az emeleti szobaasszony. Odafordultam hozzá:

– Nem tudna véletlenül...

A nő megfordult. Vannak még csodák. Alekszandra Dmitrijevna ült ott.

14.

Leültem a másik fotelbe, és még a szemem is lehunytam, olyan jó nyugalom szállt meg egyszeriben.

Megkérdezte:

- Hogy van? Hogy megy a munka?

Azt feleltem, hogy semmi baj, éldegélek... A munkám pedig... Valahogy egyszerre felmérve mindent, úgy láttam, hogy már sok mindent csináltunk. És bár a jövendő filmet még „nem éreztem", és még egyáltalán nem volt világos, hogyan helyezzük majd el a filmben azt a sok eseményt, amit eddig felvettünk - ez valahogy most nem hatott rám leverően... Jól éreztem magam, és nyugodt voltam!

Mitől van ez? Ha Juljenyka ülne most itt mellettem, teljesen elengedném magam, és elkeseredetten vívódnék kétségeimmel... Nyikolina előtt pedig szégyellek siránkozni és panaszkodni, hogy a világ nem olyan, amilyennek szeretném.

– Fáradt? – kérdezte csendesen.

– Semmi az egész, csak egy egészen kicsit.

– Én meg nem tudok aludni... A kislányom beteg.

– Hány éves?

– Tizenhárom. Rossz neki otthon egyedül. Magára maradt. A világon nincs rosszabb annál, mint egyedül maradni. Nemrégen hívtam fel telefonon, és most nem tudok elaludni. A torka fáj. Megtiltottam, hogy holnap iskolába menjen, és mondtam, hogy hívja ki az orvost. Egyedül van otthon. Az üres lakásban. Még rágondolni is rossz.

Alekszandra Dmitrijevna monoton, egyenletes hangon beszélt, mintha nem hozzám szólna, hanem valaki máshoz, aki a sötét sarokban szendereg.

– Jó gyerek az én Zsenykám, hozzászokott az egyedülléthez. Az anyja szereplésre megy, ő meg csak várja, egyre várja...

– És mi volna, ha holnap hazautazna hozzá? Repülővel egy óra.

– Nem. Holnap és még két nap egymás után nagy hangversenyeim vannak. Minden jegy elkelt. Hogy menjek így el? Nem lehet... Reggel felhívom a szomszédasszonyomat, és megkérem, hogy nézzen be hozzá.

– És ha rosszabbul lesz a kislány?

Drága barátom! Én tudtam, hogy mire vállalkozom, amikor a konzervatóriumba beiratkoztam. Ilyen a mi sorsunk, művészeké, Szergej Pavlovics.

Egyenesen a szemembe nézett. És mint akkor az esküvőn, most is, mintha először látna... Minha abban a pillanatban ébredt volna csak rá, hogy én ülök előtte, Jegorov és nem valaki más. És az volt az érzésem, hogy ez megijesztette. De egy pillanat alatt erőt vett magán, és megkérdezte:

– És Lebegyev? Mit szól hozzá? Tetszett magának? A beszélgetés hasznos volt?

Hogyne. Megtetszett nekem. Egyenes ember az öreg.

– Tisztelem őt. Hozzá nem kell alkalmazkodni, ő mindent megért. Hány éve pártmunkás már, a legérdekesebb munkákat végzi! Azt is tudom, hogy mindenkire emlékszik, akivel egyetlenegyszer is beszélt. És milyen fontos lehet azt tudni az embernek, hogy emlékeznek rá, és hogy az élet nehéz pillanataiban nincs egyedül. Ilyen apát szerettem volna.

Csend volt a szállodában. Mintha a kékes fénykörön túl, amely alatt ültünk és gondolkoztunk, nem létezett volna semmi.

– A szülei élnek? – kérdeztem.

– Elpusztultak mindketten a háború első órájában. Apám a határőrség parancsnoka volt. Én előző este utaztam el Artyakba.

– Szerencsére...

– Nem tudom... Ó, valahogy szomorúra sikerül ez a mi beszélgetésünk! Beszéljünk valami másról. Mondja el inkább, hogy milyen a filmje.

– Ettől nem lesz vidámabb a beszélgetés.

– Nem megy?

– Ne beszéljünk most róla. Korai még azt mondani, hogy sikerül-e vagy nem. De már halálosan megelégeltem!

– Elege van belőle? – kérdezte Alekszandra Dmitrijevna rekedtes suttogással. – Megunta?

Éreztem, hogy egész teste megdermedt. És egyáltalán nem a mi beszélgetésünkre gondol, hanem valami egészen másra, a saját távoli és rettenetes emlékére.

– Mi van magával? – hajoltam hozzá.

– Semmi se... Mindjárt elmúlik...

– Mit csinálhatnék?

– Semmit... – mondta erejének végső megfeszítésével. Az izmok rángatóztak a pofacsontján. – Elmúlik... Nem kell semmi... Várjon...

Alekszandra Dmitrijevna felállt, és bement a szobájába. Hallatszott, hogy folyik a víz... üveg csörrent... és utána két pohárral és egy üveg konyakkal tért vissza.

– Nem akar inni?

Töltött magának egy keveset a pohár legfenekére, kiitta, felsóhajtott, és azt mondta:

– Milyen különösen jön össze minden! A szobámban nincs levegő, kitártam az ablakot, és kijöttem a folyosóra. Egyszer csak itt terem maga. Én meg ma folyton magára gondolok.

– Rám? – Éreztem, hogy elpirulok, és az árnyékba húzódtam.

– Magára. Mennyire szeretném, Szergej Pavlovics, hogy a filmje sikerüljön! No mesélje el, mi az, ami nem megy!

– Csak úgy kutyafuttában nem lehet elmondani.

– Akkor ne siessen. Hátha tudok segíteni magán.

– Rajtam senki sem segíthet.

– Ne adja fel a reményt. De miért nem iszik?

– Nem kérek.

– Ez jó konyak – Gremy. Kóstolja meg.

– Nehéz most filmet csinálni. Rá kell kényszeríteni a nézőket, hogy gondolkozzanak. Lebegyev azt mondta: „Legyen a film egyszerű információ." Manapság egyszerű információkkal nincs mit kezdeni a filmvásznon. Olyan tömegben ötlene a szembe, és lopakodna fülbe mindenfelől, hogy a legfontosabb dolgok is jelentéktelennek tűnnek. Hihetetlenül nehéz keresztültörni ezt a gátat. S ráadásul még az is a bökkenő, hogy a nézőnek éreznie kell a rendező viszonyát az adott eseményhez. Rendkívül bonyolult feladat!

– Szerintem ha a művész becsületes...

– A művészetben becsületesnek sem könnyű lenni. Egy félórája beszélgettem valakivel. Mondtam neki, hogy nem érdekel ez a film. Nem hitt nekem. „Maga – azt mondja – tréfál!" Pedig nem tréfáltam. Becsületesen megmondtam... Most képzelje el, hogy kifejezésre juttatom ezt az érzésemet a filmen. Mit gondol, mi lesz akkor a filmmel és velem?

– Ki kérte magát arra, hogy belevágjon egy ilyen munkába?

– Hát így alakult. Nem voltam elég határozott. Hagytam magamat rábeszélni. Jobban mondva – én magam beszéltem rá magamat... De ne nyugtalankodjon, Alekszandra Dmitrijevna, minden rendben lesz. Mégiscsak profi vagyok, nem amatőr. És mi hivatásosak úgy el tudjuk magunkat kendőzni, hogy még az anyánk se ismer ránk! Amatőröknél az a helyzet, hogy a lelkük az arcukra van írva: ha jó a hangulatuk, jól játszanak, ha rossz, hát rosszul. Mi pedig Sztanyiszlavszkij módszere alapján dolgozunk: bármilyen lelkiállapotban munkához látunk. Ha egyszer kell, hát megcsináljuk!

– És mindig magas színvonalon?

– Majdnem mindig...

– Maga szereti a hivatását?

– Feltétel nélkül. Én is tudtam, mit választok, amikor elhatároztam, hogy filmrendező leszek.

– Látja – kezdte Nyikolina rövid hallgatás után. Fáradtan me-

redt egy pontra. – Látja... Kell hogy az embernek legyen valami álma. Érti, ugye, saját, személyes álma. Egy eszméje... Ha naivitásnak vagy ostobaságnak tűnik is, én egész életemben arról álmodtam, hogy Schubert-dalokat énekelhessek Bécsben... Persze – ez a művészi becsvágy! De behunyom a szemem, és látom magam, amint megyek a bécsi utcákon a hangversenyre. Ugyanezeken az utcákon járt az én Schubertem is... itt komponált... ezt a levegőt szívta... Most pedig – én! Jó így álmodozni, igaz? De most az a helyzet, hogy ez már nem álom. Ez – realitás. Lebegyev tegnap mondta, hogy a kérdés eldőlt. Májusban utazom! Mennyit készültem erre! Megtanultam németül, csaknem akcentus nélkül beszélek. Tudtam, hogy eljön az én időm... Azt hiszem, személy szerint saját magamnak semmi egyebet nem kívánok. Schubertet énekelni Bécsben! Nem akarok kérkedni magának. Pedig kérkedhetnék nyugodtan: egy árvaházban nevelkedett egyszerű orosz nő a Stadthalléban énekel! De most nem rólam, inkább magáról van szó, Szergej Pavlovics. Van magának valami álma? Mit akar elérni az életében?

– Szóval, hogy becsvágyó vagyok-e?

– Miért mosolyog olyan gúnyosan? Ha a becsvágya miatt könyököl, és eltiporja a társait, az rossz. De ha az ábrándja érdekében saját magát akarja tökéletesíteni, művelni az értelmét, élesíteni az eszét, erősíteni az érzelmeit – az effajta becsvágy mindenkinek hasznos, egy művésznek pedig különösen.

– Nos, ha úgy van, magának is megvannak a maga ábrándjai. És nekem is, alighanem.

– A film, amelyet most forgat, közelebb viszi hozzájuk?

– Nem... Nagyon kevéssé... Illetve, egyáltalán nem... Ez itt más ügy... De nem lehet így feltenni a kérdést! Nem szabad! Ez sérti a játékszabályokat.

– Miért olyan dühös? Nem akartam fájdalmat okozni. Csak annyit kérek: próbálja jól megcsinálni ezt a filmet.

– Mindenki ezt kéri! Hála istennek, maga legalább nem akar

filmszerepet. Egyesek folyton körülöttem ugrálnak, és csodálatos témákat ajánlgatnak. Kékrókákkal! De magát azért mégiscsak filmre vesszük, ez Lebegyev kívánsága.

Csaknem teletöltöttem magamnak a poharat, és elkeseredésemben olyan könnyedén felhajtottam a konyakot, mintha hideg teát innék.

– Ideje lefeküdni – mondta Alekszandra Dmitrijevna. Köszönöm a beszélgetést.

– Én is köszönöm. A konyakot meg különösen. Ide hallgasson; mi legyen Zsenykával? Tudja mit: én holnap betelefonálok hozzánk a televízióba, ott dolgozik egy nagyon rendes lány, Lena Zsoltkova, vágó. Jó barátom. Megkérem, hogy menjen el a maga Zsenykájához...

– Nem kell. Boldogul magában is.

15.

A szobám felé indultam, téblábóltam egy kicsit az ajtó előtt... Majd egyszer csak határozottan megfordultam, és Nyikolinához mentem.

– Bocsásson meg, Alekszandra Dmitrijevna...

– Mi történt?

Nyikolina kétszobás luxusappartement-ban lakott. Épp abban a pillanatban jelentem meg, amikor eloltotta a fogadószobában a lámpát, és már megindult a hálószoba felé; ott, úgy látszik, vörös lámpaernyő volt, és az ajtó helyét rózsaszínű függöny takarta – az egész szoba bosszantó vörös fényben égett.

– Mi történt? – ismételte Alekszandra Dmitrijevna.

– Semmi... Bocsásson meg... Csak kedvem támadt, hogy beszéljek magának az álmomról. Az sem kisebb a maga Schubertjénél. De én peches fickó vagyok. Mindig balkezes voltam... Pedig másoknak sikerül! Most kóválygog a fejem, de azért mindent értek,

és nyíltan beszélek. Mindig őszintén szeretnék beszélni magával. Az emberek három kategóriába tartoznak: egyeseknek minden könnyen sikerül, csak úgy mellékesen. Másoknak semmi sem sikerül, a harmadik kategória: azok, akik egyáltalán nem is akarnak semmit. Én a második kategóriába tartozom; megvetem a harmadik kategóriát, és őrülten irigylem az elsőt! Magát például... Vagy Igor Uglicsot. Van egy híres filmrendező, úgy hívják, Igor Uglics; olyan akarok lenni, mint ő. Ez az én célom. Különös? De tulajdonképpen miért különös? A fizikus arról álmodik, hogy ő legyen a második Einstein, a vegyész, hogy második Mengyelejev legyen, a színész Kacsalov szeretne lenni, én pedig egyszerűen Uglics. Biztosan mulatságosnak látszik, ha egy felnőtt férfi utánozni akar egy másik felnőtt férfit. De én nem akarom utánozni Uglicsot, én túl akarom szárnyalni. Ő számomra a határkő, amelytől számítani kezdem majd a további életem kilométereit. És olyan filmet csinálok! Azt hiszi, dicsekszem?

Én, mióta csak vissza tudok emlékezni, egészen kisgyermek korom óta mindig ugyanazt hallottam: az ember a mi hazánkban valóra válthatja minden álmát. Pásztorok fiaiból akadémikusok lesznek, egy ipari tanuló kisfiúból a világűr meghódítója. Nálunk korlátlan lehetőségek vannak. Ismétlem: nálunk, mindenkinek kor-lát-lan le-he-tő-sé-gei vannak! A dal is azt bizonygatja: „Minden álmod beteljesül, pajtás, csak akarni kell!" Nekem is azt mondták: „És te? Miért nem álmodozol? Kezdj hozzá!..." És a fejembe verték az elsőség gondolatát. Gyerekkorom óta tudom, hogy feltétlenül a legelső leszek, bármihez kezdenék is! De könnyű elmondani a mesét, a tettet valóra váltani nem olyan egyszerű...

Igor Uglics... Egyetlenegyszer láttam életemben. Képzelje csak el: Néva-part, fehér éjszaka. És én váratlanul beszédbe elegyedek egy rokonszenves fiúval. Filmoperatőr, utazgat mindenüvé az országban; repülőgépről gőzhajóra száll, a hajóról meg autóba ül! Az az éjszaka mindent megváltoztatott. Tudja, mit mondok magá-

nak? Nem rögtön utána akartam olyan híres lenni, mint ő. Később kezdődött, amikor megértettem, hogy dicsőség nélkül semmire sem megyek. A dicsőség a katalizátor, amely meggyorsítja az alkotó folyamatot.

Még a legelején elhatároztam, fogok csinálni egy nagyon érdekes filmet egy nagyfilmet! –, arról, hogy az emberek hogyan gondolkoznak. Várjon csak, várjon! Hogy milyennek kellett volna annak lennie? Aha! Azt hiszem, meg akartam mutatni dokumentumfilmen kortársaim szellemi arculatát. Érti? Minden ember egyformán van felépítve fizikailag, ez világos. De különböző korokban, különböző országokban különbözőképpen gondolkoznak az emberek. És én szerettem volna a filmen bemutatni a hozzám közel állók szellemi értékeit. Mit szól hozzá, érdekes? Nem, azt mondja meg: érdekes-e ez a terv vagy sem?

– Az ötlet érdekes. Csakhogy mit fog felvenni?

– Fogalmam sincs róla. Meg vagyok győződve róla, hogy a dokumentumfilm mindenre képes. Ezt is meg kell tudni csinálni. Láttam egyszer rejtett kamerával felvett nagyszerű filmkockákat: egy kisfiú, aki a matematikai versenyen a feladat megoldásán dolgozik. Hogy milyen nagyszerűen visszaadja a feszült gondolkodás gyötrelmeit! Mennyire szeretne az ember segíteni neki! És micsoda öröm, amikor ez a szeplős kamasz végre megtalálja a megoldást! Semmi egyéb nincs ott a gondolkozás folyamatán kívül. Ugyanúgy fel lehetne venni, amikor Kapica gondolkozik... vagy mondjuk Richter... Vagy egy munkás, aki tervrajzot böngész... Vagy egy író a kézirata fölött... Megpróbálni mindebben valami társadalmilag közöset találni!

– Érdekes! El sem tudom képzelni, hogy lehetne ezt megcsinálni.

– Én sem tudom elképzelni, Alekszandra Dmitrijevna. Valamikor tudtam, hogy kell megcsinálni. Becsületszavamra. Tudtam, hogy csináljam meg, és mit vegyek fel. Tudtam... Azután elfelejtettem. Teljesen elfelejtettem. Mi értelme van, hogy a beteljesület-

len álmokról beszéljünk? Ki hagyna nekem jóvá egy ilyen forgatókönyvet? Ki veszi fel a tervébe? Én nem vagyok Uglics, hanem Jegorov. Így aztán el is felejtettem...

A fejem mind erősebben és erősebben kóválygott. Nyikolina szórakozottan és szomorúan nézett el mellettem a távolba. Elbúcsúztam, és visszasiettem a szobámba.

16.

Mindennap felvettünk valamit. Igaz, azután, hogy az összes fontos művészegyüttest és vezető művészt felvették (Nyikolinát egyelőre még nem, de Julenykát a rókák között mégiscsak...) – mindezek után kezdtünk gondosabban bánni a filmszalaggal, és főképpen tisztán bányásztémákra fordítottuk. Azért elmentünk a vegyi kombinátba, a geológiai múzeumba; felvettük a helyi ifjúsági színház művészeit. És ki tudja, miért, egy fél napot eltengtünk-lengtünk a csipkeverőnők műhelyében is...

Manolja alighanem mégiscsak beszélt Pokatajevvel; Andrej Lvovics most szüntelenül tanácskozott velem, én azonban gentleman módjára kerültem, hogy beleavatkozzam az ő dolgába; nem gyerek, maga is tudja, mit kell filmezni.

Fabrickij viselkedése azonban megváltozott. Általában kevésbé zajos lett, s a szemüvege valahogy már nem csillogott olyan harciasan. Mindennap levelet írt a feleségének: szerettem volna megtudni, hogy mit írhat rólam. Biztosan megsértődött...

Aztán itt van ez a Genya Borodavkin...

Egyszer, a fesztivál befejezésének napján, elutazásunk előtti napon történt, hogy Genyával a tejvendéglőben reggeliztünk.

– Mit veszünk fel ma záró akkordnak? – érdeklődött Genya csak úgy mellékesen.

Az egyesített kórust: másfél ezer ember! Szinkronban a

*Dal a hazáról*t és a *Szibéria, Szibériá*t. A miniszterhelyettes beszédét ugyancsak szinkronban. És ez minden, alighanem. És elutazunk hajnali négykor a művészekkel együtt.

– De meg van akadva ezzel a miniszterhelyettessel! Akkor már inkább vegyük fel Nyikolinát. Figyelmeztetés nélkül bekapcsoljuk a világítást, és kész! A „török alattvaló fiá"-nak mindenben igaza van: pompás énekesnő! Az egész Szovjetunióban egy-kettő, ha akad ilyen.

– Ez biztos... – Lehunytam a szemem, és pontosan emlékeztem Lebegyev arckifejezésére, amikor azt mondta: „Okvetlenül vegye fel Nyikolinát, és minél jobban!"

– Szergej Pavlovics – Genya megvakarta a szakállát –, mi volna, ha tanácsolnék magának valamit?

– Tanácsoljon.

– Ez persze csak afféle fantáziálás... Vegyük fel magunkat is! A készülékeink mellett. Ahogy cipeljük ezeket a ládákat, állványokat, hangerősítőket, a dobozokat a tekercsekkel... És kezdjük ezzel a filmet. Itt van, kedves nézőink, nézzétek, milyen munkába került, amíg ezt a hatszáz méter filmet elkészítettük! Aztán megmutatnánk a vágószobát, hogyan montírozzák a filmet... Manoljáta magnetofon mellett... Mulatságos lesz, meglátja!

– Magunkat majd csak bemutatjuk. De hogy tudjuk bemutatni a fesztivált?

Ahogy jön! Mindenféle sorrend nélkül.

A jót is meg a rosszat is, mindent egy kupacban? Így gondolod?

– Világos! Igazodjék ki a néző maga. Miért, a néző hülye talán? A szovjethatalom fél évszázada alatt nálunk mindenki öntudatos dolgozó lett meg írástudó; maga is eligazodik abban, hogy mi a jó, és mi a rossz...

– Nem, Genyka. Nem jó ez a te kis ötleted, ez bizony tényleg csak afféle fantáziálás. Valami mást kell kitalálni.

Még a tejvendéglőben mondtam neki, hogy nem jó az ötlete. De aztán egész nap, szünet nélkül ezt forgattam a fejemben, néze-

gettem jobbról-balról. Mert voltaképpen miért ne volna jó? Hisz teljesen igaza van: csak mozgassa meg a nézők fantáziáját, hadd gondolkozzanak és értékeljenek önállóan! Én is épp ezt akarom!

De nem kell mégsem egy halomba hányni a legjobbat a legroszszabbal. Tegyük bonyolultabbá a feladatot: vegyük kizárólag a legkifogástalanabb számokat és a legérdekesebb találkozókat – mindazt, ami a legszebb és a legvonzóbb volt... És akkor mondjuk: „Meghökkentett bennünket ez a sok szépség, nem tudunk magunk tájékozódni közte – segítsenek eldönteni: mi volt a legérdekesebb és a legjobb a fesztiválon?"

De hiszen ez éppen az a kampó, amelyre szabadon rá lehet aggatni mindent, az ünnepi krónika minden eseményét! Itt van az alapgondolat!

És végre kezdtem könnyebben lélegzeni, mintha mázsás terhet dobtam volna le a vállamról.

Ezt az árilisi napot fényesnek láttam elejétől végig. Egyébként igaz is – aznap kezdett először csöpögni az eresz alja, és megjelentek az első jégcsapok.

Törtem egyet a faágról: lassan ballagtam az utcán a kabátom nyitva –, és mint egy kisfiú, jégcsapot szopogattam. Örültem a közelgő tavasznak, és csodálkoztam: nemsokára itt az este, és még mindig világos van!

- Be kellene gombolkoznia, csalóka az idő – hallottam a hátam mögül egy ismerős hangot.

Alekszandra Dmitrijevna ért utol. Nem találkoztunk azóta az este óta, amikor annyit fecsegtem...

A zongorakísérőjével volt.

A záróhangversenyre? kérdeztem zavartan. - És miért nem megy kocsin? Hiszen küldtek magáért egy Volgát...

– Ilyen szép este autóval? – Nyikolina nekifutásból végigcsúszott egy jeges csúszkán.

- Érzi a tavasz szagát?

- Mi van Zsenykával?

– Mi lenne? Meggyógyult. Rám üt: szívós fajta. Az a rossz csak, hogy én még itt maradok két napra; holnap a helyi járattal egy távoli körzetbe repülök.

– Én meg azt gondoltam, hogy valamennyien együtt megyünk haza. Mégiscsak engedje meg nekem, Alekszandra Dmitrijevna, hogy holnap meglátogassam a maga Zsenykáját.

– Hát, ha annyira akarja... Csak meg ne ijedjen, nagyon éles nyelvű kislány.

– Engem most semmivel sem lehet megijeszteni.

– Na, mi történt? Látom, most valahogy olyan...

– „Rendben van, rendben van a tankos erőknél!" – énekeltem. És tovább énekeltem az induló dallamára ahelyett, hogy „Indulás nyugat felé..." – Kitaláltunk egy jó kis szüzsét! Kitaláltunk bizony! Holnapra megírom a vázlatot. Ilyen lesz, az ám! És félre a bánattal! És az alapgondolat kitűnő, később majd elmesélem. Minden rendben van, minden rendben van! És a dolgok jól haladnak!

– Gratulálok, Szergej Pavlovics, ez a legjobb, amit mondhatott most nekem, a koncert előtt.

– És ebből az alkalomból megengedi, hogy ma felvegyük? Jó?

– No jó, mit tegyek magukkal!

17.

Pokatajev, mondhatnám, az utolsó pillanatban, filmre vette Nyikolinát.

Váratlanul és egyszerűen megoldódott a dolog. Mielőtt Nyikolina kilépett volna a színpadra, tartaléknak filmeztük a közönséget – nevettek, és lelkesen tapsoltak egy tréfás népi táncot. Közben Nyikolina kilépett, mi pedig még nem vettük le a fényt. Manolja rögtön odaintett Pokatajevnek: „Rajta!" Andrej Lvovics rám nézett, én megveregettem a vállát, és azt mondtam: „Rajta!"

Nyikolina csodálatosan énekelt. Egyszerűen felfoghatatlan, ho-

gyan is tud minden mozdulat és arcjáték nélkül, kizárólag a hangjával olyan mélyen az emberek lelkébe hatolni. Figyelmesen, komolyan hallgatták, mintha a művésznő a mindannyiuk számára a leglényegesebb és a legfontosabb dologról beszélt volna. Még Pokatajev is azt dünnyögte a bajusza alatt: „Micsoda hangerő!"

Folyton attól féltem, szól, hogy vigyük el a fényt, mert zavarja. De baj nélkül megúsztuk. Nyikolina ráadásul egyenesen a kamerába nézett.

Fellépése után a színpadon felállt a hatalmas, összevont énekkar. A hangverseny finéléja ünnepélyesen és meghatóan zajlott le.

A fesztivál legidősebb résztvevője – egy ősz bajuszos kontrabaszszista a szimfonikus zenekarból – felolvasta saját verseit a művészek és bányászok barátságáról: a végén hatalmas zsebkendőt kotort elő, megtörölte a szemét, és hangosan krákogott. Előkerültek a zsebkendők... Az úttörők piros nyakkendőt kötöttek a művészek nyakába... Váratlanul az erkélyekről virágok repültek a színpadra és a nézőtérre. Tulipánok. Azt mondták, hogy különrepülőgépen hozták Taskentből.

Nyikolina és Szaveljeva két oldalról megcsókolták a költő kontrabasszistát. Aztán mindketten, egymás kezét fogva előrementek a színpad szélére, és virágokat dobáltak a nézőknek. Utána a többi művész is előrejött, és ők is virágokat dobáltak. A nézők felálltak – és ebben a pillanatban felzendült a *Dal a hazáról*. Bekapcsoltuk az összes lámpát.

A hangverseny után mintegy ötven művész és különböző vezető összegyűlt, szokás szerint, egy kis bankettre.

Engem is meghívtak Pokatajevvel.

Juljenyka tüntetően odajött hozzám, karon fogott, és maga mellé ültetett. Észrevettem, milyen sokan csodálkoznak rajta. Néhány férfi nyílt irigységgel nézett rám. Még Andrej Lvovics is váratlanul elmosolyodott...

Juljenyka új ruhában volt. Suhogó sötétlilában, amely nem is hasonlított ruhára – mintha a térdétől a hónaljáig egy darab anyag-

ba burkolták volna, és ezt az anyagot megtűzték volna itt-ott hanyagul. Púderes, sovánka, meztelen vállak, vékony kulcscsontok, hosszú nyak... Juljenyka kamasz lánynak látszott, és csak ideges, száraz keze, az élénk színű körömlakkal, árulkodott koráról.

Másik oldalán a miniszterhelyettes ült, kellemes külsejű, hatalmas férfi.

– És hová tették az én Szanyecska Nyikolinámat? – kérdezte Juljenyka tőle. – Miért nem látom itt?

– Alekszandra Dmitrijevna visszament a szállodába – felelte a miniszterhelyettes. – Holnap reggel korán indul a gép, és utána nehéz koncertje lesz. Pihennie kell.

– És nekem miért nem lesz nehéz koncertem? Lehet, hogy én is szívesen utaznék a korai géppel!

– Nincs jogunk, hogy kockáztassuk magát. A repülőgép nem túl megbízható közlekedési eszköz.

– Legalább ezért köszönet... Akkor a moszkvai vendégszereplés ügyében megállapodtunk?

– Julja Vasziljevna, én a Művelődésügyi Minisztérium előtt hosszú ideig diplomáciai munkát végeztem. Azóta is megmaradt egy jó szokásom: ha valamit akár csak tréfásan is megígérek – bármibe kerül is, megtartom.

– Ó, szóval ráadásul még diplomata is! – nevette el magát Juljenyka. – No, akkor nyugodt vagyok.

Egymás után emelkedtek szólásra: először a komoly felköszöntők – a barátságra s a békére az egész világon, az élen járó művészekre; aztán egyszerűbb szavakkal – a szép asszonyokra, az igazi férfiakra és arra, hogy adja isten, ne ez legyen az utolsó...

Juljenyka szinte megfeledkezett rólam, lelkesen kacérkodott a miniszterhelyettessel; félhangosan beszélgetett vele, sőt, úgy tetszett, valami anekdotákat sugdos a fülébe. A miniszterhelyettes tartózkodóan mosolygott, rá-ránézett Szaveljevára, mint egy rosszalkodó gyermekre.

Végre az órájára pillantott, s felemelkedett az asztal mellől. Mi is követtük.

A bankett véget ért. A vonatindulásig még több mint három óra volt.

- Mit tegyünk? – mondta fáradtan Juljenyka, újra karon fogva. – Még van időnk... Segítene becsomagolni?

– Természetesen.

- Akkor gyerünk minél hamarabb a szállodába.

...Csak nézd ezt meg! - Juljenyka egyetlen mozdulattal magára tekerte a takarót, és mezítláb végigfutott a szobán. Leguggolt bőröndje mellé, kihúzott egy kövér papírcsomagot, és az ágyba dobta.

- Mi ez?

- Újságkivágások. Recenziók, glosszák, kritikák, kis hírek. Gyűjtöm őket. Magamról is, Szanykáról is. És most nézd meg, mennyit írnak rólam, és mennyit őróla... Képtelenség, nem igaz? De hát ez kulturálatlanság, így írni. „Nyikolina igazi művészettel énekelt..." Hogy jön ide a művészet? Hiszen még járni se tud a színpadon. Mint tehén a jégen! Nyugaton egykettőre kipenderítenék a kilói miatt. Csak három évvel idősebb nálam, de hasonlíts össze bennünket! Nézd meg, milyen az én csípőm! Ne szégyelld magad, ne szégyelld magad – nézz ide: tisztára, mint az acél! Na és a hasprés! Mert minden istenáldott napon másfél óra torna. Télen síelek, sőt teniszezek is! Képzelem, hogy csodálkoztatok mindannyian, hogy olyan korán reggel elmentem a bányába. De nekem ez semmiség: hiszen hetenként kétszer reggel hét órakor játszom a Dinamo teniszpályáján; máskor nincs szabad pálya... Gondolod, hogy nekem olyan kellemes állandóan tartani a formámat? Ilyen napirendtől megbolondul az ember! De hát én művész vagyok! Igazi művész! Az alakom – a kenyerem. Ó, butuskám, hidd el, nem könnyű kenyér! És évről évre nehezebb... Egy hang-

versenyen együtt léptünk fel egy magyar énekesnővel. Az öreglány ötvennyolc éves volt, de láttad volna, hogy nézett ki! Kiderült, hogy hegyi pályán síel, és kora ellenére trambulinról ugrik! Azt kérdeztem tőle: „Miért kell ez magának, trambulinról ugrálni?" „Azért – felelte –, mert változnak az idők, egyedül a hangból nem él meg az ember. Jó hang sok van. De az, aki színházba jár meg operába, a pénzéért komplett élvezetben akar részesülni: a fülnek és a szemnek egyaránt kellemes legyen..." Én tudok mindent: spárgát csinálni, kézen állni... Megmutassam?

– Nem, kérlek, nem kell.

Juljenyka összekuporodva ült az ágyon a lábamnál, és válogatta a kivágásait. Kicsiny alakja mintha görcsbe húzódott volna a takaró alatt; úgy tetszett, hogy ha lerántanák róla a fehér vásznat, egy szempillantás alatt kiugrana, mint a feszes rugó.

– A vonatindulásig másfél óra van – mondta. – Van forró teám a termoszban, kérsz? Te hallottad, hogy énekel Szanyka?

– Mindössze kétszer, sajnos. A komszomolesküvőn és most.

Sajnos? Szóval tetszett... Nos, mit tegyünk, az ízlések és pofonok különbözőek. A hangja szép, lehet, hogy jobb az enyémnél is. De láttad ma, hogyan fogadtak bennünket? Mondd meg igaz lelkedre: kinek tapsoltak jobban – neki vagy nekem?

– Kicsikém, mit akarsz? Mindened megvan: külső, hírnév, kitüntetés, pénz... Akkor minek fecséreled ilyen ostobaságokra az energiádat, mint a taps számlálgatása, vagy hogy hány sort írtak rólad az újságban?

– Hogyhogy minek? – rontott nekem Juljenyka. – És az igazság?...

18.

A Filmhíradó-stúdióban távollétünk alatt fontos esemény történt: kinevezték a stúdió új főszerkesztőjét. Mavrikij Kapitonovics Golovacsov személyében. Külsőre Zsabotyinszkijra emlékeztetett, a hangja viszont magas és rekedt volt, mint egy náthás nőnek.

Szomov szobájában, az értekezleten ismerkedtem meg a főszerkesztővel. Mindkettőnk számára ez volt az első értekezlet a Híradóban. Csoportunk beszámolt a fesztivállal kapcsolatos munkáról.

Andrej Lvovics azt mondta, hogy véleménye szerint a filmmel minden rendben lesz; a majdnem tízezer métert még ma átadja az előhívónak.

Én azonnal azt követeltem, hogy most mind a két előhívógép csak a mi filmünk számára dolgozzon (ha természetesen, a Híradó érdekelve van a határidős leadásban).

– És mi lesz akkor a *Hét*tel? – kérdezte Aragviani rendező.

– Ezt is, azt is meg kell csinálni...

– Mikor lesz forgatókönyvvázlat? – kérdezte az igazgató.

– Ebben a pillanatban – feleltem, és mint valami varázsló, előhúztam a kabátom zsebéből az akkurátusan összehajtogatott papírlapokat. Csakhogy még nincs legépelve, ezért, ha óhajtják, felolvasom...

– Ez nem olyan jó – mondta Golovacsov. – Jó volna, ha saját szemünkkel nézhetnénk a szöveget.

– Olvassa – mosolyodott el Szomov bátorítóan.

Persze rögtön kijelentettem, hogy a film címét Pokatajev találta ki, és az alapgondolatot bizonyos mértékig Genya Borodavkin sugalmazta.

Az, amit felolvastam, már inkább hasonlított egy kidolgozott filmforgatókönyvhöz, mint egy forgatókönyv rövid vázlatához. Ekkorra már a kísérőszöveg nagy részét is elkészítettem.

A film a vágóasztal képével kezdődik, mindenfelől tele van pakolva a filmtekercsek bádogdobozaival... A vágónők keze, amint

ragasztják a filmet... Közben felhangzik a beszélő nyugodt, de csöppet sem ironikus hangja: „Szerettünk volna bemutatni önöknek egy kisfilmet a fesztiválról. De, úgy látszik, nem sikerül. Hogy miért? Azt döntsék el önök. Előttünk sok százezer filmkocka, amelyek megörökítik ennek a nagyszabású szibériai ünnepségnek a nagyszerű eseményeit.

De hát hogy válasszuk ki a legérdekesebb eseményeket? A legjobb művészeket? És hol kezdjük az elbeszélést? Hiszen ha mindent sorjában el akarnánk mondani – egy egész estére lenne szükség, vagy talán még többre..."

A filmvásznon már felvillannak a különböző események: befut a vonat... kiszállnak a művészek... kendőn kenyérrel, sóval köszöntik őket... A területi bizottság titkára beszél... Nézők a teremben. Julja Szaveljeva énekel... Kolja Zaharov bányász...

Utána be lehet mutatni bármit, bármilyen sorrendben... De valahol a beszélő még azt mondja: „Nem, nem tudunk magunk eligazodni, nem tudjuk megállapítani, ki itt a legjobb, és mi a legérdekesebb... Segítsenek nekünk, elvtársak!"

A film ezzel a mondattal zárul: „Nagy gondolatokat és mély érzéseket váltott ki ez az ünnepség... És mi egyszerűen nem tudjuk mindezt egy kisfilmbe beleszorítani. Ezért nem tudtuk önöknek bemutatni a fesztivált..."

- És nem is mutatták meg, mondják majd Moszkvában – mosolyodott el gunyorosan Aragviani rendező, amikor befejeztem a felolvasást.

- Nekem nem tetszett ez a szókapcsolás: „Nagyszabású ünnepség nagyszerű eseményei..." – mondta Mavrikij Kapitonovics.

– Ez nekem sem tetszik – biccentettem rá. - De hát itt még szükség van a szerkesztő kezére.

- Mi a véleménye az operatőrnek? – kérdezte Szomov.

– Ha Szergej Jegorov helyesen számolt be a beszélgetésről Lebegyevvel – mondta Pokatajev –, akkor saját magának is emlékeznie kellene arra a jó tanácsra: „Ne akarja a bal kezével megfogni

a jobb fülét." Nem kellenek ide kitalációk. Ez hivatalos információ. és semmi több.

– Teljes mértékben csatlakozom az előttem szólóhoz. – Mavrikij Kapitonovics szemrehányón és sajnálkozva rám nézett. – Egyszerűbben kell, elvtársak! Nézőink magas kultúrájú emberek, akik határozottan fellépnek a formalizmus és az absztrakció mindenféle megnyilvánulása ellen!...

Meglehetősen sokáig beszélt még hasonló hangnemben.

– Hű, de sajnálom, hogy nincs itt a feleségem! – kiáltott fel Fabrickij, amikor a főszerkesztő befejezte tartalmas beszédét. – Ő ellentmondana magának a haladó emberiség nevében. Azt mondaná: maga biztos, hogy nagyszerű szakember, annyi dokumentumfilmet látott, amennyit mi sohasem fogunk életünkben. De mondja, főszerkesztő elvtárs; maga még nem unja ezeket az örökös érkezéseket, búcsúzásokat, értekezleteket a filmeken? Maga nem éhezett meg egy kis eredetiségre? Jegorov rendező valami friss dolgot talált ki. És adjon az isten neki jó egészséget! Ezt mondaná magának a feleségem. Én ezt nem mondom, de teljes mértékben csatlakozom hozzá.

– Manolja bácsi – mondta Ivan Petrovics Szomov. – Én is csatlakozom a feleségéhez. Nekem tetszenek a szokatlan felépítésű filmek. A dokumentumfilmben, Mavrikij Kapitonovics, a legnehezebb a téma feldolgozása. Az információs krónikában szinte lehetetlen megkötni a szüzsé csomóját. Az az érzésem, hogy biztatni és helyeselni kell Szergej Pavlovics ötletét. És jó, hogy ebben a filmben valami vidám is van; csak egy száraz ember nem érzi meg a humort az utolsó mondatban: „Hát ezért nem tudtuk bemutatni önöknek ezt a fesztivált."

– Szólhatok még? – Golovacsov erősen megköszörülte a torkát, és a hangja egy időre kitisztult. Amikor most a formalizmus és az absztrakció megjelenési formáiról beszéltem, egyáltalán nem gondoltam Szergej Pavlovics Jegorov elvtárs adott művére. Úgy látszik, rosszul értettek. Csak arról beszéltem, hogy

a mi népünk nem szereti a különböző kitalációkat a művészetben. De a humort a mi népünk mindig nagyra értékelte. Általában az az érzésem, hogy Jegorov elvtárs forgatókönyvének nagyobb részét el kell fogadnunk alapul, jóvá kell hagyni. Javasoljuk, hogy fejezze be a forgatókönyvet a munka sorrendjében.

– Úgy! – mondta Aragviani. – Ha jóvá kell hagyni, hát jóvá hagyjuk.

– A főnökség jobban tudja! legyintett Pokatajev.

– Ki lesz a film szerkesztője? - kérdeztem Szomovtól.

Úgy gondolom, hogy Mavrikij Kapitonovics. Van még kérdés?

- Kérem, hogy átmenetileg hívják át a televíziótól Jelena Zsoltkova vágót. Már dolgoztunk egvütt...

- Igyekszünk teljesíteni a kívánságát... Most a legfontosabb a határidő. Május 15-én a filmnek Moszkvában kell lennie.

19.

Ebbe a szibériai városkába január közepén utaztam le először. Akkor áttetszően szép fagyos napok voltak – a napsütésben szikrázott a jég a faágakon. Eleinte a várost is szépnek láttam. De aztán a szemem megszokta, és az első ismeretség bűvölete elszállt, és bámulatosnak tetszett, hogy milyen furcsák itt az épületek – aránytalanok, ormótlanok.

Moszkva közelében nőttem fel, egy régi városkában. Kőből épült, csúcsos templomokon kívül nem volt ott semmi figyelemre méltó. De a házak, ha nem is voltak szépek, valamiféle egységes stílust képviseltek.

Aztán Leningrádban tanultam - annak a városképéről szólni se kell! Még abban a kis uráli faluban is, ahol mamával a háború alatt laktunk, még ott is, emlékszem rá, bizonyos egység volt meg-

figyelhető a gerendából épült házak, a deszkahidak és a hosszú kerítések között.

Itt azonban, hacsak nem számítom magát a városközpontot, amelyet egy fél évszázaddal ezelőtt építettek, és a legtávolabbi peremvárost, amely új tervek szerint épült, mindenen a praktikusság és a szükségesség hagyta rajta a nyomát. A házak minden rendszer nélkül, összevissza álltak, építőiknek kénye-kedve szerint. A falak többnyire simák, minden díszítés, festés nélkül; nem túl vastagok, és nem túl vékonyak - olyanok, hogy a megfagyás veszélye nélkül lakni lehessen bennük. Valamennyi ablak négyszögletes, szabványos, unalmas – éppen csak hogy ki lehessen nézni rajtuk, hogy megtudja az ember, milyen idő van az utcán. Hányszor előfordult, hogy reggel, miközben mentem a televízióba, hunyorogva a hóvihartól, az orrom és a szám elé szőrmegallért szorítottam, és arra gondoltam: „Lehet, hogy ezen a fehér viharon túl nagy színházak állnak, koncerttermek, múzeumok? És csakugyan ez az a város, amelybe elhatároztam, hogy örökre letelepszem? Nem, ez lehetetlen!..."

Most, azután a verekedési história után már másként néztem ezekre a házakra és utcákra. Mi közöm hozzájuk? Találok még ilyen várost és melegebb éghajlatot.

Bár az utcákat még nem ismertem jól, már első nap észrevettem az állami áruház közelében egy nagyszerű, nyolcemeletes házat. Az efféle hasonlat ugyan már szokványos, mégis (különösen az esti órákban) egy óceánjáró gőzhajóhoz hasonlítottam volna, olyan hatalmas, olyan jól megalapozott, és olyan... mozgékony volt. Igen, igen! Nem nyelvbotlás! Amikor az ember a kikötőben egy hatalmas gőzhajót nézeget, a látványa különösen mozgékonyságával hat: ez az óriási tömeg bármely pillanatban elindulhat, megfordulhat, és elúszhat más vidékekre. Ugyanúgy néztem én erre a nyolcemeletes, világosszürke házra is; egyre az volt az érzésem, hogy ismeretlen vidékekről úszott ide, ebbe a városba. Még be

is mentem egyszer; álldogáltam a tágas, visszhangzó kapualjban, beléptem a liftbe, és megindultam vele, fel-le, fel-le!

... Most nem kellett lift: Nyikolináék az első emeleten laknak. A bezárt ajtó mögött dzsessz dübörgött, rikoltó hangok üvöltöttek egy dalt; sokáig csengettem, amíg végül is meghallották, és kinyitották az ajtót.

A küszöbön egy csúnya kislány állt, olyan volt, mint egy csupasz madárfióka; nagy szemű, nagy szájú és rettenetesen sovány. Soványságát csak hangsúlyozta a vastag nyersgyapjú szvetter, amely hihetetlenül nagy volt neki.

Anya nincs itthon – mondta. – De ha maga Szergej Pavlovics, akkor jöjjön be, kérem szépen.

– Talán a mama... – kezdtem volna.

– Nem, anya tényleg nincs itthon, de maga jöjjön be.

– Azt akartam kérdezni, hogy a mama beszélt rólam?

– Persze. Tegnapelőtt telefonált, és azt mondta, hogy maga egész biztos eljön hozzám. Jó, hogy ma jött, tegnap nagymosásom volt. Ma vasalok. Menjünk ki a konyhába, ott szól a magnetofon. Megvannak a Beatles-felvételeim is.

– Hogy is mondjam... Én filmnél dolgozom, és ott egész nap olyan rettenetes lárma van, hogy jólesne egy kicsit megpihenni a zajtól.

Ott dolgozik, ahol bemutatják a filmet, vagy ott, ahol felveszik?

– Ahol felveszik.

– Akkor bizonyosan szereti az erős kávét? Máris főzök. Akkor ne jöjjön ki a konyhába, hanem menjen be ebbe a szobába. A cipőjét vegye le, és vegyen fel egy posztópapucsot. Nézze csak, magának is nagy lába van!

Zsenyka eltűnt a konyhában, engem betessékelt egy szobába, ahol puha szőnyeg volt, zongora terpeszkedett a sarokban és könyvespolcok. A széles dívány előtt alacsony asztalka állt. És rajta szép, ősz hajú férfi arcképe.

Kezembe vettem, és elolvastam a feliratot, amely lendületes írással egyik saroktól a másik felé tartott: „Mélyen tisztelt Jevgenyija Leonyidovna Nyikolinának az őt őszintén szerető Vlagyimir Gajlisztól."

Hát persze – ő volt az! Hogyhogy nem vettem észre azonnal? Igaz, mi nem ismertük egymást. És amikor találkoztam vele, nem láttam ilyen szépnek.

Zsenyka beszaladt a szobába, egy pillanatra megdermedt... Hirtelen rám vetette magát, mint egy macska, és kikapta a kezemből a fényképet.

– Miért olvassa el? Magának írták?

– Hát mért teszed ide ki mutogatni?

– Ha akarom, kiteszem. Magát nem kérdezem. Ha nem akarom – eldugom.

És csakugyan eldugta a fényképet valami vastag könyvbe. Aztán a zongorához ment, és kezét a háta mögé dugva, fejét oldalt hajtva, sokáig nézett rám, mintha várna valamire.

– Anyának ne mondja meg, hogy látta – mondta ki végre.

– Miért?

– Nem kell. Ha megtudja, hogy kivettem a szekrényből a fényképet, és ideállítottam, megint sírni fog. És neki nem szabad sírnia: külföldre utazik, fellépésre megy. Érti már?

– Nem egészen... Te szeretted őt?

– Kicsodát? Vologya bácsit? Azelőtt szerettem, amikor még kicsi voltam. Akkor még nem tudtam, hogy titokban jár hozzánk! Tudja, mindig esténként jött, akkor én már lefeküdtem aludni. Bejött, és elalvás előtt mesélt nekem. Akkor szerettem. Még pénzt is gyűjtöttem, és vettem neki egy papucsot, hogy ne járjon a lakásban zokniban... Nézze meg; látja, egy cseppet sem viseltes ez a papucs. Tudja, hogy miért? Mert ritkán volt nálunk vendégségben. Ritkán jött hozzánk, és anya ezért sírt. Neki meg nem szabad sírni, a könnyek ártanak a hangjának. És ezért nem szerettem aztán Vologya bácsit. El is kergettem egyszer – buta voltam. Megér-

tette, hogy én buta gyerek vagyok, nem sértődött meg egy cseppet sem, és nekem adta a fényképet, ezt, amit látott. Anya mondta, hogy dugjam el, hogy senki se lássa, és ne tudja. Érti most már?

– Értem... – sóhajtottam. – Értem...

Milyen különös ez a kislány! Milyen felnőtt lett a szeme, amikor Gajliszról beszélt.

– Szép lakásotok van – mondtam, hogy másra tereljem a szót. – A parkett hogy ragyog, gyönyörű! Ezen tényleg csak zokniban vagy ilyen puha papucsban szabad járni. És ki fényesíti nektek?

– Senki. Anya meg én. Mi mindent együtt csinálunk. Vagy felváltva.

– És ebédet tudsz főzni?

– Még tésztát is sütök, ha akarja! Csak tortát nem tudok még csinálni.

– És hogyan tanulsz?

– Tessék, nézze meg az ellenőrzőmet. Itt van! Látja: egész évben csak három hármasom volt.

– Ez már igen! És barátnőid vannak?

– Kevés. Csak az iskolában. Nincs rá időm.

– Hogy tudsz ennyi mindent csinálni? Leckét tanulni, iskolába járni meg háztartást is vezetni?

– Mit gondol? Egy nyomozó be tudja osztani az idejét!

– Te nyomozó akarsz lenni?

– Vagy geológus. Fúrni akarok a földbe egy mély furatot, ötven kilométer mélyre. Igazán nevetséges: olvastam egy folyóiratban, hogy senki sem tudja ezt megcsinálni. És tudja, hogy miért? Anya azt mondja, azért, mert nincs elég kitartásuk és akaraterejük. Hát nekem egész biztosan lesz akaraterőm meg kitartásom is.

– Ide hallgasson, Jevgenyija Leonyidovna...

– Ne hívjon engem így. Vologya bácsi hívott így, de magának nem kell.

– Hát hogy kell?

Csak Zsenyka.

– Akkor Zsenyka. Először is hol van az az erős kávé? Másodszor pedig menjünk ki, én segítek neked vasalni.

– Maga?

– Én.

– Tud vasalni?

– Mindent tudok.

– Akkor menjünk. Ha megjavítaná a másik vasalót, akkor nagyon gyorsan kivasalhatnánk mindent...

20.

Napjában tízszer is betelefonáltam a Híradóba Szomovnak és Golovacsovnak is: siettessék az előhívást. Ott azonban – szerencsétlenségemre – az egyik gépet le kellett állítani, az előhívótankokba por került. A másik gép a sürgős anyagokat készítette a Híradó számára.

Otthon ültem, és még mindig a forgatókönyvvel kínlódtam, a kísérőszöveggel; folyton új változatokat fogalmaztam, áthúztam, kitéptem, és újra átgondoltam. Sehogy sem ment, és én senkit sem akartam látni. Mondjuk Alekszandra Dmitrijevnát szerettem volna látni; néhányszor felhívtam telefonon, de nem volt otthon – Zsenyka felelt... Persze el lehetett volna menni hozzájuk meghívás nélkül is (Zsenyka mindig hívott), de valahogy zavarban voltam Nyikolinával, és legjobban attól féltem, hogy tolakodónak lát. És milyen kifogással menjek el hozzá? Ha már alakul a film, akkor mehetek, azt el lehet mesélni...

Gyakran beszéltem telefonon Juljenykával is. Meg akartam látogatni, de nem engedte: „Itt van a nagynéném vendégségben, és nem érezhetnénk magunkat szabadon." Ha nem lehet, hát nem lehet.

A háziasszony, akitől a szobát béreltem, csodálkozott: „Hogy

van az, hogy maga csak ül, csak ül, se magához nem jön senki, se maga nem megy sehová?" Meglehetősen változó volt a viszonya hozzám: a lehető legszívélyesebb, amikor a televízióban dolgoztam. Aztán később, amikor a tizenöt nap után nullásgéppel megnyírva és leragasztott orral hazajöttem, egyszeriben csak hallom, hogy „rövidesen jön az unokahúga, és szükség lehet a szobára" Amikor a lakbért két hónapra előre kifizettem, az unokahúg érkezése meghatározatlan időre eltolódott.

A szobám jó volt – meleg, csinosan bebútorozva; forró víz, gáz és az előszobában telefon. A lakás a város szívében, a postahivatal mellett; lehet ennél jobb? De hát a lakó se rossz: előre fizet, „se hozzá nem jön senki, se ő nem megy sehová".

Egyszer mégis felhívtam magamhoz Juljenykát egy órára. A háziasszony alighanem az ajtó előtt hallgatózott. De az ajtó vastag függönnyel volt elfüggönyözve, és mi vigyáztunk, hogy ne csapjunk zajt. Amikor Juljenyka elment, a háziasszony majd felfalta a szemével. Aztán megkérdezte:

– Uramisten! Csak nem a mi híres Julja Szaveljevánk volt? Hát idáig süllyedt, hogy maga szaladgál a férfiakhoz? Na, ezt sose hittem volna! Jól mondják az emberek, hogy a művészeknek minden meg van engedve. Magát, Szergej Pavlovics egy cseppet sem hibáztatom: maga férfi, magának erre fizikálisan szüksége van. Bár az én megboldogult férjem, Anton Antonovics építésztechnikus, mérnöki jogkörrel, ilyesmit sohase hagyott volna jóvá...

Nem szabad – szakítottam félbe. – Ne beszéljen így. Julja Vasziljevna a menyasszonyom. Rövidesen összeházasodunk.

– Akkor maga a szerencse fia! Egy ismerősöm mesélte, hogy Julja Szaveljevának nyolcszobás lakása van! Két fürdőszobával! Az egyikben ő maga lubickol, a másikban a vendégeit fürösztí. Az én megboldogult férjem, Anton Antonovics bárhol és bármennyit dolgozott meg épített is, csak ezt a kis kétszobás lakást hagyományozta nekem, és ezzel kész is... De maga a szerencse fia,

Szergej Pavlovics! No, szó ami szó – amúgy fizikálisan kellemes férfi...

Igen... Juljenyka arról álmodozik, hogy elkerüljön Szibériából, vagy végső esetben hozzámenjen ahhoz a professzorhoz, már csak azért is, mert „nevetséges, hogy művésznő létemre egy kétszobás lakásban húzódjam meg; még magam előtt is pirulok".

Végre eljött az óra, amelyet reménykedve és félve vártam: bemehettem a Híradóba, és megnézhettem az előhívott anyagot.

Helyes és pontos megjelölés, hogy a filmgyártásban a negatívokra és az első pozitívokra azt mondják, hogy „anyag"; ebből szabja-szerkeszti a rendező a művét, ahogy egy szabászra is azt mondják manapság, hogy „szerkeszti" a ruhát.

Hát én boldogan elcseréltem volna az ollómat a szabóéval, mert abból az anyagból, amit nekem mutattak, nagyon nehéz valamit kihozni. A legérdekesebb képek technikailag voltak elrontva: vagy nem elég élesek, vagy por került az előhívótankba.

A többi pedig rendkívül kifejezéstelen volt. Kész unalom... Azt mondják: az objektív – objektív. De mondják meg nekem, az isten szerelmére, miért van olyan rettentő nagy különbség a vásári gyorsfényképésznél készült képek és azok között, amelyeket egy jó fotóműteremben vettek fel! Ugyanez a helyzet a filmmel is. Az objektív abszolút objektív, a tulajdonosával, tehát a fényképésszel, illetve az operatőrrel hűen visszaadja lelkiállapotát, intellektusát, tapasztalatát...

Pokatajev minden érdeklődés nélkül dolgozott. Olyan benyomást keltett, mintha kamerája mozdulatlanul állna egy és ugyanazon a helyen, és előtte egykedvűen vonulnak el a modellt álló férfiak és nők, hol egyenként, hol csoportosan; modellt álltak az utcák és a házak is.

Az amatőr operatőrök a fémmunkások székházából pedig bátor-

talanul fényképeztek: mindent totál plánban, mindent messziről...

Sokáig hallgattunk valamennyien. Szomov, Golovacsov, Lena Zsoltkova, a vágónő, Fabrickij és én. Egyébként éppen ugyanazon a helyen ültünk, ahol két héttel előbb Gajlisz koporsója állt.

– Nos? – kérdezte az igazgató, és ki tudja, miért, Mavrikij Kapitonovicsra nézett.

– Mit mondjak? – felelt az kihívóan. – Nagyon érdekes. Nagyon érdekes. Termékenyen dolgoztak az elvtársak. Én személy szerint teljes képet kaptam arról, hogyan zajlott le a fesztivál. Most már csak vágni és hangosítani kell.

Ezt megmondta. – Lena figyelmesen nézegette manikűrözött körmét.

Fabrickij levette a szemüvegét, rövidlátóan hunyorogva sokáig nézett rám. Rosszkedvűen elmosolyodott, hosszan rázta a fejét, mintha azt mondaná: „Nos, Szergej Pavlovics, most aztán megkaptad! De hisz én figyelmeztettelek...!" Felállt, és bement a hangosítóba, becsapva maga után az ajtót. Szomov nem tartotta vissza, csak megértően felsóhajtott.

– Nos, mi legyen? – ismételte még egyszer az igazgató, most már rám nézve.

– És hol az operatőr? – kérdeztem én. – Miért nincs jelen Pokatajev az anyag leadásánál?

Elutazott Észtikra. Leghamarabb egy hónap múlva jön vissza. Mást nem küldhettünk. Akárhogy is, de ebben nagy rutinja van. Ott meg – az olaj. Fontos objektumok...

Az igazgató halkan beszélt, mintegy mentegetőzve.

– És én, Ivan Petrovics, miért mentem át a Híradótól a televízióhoz? – szólalt meg Lena. – Azért, mert magában nincsen bátorság. Az ilyen szakembert a rutinjával együtt ki kellene rúgni, maga pedig pátyolgatja. Ez az egész kontár munka... A magyar táncot szemmagasságból veszi fel – lusta volt hozzá, hogy leguggoljon; egyetlen ugrás sem sikerült – a táncosok úgy ugranak, hogy nem

szakadnak el a földtől. És hogy néz ki az a föld! Észrevették? Miféle operatőr az ilyen? Teljesen megvakult - nem látta a réseket a padlón? De nem is a rés a lényeg. Általában életlen képeket csinál; hazudik, és fókuszállítással próbálkozik. Nem tud mozgó tárgyakat felvenni, ő maga pedig nem szeret mozogni a kamerával. A szónokokat viszont kitűnően, pontosan, hibátlanul ábrázolja – mércével ellenőrzi a távolságot az objektívtől a tribünig... Hát miért nem rúgja ki, Ivan Petrovics?

– Te Lenka, először ülj be az én helyemre, aztán próbálj meg valakit kidobni. Azt hiszed, sikerül? Egy frászt! Itt a szakszervezet, itt vannak a barátai a bizottságból: „Milyen alapon? Úgy, magának nem tetszik a felülnézet? Nekünk tetszik." Nekem pedig könnyebb egy-egy munkához tíz Karment vagy tíz Uglicsot meghívni, mint elbocsátani egyetlen Pokatajevet... Na jól van, ezek részletek... Most mit csináljunk?

- Várjanak, barátaim, várjanak – emelte fel a kezét nyugtatóan Mavrikij Kapitanovics. – Nem kell heveskedni. Ha maguk úgy látják, hogy az anyag nem sikerült, akkor jobb, ha idejében telefonálunk Moszkvába, és visszamondjuk a filmet. Annál is inkább, mert ennek van valami értelme. Eljutott hozzám például a híre annak, hogy itt nálunk régi a technikai felszerelés, és rosszak az előhívógépek. Jogunk van erre hivatkozni. Sőt mi több, ezen az alapon követelhetjük az új műszaki felszerelést.

Lena bólintott:

Ahogy Arkagyij Rajkin mondja: „Fő a saját nyugalmam, és minden rendben!"

– Igen – mondta Szomov. - Ezt nem tesszük. Mavrikij Kapitonovics új ember, a mi szokásaink neki biztosan furcsának tetszenek. De amikor maga is ledolgozza itt azt, amit én, amikor tucatjával mennek a kezén keresztül filmek és híradók, akkor a maga számára is nagyon fontos lesz az a fogalom, hogy termelési becsület. Ide hallgassanak! Meg kell csinálnunk a filmet. Nem kellene moszkvaiakat segítségül hívni...? Persze, a Híradóban nehéz a helyzet.

Két legértékesebb dolgozónkat vesztettük el: meghalt Gajlisz, és elutazott Moszkvába a volt főszerkesztő, a dokumentumfilm kitűnő szakértője. Kevés operatőrünk van, szinte egyáltalán nincs rendezőnk. Nagyon nehéz így... Már három filmet adtak vissza átdolgozásra. A *Szív küldi szívnek* a mi adunk. Jól van, ez részletkérdés. Szergej Pavlovics, teljesen világos – az anyag gyenge. Ez azonban már megbocsásson – a maga hibája is: hol volt a felvételek alatt? Hiszen láthatta, hogyan forgat! Most már a filmet csak a rendezői koncepció és a vágás mentheti meg. Bevallom, mégis haboztam, ne csináljunk-e köznapi információt, ahogyan Lebegyev javasolta. Talán mondjunk le arról az alapgondolatról, amelyet maga kigondolt? Nem, erről nem szabad lemondani. Csak ez javíthat a helyzeten... Lenka, tudod, miről van szó?

– Tudom.

– Neked tetszik a forgatókönyv?

– Ha megcsináltuk, majd megmondom...

Felálltunk. Golovacsov félrehúzott:

Drága elvtársam, képzelje magát az én helyzetembe. Ez lesz az első film, amely – hogy úgy mondjam – az én vezetésem alatt készül. Ne hagyjon cserben. Meg fogom adni a szükséges segítséget és támogatást...

Csak ne zavarjon – ez minden, amit kérek.

Megállapodtunk! A főszerkesztő kezét a szívére tette.

21.

A szűk vágószoba mellett volt a vörös sarok. Ott lógott a faliújság, ott állt a szakszervezet páncélszekrénye és egy kiégett televízió.

Kértem, hogy hozzanak át oda egy vágóasztalt, és Lenával tüstént munkához láttunk – elvonulva, hogy senki ne zavarjon, ne adjanak tanácsokat idő előtt, és általában ne zavarják meg a fejünket.

Mondják, hogy a vágóasztalnál tűrhetően dolgozom – meglehetősen gyorsan és gépiesen. De hol vagyok én Lena Zsoltkovától! Karok, pedálok, orsók, ollók, ragasztóprések – tökéletesen bánik velük.

Nagy élvezet egy jó szakembert figyelni munka közben, amikor az egyszerű mozdulatok a pontosság olyan fokát érik el, hogy az már művészet. Lena ilyen művésze a szakmájának.

Ez a keskenyvállú, csöppet görnyedt, filigrán teremtés frufrujával, pisze orrával olyan volt, mint egy iskolás lány. Simára fésült bubifrizuráján kívül nem sokat törődött a külsejével, gyakran szidtam például a hanyagul lógó harisnyája miatt. Különben fesztelenül viselkedett, és mulatságos mély hangon beszélt.

– Mit csinálsz, Lenocska? Egymás mellé raksz két hangszeres művészt, ez így nem valami gazdaságos... Tegyük közé ezeket a nézőket vágóképnek, aztán ezt a jelenetet a klub bejárata előtt. Nézd, hogy futnak a srácok a jegyszedőnő elől! Vágjuk ide ezt a két nőt, gyöngysorral a nyakukban... ezt a szemüveges lányt... És most add ide azt a balalajkást... Nézzük meg sorjában: mi lett belőle?

– A tempó lassú. Az első nézőket le kell vágni... Vegyünk le fél métert?

– Vegyünk. Egyébként ezt a filmet neked köszönhetem. Szóval te futkostál Gajliszhoz, te jártál közben az érdekemben, és meséltél neki a *Spartakiád*ról?

– Lehet... És mi legyen a balalajkás után? A lovak?

– Igen. Ez az egész jelenet, a művészekkel a szánon, balalajkazenére megy... Az ásító sízőről is meséltél neki?

– Mi van ebben különös?

– Hiszen azt te találtad ki! Én nem akartam beletenni. Te erőltetted. És egyáltalán, a *Spartakiád* sokkal inkább a te filmed, mint az enyém.

– Ne verd ezt dobra. Az enyém vagy a tiéd, kinek mi köze hozzá!

- Nem verem én... A lovakhoz ragaszd hozzá ezt a fenyőágat. Szépen vették fel. Itt van... hú, hogy hull róla a hó! Ehhez a hóhulláshoz alákeverjük a tapsokat...

– Én a *Spartakiád*ban nem csináltam semmi különöset. Akkor sokat betegeskedtél... Hogy van a fekélyed?

– Egyelőre nem fáj... Most pedig a dzsesszkarmestert... Az éneket... és a nézőket...

- Mindenesetre hoztam vikalint.

– Köszönöm, Lenocska.

– Mindig elfelejted idejében bevenni.

- Köszönöm...

– „Ha belepusztulsz is, társadat el ne hagyd!"

- Várj csak, rossz ez a közelkép, az énekes túlságosan grimaszol. Adj egy másik snittet... Miért kellene „belepusztulni"?

- Úgy kell nekem ez a Híradó, mint púp a hátamra! Ha nem rólad lenne szó, egy lépést sem tettem volna... Ez a snitt is rossz, nézzünk egy harmadikat... A pénzük se kell nekem. Kontárok. Úgy filmeznek, mint szépapáink idején. Le vannak maradva egy negyedszázaddal, és még csodálkoznak, hogy visszaadják nekik a filmeket átdolgozásra. Tudok én mindent: Gajlisz kategorikusan tiltakozott Pokatajev ellen; valami fiatal operatőrt akart áthívni a televíziótól ehhez a filmhez. De Szomov félt, hogy beolvasnak neki, amiért külső rendezővel és külső operatőrrel dolgoztat. Hát odacsempészte magának Pokatajevet... Ez a snitt jó. Szinkronban énekel?

– Nem, ezt a hangversenyt hang nélkül vettük fel. Most, Lenocska, vágjuk hozzá azt a sztorit a mézzel – ahogy görgetik a kis hordót... nevetgélnek... a konferansziét... a hordót felállítják... egy csicsotkán táncos a hordón... a zenekar... a dobos a dobbal... kinyitják a hordót... eszik a mézet... Egy kislány kacag... És mit érdekel az téged, hogy kontárkodnak vagy sem? Nekem az itteni rendszer szintén nem nagyon tetszik. De megkeresem a pénzemet, és minden egyébre köpök!

– „Fő a saját nyugalmam... ez itt meg vízbe fúlhat..." – ahogy Arkagyij Rajkin mondja. Bocsáss meg, Szergej Pavlovics, szörppel vagy sörrel kétszer annyit keresnék, mint itt a vágóasztalnál. Csakhogy nekem a sör nem tetszik, én a filmet szeretem!

Stop, Lena! Ez itt jó átmenet lesz: a hordócska méz... utána Kolja Zaharov a bányászlámpájával... Szaveljeva a bányában...

És Szaveljevát hanggal...

– Nem. Ott szörnyű pianínó kísérte. Manolja külön felveszi.

– Manoljját nagyra becsülöm, nagyszerű szakember. És rendes bácsi, igazságos. Talán összevesztél vele?

Honnan veszed?

– Csak úgy... az volt az érzésem...

22.

Hány hosszú, nehéz órát ültünk végig Lenával a kis szobában, a szürke vágóasztalnál! Tőlünk jobbra-balra egy sereg lapos bádogdoboz halmozódott; zizegett a filmszalag, ránk-ránk hunyorított a sárga színű kis képernyő, recsegtek a fém hangszórók... A jól záródó szakszervezeti páncélszekrény részvétlenül bámult ránk oldalról.

Lena egy nap múlva kimosta a köpenyeinket, az én köpenyemet még ki is keményítette!

Egyszer szabad időmben bepillantottam az ékszerüzletbe. Megtetszett nekem ott egy gyűrű – vékony kis karika, mesterséges rubinkővel. Harmincnyolc rubelba került, és azt gondoltam, hogy megveszem Lenának ajándékba (előző este összeszólalkoztunk a népi kórus miatt; én rövidebbre akartam venni, ő meg ellenkezőleg – hosszabbra). A Híradóban némán letettem az ékszerdobozt. Lena megkérdezte: „Ez az enyém?" Egy csöppet sem csodálkozott, felvette a gyűrűt a gyűrűsujjára (éppen jó volt); alig pillantva rá, azt mondta, hogy köszönöm, és folytatta a film ragasztását.

– És miért késtél el? – dünnyögte. – Nem tudtam, hogy levágjam-e ezeket a zsonglőröket vagy se... Én levágnám, és a közepét kidobnám...

Két hétig napi tizenkét órán keresztül vágtunk, ragasztottunk, tekertünk. Valamit sikerült még felvenni hozzá, és átírni. Manolja kétszer is elment a filharmóniába a magnetofonnal, és felvette Julja Szaveljeva hangját; erőltetetten énekelt, ha nem lett volna olyan nagy szükségünk rá, nem tettük volna be a filmbe ezt a felvételt.

Nyikolina hangjával minden rendben volt. De az ábrázolás... Alekszandra Dmitrijevna a filmen csúnya volt; arca széles, mint egy palacsinta, szája nagy – egyáltalán nem hasonlított az élőre.

Nyugodtan dolgoztam, de a szokott önfeledtség nélkül. Persze, mint mindig, sokat bajlódtam: hússzor is újra vágtam, egyik helyről a másikra raktam ugyanazokat a snitteket, egyre hozzáméregettem valamihez, kerestem valamit... Ez a keresés néha magával ragadott, de egyre gyakrabban fogott el a bosszúság és a közöny, vagy valami ehhez hasonló...

Lena dühöngött. De mi van itt dühöngeni való? Bárhogy sikerüljön is, szenvedélyesre vagy unalmasra – a filmet mindenképpen leadjuk... Legfeljebb visszaküldik átdolgozásra. A többi nem fontos.

Mennyivel kellemesebb volt a pénzre gondolni, amelyet rövidesen megkapok. Apránként összeállt jövendő kiadásaim költségvetése: eleinte a fő helyet egy saját filmfelvevőgép vásárlása foglalta el (a legjobb lesz, ha egy KSz-t veszek, nem drága és megbízható). De aztán megállapítottam, hogy mégsem a filmfelvevőgép a legfontosabb. Ha körültekintően költöm a pénzt, akkor mindennél fontosabb volna egy távoli és hosszabb utazás. Kamcsatkára vagy a Csukcs-földre vagy a közép-ázsiai területek legtávolabbi vidékére... Ott élnék kedvem szerint, és helyi anyagból írnék egy forgatókönyvet. Érdekes film lenne.

Később azon kezdtem el gondolkozni, hogyan fogadják majd

Moszkvában, megdicsérnek majd, és azt is megkérdezik: „Mit szeretne még felvenni?" Akkor megmondom, hogy szeretnék készíteni egy filmet az emberi gondolkodás típusairól. Megismertetnek majd filozófusokkal, a leghíresebb emberekkel fogok találkozni...

Ezek az álmok valami pajzsfélét alkottak, mellyel elhatároltam magam a megelégelt munkától. Egyébként a filmről Lena gondoskodott. És én azon gondolkoztam, hogy a gyűrűn kívül még valami egyebet is kellene ajándékoznom neki...

Április utolsó napjaira a *Szív küldi szívnek* vágása nagyjából elkészült. A zenei megformálás és a narrátorszöveg megírása előtt még hátra volt a legnehezebb: százhúsz méterrel meg kellett rövidíteni.

Életemben először tapasztaltam azt az ostoba érzést, hogy nem sajnáltam vágni a szalagot. Egyszerűen ki tudtam volna dobni nem százhúsz, de mind a hatszáz métert. Szokatlan volt és különös...

Korábban is előfordult velem, hogy mielőtt a film vetítésre került volna, nem tetszett nekem, meguntam; az volt az érzésem, hogy teljes sikertelenségre van kárhoztatva. Sőt azután is – a film bemutatása után – még sokáig egy sereg hibát találtam benne. De megrövidíteni, megvágni a filmet – mindig nagy kínnak éreztem! Az ollót a legszörnyűbb szerszámnak tartottam...

Mi történt hát most? Miért vagyok olyan közömbös ez iránt a film iránt, amelyen pedig annyit gondolkoztam?

Elmentem Szomovhoz.

Ivan Petrovics, a filmet át kell dolgozni. Teljesen. Nem tudom hogyan, nem tudom, mit... De feltétlenül át kell dolgozni. Rossz előérzetem van.

– Lám, lám... – Az igazgató csüggedten nézett rám, mint aki várta ezt a kellemetlen beszélgetést. – Tudtam. Kiderül, hogy maga is az önmarcangolók fajtájából való, látszatsikertelenségek miatt rágja magát. Gajlisz e tekintetben más volt... És most azt fogja

kérni, hogy legalább még egy hónapot adjak az átdolgozásra. Kitaláltam?

– Nem találta ki. Három hetet kérek.

– Egyetlen napot sem adok.

– Két hetet?

– Egyetlen napot sem! Május 4-re jelölöm ki az előzetes bemutatót. A szakemberek szűk körét hívjuk meg; néhány vezető színészt, a kerületi bizottság munkatársait, valakit a televízióból. Nem kell hisztizni, Szergej Pavlovics. Én nem kevésbé felelek a filmért: meghívtam magát erre a munkára, és jóváhagytam a forgatókönyv vázlatát. Most ugyanabban a cipőben járunk mind a ketten.

– De hát támadásnak teszi ki magát?

– A támadást úgyse lehet elkerülni.

– De minek elébe vágni?

– Nálunk termelés folyik, Szergej Pavlovics. Terv szerinti termelés, és nem kísérleti műhely... Na jó, ez részletkérdés. Minden rendben lesz. Felelek érte.

Nem lehet azt mondani, hogy megnyugodtam ez után a beszélgetés után. De mégis könnyebb lett a szívem. És valami kíváncsiság támadt bennem: mi lesz ennek az egésznek a vége?

Elhatároztam, hogy a narrátorszöveget a bemutató után veszem fel. Egyelőre odaadtam a papírt a szöveggel Mavrikij Kapitonovicsnak.

A főszerkesztő teljes gőzzel döngette a dokumentumfilm művészetének kapuit. Sokat olvasott. Amikor engem meglátott, mindig elvi kérdésekre terelte a szót, és én tévedhetetlenül megállapítottam, hogy melyik könyvnél tart most. A filmművészet létezésének hatvan esztendeje alatt sikerült olyan széles körű és olyan egymásnak ellentmondó elméleteket kidolgozni, hogy Mavrikij Kapitonovics arca, amint láttam, valósággal megnyúlt az értetlenségtől.

Egyszer azt olvasta, hogy a filmgyártásban a legnagyobb felelősség a film szerkesztőjéé; ezután mintegy két napig ruganyos léptekkel járt, ahogy a világrekordot felállított bajnokok járják a tisztelet-

kört. Akkor megmutattam neki egy amerikai szakember könyvét, amelyben az állt, hogy a filmben a legelső ember az operatőr; azután egy angolt, amely a film legfontosabb alkotójának a vágót tartja; végül emlékezetből idéztem neki részleteket két szovjet szakíró munkájából, amelyben a legelső helyen a rendező személye áll...

Golovacsov megnyugodott, irántam tiszteletet tanúsított („micsoda szellemi poggyász"!); a narrátorszövegben két vesszőt törölt, és egy helyen a szórendet megcserélte: ahelyett, hogy „ezek az emberek ott gyülekeztek" – „ott gyülekeztek ezek az emberek..."

23.

– Zsenyka? Szervusz. Szerjozsa bácsi beszél.

– Rögtön megismertem a hangjáról. Jó napot kívánok, Szerjozsa bácsi! Miért nem telefonált olyan régen? Anya kérdezett magáról... Elutazott... Tegnap volt egy hangversenye Szverdlovszkban. Ma este hazarepül.

– Zsenyka! Van egy gyakorlati javaslatom. Mik a terveid holnapra?

– Miféle terveim? A szokásosak. Nyolc órakor az iskolában leszek. „Egy emberként mindenki a felvonulásra!"

– Tudod, kaptam egy meghívót a tribünre. Mehetnénk együtt. Te voltál valaha a tribünön?

– Anya rengetegszer volt. Én egyszer sem.

– Hát akkor megyünk?

– Szerjozsa bácsi, meg kell kérdeznem anyától. És az iskolában szólnom kell, hogy ne várjanak.

– Tudod mit, akkor a következőképpen csináljuk. Pont háromnegyed kilenckor odamegyek a házatok elé. Hallasz engem?

Hát persze. Mindent értettem. Ó, Szerjozsa bácsi, ez egyszerűen... ez egyszerűen nagyszerű!

– Csak jó melegen öltözz fel!

– Felöltözöm. Ne féljen. Viszontlátásra, Szerjozsa bácsi!

A május elsejének reggele különös reggel, egyetlen reggelhez sem hasonló. Kilenc éven át mindig Leningrádban voltam ilyenkor, a Palota téren, ahonnan rendszerint televíziós riportjainkat adtuk. Mi – operatőrök és rendezők – korán reggel ott gyülekeztünk, jóval a parádé kezdete előtt, megbeszéltük az elkövetkező adást, és mindig idegeskedtünk egy kicsit...

Most sietség nélkül, nyugodtan mentem a szibériai város főterére. Mentem a tisztára söpört utcákon, amelyek kihaltak és ünnepélyesek voltak... Remek!

Néptelen bulvárok... Sugárutak, amelyeken csak ritkán száguld végig váratlanul, eszeveszett sebességgel egy-egy sötétzöld Volga... Udvarias rendőrök az útkereszteződéseknél... A szomszéd mellékutcákban rejtőzködő hatalmas ágyúk csillogó acél lánctalpakon... Zászlók, zászlók mindenütt – lengenek-lobognak a heves folyóparti szélben... És az ember megy magának, délcegen feszít vasalt öltönyében, fényesre tisztított cipőben. Rövid felöltője nyitva, puha barettje hanyagul zsebébe dugva... És most találkozik egy csúnya, pipaszárlábú kislánnyal, aki rettenetesen büszke lesz rá, hogy mellette egy igazi filmrendező áll.

...Úgy megörültünk egymásnak! Odaszaladt hozzám, kacagva, én meg feldobtam a levegőbe, mint egy kisgyereket.

A házuk egészen közel van a térhez. Még néhány rendőrrel találkoztunk (minél közelebb értünk a tribünhöz, annál udvariasabbak és jóakaratúbbak lettek a rendőrök), és kiértünk a sima, visszhangos térre. Sokszor jártam erre hétköznap, és észre se vettem milyen nagy és szép is valóban.

A hosszú, lépcsős tribünökön álltak az emberek. Oldalról, még nem nagyon magasból sütött a nap. Zsenyka sokáig nézte az embereket, aztán felkiáltott:

– Milyen szép ma minden! Egyik oldalon aranyos rózsaszínű, ott meg, ahol az árnyék van, sötétkék!

– Nézd csak a zenekart: hogy lángolnak a kürtök!

– Én mindig az iskolával vonulok ki. De ott nem sokat láthat az ember...

Felálltunk a tribünre, a legalsó lépcsőfokra. Mögöttünk két szép szál öregember alakja magasodott. Az egyiknek a kabátja ki volt gombolva, és a hajtókája alól megszámlálhatatlan érdemrend és érem látszott.

Zsenyka nem tudta türtőztetni magát, és teljes elragadtatással a kitüntetések után nyúlt. De észbe kapott, és elrántotta a kezét. Ránézett az egyik öregre, aztán a másikra. Az öregemberek ránéztek, aztán rám. És valamennyiünkből egyszerre kitört a nevetés.

Ekkor a zenekar rázendített egy indulóra. A tér szélén felállított katonai alakzatok sötét, mozdulatlan négyszögei még mozdulatlanabbá merevedtek. Lassan megindult egymás felé két nyitott, fehér személyautó.

– Izgul Alekszej Mitrofanics – mondta csendesen az egyik öregember.

– Te talán nem izgultál annak idején?

– Előfordult...

Zsenyka a zsebembe dugta kezét, és én átfogtam a tenyeremmel száraz kis ujjait.

Megkezdődött a parádé.

Váratlanul meglöktek bennünket. Meglehetősen erősen és minden ceremónia nélkül.

Juljecska néni! – sikított a gyönyörűségtől Zsenyka. Maga is itt van!

– Mi persze nem vagyunk olyan tiszteletreméltó vendégek, mint te – mondta Julja Vaszíljevna. Megakadt a beszédben, és mintha csak most venne észre engem, csodálkozva felhúzta a szemöldökét:

– Szóval ez a véletlen munkaismeretség a fesztiválon ilyen messzire ment? Zsenyka az én kedvencem. Elbűvölő, nem?... És mit csinál anyukád? Miért nem hoztad magaddal? Hiszen már visszajött Szverdlovszkból, nem?

– Az éjszaka érkezett. És most süteményt süt, és a kedvenc húslevesünket főzi. A felvonulás után hozzánk megyünk ebédelni. Jöjjön maga is, Juljecska néni!

– A legnagyobb örömmel... De ma annyi a dolgom... Jaj, micsoda fecsegő vagyok! – Egy csöppet visszafordult. – Engedje meg, hogy bemutassam...

Mellette állt a professzor: a sebhely az orrnyergén még tisztán látható volt.

– Mi ismerjük egymást... Sőt nagyon közelről – mondtam, és nyugtalanul hátranéztem: – Nincsenek vajon itt véletlenül külföldi barátaink?

Azok a tribün nyugati szektorában vannak – magyarázta készségesen az érdemrendekkel borított öreg.

– Négerek is vannak ott? kérdezte Zsenyka. – Jó volna megnézni!

– Maga haragtartó. – A professzor barátságosan hunyorított.

– Ugyan már – mosolyogtam, és még barátságosabban hunyorítottam. – A mindennapi élet szálai olyan szoros kapcsolatban vannak egymással, hogy azt se tudja az ember, hol veszíti el, és hol találja meg őket újra. Ha nem lett volna ez a mi ismerkedésünk, én aligha kerültem volna el Sahtyorszkba, nem ismertem volna meg ott Julja Vasziljevnát, és most bizonyára nem itt lennék a tribünön, hanem valahol ott, arrafelé... – És a televíziós autóbusz felé mutattam, amely oldalt állt.

Előttünk meneteltek el a katonák.

– Nézzék csak, milyen szép kis ágyúk! – mutatott Zsenyka a légelhárító lövegekre. – De miért van ott annyi mindenféle fogantyú? A katonák meg úgy ülnek, mint a fogorvosi székben.

– Ó, ezek már elavult modellek – ráncolta össze homlokát Juljenyka. – Moszkvában, ott igen, ott valódi, modern technika van!

– Ezek a nők! – mondta a professzor. – Nekik mindennap modernebb kellene!

– Butuskám, próbáljunk közelebb kerülni a korláthoz! – Jul-

jenyka maga után húzta a professzorát. – Szergej Pavlovics, adja át május elsejei üdvözletünket Alekszandra Dmitrijevnának!

– Feltétlenül!... Zsenyka, oda nézz! Az ott egy igazi rakétakilövő berendezés.

– És az a rakéta?

– Igen.

Jaj, de szörnyű!

Csodálatos szeme van Zsenykának. Azelőtt túlságosan nagynak láttam. Most, hogy jobban megnéztem, látom, hogy egyszerűen hosszú szempilla veszi körül. Olyan sűrű, hogy szinte összetapad, és ettől látszik úgy, mintha a szeme nagy és egy csöppet könnyes volna.

24.

– Nem, ha hétköznap volna – mondta Alekszandra Dmitrijevna –, akkor a konyhában ebédelne velünk. De most ne tiltakozzék! Az ebéd a szalonban lesz. Segíteni nem kell, két nő kitűnően tud gondoskodni egy férfiról. Zsenyka, vágj kenyeret, még nem értem rá.

– Szerjozsa bácsi, meg tudná élesíteni a késeket? Mi anyával tudunk fenni, csak egy kicsit félünk, hogy elvágjuk a kezünket.

– Ó, micsoda pirog! No, hölgy elvtársak...

– Zsenyka, hát mégis kiengedted a konyhába?

– Anyukám, maga tört be ide. És mégsem lehet a szalonban élesíteni a kést!

– Szergej Pavlovics, tüstént menjen be Zsenyka szobájába, csavarja rá a késélesítőt az ablakpárkányra, és ki ne merje dugni az orrát a konyhába...

Keskeny faágy állt a szobában, alacsony könyvespolc, összekaristolt íróasztal, amely fölött ott lógott Gajlisznak az a bizonyos fényképe. Csakhogy most üveg alatt volt, súlyos, sötét rámában.

Körbejártam a szobát, megtapogattam a könyveket; ki tudja,

miért, megsimogattam az ágy támláját is. Gajlisz rám nézett együttérzően, kicsit gunyorosan, mintha azt mondaná: „Nem olyan egyszerű ez az egész, barátocskám!"

Amíg fentem a késeket, Alekszandra Dmitrijevna a lányával egyre jött-ment a konyha és a szalon között. Aztán egy ideig nem lehetett őket hallani. Végül megjelentek mindketten az ajtóban: az anya elöl, a lánya mögötte, kikandikálva anyja válla mögül. Átöltöztek: Alekszandra Dmitrijevna barna kötött ruhában, Zsenyka pedig vakító fehér blúzban, élénkpiros szoknyácskában volt.

– Tessék asztalhoz fáradni! – mondták kórusban.

– Milyen elegánsak és ragyogóak! Lehet, hogy ez a csodálatos rend ebben a lakásban csak a maguk kezének köszönhető?

Nem a mienknek, hanem Zsenykáénak.

– A mienknek! Anyával mindent együtt csinálunk.

– De hát micsoda rend van nálunk... Látja, az ablak sincs lemosva. Nem sikerült ünnepre lemosni. Ilyen munkára rendszerint jár hozzánk egy asszony, de most elutazott a rokonaihoz falura; május közepén jön vissza.

– Akkor is ünnep lesz. Tizennegyedikén fogadják el a filmemet Moszkvában, tizenötödikén eljövök magukhoz, és zajosan megünnepeljük ezt az eseményt.

– Sajnos, én tizenkettedikén Moszkvába repülök.

– Hát mit csináljunk, anyukám? Akkor mi Szerjozsa bácsival kettesben ünnepelünk.

– Mi lesz Moszkvában?

– Huszadikán lesz az első hangversenyem Bécsben. Előtte szeretném megmutatni a műsoromat a tanáromnak a konzervatóriumban.

– Szerjozsa bácsi, nézze csak, hogy anya milyen szép ma! Tudja, miért? Azért, mert boldog. És tudja, hogy miért boldog? Megmondhatom? Mert utazhat Schubertet énekelni!

Minden olyan méltóságteljes és ünnepi volt. És bennem valami

olyan előérzet támadt, hogy ez különös óra, és hogy utána valami egészen más kezdődik, ami még nem volt eddig az életemben.

Alighogy befejeztük az ebédet, Zsenyka nagyott cuppantott anyja arcára, elköszönt tőlem, kijelentve, hogy már régen várja a barátnője. Visszakiáltott:

- Szia! – Az ajtót becsapta az előszobában.

Alekszandra Dmitrijevna nem szedte le az asztalt. Felhúzta a lábát maga alá a széles díványon, a sarokba húzódott, és mint egy fedezékből, sokáig, nagyon sokáig nézett rám.

– Alig ismerjük egymást – kezdte csöndesen. – Lényegében mindössze harmadszor találkoztunk... De Zsenyka úgy megszerette! Egyszerűen bámulatos! Nem is értem, miért engedi magát olyan közel magához? Most állandóan változik, gyorsan, egyik napról a másikra. Követni sem lehet... Egy hónappal ezelőtt még tisztára vadóc volt. Ma pedig – látta az asztalnál? És honnan mindez? Ó, egyáltalán nem ismerem a saját lányomat!

Persze a világ legboldogabb emberének kellene tartanom magam: az én életmódom mellett az isten tudja, mi lehetne a kislányomból. Sok művészcsalád van az ismerőseim között, az apa és anya reggeltől estig a színházban vagy vendégfellépéseken van, a gyerek pedig csak él magának. Hogy szeretik mondani nálunk: „Művészek, művészek! Élen járó értelmiség!" És egy művész anya számára a legnagyobb probléma, hogy a gyerekét egy akármilyen hétköznapi óvodába elhelyezze. Ismerek egy kiváló balett-táncosnőt – egyedülálló anya –, aki minden próbára és előadásra magával viszi négyéves kislányát. Az anya táncol, pihen, frottírtörülközővel dörgöli a verítéket a hátáról, mélyen meghajol... A kisgyerek meg alszik magának összekuporodva egy karosszékben, a kulisszák mögött. Én igazán a legboldogabb anya vagyok! És senki sincs az életemben Jevgenyiján kívül. Senki. És mégsem tudom figyelemmel kísérni a jelleme alakulásait. Mondja meg, Szergej Pavlovics: miért szereti magát ennyire ez a gyerek? Jobban, mint Gajliszt. Sokkal jobban!

– Én is szeretem. Sokat gondolok rá.

– Lehet. Maguk jó barátok. Elmondta nekem a beszélgetésüket. Maga mindent tud. És miért titkolóznánk maga előtt? Elég volt nekem az is, hogy még a temetésére se mehettem el.

Alekszandra Dmitrijevna még szorosabban a díványhoz simult a hátával, mintha védekezne. A szemét összehúzta... De remegő ujjai lassan, könnyedén a díványpárnát simogatták.

– Mi mindenen mentem keresztül ezek alatt az évek alatt! – mondta alig hallhatóan. – Hogy titkoltam a viszonyunkat mások elől! Előfordult, hogy heteken keresztül nem jött hozzánk. Sőt hónapokon át! S amikor végre eljött – mindig váratlanul, anélkül, hogy előbb szólt volna –, úgy fogadtam, mintha fél órával előbb ment volna el. Vigyázott a családjára, imádta a kis unokáját. Ha valahol vendégszerepelni voltam, mindig hoztam neki valamit: poncsót, kis harisnyanadrágot, bundácskát. És mennyi gyógyszert szereztem én ennek a gyereknek, aki miatt Vologya csak nem tudott igazán az én Zsenykámhoz kötődni... Eleinte nehéz volt, aztán megszoktam. Mindketten megszoktuk. Még Zsenyka is – ez a kis csacsim – kitalálta biztosan, hogy az életünkben titok van: amikor távol volt tőlünk, egyetlenegyszer sem beszélt nekem róla... Egyszer elmentünk a moziba; amikor a filmhíradót vetítették, és a főcímben megjelent Gajlisz neve, Zsenyka olyan keserveset sóhajtott, hogy én... Egyszer meg eljött hozzánk, és kezet csókolt nekem... Különben ez magának egyáltalán nem érdekes.

Amikor szóba került ez a fesztivál, Gajlisz hallatlanul megörült. Hogyne: először laktunk volna egy fedél alatt, egy szállodában, és először lett volna közös munkánk! Azt mondta, hogy engem nehéz fényképezni, mert nem vagyok fotogén. De részt kellett volna vennem ennek a filmnek egy nagyon fontos epizódjában. A bányászok nagyon jól ismerik a hangomat, gyakran énekelek a rádióban; azt mondják, hogy a lemezeim Sahtyorszkban rendkívül gyorsan elfogynak; rengeteg levelet is kapok onnan. Hát Gajlisz úgy akarta, hogy valamilyen szálláshelyen vagy a bánya klubjában

összegyűjti a Nyikolina rajongóinak egy csoportját, és ott forgat egy jelenetet, amint hallgatják a lemezeimet. Nekem is ott kellett volna lennem. Inkognitóban. Hiszen arcról senki sem ismert. És egyszer csak a rendező azt mondta volna a hallgatóknak: „Nyikolina is itt van köztünk, elvtársak!" Gajlisz úgy képzelte, hogy éppen ezt a pillanatot, amikor felismernek, tehát a művészeti alkotás világához való váratlan közelítés pillanatát fogja a film tetőpontjává tenni. Egyébként krónikaszerűen akarta felvenni, de a krónika itt fokozatosan fejlődött volna a felületes kíváncsiságtól, a véletlenül elolvasott plakáton keresztül a mély érdeklődésig, addig a pontig, amikor a művészet behatol az emberek életébe.

A fesztivál nagyszerű lehetőségeket nyújtott egy ilyen filmhez. Amikor maguk Juljával elmentek a záróbankettra, én felöltöztem, észrevétlenül lementem a hallba, és hallottam, ahogy a nézők megbeszélték a hangversenyt. Érdekesen vitatkoztak arról, hogy mi a jobb: a dzsessz vagy a szimfónia. Ki volt „erősebb": Szaveljeva vagy Nyikolina? Az ilyen vitáknak bele kellett volna kerülniük a filmbe, hiszen ez a legfőbb értelme sahtyorszki fellépésünknek.

Nem mondtam el ezt magának, mert nem akartam zavarni. Olyan munkához, amilyet Vologya tervezett, magának nem lett volna ideje felkészülni. Operatőrje pedig nem volt megfelelő: Gajlisz sohasem dolgozott vele. Mit tehetett volna? Semmit. Mire lett volna jó akkor, ha ismeri egy másik ember elgondolását? Olyan sokat beszéltünk erről a filmről Vologyával. És elviselhetetlen volt az a tudat, hogy engem valaki más vesz fel és nem ő... Emlékszik az esküvőre? Ez is Gajlisz ötlete volt, ő sugalmazta annak idején a fesztivál rendező bizottságának. Sok mindent rosszul szerveztek meg...

De észrevettem, hogy maguk sem vették fel a mi szempontunkból legfontosabbat: amikor a menyasszony sugdolózott a vőlegénnyel, és azután megkértek, hogy énekeljek még. Azt, ugye, nem vették fel? Na látja...

Tudja, Szergej Pavlovics, én jól emlékszem a legutóbbi beszélge-

tésünkre a szállodában. Különösen annak ködös befejezésére, amikor maga berontott hozzám a szobámba, és zűrzavarosan fejtegette nekem az élettel kapcsolatos elméletét. Hej, Jegorov filmrendező, rettenetesen zavaros fejű ember maga! Valamikor szeretett volna nagy filmet csinálni, sokat gondolkozott rajta. Még azt is tudta, hogyan csinálja meg! Aztán úgy alakult, hogy a fontos gondolatokat felváltották a kevésbé fontosak. És maga mindent elfelejtett. Fénybe akarta borítani a világot, de elfelejtette, hogyan kell meggyújtani a fáklyát... Azt hiszi, hogy a hírnév a fő, mert megkönnyíti az utat a célunk felé. Kételkedem. Nekem az az érzésem, hogy amikor az ilyen állhatatlan jellemek, mint maga, híressé válnak, váratlanul egészen másféle célok bukkannak fel előttük. Talán nagyszerűek, de mások... És az is meglehet, hogy nem is nagyszerűek...

Ne ráncolja a homlokát, Szergej Pavlovics, hanem magyarázza meg nekem, igen, nekem és saját magának is: miért fogott hozzá ehhez a filmhez, amelyre azelőtt soha nem gondolt, és amelynek az alapgondolata mélységesen közömbös magának? Nos, hát miért? Csak úgy, mivel akadt egy kis pénzes buli, hát miért ne keressen? Vagy más okból? Én látom, hogy a maga kapcsolata hozzám és Zsenykához érezhetően, hogy is mondjam csak... tiszta. Így van? Kitaláltam? Hát akkor magyarázza meg nekem, az isten szerelméért: miért találkozik akkor közben úgy mellékesen Juljenykával?! Ez nem szemrehányás. Juljenyka szép (mi nem szeretjük egymást, biztosan azért is tudunk oly sok mindent egymásról), valóban bájos, vonzó nő, nehéz elmenni mellette... De a szerelemben – még a futó szerelemben is! – kell hogy legyen valami gondolat, amely az érzéshez kapcsolódik. Vagy az eszméket – nekem szánta, és Juljenykának – az ágyat?

Én most haragszom. Persze nem Juljenykára. A maga túlságosan széles útjára haragszom, amelyen az egyik árokparttól a másik árokpartig futkározik: itt egy virág, ott egy gomba, itt egy filmecs-

ke, amott meg egy szoknya... Hová visz ez az út? És miért indult el rajta? Emlékszik még?...

Jöjjön el máskor is hozzánk, Szergej Pavlovics. Bármikor. Mi Zsenykával majd egy kicsit javítgatunk magán. És ki tudja, a távoli jövőben talán meg is tudnánk szeretni.

Jöjjön csak el... Különben tudja, hogy Juljenyka férjhez megy valami tudóshoz? Holnap tartják az esküvőt. Nem keseríti ez el túlságosan? Magam is így gondoltam... Na, mondja csak, mit hozzak magának Bécsből...

25.

Makar Petrovics Kaszatkin, az a színész, akit meghívtunk, hogy ő mondja a szöveget a film alá, mellettem ült, és hol a vetítővászonra nézett, hol a szöveggel teleírt papírra. Ismerkedett a munkával, amelyet holnap kell elvégeznie.

Egyelőre azonban a film szövegét a forgatókönyv írója, vagyis én magam olvastam fel. A mikrofon közvetlenül az ajkam előtt volt, és én halkan, nagyon halkan beszéltem. És közben figyeltem minden kis mosolyt, minden hangot a teremben. A levegő forró és fülledt volt – nagyon sok ember jött el a vetítésre.

– „Mindezt lehetetlen belevenni egy kisfilmbe, ezért nem is tudtuk bemutatni önöknek." – Olvastam fel az utolsó mondatot.

És a vetítővásznon felkacagott Szaveljeva, felkacagtak a zenészek a zenekarban; a balett-táncosnő védekezően maga elé tartotta tenyerét, elkapta a feléje repülő tulipánt, és visszadobta egy bányászegyenruhás kövér embernek. Felzendült a *Dal a hazáról*. Beúszott a felirat: Vége.

– Hogyhogy nem tudták bemutatni? – kérdezte hangosan a népi kórus szólistanője. – Hiszen bemutatták!

Mindenki megkönnyebbülten felnevetett, mintha ez segített volna meghatározni a látottakhoz való viszonyát.

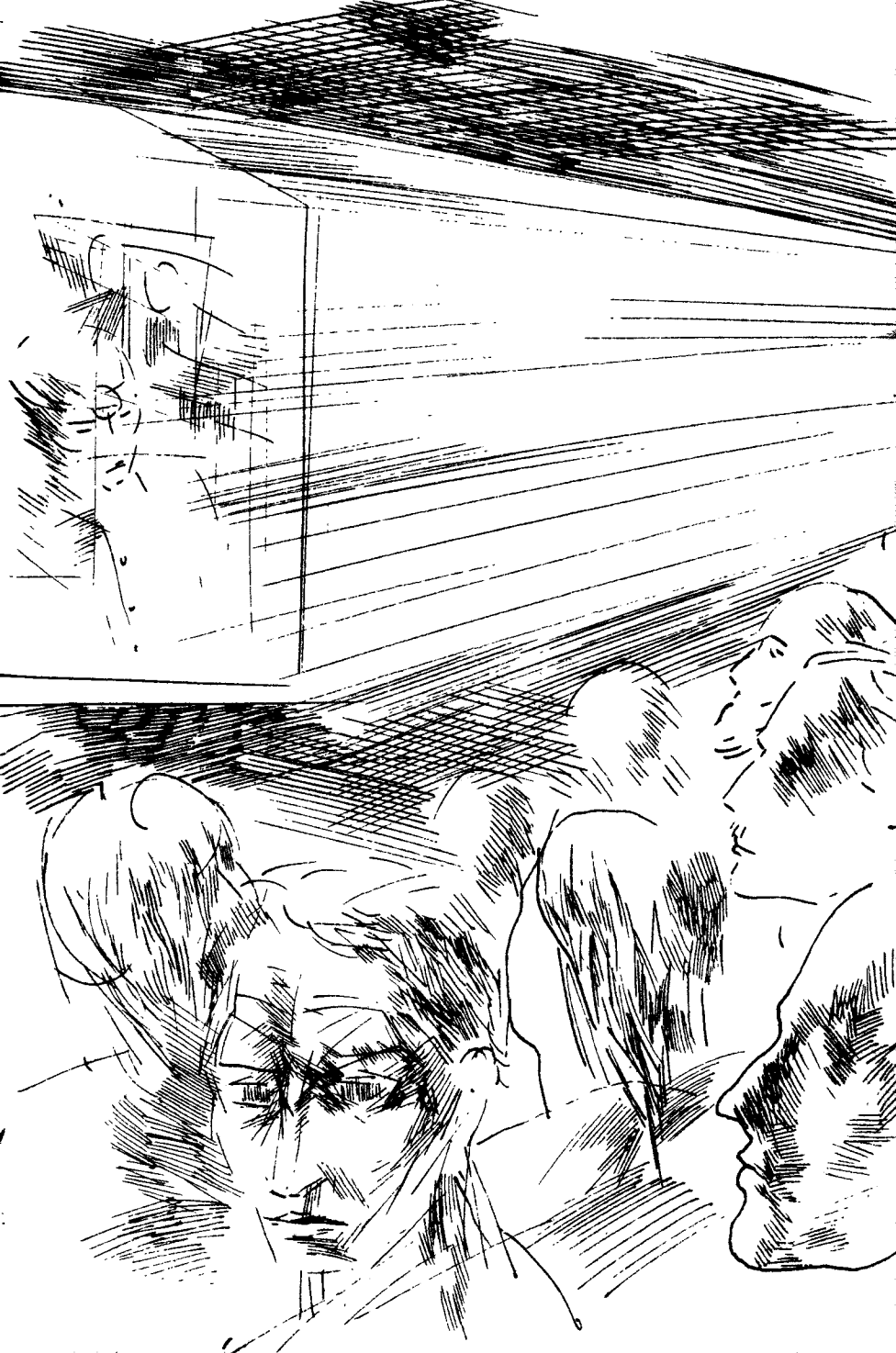

Kaszatkin a fülemhez hajolt:

– Vegye úgy, hogy győzött!

– Várja ki a végét...

A terem közepén felemelkedett a Művészeti Tanács elnöke, és a vetítővászonhoz ment.

– Elvtársak, az idő drága. Mi a véleményük? Ki óhajt hozzászólni? Talán adjuk meg először a szót a film rendezőjének, beszéljen a feladatokról, amelyek... Mi van magával, Szergej Pavlovics?

– Semmi... elnézést kérek... Egy kicsit rosszul érzem magam... Majd később felszólalok.

Lena Zsoltkova már rohant is hanyatt-homlok a portáshoz erős teáért.

Nem fájt nekem semmim, egyszerűen hirtelen elhatároztam, hogy megjátszom egy kicsit magam... Ki tudja, mit akarnak ezek itt mondani? De egy beteg ember láttára legalább egy kicsit óvatosabban fejezik ki magukat. Vagy egyáltalán befogják a szájukat. Miért ne játszanám meg magam? Valahogy azért csak elkészült az a munka, és minden eszközzel harcolni kell érte. Hát hassunk akkor az érzelmekre!

Felálltam, hogy mindenki lásson, és görnyedten, összekuporodva az első sorba vonszoltam magam. Ott óvatosan leültem egy szabad székre, és tenyeremmel eltakarva arcomat, hogy senki se nézhessen a szemembe, a térdemre könyököltem.

Úgy látszik, a trükk sikerült. A felszólalók beszéltek a fesztivál részleteiről, és kerülték, hogy magáról a filmről szóljanak.

A szimfonikus zenekar karmestere ironikusan megjegyezte, hogy ha az ember ezt a filmet látja, azt hihetné, hogy Szibériában nem szeretik a komoly zenét. A dzsesszkarmester azonnal szembehelyezkedett vele, mondván, hogy ellenkezőleg, a filmből világosan az tűnik ki, hogy a szibériaiaknak idegenek a modern ritmusok...

Aragviani rendező azt mondta, hogy neki egy helyen tetszett a vágás, viszont egy másik helyen nem tetszett.

Két fiú a televízióból a képi kifejezés filozófiai lényegéről vitatko-

zott egymással. Egy vékonypénzű, szemüveges fiatalember – az ifjúsági lap irodalmi munkatársa – az ötlet és a megvalósítás kapcsolatáról tartott elmefuttatást, olyan szavakkal tűzdelve, mint: konformizmus, amfibolia és relativizmus.

De akkor felkelt a helyéről Julja Vasziljevna; az ujjai között egy fekete fa gyöngysor hosszú fonala csattogott, melyet gépiesen dobált, hol az egyik irányba, hol a másikba.

– Mennyire sajnálom – mondta –, hogy városunk vezető alkotó értelmiségének nem minden képviselője vesz részt ezen a rendkívül fontos bemutatón. Természetesen a filmet aztán is meg lehet nézni, amikor kikerül a filmszínházakba, de akkor már nem tudunk változtatni rajta, nem tudunk sem hozzátenni, sem elvenni. Tudom, hogy Szergej Pavlovics súlyos beteg, és nem kímélve egészségét, sok erőt fektetett ebbe a kisfilmbe. De sikerült-e vajon benne minden? Nem, nem sikerült. Miért nem mutatta be egyáltalán Szergej Pavlovics ennek a kiváló művésznőnek, Alekszandra Nyikolinának a művészetét, akitől valamennyien tanultunk, és még sokáig fogunk tanulni... És a szimfonikus hangversenyt a gyárban? Csak néhány taktust hallottunk a *Seherezádé*ből, és alighogy elmerültünk a melódiában, már félbe is szakadt... És hol maradt, kérdezem önt, a területi végrehajtó bizottságunk elnökének a felszólalása?... Természetesen hálával tartozunk a film alkotóinak, de ha maguk aktívan akartak volna tanácskozni velünk, akkor ezt a munka jóval korábbi stádiumában kellett volna megtenniük...

Nekem valahogy hirtelen nagyon jó hangulatom támadt, és elment a kedvem attól, hogy alakoskodjam és játsszam a beteget. Ránéztem az üres fehér vászonra, és eszembe jutott Alekszandra Dmitrijevna szeme: „Na hát magyarázza meg nekem, miért fogott hozzá ehhez a filmhez?" Már fel akartam volna állni és őszintén elmondani a kétségeimet és előérzeteimet... De elkéstem. A szót a Művészeti Tanács elnöke ragadta magához. Röviden és egyszerűen szólalt fel:

– Sajnos, nem tudok a dokumentumfilm finomságaiban túlságo-

san eligazodni, ezért csak azt mondom, amit érzek. Általában ez a film nem rosszabb sok másnál, amely hasonló témában készült. A film alkotói bizonyára figyelembe veszik az itt elhangzott óhajokat, és igyekezni fognak javítani, amin lehet...

A vita lezárult.

– Gyerünk, Szergej Pavlovics! – Lena karon fogott.

– Gratulálok! – sziszegte Mavrikij Kapitonovics. – Nagyon izgultam... A közvélemény – nagy erő! És ez az erő a mi oldalunkon áll! Győzelem! Victoria!... Pyramidon Analginnal nem használ magának? Mindig van nálam Pyramidon a legrosszabb esetre...

– Szergej Pavlovics – kérdezte Szomov –, nem kellene hogy kórházba vigyük vagy haza inkább?

Csak haza... semmi komoly... előfordul... köszönöm...

– A gépkocsi várja a bejáratnál. Segítünk lemenni...

– Nincs szükség segítségre! – Lena frufruja megrebbent. – Magam is megbirkózom vele. Nem az első eset! Gyerünk, Szergej Pavlovics!...

26.

A legnevetségesebb: este valóban kiújult a fekélyem, és méghozzá milyen erősen!

Reggel az orvos hosszabb időre ágyba parancsolt.

Lena Zsoltkova igazi jó barátnak bizonyult. Munka után (már visszament a televízióhoz) hozzám sietett, és főzött levespüréket, mindenféle kásákat, kitakarította a szobát... A háziasszony eleinte gyanakodva nézett rá, aztán hozzászokott a látogatásaihoz és mogorva hallgatagságához. Egyszer meg is jegyezte:

– Lenuska erényes és dolgos személy. Egy magányos férfi számára főnyeremény. Persze Julja Szaveljeva művésznővel nem lehet összehasonlítani, Lenuska lába vastagabb, de a dereka akár a grúz dzsigiteké! És praktikusan nézve takarékos és házias.

Meglátogatott Alekszandra Dmitrijevna és Zsenyka is. A kislány az ágyamra ült, megfogta a kezem, és végig a magáéban tartotta. Borostásan, soványan és sárgán néztem Alekszandra Dmitrijevnát, és szenvedtem a váratlanul rám törő vágyakozástól, hogy szerelmet valljak neki!

– Holnap Moszkvába repülök – mondta Alekszandra Dmitrijevna.

– Kimegyek a repülőtérre, és kikísérem magát.

– Csak azt próbálja!

És ezt olyan szigorúan mondta, hogy Zsenyka valósággal megijedt, és azt mondta:

– Anyukám, hát ne nyugtalankodj, Szerjozsa bácsi biztosan meggyógyul.

– Azt én magam is tudom! És honnan veszed, hogy nyugtalankodom?

– Jól van, jól van, nem kísérem ki. De ünnepélyesen fogjuk várni magát! Igaz, Zsenyka? Akkorra kapok egy csomó pénzt és...

– Amikor megkapja a pénzt, mindenekelőtt váltson magának egy beutalót valami jó szanatóriumba – szakított félbe Alekszandra Dmitrijevna.

Felállt, erősen megszorította a kezem, és anélkül hogy visszanézett volna, gyorsan kiment a szobából.

Zsenyka megkérdezte:

– Megcsókolhatom az arcát?

– Oké. Lehet!

A filmmel kapcsolatban minden ment a maga útján. Golovacsov rendszeresen felhívott telefonon, és állandóan tájékoztatott. Az igazgató láthatóan annyira bízott a sikerben, hogy intézkedett, hogy a személyemet két feliratban is tüntessék fel, rögtön a főcím után. Az egyik feliratban: „Forgatókönyv, szöveg és rendezés",

a másikon nagybetűvel az egész vetítővásznon: „Szergej Jegorov".

Ez kellemes. De még kellemesebb volna, ha intézkedne, hogy adják ki a következő huszonöt százalék előleget; amit eddig kaptam a megállapodás szerint, az már teljesen elfogyott. Kifizettem a lakást, cipőt vettem magamnak és szvettert. Jogom van megkapni az egész előleget a forgatókönyvvázlat jóváhagyása után, de Szomov valahogy kerüli ezt a témát...

Mégis felhívtam, és megkérdeztem, mikor gondolja, hogy megcsinálják velem az elszámolást.

Május tizenhatodikán elküldjük a filmet Moszkvába – felelte.

- A filmet Fabrickij viszi, nincs ellene kifogása?

Miért kellene kifogást emelnem?

- Az volt az érzésem, hogy maguk között valahogy nem olyan a viszony, mint kívánatos lenne.

– Először hallok erről. Ellenkezőleg, nekem tetszik Manolja bácsi.

– Kitűnő! Szerettem volna, hogy maga is elrepüljön Moszkvába, de először is most beteg. Másodszor pedig maga külső munkatárs, és a bizottság számára nem hivatalos személy... Most pedig, ami a pénzt illeti, formálisan csak akkor van jogom kiadni magának az egész honoráriumot, ha megkapom Moszkvából a külön jegyzőkönyvet a film elfogadásáról. De nem várjuk meg a jegyzőkönyvet – mire ez a sok formalitás. Megkapja a pénzét tizenhatodikán, amint Fabrickijtól megjön a távirat a bemutató eredményéről.

– Maga meg van győződve a sikerről, Ivan Petrovics?

- Meg vagyok győződve róla. De ez részletkérdés... Hogy érzi magát?

- Miután beszéltem magával, sokkal jobban!

Váratlanul megjelent nálam Manolja bácsi. Kinyitotta az ajtót, némán körülnézett, minden rendben van-e a szobában, aztán tökéletes udvariassággal előreengedett egy sovány, idősebb, fekete ruhás asszonyt, akit karon fogva vezetett.

– Tessék! Ide... Parancsolj... – rendelkezett, leültetve az asszonyt a legkényelmesebb karosszékbe, az ágyammal szemben. – A feleségem. Most nem hall semmit. Abszolút semmit nem hall. Reggel odaadtuk javíttatni a hallókészülékét. De Majecska mindent megért az ajkak mozgásáról, csak nyugodtan beszéljen, ne siessen.

– Persze – mondta az asszony alig hallhatóan, és figyelmesen nézett a férjére.

– Egyszerűen Majecskának hívják. Majecska – mindenki így hívja őt. Apai név nélkül.

Manolja odament a könyvespolchoz, és azt a látszatot keltve, hogy a könyveket nézegeti, háttal fordulva felénk folytatta:

– Fabrickij hangmérnök felesége semmit sem hall! Paradox dolog, nem igaz? Nehogy fölösleges kérdést tegyen fel, közlöm magával, hogy ez a nő lélegzetelállító énekesnő volt. Egyébként huszonöt évvel ezelőtt súlyos sérülés érte egy fronthangverseny alatt...

– Mit beszélsz te ott, Manolisz? – nyugtalankodott Majecska.

– Azt mondom – elébe állt, hogy lássa az arcát –, hogy hoztunk Szergej Pavlovicsnak tejszínt.

– Egészen friss – hajtotta félre a fejét Majecska. – Nagyon egészséges, igya meg.

Szigorúan ült, nem érintve a karosszék hátát, csendesen beszélt, egyenletes hangon, minden hangsúly nélkül. Sötét, szomorú szemmel nézett rám.

– Kimentünk járni egy kicsit elválás előtt – mondta Fabrickij. – Hajnalban elrepülök. Ezzel a maga művével. Persze nem vitatom, az enyém is egy kicsit... De hát engem kineveztek, szerencsétlenségemre, a film gyártásvezetőjévé, fizettek néhány plusz rubelt...

– Manolisz, te heveskedsz – mondta Majecska.

– Eljöttem, hogy külön közöljem magával, hogy a filmet Moszkvában Emmanuil Fabrickij fogja képviselni, nem valami zseniális Andrej Pokatajev operatőr. Hála istennek, még Északon van... De ha azt hiszi hogy könnyű szívvel megyek, akkor mélységesen téved! Én, Jegorov elvtárs, eljöttem, hogy nyíltan megmondjam magának, nekem ez a mi filmünk nem tetszik. Kevés a gondolat benne és sok a trükk. Rosszul van fényképezve, naivul... A vágás pedig – hát mit mondjunk... A vágás hideg és formális.

– De hisz a Híradónál jól zajlott le a vetítés!

– Hát ki volt ott? Művészek – az intelligencia. Hát megmondják azok magának, amit gondolnak?

– Voltak ott szakemberek is...

– Mifélék?

– Ivan Petrovics Szomov, a televízió munkatársai, a maguk rendezői, operatőrjei...

– Hát akkor megmagyarázom magának az egész dolgot Szomovval! Mindenki tudja, hogy ő támogatja ezt a filmet, és támogatja magát. Kinek volna kedve vitatkozni Szomovval?

– Nem vagyok én Szomovnak se sógora, se komája!

– A presztízs! Én kitűnően megértem most a Híradó igazgatóját, mert mind a ketten tévedtünk, ugyanazon a napon, amikor jóváhagytuk a forgatókönyvvázlatot. Micsoda hiba volt! Meg kellett volna nézni először az anyagot, és vissza kellett volna mondani a filmet. De Szomov makacs ember. Azonkívül nem volt kivel tanácskoznia... És nem akart visszalépni. Minek erről beszélni! A tekercs már be van csomagolva két dobozba, a vágás alá van írva, a zsebemben a repülőjegy. Kívánjon nekem könnyű utat.

– Csak ezért jött hozzám?

– Nem. Csak azt akarom, tudja, hogy ha engem ott Moszkvában megkérdeznek: „Mi a véleménye erről a filmről, Fabrickij elvtárs?" – akkor én becsületesen megmondom, amit gondolok. Másként nem tehetek. Gyerünk, Majecska, ideje, késő van.

Az asszony elbúcsúzott, és kiment a szobából. Emmanuil Emmanuilovics pedig egy pillanatra hátramaradt és odasúgta:

– Ha el tudná képzelni, milyen okos asszony ez! És micsoda szépség! Mi vagyok én nélküle? Nulla!...

27.

Zsenyka hívott fel.

- Szerjozsa bácsi, tudja, hányadika van holnap?

– De még mennyire!

Holnap ünnepelünk, ugye?

– Mégpedig nagyot!

– Akkor jöjjön el hozzám öt órakor.

– Megyek. Anyával beszéltél?

– Mindennap telefonál. Minden rendben van, mindig üdvözletét küldi magának.

– Köszönöm.

– Mit mondjak neki? Bár magam is tudom: tiszteletteljes üdvözlet, szerencsét, boldogságot és sikereket kíván munkájához, igaz?

– Igaz, Zsenyka.

– Viszontlátásra, holnap, Szerjozsa bácsi! Pontosan ötkor!

Egész betegségem alatt most először kitűnően kialudtam magam. Még fel sem ébredtem, és máris éreztem, hogy mosolygok. És ismételgetem magamban öntudatlanul az álmomban hallott, teljesen értelmetlen szavakat: „Az egyensúly különböző lehet – piros, zöld és égszínkék."

Letusoltam, ittam egy pohár tejet, és felöltöztem; kimentem a meleg utcára, és amíg lassan ballagtam a stúdió felé, gondolatok nélkül mosolyogtam és ismételgettem: „Az egyensúly különféle lehet piros, zöld és égszínkék..."

A kapus felállt a bejáratnál, megszorította a kezemet, érdeklődött a hogylétem felől.

Amint elmentem a könyvelés mellett, be szerettem volna menni, hogy megtudjam, mikor jöhetek a pénzemért. De a következő pillanatban meggondoltam; végeredményben ráérek, a legfontosabb most, hogy mi hír van Moszkvából.

Kopogtatás nélkül mentem be Szomov dolgozószobájába. Az asztalnál Mavrikij Kapitonovics ült, alig fért el a karosszékben.

– Á! Főrendező elvtárs! – üdvözölt. – A nagy férfi! A beteg!... Mindig mosolyog?

– Jó napot. Hol van Ivan Petrovics?

– Elrepült Moszkvába. Csodálkozik?... Igen, üljön csak le, üljön csak le... Hát mit takargassuk most már... Olvassa.

Néhány lila blankettát nyújtott át nekem – levéltávirat Fabrickijtól.

„Teljes vereség – közölte Fabrickij. – A film végleg kiselejtezve, kiagyalt cselekménysor, unalmas ábrázolás, érdektelen szöveg; a szerző kacérkodik a nézőkkel, elfelejtkezve a legfontosabb célról, hogy átfogó képet adjon a fesztiválról, stop, a film szürkén ábrázolja a legjobb művészegyütteseket, a művészet olyan képviselőit, mint például Nyikolina és még néhányan mások, stop, csak a rendező személyes rokonszenvével magyarázható Szaveljeva gyakori megjelenése a vásznon, stop, hiányzik a fesztiválra jellemző ünnepi hangulat, stop, a rendező-forgatókönyvíró sznobizmusával magyarázható, hogy kihagyta a Közös Ügy Kolhoz mesemondó öregasszonyainak fellépését, stop, határozat jött létre a film sürgős átdolgozásáról, teljesen felmentve a további részvételtől Jegorov forgatókönyvíró-rendezőt és Golovacsov szerkesztőt; a munkát moszkvai elvtársaknak adva át, stop, üdvözlettel Fabrickij."

... Elmentem a könyvelés mellett, a kapus mellett, és nem emlékszem, hogyan, egy padon találtam magam a még kopár kis parkban.

Erősen sütött a nap. A szomszédos sétányon nadrágos lányok

festették gondosan a padokat. Egy vízvezeték-szerelő ült a szökőkút betongyűrűjében, idegesítően kopácsolt valami bádogon; aztán kimászott a gyűrűből, leült mellém, elővette a pipáját, megtömködte mahorkával, és rágyújtott... Engem hirtelen elfogott a vágy egy tóparti tábortűz után, ahol halászlé fortyog a kormos üstben, s a víz fölött alacsonyan száll a jégmadár, és ahol nincs semmiféle film meg igazgatói iroda meg levéltávirat!

Kívánszorogtam a partra. Álldogáltam egy keveset a híd mellett, aztán elindultam a nedves, agyagos, vízmosta parton, bolyongtam az üres mellékutcákon, ahol minden kapun két felirat van kifüggesztve: „Levelek és újságok" és „Vigyázat, harapós kutya!"

Mire gondoltam ebben az órában, és mit éreztem? Semmire sem gondoltam, és semmit sem éreztem, hogy átnedvesedett a lábam és elkezdtem azon törni a fejem, hogy lehetne egy gyors utcai cipőszárító automatát konstruálni... Nem igaz! Ezerszer is megpróbáltam elképzelni magamnak, hogy történt mindez tegnap Moszkvában. Útszéli szavakkal szidtam magamat azért, hogy nem mentem oda! Hogy engedhettem Fabrickijt elutazni? Én nem hagytam volna, hogy gúnyolódjanak rajtam. Elképzeltem, hogy hogy mondták: „Ennek a Jegorovnak a személyes érzelmei... Ennek a Jegorovnak meg kell tanulnia... Ez a Jegorov azt képzelte... Honnan szedték elő ezt a Jegorovot?" Nem, előttem mégsem merészeltek volna így beszélni. Hát persze hogy nem mertek volna!

És egyre nagyszerűbb beszédeket tartottam, amelyekben megmagyaráztam, milyen lapos volt az öregasszonyok száma a csasztuskákkal, és milyen nehéz filmre venni Nyikolinát...

Amikor végre elszakadtam ettől a hosszú beszédtől, megértettem a jelenlegi helyzetemet, és határtalan szégyen fogott el. Szégyelltem magam, ahogy visszaemlékeztem magamra a forgatásnál Sahtyorszkban... Ahogy eszembe jutott, amint Zsenykával a május elsejei tribünön álltam... A beszélgetésem Lebegyevvel... Nyikolina szemei... Hagytam rábeszélni magam Szomovtól, hogy írjam

alá a szerződést!... Szégyen, gyalázat!... El innen! Azonnal el kell utaznom!

Váratlanul azon vettem észre magam hogy esteledik. Már fél öt van, és ötkor vár Zsenyka. Olyan örömmel jutott eszembe, és olyan boldog lettem, hogy azt is elfelejtettem, milyen eseményt akartunk megünnepelni!

Ott álltam az ajtó előtt, serényen csengettem, erősen nyomtam a sárga gombot, és nem értettem, hogy miért nem nyitnak ajtót olyan soká.

Egy hegyes orrú öregasszony jött lefelé a lépcsőn, megállt, és azt kérdezte csodálkozva:

– Kit keres?

– Nyikolináékat.

– Nincsenek itthon. Nyikolina Moszkvában van, mondják, elutazott.

– Tudom. Én Zsenykához jöttem.

Zsenyka meg a kórházban van. Egy órával ezelőtt vitték el a mentők. Kiesett az ablakon. Mosta az ablakot, és kiesett. Egyenesen az aszfaltra. Még élt, amikor elvitték... Minden csontja összetört. Nem olyan magas ez az első emelet, de mégis összetört... Kicsi még, nem neki való kívülről mosni az ablakot... Még élt, amikor elvitték...

28.

Legalább három órába telt, míg végül is felkutattam ezt az átkozott baleseti kórházat.

Szerencsére a főorvos még nem ment haza, és én habozva azt hazudtam neki, hogy Zsenyka az én kislányom, csak rég elváltunk Nyikolinától... hogy a gyerek nem tudja, hogy én vagyok az apja, ezért nevez Szerjozsa bácsinak... Hogy feltétlenül mellette kell lennem egész idő alatt.

A főorvos elhitte-e vagy sem, nem tudom, de szó nélkül kiírt nekem egy egész napos látogatási engedélyt Jevgenyija Nyikolina nevű beteghez.

Végigmentem a hosszú kórházi folyosón, és egyszer csak váratlanul Julja Szaveljevába botlottam. Felzokogott, és rövidre nyírt fejét valahová a hónom alá dugta. Szorosan a falhoz nyomott, úgy jajveszékelt:

– Ó, Zsenyka!... Kis Zsenykám!... Zsenykám, drága!...

– Él?

– Hát persze... Nagyon szerencsésen esett... Még agyrázkódást sem szenvedett. Eltörte a csípőcsontját, a jobb kulcscsontját, és a bordája is megrepedt... Olyan jól tartja magát... Téged hív... vagyis magát... Ez a Szanyka meg – ez a tehén, ez a kövér idióta... külföldi vendégszereplésre utazik... Uramisten, ha volna egy ilyen gyerekem, egyetlen napra se hagynám egyedül itthon!... Soha az életben!...

Azonnal közölni kell vele, hogy mi történt Zsenykával.

– Elment az eszed?! – Szaveljeva elrugaszkodott tőlem, és értetlenül és megvetve nézett rám. – Ó, ti, ó, mit értetek ti ehhez! Hiszen vendégszereplére megy! Kül-föl-di ven-dég-sze-rep-lés-re! Semmit sem szabad tudnia! Már mindent végigondoltam. És Zsenyecska is egyetért velem. De ma ott fogsz aludni náluk, ha Alekszandra Dmitrijevna telefonál, azt mondod neki, hogy Zsenykának egyszerűen vakbélgyulladása van, és befektették néhány napra a kórházba, hogy az édesanyja ne izguljon. Ha akarja, holnap felhívhatja a főorvost, itt van a telefonja... A főorvost előkészítjük rá, ő is azt fogja mondani, hogy vakbélgyulladás...

A kezembe nyomta Nyikolina lakásának a kulcsát, és gyorsan végigment a folyosón, kigombolva magán a fehér köpenyt.

Benyitottam a nagy, alkonyi fénytől megvilágított szobába, amelyben sok ágy állt. Az ágyak fölött valami szerkezetek lógtak, csigák, drótkötelek, nikkelezett rudak, rugók...

A távoli sarokból egy csöndes, felismerhetetlen hangocska hívott:

Szerjozsa bácsi!... Drága!...

29.

Tíz napig éltem egy külön világban, ahol nem gondoltam semmiféle vágásra, vetítésekre, felvételekre. Saját betegségemre sem gondoltam, és semmiféle hangulat nem vett erőt rajtam. Ez a hófehér, steril világ klór-, ágytál- és fertőtlenítőszagot árasztott. Itt mindig suttogva folyt a szó és leggyakrabban az evésről. Az orvosi vizit szent óráiban a magas képzettségű sebészek szándékosan vastag tréfákat engedtek meg, hogy bizalmat keltsenek, és felrázzák egy kicsit a fájdalomnak és a titkolt félelemnek ezt a birodalmát. Ebben a világban tíz napon át bizalommal néztek rám könnyesnek látszó szemek, és mindig kész volt mosolyra ez a csúnya, nagy gyerekszáj.

Magam cseréltem neki lepedőt, magam etettem első időben kanalanként, szaladtam a piacra, megvettem a legjobb húst, és levest főztem, vagdalt húst sütöttem neki. Mindent ennek az apró megjegyzésnek a kedvéért, hogy: „Az otthoni mégiscsak jobb a kórházinál!"

Nyikolináéknál laktam. Alekszandra Dmitrijevna maga kért meg rá. Magányosan éltem: senki sem tudta, hova tűnt Jegorov. Odatelefonáltam a háziasszonyomnak, hogy mintegy két hétig nem fogok otthon aludni.

Alekszandra Dmitrijevna gyakran telefonált Moszkvából, aztán még Ausztriából is – én nyugtatgattam. Azt mondta, hogy Moszkvában találkozott Fabrickijjal, és most kettesben készülnek elmenni Lebegyevhez. Első pillanatban nem is értettem, ki az a Lebegyev, és miért kell elmenni hozzá.

Semmi a világon nem érdekelt Zsenyka egészségi állapotán kívül. Gyorsan javult ez a volt a legfontosabb, a legeslegfontosabb!

Az orvosok, igaz, kilátásba helyezték, hogy a kislány sántikálni fog. De lehetséges, hogy alig észrevehetően. No és! Ezért is köszönet nekik.

Vittem neki folyóiratokat, könyveket. Együtt nézegettük a fényképeket, fejtettük a keresztrejtvényeket, nevettünk a karikatúrákon... Egyszer a kórház felé menet vettem neki a kioszkban egy Ekran című folyóiratot.

Amikor átlapozta, Zsenyka felkiáltott:

– Nézze csak, Vologya bácsi! Vologya Gajlisz bácsi!... Csakhogy valahogy nem hasonlít hozzá...

Nem Gajlisz volt. Zsenyka tévedett. Semmi közös nem volt bennük a sűrű, ősz hajon kívül... Uglics tekintett ránk. Igor Uglics – komoly, fáradt, korán megöregedett. Mitől lett ilyen? A szerencse fia... Új filmet csinált, egy sajtókonferenciát tart... Nem láttam az arcát az óta a fehér éjszaka óta – a dokumentumfilmesek portréit ritkán közlik. Vajon mikor őszülhetett meg ennyire? Vagy akkor az ingatag fényben nem néztem meg eléggé? Olyan vidám volt, úgy le volt sülve!

– Te Zsenyka, ne szakítsd el ezt a folyóiratot. Kell nekem ez a fénykép.

– Máris kivágjuk! Menjen ki a folyosóra, és kérjen a nővértől egy ollót.

Lena Zsoltkova mégis felkutatott.

Este jött el, amikor már lefeküdni készültem. Zsenyka szobájában üldögéltünk, és Lena elgondolkozva nézte Gajlisz fényképét, amely változatlanul azt mondta nekem: „Nem olyan egyszerű minden ezen a világon!"

– Igen... – sóhajtott fel Lena. – Írj egy megbízólevelet a nevemre, a Híradóban van még huszonkét rubeled. És többet ne menj oda. Én tudom...

– Te hogy vagy, Lenocska?

– Éldegélek... Szomov megrovást kapott Moszkvában azért, hogy olyan szerződést írt alá veled. Most majd kérni fogja, hogy semmisítsd meg azt a szerződést és kössetek egy újabbat olyan összegre, amelyet már megkaptál, és hozzá még ezt a huszonkét rubelt. Mi a véleményed?

– Miért csinálnék bajt neki? Mindig rendes volt hozzám.

– Helyes... A filmed nem sikerült. Én rögtön láttam, de azt gondoltam, majd csak átcsúszik valahogy. Nem csúszott át.

El kellene innen mennem, Lenka. Elutaznom.

– Hová?

– Valahová. Van elég hely a földkerekség egyhatodán.

– Én is veled megyek!

– És mit fogsz csinálni?

– Mindent. Krémleveseket főzök neked meg párolt húsokat... Vettél be ma vikalint? Mindig a zsebemben hordom...

– Lenocska... Megfogtam a kezét és megcsókoltam: az egyiket is és a másikat is, aztán még egyszer... és még egyszer. – Lenocska... Ő biztosan sosem egyezne bele, hogy hozzám jöjjön. Gajliszt szereti. De a dolog úgy áll, hogy nekem csak ő kell meg Zsenyka. Meg tudod érteni?

– Nem vagyok gyerek.

– Haragszol?

Ugyan... – Lena elgondolkozott, aztán csöndesen kihúzta a kezét a kezemből. – Csak azt ne mondd, hogy mindig barátok leszünk, meg hogy eljösz hozzám, ha segítségre van szükségem. Ne mondj semmi megnyugtatót...

– Nem mondok.

– Én erős lány vagyok. Kibírom!...

– Dobd ki azt a vikalint az ördögbe.

– Azzal még várok. Még szükség lehet rá...

30.

„Jó napot, Szergej Pavlovics!

A maga filmjének munkatársa, Fabrickij Emmanuil Emmanuilovics, aki egyébként nem értett mindenben egyet a bizottság határozatával, fordult hozzám a *Szív küldi szívnek* dokumentumfilm ügyében.

Azonkívül Alekszandra Dmitrijevna Nyikolina ugyancsak szükségesnek látta, hogy közölje velem a véleményét a filmmel és a maga munkájával kapcsolatban.

Az elmondottak értelmében kötelességemnek tartom a következőket közölni Önnel.

Bár nem értek egyet néhány bizottsági tag véleményével, de teljes egészében osztom a film általános értékelését. Egyetértek a bizottság intézkedésével is.

Amikor nekem megmutatták a filmet, rendkívül csodálkoztam, hogy maga mint rendező és a forgatókönyv szerzője egyáltalán nem vette figyelembe a tanácsaimat és kívánságaimat, annak ellenére, hogy amennyire emlékszem, nem is próbált vitatkozni velem, amikor találkoztunk.

Sajnos most sem időm, sem kedvem nincs arra, hogy munkájának az összes részleteibe belemenjek.

Azonban sikerült, úgy vélem, a filmben néhány olyan jelzést észrevenni, amely arról tanúskodik, hogy maga rendelkezik bizonyos szakmai készséggel. Ezt a készséget feltétlenül tökéletesíteni kell.

Ezért felajánlom, segítségére leszek abban, hogy egy időszakos munkára (másodasszisztensi minőségben) Igor Uglics rendező mellé kerüljön; a filmjeit minden bizonnyal ismeri.

Uglics elvtárs beleegyezett, hogy bevegye magát a forgatócsoportjába, amely jelenleg a szovjet tudósok munkájáról készít egész estét betöltő tanulmányfilmet.

Természetesen kötelezettségei és helyzete a csoportban tanuló jellegű lesz, de nem kételkedem abban, hogy az együttműködés ilyen igényes és céltudatos művésszel, mint Igor Uglics elvtárs, önnek is hasznára válik.

Üdvözlettel, Lebegyev."

TARTALOM

KOROTICS: KEGYETLEN EMLÉKEZET 5

MAGALIF: DOKUMENTUMFILM 147

KOZMOSZ KÖNYVEK

MEGJELENT:

Brüning: Róma, Főposta (Elfogyott)
Soós Magda: Mindenki elutazott (Elfogyott)
Krimov: A Derbent tankhajó
Fodor Zoltán: Az A-3131-es hazatér (Elfogyott)
Máté György: Föníciai bor (Elfogyott)
Fülöp János: Tavaly ilyenkor (Elfogyott)
Mandadzsiev: Start
Tóth István: Huszonhárom év Kanadában
Kovai Lőrinc: Halálrepülő (Elfogyott)
Toll és ecset (Versek Hincz Gyula rajzaival; Elfogyott)
Solymár József: A harmadik jelrendszer
Randé Jenő: A Világ Végétől a Szent Öbölig
(Két kiadás; elfogyott)
Ágoston–Veress: Amerikából jöttem
Askenazy: Az ellopott Hold
Hoffmann Klemm: Őszinte szó a szerelemről
(Két kiadás; elfogyott)
Fekete István: Csend (Elfogyott)
Somorjai József: Ólomkatonák (Elfogyott)
Szerelmes aranykalendárium (Versantológia; elfogyott)
Új szerelmes kalendárium (Versantológia; elfogyott)
Kosztyenko: Ez történt az Ifjú Gárdával (Elfogyott)
Révay József: Séták a római Magyarországon (Elfogyott)
Gerő János: Útlevél a másvilágra (Elfogyott)
Hegedüs Zoltán: Az angyaloknak nincs szárnyuk
Szántó Tibor: Tízezer rendszám
Kolozsvári Grandpierre Emil: A burok (Elfogyott)
Martin du Gard: Jacques Thibault
Laki Pál: A prófétaság kora
Passuth László: Sasnak körme között (Elfogyott)

Gerencsér Miklós: Tilalomfa
Olasz költők anatológiája (Elfogyott)
Erdődy János: Alvilági párbaj (Elfogyott)
Palotai Erzsi: Szerelem, fájdalom (Elfogyott)
Lem: Lymphater utolsó képlete
Harsányi Zimra: A téboly hétköznapjai (Elfogyott)
Mai magyar költők antológiája (Két kiadás; elfogyott)
Máté György: Partraszállás Sehol-szigeten (Elfogyott)
Kende István: Akkor voltunk húszévesek
Griffin: Néger voltam Amerikában
Váci Mihály: Akác a forgószélben
(Válogatott versek: elfogyott)
Bolgár költők antológiája
Szilvási Lajos: Egyszer-volt szerelem (Elfogyott)
Cocteau: Veszedelmes Éden (Vásott kölykök) (Elfogyott)
Szemjonov: Jégmezők felett
Illyés Gyula: A költő felel (Válogatott versek)
Tersánszky J. Jenő: A céda és a szűz –
Viszontlátásra drága... (Elfogyott)
Észak-amerikai költők antológiája
Corbett: Emberevő tigrisek (Elfogyott)
Máté György: Amerikaiak Dél-Vietnamban
Nyárády Gábor: Istenek völgye (Elfogyott)
Civilizáció – egészség betegség
Dalmáth Réber: Krapekok (Elfogyott)
Utak a föld körül (Kozmosz-almanach)
Shakespeare szonettjei (Elfogyott)
Leonov: Mr. MacKinley menekülése
Dallos Attila: A tettes
Fekete Gyula: Szerelmesek bolygója
Benjámin László: Írom ráadásnak (Válogatott versek)
Csapó György: Levantei utazás
Pokoljárás a világűrben (Fantasztikus történetek; elfogyott)
Skandináv költők antológiája
Szerelmes ezüstkalendárium (Versantológia)
Moldova György: Rongy és arany (Az első kiadás elfogyott)

Rehák Ferenc: Vészfék
Colette: Zsendülő vetés
Versek és ünnepek (Szavalókönyv)
Erdődy János: A Szárnyas Oroszlán (Elfogyott)
Jankovich Ferenc: A magam emberségéből
Csatári József: Brüsszeltől Budapestig
(Emlékek két háborúból)
Thorndike: Az orosz csoda
Monoszlóy M. Dezső: Tetovált angyalok
Pausztovszkij: A pilóta naplója
Bremholst: Apák könyve (Elfogyott)
Kallus–Rátonyi: Fejvadászat
Ilyen volt Troi
Holland Cargill: Nagy pillanatok a nyomozásban
(Elfogyott)
Andersch: A végső ok: Zanzibár
Keszthelyi Zoltán: Manchesteri közjáték
Lem: A „Legyőzhetetlen" (Elfogyott)
Köves József: Hullámvasút
Lengyel József: A tudás fája
Belih–Pantyelejev: SKID köztársaság
Kürti András: A csodálatos Mukátor
Kende Sándor: Fekete vakáció
Első Ének (Fiatal költők versei; elfogyott)
Heynowsky–Scheumann: Kongó–Müller a nevető gyilkos
(Elfogyott)
Érettségizők, felvételizők zsebkönyve, 1968 (Elfogyott)
Lázár István: Adriai nyár
Ne féltsétek őket!
Cseres Tibor: Bizonytalan század
Várkonyi Mihály: Legenda a vonaton
Dobo: Százezer berber orvosa voltam
Osztrák költők antológiája
Verses Budapest (Versantológia; elfogyott)
Görlich: Kényelmetlen szerelem (Elfogyott)
Berkes Péter: A harmadik alternatíva

Gárdos Miklós–Pálfy József: A Kennedy-dosszié (Elfogyott)
Dusan Hamsik: A középszerűség géniusza
Rajnov: A névtelen ügynök
Pálfalvi Nándor: Üvegtető
Akszjonov: Örvényes ifjúság (Elfogyott)
Barsi Dénes: Parázs a hamuban
Gerő János: Tiltott utakon
Garai Gábor: Anyaföld (Válogatott versek)
Ady Endre válogatott versei (Elfogyott)
Fallaci: A haszontalan nem –
Utazás a nő körül (Elfogyott)
Moldova György: A „Lakinger Béla" zsebcirkáló
(Elfogyott)
Szatmári György: Négy tanú és az ügyész
Akszojonov: Csillagos jegy
Máté György: Lyukkártya
Bor Ambrus: Fejezetek a fiúért
Gulyás Mihály: Az idő megfordul
Kezek dicsérete (Versantológia; elfogyott)
Végh Antal: Bekötő út
Bertha Bulcsu: A bajnok élete
Gyenes István: A kocka nincs elvetve
Érettségizők, felvételizők zsebkönyve, 1969
Vadász Ferenc: Föld alól a fénybe
(Skolnik József emlékeiből)
Földes Pál: 33 a 133 napból
Keszthelyi Zoltán: Holnap folytatódik
Leonhard Frank: Haramiák bandája (Elfogyott)
Devecseri Gábor: Epidauroszi tücskök, szóljatok
Urbán Ernő: A nagy kaland
Gárdos Miklós: Tengerész a Várban
Köpeczi Béla: Reform vagy forradalom?
Szöllősy Klára Caruha Vangélió: Az Olimposztól Angyalföldig
Lengyel költők antológiája (Elfogyott)
Bogáti Péter: Mindenki mondja a magáét
Abody Béla: Mindent bele!

Gerő János: A megtizedelt osztály
Körössényi János: Éhes falka
Három évezred eposzai (Elfogyott)
Lenin él (Versantológia)
Májusfák (Versantológia)
Pierre Boulle: Nagyúri mesterség
Szekeres Károly: Fiatalon ítélték el
Gyurkovics Tibor: Ne szeress, ne szeress
Pálfalvi Nándor: Páter a bárban (Elfogyott)
Zalka Miklós: Ünnep Szumátrán
Földes Anna: Karrierek - vallomások
William Golding: Az utódok
Timár Máté: Hadiérettségi
Kürti András–Hegedüs István: Nyomjuk a sódert
Ha én most lennék fiatal (Portrék és vallomások)
Tengerre néző cellák
Máté György: Orvosminiszter a dzsungelban
Monique Chapelle: Gérard Philipe
Gulyás Mihály: Szélfúvás
Gyertyán Ervin: Isten, óvd az elnököt!
Jan Kurczab: Hét zöld füzet
Hollós Ervin: Harminckét nevem volt
Jorge Amado: A kikötő rémei
Mezei András: Szerelmes Icarus
Végh Antal: Egyedül a kastélyban
Békés József: A hetedik kocsi
Rátonyi Róbert: Ne vegyék komolyan!
Puskin válogatott versei
Verses világjárás (Versantológia)
John Cottrell: A végzet embere
Oriana Fallaci: Ha meghal a Nap
K. Szimonov: Egy fiatalember feljegyzései
Blaga Dimitrova: Akik nem mertek szeretni
Csák Gyula: Bontják a kemencéket
G. Szabó Judit: A macskát visszafelé simogatják
Gulyás Pál válogatott versei

Arany János válogatott lírai versei
Galsai Pongrác: Öltözőtükör
Máté György: A párizsi kommün 72 napja
Timár Máté: És a tizenhetedik napon...
Szekeres Károly: Elherdált kincsek
Csörsz István: Vastövis
Kürti András: A magányos villa titka –
Az Aranyváros foglyai
Juhász Gyula válogatott versei
Róbert László: Whisky bombával
Veress Miklós: Erdő a vadaknak
Néger kiáltás
Ungvári Tamás: Találkozás a világhírrel
A. Ribakov: Az ismeretlen katona
Noé vesszeje (Versantológia)
M. Rolnikaite: Három találkozás
Szeberényi Lehel: A Rém
Dezséry László: Erőszak
Winfried Bruckner: Hét napon át
Gulyás Mihály: Átváltozás
Dezséry László: Erőszak
Molnár Zoltán: Civilélet
Vaszilij Ardamatszkij: Leningrádi tél
Winfried Bruckner: Hét napon át
Kigyóölő ének (Latin-Amerika)
Felice Chilanti: Három zászlót Salvatore Giulianónak
Kovács István: Havon forgó ég
Gyurkovics Tibor: Isten nem szerencsejátékos
Thomas Valentin: Tanácstalanok
Pálfalvi Nándor: Az igazak
Berkes Péter: Tied a világ
Fülöp János: Fülemüle
Fenákel Judit: Májustól májusig
Békés József: Próbakő
G. Szabó Judit: Bezzeg a más gyereke!
Fénytestű szerelmesek

Nádasdi Péter: A tölgyfa árnyékában
Földes Pál: Így kezdődött
Zágoni Ferenc: Emberek, utak, sorsok
Hollós Ervin: A 73-as zárka
Szöllősi Zoltán: Csontkorall
Siklós László: A házasságok a földön köttetnek
Gerő János: Kopog a tető
Gyurkovics Tibor: Mindennapi szerelmünket add meg nekünk ma
Szentiványi Kálmán: A félszárnyú madár
Bongo dala (Kuba)
James Jones: A pisztoly – Arthur Miller: Éjjeli műszak
Urbán Ernő: Pirkadás
Németh Sándor: Túl a kanyaron
Dénes Zsófia: Tegnapi újművészek
Dobozy Imre: A királylány zsámolya
Varga Domokos: Kölyökkóstolgató
Vitalij Korotics: Kegyetlen emlékezet – Jurij Magalif: Dokumentumfilm

Felelős kiadó: Szilvásy György. Felelős szerkesztő: Székely Éva
A szöveghűséget ellenőrizte: Bojtár Endre és Székely Sándor
Műszaki vezető: Gonda Pál. Képszerkesztő. Moldova Zsuzsa
Műszaki szerkesztő: Gergely István
9800 példány, 18 (A/5) ív, MSZ 5601–59
74.2143 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Janka Gyula igazgató
IF 2062 – e – 7577

VITALIJ KOROTICS

KEGYETLEN EMLÉKEZET

JURIJ MAGALIF

DOKUMENTUMFILM

Vitalij Korotics, a fiatal ukrán költőnemzedék egyik legtehetségesebb tagja, érdekes témájú, lírai regénnyel jelentkezett. Hősnője, Marta Pirog Münchenben született, emigrált szovjet szülőktől. A regény témája: a második nemzedék hontalansága, hazavágyódása, fájdalmas zavara.

Jurij Magalif mozgalmasabb regénye egy szibériai dokumentumfilm elkészítése körül bonyolódik. Stílusában hagyománykövetőbb: szabályos meséje van, éles, kettős konfliktussal. Szemlélete és ábrázolásmódja azonban modern, előterében az ember viszonya áll környezetéhez és saját belső világához. Kíméletlen realitással tárja fel a valóság ellentmondásait, ám látja a változás jófajta tendenciáját is.

KOZMOSZ KÖNYVEK

HOLLÓS ERVIN

A 73-AS ZÁRKA

Hollós Ervin nem kitalált történeteket szokott írni. A Margit körúti katonai börtön 73-as zárkája valóság volt a felszabadulás előtt, és valóban élt e könyv hőse, Deák György is, aki 1943 júniusában halálraítéltként került oda. Története mégis, vagy talán éppen ezért, csupa dráma, izgalom, kaland. Mint fiatalember, néhány barátjával maga talált rá a forradalmi útra, több száz főből álló szervezetet épített ki, fegyvereket szerzett, akciókat hajtott végre. A kommunista párttal azonban már csak elfogása után, a börtönben sikerült kapcsolatba kerülnie. Itt teljesült nagy vágya, hogy a kommunista párt tagja lehessen. Hollós Ervin hitelességgel idézi fel érdekes alakját, szüntelen életveszélyben folytatott harcát, a 73-as zárka belső életét, számos izgalmas mozzanatát.

KOZMOSZ KÖNYVEK

19,50 Ft